

KİTABXANAŞÜNASLIQ VƏ İNFORMASIYA

ELMİ-NƏZƏRİ VƏ
PRAKTİKİ JURNAL

*“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” jurnalı
08.10.2010-cu il tarixində Beynəlxalq İSSN
Mərkəzi (Paris, Fransa) tərəfindən 2219-5882
nömrəsi ilə ardı davam edən nəşrlərin
beynəlxalq reyestrinə daxil edilmişdir.*

№ 2-3 (20-21)

**Bakı Dövlət Universitetinin fəxri professoru,
tarix elmləri doktoru, Əməkdar elm xadimi
Abuzər Ali oğlu Xələfovun
85 illik yubileyinə həsr olunmuş
xüsusi buraxılış**

Bakı – 2016

Təsisçi və baş redaktor:	Abuzər XƏLƏFOV <i>Əməkdar elm xadimi, BDU-nun fəxri professoru, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor</i>
Baş redaktor müavini:	Knyaz ASLAN <i>Fəlsəfə doktoru (pedaqogika üzrə), dosent</i>
Məsul katib:	Pərviz KAZİMİ <i>Fəlsəfə doktoru (tarix üzrə), dosent</i>
Redaksiya heyəti:	<i>Yekaterina Nikonorova, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, Rusiya Dövlət Kitabxanasının direktor müavini Yıldız Bakaşova, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, Qırğızıstan Milli Kitabxanasının direktoru Azad Qurbanov, fəlsəfə doktoru (fizika-riyaziyyat elmləri üzrə), dosent, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, filologiya elmləri doktoru Xəlil İsmayilov, tarix elmləri doktoru, professor Bayram Allahverdiyev, tarix elmləri doktoru, professor Kərim Tahirov, fəlsəfə doktoru (tarix üzrə), Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru Mayıl Əhmədov, Prezident Kitabxanasının direktoru Lətifə Məmmədova, fəlsəfə doktoru (tarix üzrə) Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin sektor müdiri İrina Juravlyova, V.N.Karazin adına Xarkov Milli Universiteti Mərkəzi Elmi Kitabxanasının direktoru Vladimir Klyuyev, pedaqoji elmlər namizədi, professor Elçin Əhmədov, fəlsəfə doktoru (pedaqogika üzrə), dosent Asadjon Xocayev, A.Nəvai adına Özbəkistan Milli Kitabxanasının direktoru Nadir İsmayilov, fəlsəfə doktoru (pedaqogika üzrə), dosent</i>

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 3135, 16.03.2010.

Redaksiyanın ünvanı: Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125
Bakı Dövlət Universiteti, 2 saylı tədris korpusu, mərtəbə 4, otaq № 410
Əlaqə telefonu: 439-03-66; (050) 365-48-41
№2-3 (20-21) Sentyabr-Dekabr, 2016

© “Kitabxanaşünaslıq və informasiya”, 2016, № 2-3 (20-21).

LIBRARY SCIENCE AND INFORMATION

SCIENTIFICO-THEORETICAL AND PRACTICAL JOURNAL

*The journal of «Library science and information»
dates in 08.10.2010 was included to the
international schedule by ISSN Centre (Paris,
France) numbered 2219-5882 with the regulation of
publications to be continued.*

№ 2-3 (20-21)

**Special edition dedicated to the 85th jubilee of
the honoured scientific figure professor
Abuzar Ali oghlu Khalafov**

Baku - 2016

**Founder and
Editor-in-chief:**

Abuzar KHALAFOV
*Honoured Science worker, honored
professor of BSU, Academician of
International
Information Academy by UNO,
Doctor of History professor*

Assistant editor-in-chief:

Knyaz ASLAN
*Doctor of Philosophy
(of Pedagogy),
associate professor*

Executive Secretary:

Parviz KAZIMI
*Doctor of Philosophy
(of History)*

Editorial board:

*Catherine Nikonorova, doctor of philosophy, professor, vice-director of
Russian State library
Yildiz Bakashova, doctor of philology, professor, director of National
library of Kyrgyzstan
Azad Qurbanov, Doctor of Philosophy (on Physico-mathematical)
Aybaniz Aliyeva-Kangarli, Doctor of Philology
Khalil Ismayilov, Doctor of History, professor
Bayram Allahverdiyev, Doctor of History, professor.
Karim Tahirov, Doctor of Philosophy (on History), Chief of the
National library of Azerbaijan
Mayıl Ahmadov, Chief of the Presidential Library
Latifa Mammadova, Doctor of Philosophy (on History), Chief of the
division at Ministry of Culture of the Azerbaijan Republic
Irina Juravleva. Director of Central Scientific Library of Kharkiv
National University V.N.Karazin
Vladimir Klyuev. Ph.D., professor
Elcin Ahmedov, Doctor of Philosophy (on Pedagogy), associate
professor
Asadjon Hodchaev, Director of the National Library in Uzbekistan
Nadir Ismayilov, Doctor of Philosophy (on Pedagogy)*

Journals have been registered in the Justice Ministry of the Azerbaijan Republic.
Certificate 3135, 16.03.2010.

Address of the editorial office: Baku city, Az 1014, Rasul Rza str., 125
Baku State University, the 2nd teaching building, floor 4, Room 410
telephone: 439-03-66; (050) 365-48-41
№2-3 (20-21), September-December, 2016

© "Library study and Information", 2016, №2-3 (20-21).

БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ И ИНФОРМАЦИЯ

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

*Журнал «Библиотековедение и информация» включен
Международным Центром ISSN (Париж, Франция) в
продолжающиеся издание международного реестра под
номером 2219-5882 с 08.10.2010*

№ 2-3 (20-21)

Специальный выпуск
посвященный 85-летию юбилею
заслуженного деятеля науки,
почётного профессора БГУ
Абузар Алы оглы Халафова

Баку – 2016

Учредитель и главный редактор:	Абузар ХАЛАФОВ <i>Заслуженный деятель науки, почётный профессор БГУ, Академик Международной Информационной Академии при ООН, доктор исторических наук, профессор</i>
Зам. главного редактора:	Князь АСЛАН <i>Доктор философии (по педагогическим наукам), доцент</i>
Ответственный секретарь:	Парвиз КАЗЫМИ <i>Доктор философии (по историческим наукам), доцент</i>
Редакционная коллегия:	Екатерина Никанорова, доктор философских наук, профессор Йылдыз Бакашова, доктор философских наук, профессор Азад Гурбанов, доктор философии (по физико-математическим наукам) декан Библиотечно-информационного факультета БГУ Айбениз Алиева-Кенгерли, доктор филологических наук Халил Исмаилов, доктор исторических наук, профессор Байрам Аллахвердиев, доктор исторических наук, профессор Керим Тахиров, доктор философии (по историческим наукам) Директор Национальной библиотеки Азербайджана Маил Ахмедов, Директор Президентской Библиотеки Лятифа Мамедова, доктор философии (по историческим наукам) Ирина Журавлева, директор Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В.Н.Каразина Владимир Ключев, кандидат педагогических наук, профессор Ельчин Ахмедов, доктор философии (по педагогическим наукам), доцент Асаджон Ходжаев, директор Национальной Библиотеки Узбекистана Надир Исмаилов, доктор философии (по педагогическим наукам)

Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики.
Свидетельство № 3135, 16.03.2010.

Адрес редакции: г. Баку, Аз 1014, ул. Расул Рзы, 125

Бакинский Государственный Университет, учебный корпус №2, 4-ый этаж, комната № 410

Телефоны связи: 439-03-66; (050) 365-48-41

№2-3 (20-21), Сентябрь-Декабрь, 2016

© "Библиотековедение и информация", 2016, № 2-3 (20-21)

Abel MƏHƏRRƏMOV**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik****GÖRKƏMLİ ALİMİN HƏYAT YOLU**

Bütün cəmiyyətlər müdrik insanları, onların xalqa verdiyi faydaları, gördüyü işlərlə inkişaf edir. Azərbaycan elminin, təhsilinin inkişafında xüsusi xidmətləri olan professor Abuzər Xələfov da xalqımızın tarixində iz qoymuş belə şəxsiyyətlər sırasındadır.

2016-cı il dekabrın 25-də Azərbaycanın görkəmli kitabxanaşünas alimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının həqiqi üzvü (akademiki), Əməkdar elm xadimi, Əməkdar mədəniyyət işçisi, Bakı Dövlət Universitetinin Fəxri professoru, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının məsləhətçi professoru, Prezident təqaüdçüsü, “Şöhrət” ordenli, tarix elmləri doktoru Abuzər Alı oğlu Xələfovun 85 yaşı tamam olur.

Azərbaycanda opera, dramaturgiya, mətbuatın öz baniləri olduğu kimi, cəsarətlə deyə bilərik ki, kitabxanaşünaslıq elminin də banisi məhz Abuzər Xələfov olmuşdur. Abuzər Xələfov bir şəxsiyyət, tanınmış elm xadimi kimi 1962-ci ildən Azərbaycanda müstiqil kitabxanaçılıq fakultəsinin yaradıcısı və ilk dekanı olaraq kitabxanaşünaslıq elminin təşəkkülünə, onun daha da inkişaf edib möhkəmlənməsinə necə çalışırdısa, bu gün də eyni həvəslə fəaliyyət göstərir.

Professor Abuzər Xələfov Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin banisi, milli kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinin yaradıcısı, ali kitabxanaçılıq-informasiya təhsilinin təşkilatçısı, görkəmli elm, təhsil və mədəniyyət xadimidir. O, səmərəli elmi-pedaqoji və ictimai-mədəni fəaliyyəti ilə həm Azərbaycanda, həm də xarici ölkələrdə geniş şöhrət qazanmışdır.

Yüksək səviyyəli alim, səriştəli pedaqoq-müəllim, təcrübəli rəhbər işçi, fəal ictimai xadim olan professor A.Xələfov 300-dən

çox elmi-nəzəri və təcrübi-metodik əsərin, 35-dən artıq monoqrafiya, dəslük və dərs vəsaitinin müəllifidir.

Ölkəmizdə mədəniyyət və kitabxana işi quruculuğunun tarixi problemləri, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsi və metodologiyası, ali kitabxanaçılıq-bibliografiya təhsili məsələləri, eləcə də kitabxana işi nəzəriyyəsi və bir sıra digər aktual elmi-nəzəri problemlər professor Abuzər Xələfovun elmi araşdırmalarının özəyini təşkil edir. Görkəmli alimin bütövlükdə milli mədəniyyətşünaslıq və kitabxanaşünaslıq elmi və kitabxanaçılıq təcrübəsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sanballı əsərləri uğurlu elmi tədqiqatların parlaq nəticələridir. Alim ən qədim dövrlərdən zamanəmizə qədər Azərbaycanda kitabxana işinin tarixini və inkişaf istiqamətlərini tədqiq etmiş, fundamental monoqrafiyaları ilə bu sahənin bünövrəsini qoymuşdur.

Abuzər müəllimin çox zəngin irsi vardır və ondan gənc alimlər, tələbələr zaman-zaman faydalanacaqlar. Abuzər müəllimin yazdığı dərsliklər, dərs vəsaitləri, tədris-metodik vəsaitləri hər zaman aktual olacaq, dövrlə, zamanla səsləşəcəkdir. Çünki bu əsərlərin bir ucu tarixi ənənələrə söykənirsə, o biri ucu bugünkü həyatın axarına uyğundur. Yeniliyə, müasirləşməyə səsləyən hər bir yaradıcı əmək heç vaxt təsirsiz qalmaz.

Alim 60 ilə yaxındır ki, müntəzəm olaraq Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəri və metodoloji məsələlərinin hazırlanması və tətbiqi işi ilə də məşğuldur. Bu istiqamətdə yazıb nəşr etdirdiyi elmi məqalə və monoqrafiyalarında, eləcə də elmi məclislərdəki məruzə və çıxışlarında o, ali kitabxanaçılıq təhsilinin müasir konsepsiyasının əsasını formalaşdırmışdır. Uzun illərdir ki, professor A.Xələfov Bakı Dövlət Universitetində ali təhsilin yenidən qurulması və optimallaşdırılması ilə bağlı mühüm məsələlərin həllində yaxından iştirak edir və bu sahəyə öz faydalı töhfəsini verir.

Professor A.Xələfov Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində yüksək səviyyəli mütəxəssis elmi-pedaqoji kadrların hazırlığında da əvəzsiz rol oynamışdır. O, kitabxanaşünaslıq və

mədəni quruculuq sahəsində geniş tədqiqatlar aparan, onu yeni müddəalar və elmi biliklərlə zənginləşdirən, xarici ölkələrdə tanınan və qiymətləndirilən elmi məktəb yaratmağı bacarmışdır. Görkəmli alimin elmi rəhbərliyi ilə ölkəmizdə kitabxanaşünaslıq sahəsində 1 elmlər doktorluğu və 20-yə yaxın fəlsəfə doktorluğu üzrə dissertasiya işi müdafiə edilmişdir. O, eyni zamanda Azərbaycanda və xarici ölkələrdə 30 nəfərdən çox alimin hazırlanmasında elmi məsləhətçi və ya opponent kimi xüsusi fəallıq göstərmişdir. Demək olar ki, respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün kitabxanaşünas-bibliograf alimlər Abuzər Xələfov elmi məktəbinin yetirməsidir.

Əmək və müharibə veteranı olan professor A.Xələfovun Vətən və cəmiyyət qarşısındakı, elm, mədəniyyət və təhsilin inkişafındakı xidmətləri ali dövlət orqanlarının və bir sıra təşkilatların xüsusi mükafatları, medalları və fəxri fərmanları ilə dəyərləndirilmişdir. O, "Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi", "Əməkdar elm xadimi" fəxri adlarına layiq görülən, "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilən ilk kitabxanaşünas alimdir.

Professor A.Xələfov 2000-ci ildə BMT yanında Beynəlxalq İnformasiya-laşdırma Akademiyasının müxbir üzvü, 2001-ci ildə isə həmin akademiyanın həqiqi üzvü – akademiki seçilmişdir.

2016-cı ildə Bakı Dövlət Universitetinin Böyük Elmi Şurasının qərarı ilə ilk dəfə olaraq professor A.Xələfova "Fəxri professor" adının verilməsi isə bu ali təhsil ocağının çoxsaylı alimlər kollektivinin zəngin milli kitab mədəniyyətimizə, kitaba, kitabxanaya, alimə, müəllimə ünvanlanmış ən dəyərli mükafatlarından biridir.

Prof. A.Xələfovun xidmətlərini nəzərə alan Azərbaycan dövləti, ölkə ictimaiyyəti və Bakı Dövlət Universitetinin kollektivi görkəmli alimin 50, 60, 70, 75 və 80 illik yubileylərini böyük təntənə ilə qeyd etmişdir. Professor A.Xələfovun 85 illik yubileyinin geniş şəkildə qeyd olunması haqqında mən Bakı Dövlət Universitetinin rektoru kimi 20 oktyabr 2016-cı il tarixli R-88 №-li

əmr imzalamışam. Hazırda həmin əmrdə nəzərdə tutulmuş tədbirlər silsiləsi həyata keçirilməkdədir.

“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” jurnalının professor A.Xələfova həsr olunmuş xüsusi nömrəsinin hazırlanması da bu əmrdə nəzərdə tutulan tədbirlərdən biridir. Jurnalda görkəmli alimin yaratdığı “Abuzər Xələfov elmi məktəbi”nin davamçılarının kitabxanaşünaslıq, bibliografiyaşünaslıq və kitabşünaslığın müxtəlif istiqamətlərinə dair elmi məqalələri toplanmışdır.

Professor Abuzər Xələfovun elmi, pedaqoji və ictimai fəaliyyətinin nəticəsi odur ki, o, xalqın çox böyük hörmətini qazanmışdır. Universitetdə onu bir elm adamı, müəllim və müdrik bir insan kimi sevirlər. Məncə, bu, Abuzər müəllimin əldə etdiyi ən böyük qazancıdır. Mən A.Xələfovun anadan olmasının 85 illiyi münasibətilə təbrik edir, ona uzun ömr, cansağlığı, elmimizin və təhsilimizin inkişafı naminə yeni, daha böyük uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, professor Abuzər Xələfovun zəngin həyat və fəaliyyəti gənc nəsil üçün örnək olacaqdır.

MULTİKULTURALİZM DƏYƏRLƏRİNİN
KİTABXANA-İNFORMASIYA MƏKANINDA
TƏBLİĞİ PROBLEMLƏRİ

XƏLƏFOV A.A.
Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor,
BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma
Akademiyasının akademiki,
Əməkdar elm xadimi

Multikulturalizm əsrlər boyu xalqımıza xas olan bir anlayışdır. Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin, millətlərin nümayəndələri Azərbaycanda bir ailə kimi yaşamışlar.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Məqalədə coxmədənilik, müxtəlif mədəniyyətlərin elmi statusda təzahürü təhlil edilmişdir. Xalqlar arasında dostluğun bərqərar olmasında multikulturalizm ideyalarının rolu əvəzsizdir. Azərbaycanda multikulturalizm demək olar ki, dünya ölkələri üçün örnək kimi tövsiyə edilmişdir.

***Açar sözlər:** ideya, multikulturalizm, daşıyıcı, dəyərlər, kitabxana.*

Müasir dünyada siyasi və humanitar kataklizmlərin baş verdiyi bir şəraitdə multikulturalizm ideyalarının təbliğinə böyük ehtiyac hiss edilməkdədir. Məhz buna görədir ki, multikulturalizm ideyalarının geniş inkişaf tapmasına böyük səy göstərən, bu ideyaların elmi-nəzəri əsaslarının formalaşmasına qiymətli töhfələr verən möhtərəm Prezidentimiz 2016-cı ilin “Azərbaycanda multikulturalizm ili” elan edilməsi haqqında fərman vermişdir. Bu fərman multikulturalizmin dövlət siyasəti, həyat təzi olan bir ölkənin bütün dünyaya çağırışıdır. Bu çağırış planetimizdə siyasi və humanitar kataklizmlər baş verdiyi bir dövrdə bəşəriyyətin başının üstündə dəhşətli bir kabus dolaşdığı bir zamanda edildiyindən olduqca böyük siyasi və humanitar əhəmiyyətə malikdir.

Dünyada, xüsusilə demokratiyanın beşiyi sayılan Avropa ölkələrində multikulturalizmdən uzaqlaşmaq, dünya xalqları arasında ayrı-seçkilik toxumu səpmək, ikili standartların tətbiqinə geniş meydan vermək, millətçilik, irqçilik, diskriminasiya, nifrət və dünya dinləri arasında ixtilaf

yaratmağa meyl göstərmək, şovinizm siyasətini həyata keçirmək, ksenofobyə, islamafobyə və digər fobiyalar kimi mürtəce baxışların formalaşdığı bir şəraitdə multikulturalizm ideyalarının təbliği olduqca mühüm siyasi, ideoloji və mədəni əhəmiyyət kəsb edir.

Bəşəriyyətin yaratmış olduğu ideyalar, fəlsəfi-siyasi konsepsiyalar içərisində multikulturalizm ideyası insanlığa məxsus ən humanist anlayış kimi böyük şöhrət qazanmışdır.

Multikulturalizm-çoxmədənilik, müxtəlif mədəniyyətlərin bir yerdə yaşadığı cəmiyyəti təyin edən anlayışdır. Təxminən orta əsrlərdə yaranan, tədricən inkişaf edib formalaşan multikulturalizm XXIII yüzillikdən başlayaraq daha geniş miqyasda inkişaf etmiş, yeni-yeni çalar kəsb edərək müxtəlif dövlətlər, ölkələr, xalqlar arasında beynəlxalq dostluq əlaqələrinin qurulmasında, idarə olunmasında əsas elmi-nəzəri mənbə kimi inkişaf tapmışdır.

Orta əsrlərdə Qərbi Avropa ölkələrində, tədricən bütün dünyada feodalizmin zəiflədiyi, kapitalizmin inkişafa başladığı zaman baş vermiş intibah, reformasiya və maarifçilik dövrlərində də multikulturalizm ideyaları inkişaf edib təkmilləşmə prosesini yaşamışdır.

Öz xarakterik xüsusiyyətləri etibarilə olduqca mütərəqqi, kamillik, alimlik, humanizm dövrü kimi qiymətləndirilən intibah dövründə də multikulturalizm ideyalarından geniş surətdə istifadə edilməsi onun progressiv əhəmiyyətini və miqyasını daha da genişləndirmiş, dünya prosesinə çevrilməsini təmin etmişdir. Vilyam Şekspirin, Leonardo da Vinçinin, Fransua Bekonun və s. əsərləri dünya elmində, təhsilində, ədəbiyyat və incəsənətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən əsərləri humanist intibahın ideya-fəlsəfi əsası kimi formalaşdırmışdır.

Azərbaycan alimlərinin araşdırmalarına görə, intibah ölkəmizdən də yan keçməmişdir. Azərbaycanda intibahın tarixi XII əsrdən başlayır. Azərbaycan intibahının əsas ideya istiqamətləri dahi şair Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında öz parlaq həllini tapmış, sonra isə görkəmli mütəfəkkirlər Xaqaninin, Nəsiminin, Füzulinin əsərlərində davam etdirilmişdir. Ümumiyyətlə, klassik ədəbiyyatımızın mövzu dairəsində multikulturalizm ideyaları tolerantlıq, ayrı-ayrı xalqları dostluq, qardaşlıq ideyaları ətrafında birləşdirmək arzuları, dinləri bir-birinə yaxınlaşdırmaq cəhdləri geniş yer almış müxtəlif xalqların adət-ənənələrinə hörmət və ehtiram yüksək qiymətləndirilmişdir.

XVI əsrdə Qərbi və Mərkəzi Avropa ölkələrini əhatə edən reformasiya hərəkatı Avropa ölkələrinin ictimai-siyasi həyatına olduqca mütərəqqi təsir göstərmiş, dini hegemonluğa, kilsə həyatına böyük zərbə vurmuş, cəmiyyətdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin rolunun artmasına ciddi təsir göstərmişdir.

Reformasiya hərəkatının həyata keçirdiyi tədbirlər içərisində multikulturalizm ideyaları mühüm yer tutur. Reformasiya hərəkatı xalqların təhsili, tərbiyəsi, hüquq bərabərliyi, mədəni inkişafı, tolerantlıq sahəsində əldə etdiyi müntəzəqi nəticələr multikulturalizmin əsaslarının möhkəmlənməsinə müsbət təsir göstərməyə başlamışdır.

XVII-XVIII əsrlərdə multikulturalizm ideyalarının daha da təkmilləşməsinə, bir anlayış kimi formalaşmasına dünyada başlanan maarifçilik hərəkatı da böyük təsir göstərmişdir. İntibah və reformasiya dövründən sonra dünyada başlayan maarifçilik hərəkatı elmə, təhsilin və mədəniyyətin inkişafına böyük töhfələr verdi, cəmiyyətin maariflənməsi kimi olduqca müntəzəqi, humanist ideyaların həyata keçirilməsində mühüm rol oynadı. Maarifçilik hərəkatı bilavasitə multikulturalizm ideyalarının inkişaf etdirilməsinə yaxından kömək etməklə bu mühüm ideyaların elmi-nəzəri əsaslarının möhkəmlənməsinə səbəb oldu. Feodalizmə qarşı yönəldilmiş ictimai-siyasi cərəyan olan maarifçilik mənfi halları, ədalətsizlikləri elmi, humanist, əxlaqi prinsiplərin yayılması və təbliği yolu ilə dəyişdirməyə can atırdı. XVIII əsrə qədər davam edən bu cərəyan demək olar ki, dünyanın bütün ölkələrini əhatə etmiş, təhsilin inkişafına, əhəlinin maariflənməsinə, şüur səviyyəsinin yüksəldilməsinə təsir göstərmişdir.

Tarixi əxlaq və siyasət məktəbi hesab edən maarif xadimləri, orta əsrləri nadanlıq, fanatizm, dini xurafat, cəhalət dövrü kimi qiymətləndirir, bu bələdan bəşəriyyətin xilas edilməsində maarifçiliyi mühüm vasitə hesab edirdilər.

Bəşəriyyətin işıqlı gələcəyinə inanan böyük alimlərin, müntəfəkkirlərin, yaradıcı ziyalıların maarifçilik hərəkatına qoşulması onun əhəmiyyətini daha da artırdı. Maarifçilik hərəkatı xüsusilə multikulturalizmin əsas bazasını təşkil edən mədəniyyətin inkişafına mühüm təsir göstərmiş, insan tərbiyəsində onun həlledici roluna xüsusi qiymət vermişdir.

Özündə ümumbəşəri sərvətləri cəmləşdirən mədəniyyət bəşər tarixinin çox erkən dövrlərində meydana gəlmişdir. Meydana gəlib formalaşdığı ilk gündən mədəniyyət sosial hadisə kimi insanların həyat və fəaliyyəti ilə sıx bağlı olmuş, insanın əli və əqli ilə yaratdığı bütün nailiyyətləri ümumiləşdirmiş, qoruyub saxlamış, nəsil-dən-nəslə ötürülməsində yaxından iştirak etmişdir.

Cəmiyyətin inkişafında, onun təkmilləşməsində mühüm rol oynayan mədəniyyət bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən böyük möcüzədir. Bəşəriyyətin zəkası, biliyi və tarixən yaradılmış təcrübəsi öz ifadəsini mədəniyyətdə tapır. Böyük alman filosofu Hegelin dediyi kimi, xalqların müdrikliyini öyrənməyin yeganə açarı mədəniyyətin əlindədir. Mədəniyyətin yaranması və inkişafı bəşər cəmiyyətinin təşəkkülü ilə sıx bağlı olmuşdur, o, cəmiyyətin inkişafının təməl daşındır. Orta əsrlərdə və XIX-XX əsrlərdə dünyanın ayrı-ayrı

xalqlarının mədəniyyətinin integrasiyası prosesi, bəşər mədəniyyətinin yaranıb formalaşmasına, məzmununa mühüm təsir göstərmiş, onun bütövlüyünü, humanizmini, insanpərvərliyini təmin etmiş, xalqlar birliyinin və dostluğunun təməl daşına çevrilmişdir.

Beləliklə, mədəniyyət - bəşəriyyətin ictimai tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur. Mədəniyyət həmçinin bu sərvətlərin yaradılmasında, qorunub saxlanılmasında, istifadə edilməsində və gələcək nəsillərə çatdırılmasında da yaxından iştirak edir.

Mürəkkəb ictimai hadisə olan mədəniyyətin iki növü vardır: maddi mədəniyyət, mənəvi mədəniyyət.

Maddi mədəniyyət cəmiyyətin maddi istehsalından, texnikadan, maddi nemətlər istehsalına xidmət edən bütün vasitələrdən, tarixi abidələrdən, muzeylərdən və s. ibarətdir.

Mənəvi mədəniyyət isə cəmiyyətin müəyyən inkişaf pilləsində, tarixi şəraitdə meydana gəlib inkişaf edən xalq maarifindən, elmi işlərdən, fəlsəfədən, əxlaqdan, ədəbiyyatdan, teatrlardan və digər mədəni-maarif müəssisələrindən ibarətdir. Mədəniyyət insanın tərbiyə və təhsilində, intellektual inkişafında, biliklərə yiyələnməsində, cəmiyyətin əldə etdiyi, topladığı biliklərin, təcrübənin, vərdislərin, habelə mənəvi sərvətlərin gələcək nəsillərə çatdırılmasında da mühüm rol oynayır. Təhsil, tərbiyə, xalq maarifinin inkişafı, mədəni quruculuq sahəsində görülən işlər cəmiyyətin əsas sahəsinin göstəricisidir. Cəmiyyətin və insanın həyatında mühüm yer tutan mədəniyyət bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən böyük sərvətdir və bütün dünyaya məxsusdur.

Mədəniyyət çoxşaxəli, mürəkkəb bir fenomen olduğundan sistem kimi özünü göstərir və bir çox xüsusiyyətlərə, funksiyalara malikdir. Mədəniyyətin formaca milli, məzmunca beynəlmiləl olması, bütün bəşəriyyətə mənsub olması, mədəniyyətlərarası integrasiya və kommunikasiyası prosesinin daimi işlək olması, integrasiya prosesində müxtəlif xalqların adət-ənənələrinin ön plana çəkilməsi, insan, insan şəxsiyyəti, onun və azadlıqlarının qorunması, tolerantlıq, yüksək humanist, əxlaqi keyfiyyətlərin, insanpərvərliyin həmişə diqqət mərkəzində saxlanılması onun ümumbəşəri fenomenə çevrilməsini təmin edir. Mədəniyyətin dünya xalqları, cəmiyyətlər tərəfindən yaradılmış təsisat, institut kimi fəaliyyət göstərməsi cəmiyyətin yaşaması və dağılmaqdan qorunması üçün şərait yaradır.

Beləliklə, mədəniyyət cəmiyyətin yaşaması və inkişafı üçün lazım olan bütün maddi-texniki bazanın yaradılmasına, biliklər əldə etməyə can atan insanların təcrübəsinin toplanmasına, cəmiyyəti idarə etmək üçün sosial təşkilatların yaranmasına və fəaliyyətinin təkmilləşməsinə, müxtəlif xalqların adət-ənənələrinin qorunub saxlanmasına, insanların əxlaq normalarının

qanuniləşməsinə xidmət edən institutdur. Mədəniyyətin varlığı və bütövlüyü üçün üç aspektin (texniki baza, insanlar, onların təcrübəsi və sosial təşkilat) birlikdə fəaliyyət göstərməsi zəruridir.

Nəticə olaraq demək olar ki, mədəniyyət cəmiyyətin idarə olunmasının baza prinsiplərinin əsas vasitəsidir. Cəmiyyətdə yaranan bütün idarəçilik prinsipləri, siyasi-fəlsəfəsi konsepsiyalar mədəniyyətin qanunauyğunluğuna uyğun fəaliyyət göstərməlidir.

Qeyd etdiyimiz kimi orta əsrlərdə meydana gələn və bəşəriyyətin inkişafına böyük və həlledici təsir göstərən cərəyanlar və hərəkətlər: intibah, reformasiya və maarifçilik bəşər mədəniyyətinin daha da inkişaf etdirilməsinə, yeni məzmun və mahiyyət kəsb etməsinə qiymətli töhfələr verdi. Mədəniyyətin əldə etdiyi bu nailiyyətlər orta əsrlərdə və XVIII-XIX əsrlərdə formalaşan multikulturalizm fəlsəfi-siyasi konsepsiyasının baza prinsiplərinə daxil olmuş, onun məzmununu daha da zənginləşdirmiş, elmi-nəzəri əsaslarının formalaşmasına, mahiyyətinin aydınlaşmasına mühüm təsir göstərmiş, predmetinin müəyyənləşdirilməsinə kömək etmişdir. Multikulturalizm bir siyasi-fəlsəfi konsepsiya kimi insanlığın tərəqqi və inkişafına xidmət edən humanitar-ictimai fənnə çevrilmişdir. Multikulturalizm mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların zəruri aləti kimi digər mədəniyyətlərin mahiyyətini, xarakter xüsusiyyətlərini, tarixini və nailiyyətlərini öyrənmədən, onlara qarşı tolerant münasibət, müxtəlif xalqlara hörmət, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunu qurmaq mümkün deyil.

Azərbaycan tarixən multikulturalizm ideyalarına sadıq bir ölkə olmuş, Azərbaycan xalqı öz xarakterik xüsusiyyətləri, adət-ənənələri, tolerantlığı, beynəlmiləçiliyi, müxtəlif xalqlara, dinlərə müsbət münasibəti ilə fərqlənmiş, ölkəmizdə xalqlar dostluğunun məkanına çevrilmişdir.

Bu məkan bütün dünyada multikulturalizm bərqərar olduğu müxtəlif xalqların, dinlərin, dostluq, qardaşlıq şəraitində yaşayan humanizmə, tolerantlığa, insanlığa xidmət edən Azərbaycan məkanıdır. Ancaq çox təəssüf ki, böyük problemlərlə üzləşən müasir dünyada multikulturalizmə qarşı fikirlər formalaşmağa başlamışdır.

Avropa və bəzi Qərb dövlətləri multikulturalizmi idarə etməyin kifayət qədər mürəkkəb vəzifə olduğunu bəhanə edərək ondan imtina etmişlər. Halbuki özlərini mədəniyyətin beşiyi hesab edən bu ölkələrdə multikulturalizm ideyaları əleyhinə yeni müstəmləkəçilik, bölünüb qurtarmış dünyanı yenidən bölmək, xalqlar arasında ayrı-seçkilik, irqçilik, dinlər arasında qarşıdurma, dini düşmənçilik ideyalarını təbliğ etmək, islam dini ilə xristian dinləri arasında düşmənçilik toxumu səpmək, ikili standartlar tətbiq etmək meylləri güclənməkdədir. Hələ 90-cı illərdə multikulturalizmin dövlət siyasətinə, xalqımızın həyat tərzinə çevrilməsini zəruri hesab edən Ulu Öndər

Heydər Əliyev yazırdı: “Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlətdir. Azərbaycanda müsəlmanlarla yanaşı, başqa dinlərə mənsub olan vətəndaşlar da yaşayır. Azərbaycan müstəqil, demokratiya prinsiplərinə mənsub olan bir dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə dinindən, dilindən, irqindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq azadlıq, hüriyyət imkanları verir.”

Məhz buna görədir ki, son 20 ildə dövlətçilik, Azərbaycan mədəniyyətlərin və dinlərin dialoqunun, tolerantlığın tərəfdarı kimi çıxış edir. Bu məqsədlə ölkəmizdə Beynəlxalq humanitar forumlarda dünyanın görkəmli alimləri, Nobel mükafatı laureatları, siyasətçilər, dövlət xadimləri iştirak etmişlər. Forumlarda dünyanı maraqlandıran problemlər, müzakirə edilmişdir. Çox sevindirici haldır ki, dünyanın intellektual elitasının diqqət yetirdiyi problemlər içərisində multikulturalizm paradiqması əsas müzakirə obyektinə çevrilmişdir. Multikulturalizm paradiqması XX yüzilliyin axırlarından etibarən mədəniyyət, indentiklik, hüquq, din, icma, millət, tolerantlıq, kulturoloji və digər bəşəri problemləri sivil dünyanın gələcək inkişafı naminə əlaqələndirir. Multikulturalizm dəyərlərinin qloballaşmaqda olan dünyanın bütün ölkələri və xalqları tərəfindən yüksək qiymətləndirilməsi multikulturalizmin Azərbaycanın dövlət siyasətinə, həyat tərzinə çevrilməsi haqqında böyük iş görən Azərbaycanın dünya şöhrətli Prezidenti cənab İlham Əliyevin xidmətləri danılmazdır. İlham Əliyev öz çıxışlarında və multikulturalizm haqqında imzaladığı dövlət sərəncamlarında multikulturalizmin müasir dünyanın mürəkkəb problemlərlə üzləşdiyi bir şəraitdə böyük xilasedici əhəmiyyətini diqqətə çatdırmış, elmi nəzəri əsaslarının hazırlanmasına böyük töhfələr vermiş, dünyanın bütün sülh sevər insanların rəğbətini qazanmışdır.

Azərbaycan Respublikası dünyanın siyasi mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir. 2016-cı ilin 25-27 aprelində BMT-nin qərarı ilə BMT Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal forumunun Bakıda keçirilməsi dediklərimizə parlaq nümunədir. Bu forumda dünyanın 140 ölkəsindən 1500-dən artıq görkəmli alimlərin, dövlət və ictimai xadimlərin, BMT-nin aparıcı təşkilatlarının iştirakı forumun beynəlxalq əhəmiyyətini, forumda qəbul edilmiş bəyannamənin bəşəriyyətin işıqlı gələcəyinə xidmətinin bariz sübutudur.

Forumda müzakirə edilən məsələlər içərisində multikulturalizm siyasi-fəlsəfi konsepsiyasının mühüm yer tutması və bu konsepsiyaya yüksək qiymət verilməsi, multikulturalizm ideyalarının bütün dünya üçün, bəşəriyyət üçün böyük xilasedici, işıqlı gələcəyə xidmət etməsindən xəbər verir.

Forumda çıxış edən Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev deyir: “Multikulturalizmin alternativini yoxdur. Əlbəttə, bizə məlumdur ki, bununla bağlı müxtəlif fikir və baxışlar var. Bəziləri multikulturalizmin

iflasa uğradığını iddia edirlər, ancaq müsbət nümunələr var. Bizim üçün multikulturalizm dövlət siyasətidir və bizim həyat tərzimizdir”

Respublikamızın bütün dünya ictimaiyyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirilən və müdafiə olunan multikulturalizm sahəsində əldə edilən böyük nailiyyətlər beynəlxalq aləmdə xalqımızın, dövlətimizin imicini xeyli yüksəltmişdir. Məhz buna görədir ki, əldə edilən təcrübənin multikulturalizm dəyərlərinin həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə təbliğinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Respublikamızın bütün ideoloji, informasiya, mədəni-maarif və təhsil müəssisələri və digər humanitar təşkilatlar multikulturalizm ideyalarının təbliği prosesində yaxından iştirak etməli, təbliğatın müxtəlif forma və üsullarından istifadə etməlidirlər. Multikulturalizm ideyalarının kütləvi təbliği üçün yaxşı olardı ki, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi “Multikulturalizm-Azərbaycanın dövlət siyasəti, həyat tərzidir” mövzusunda təbliğat xarakterli plakatlar çap edib bütün ideoloji, informasiya, mədəni-maarif, ilk növbədə isə kitabxanaları təmin etmək lazımdır. Belə plakatlar kitabxanalarda yaradılan “Multikulturalizm” daimi guşələrində görkəmli yerlərdən asılmalı, oxucular arasında təbliğ olunmalıdır.

Kitabxanaların multikulturalizmin təbliği sahəsində apardığı işləri ümumiləşdirmək, qabaqcıl iş təcrübəsini yaymaq məqsədilə “Mədəniyyət” qəzetində və “Mədəni-maarif” jurnalında “Multikulturalizm və kitabxanalar” daimi rubrikası açılmalıdır. Həmçinin kitabxanalar şəbəkəsi olan nazirliklərdə, idarə və müəssisələrdə kitabxana işçilərinin vaxtaşırı təcrübə mübadiləsini aparmaq və qabaqcıl təcrübəni yaymaq məqsədilə metodik müşavirələr keçirilməlidir. Belə müşavirələrdə görkəmli alimlərin, yaradıcı ziyalıların çıxışları təşkil edilməlidir.

Respublikamızda multikulturalizm ideyalarının təbliği, xalqımızın multikulturalizm dəyərləri ruhunda tərbiyə edilməsi daimi xarakter daşıdığından mədəniyyət, mədəni-maarif, kitabxanaçı kadrlar hazırlayan ali və orta ixtisas məktəblərinin son kurslarında multikulturalizm və mədəniyyət mövzusu tədris edilməlidir. Elektron informasiya bazasının, elektron kitabxanaların, elektron kataloqların, elektron kartotekaların yaradılması zərurəti də yaranmışdır. Göstərilən elektron vasitələr Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində, respublika əhəmiyyətli kitabxanalarda, informasiya mərkəzlərində yaradılmalı və internetə qoyulmalıdır. Elektron vasitələrin yaradılmasına ideoloji müəssisələr, AMEA-nın institutları, təhsil sisteminin əməkdaşları elmi və metodiki kömək göstərməlidir.

Multikulturalizm ideyalarının təbliğində ən məsuliyyətli vəzifə geniş oxucu auditoriyasına, geniş, qiymətli təbliğat vasitələrinə, ilk növbədə qiymətli kitab fonduna, elektron vasitələrə malik olan kitabxanaların üzərinə

düşür. Respublikamızda multikulturalizm ideyalarının təbliği daimi xarakter daşıdığından kitabxanalar yeni təbliğat vasitələrinin metod və üsullarından yaradıcılıqla istifadə edərək, əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin elmi əsaslarına söykənən, həm kitabxananın özündə həm də virtual üsula xidmət göstərməlidir.

Məlumdur ki, respublikamızda əhaliyə kitabxana-informasiya xidməti müxtəlif tipli və növlü kitabxanalar tərəfindən həyata keçirilir. Bu şəbəkəyə Milli kitabxana, respublika əhəmiyyətli kitabxanalar, AMEA-nın kitabxana şəbəkəsi, ayrı-ayrı idarə və müəssisələrin, nazirliklərin kitabxanaları daxildir. Ölkəmizdə multikulturalizm təbliğatı daimi xarakter daşıdığından kitabxanalar zəngin kitab fondunun yaradılmasına xüsusi diqqət yetirməli, respublikamızda və xarici ölkələrdə nəşr edilən kitabların planlı, ardıcıl əldə edilməsini kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsini həyata keçirməlidir. Kitab fondu komplektləşdirilərkən multikulturalizmin dəyərlərini özündə əks etdirən ədəbiyyatın, ön plana çəkilməli, oxucu marağının öyrənilməsi yolu ilə ən yaxşı ədəbiyyat alınmalı və təbliğ edilməlidir. Məlumdur ki, kitabxana fondlarının komplektləşməsi maliyyə vəsaitindən asılı olduğundan, rəhbər təşkilatlar, kitabxanalar maliyyələşdirilərkən bu mühüm cəhəti diqqətdən qaçırmamalıdır. Bütün təbliğat vasitələrindən öz üstünlükləri ilə fərqlənən kitabın böyük qüvvə olması unudulmamalıdır.

Kitabxanaçı multikulturalizm ideyalarının müntəzəm təbliğ edilməsinin zəruriliyini nəzərə alaraq kitabxana binasının girişində multikulturalizm guşəsi yaratmalıdır. Bu guşələrdə multikulturalizm dəyərlərinə həsr edilmiş plakatlar, kitablar, dövrü mətbuat materialları, qəzet və jurnallar, informasiya materialları, məlumat-bibliografiya vasitələri, həmçinin elektron vasitələr olmalıdır. Guşələrlə yanaşı kitabxanalarda kitabların, dövrü mətbuat sərgilərinin hazırlanmasını da nəzərdə tutulmalıdır. Sərgilərin bədii cəhətdən yüksək zövqlə tərtib edilməsinə diqqət yetirilməli, materialların məzmununa uyğun sitatlarla təmin edilməlidir. Daimi və mövzu sərgilərində Ulu Öndər Heydər Əliyevin əsərlərindən, prezidentin fərman və sərəncamlarının, rəsmi dövlət sənədlərindən, görkəmli dövlət xadimlərinin, mütəxəssislərin əsərlərindən iqtibaslarla təmin edilməlidir.

Kitabxanalar Ulu Öndər Heydər Əliyevin multikulturalizm dəyərlərinin elmi əsaslarının əsas bazasının təşkil edən "Azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyası" haqqında kitab sərgilərinin keçirilməsinə, bu konsepsiyanın, xalqımızın milli ideologiyası kimi öyrənilməsinə ciddi diqqət yetirməlidir. Ölkəmizdə informasiya cəmiyyəti şəraitində multikulturalizm ideyalarının təbliğində elektron vasitələrdən istifadə də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Elektron vasitələrdən istifadə prosesinin məqsədyönlü və mərkəzləşdirilmiş şəkildə, elektron vasitələrin internetə qoyulması qaydası ilə aparılması,

oxucuların suallarına, sorğularına, tələbatlarına daha səmərəli xidmət göstərməyə səbəb ola bilər.

Mərkəzləşmiş elektron xidmət məqsədilə multikulturalizmə aid elektron kitabxanalar, elektron kataloqlar, elektron kartotekalar Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində, M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada, respublika əhəmiyyətli kitabxanalarda, Mərkəzləşmiş Kitabxana Sistemlərində yaradıla bilər. Elektron vasitələrin internetə qoyulması multikulturalizmə dair ədəbiyyat təbliğinin, kitabxana-informasiya təminatının yaxşılaşdırılmasına, oxucu fəallığının artmasına, oxucuların vaxtına qənaət edilməsinə müsbət təsir göstərə bilər.

Kitabxanalarda multikulturalizmə dair oxucu konfransları, tematik gecələr, müşavirələr, məruzələr və yeni kitabların təqdimatının keçirilməsi əvvəlcədən hazırlanmış plan əsasında həyata keçirilməkdədir. Belə tədbirlərdə respublikamızın görkəmli alimlərinin, yaradıcı ziyalıların, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin, gənc şair və yazıçıların gücündən istifadə etmək bu mühüm tədbirlərin səmərəliliyinin artırılmasına şərait yarada bilər.

Yekun olaraq mən çoxdan düşündüyüm bir problemin həllinin zəruriliyini dilə gətirmək istəyirdim.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Yazıçılar Birliyi arasında həyata keçirilən birgə layihəyə əsasən yazıçıları və şairləri, xüsusilə gənc yazarları ayrı-ayrı kitabxanaların işində iştirak etmək, oxucular qarşısında öz yeni əsərləri ilə çıxış etmək, oxucularla təmasda olmaq, onları kitabxanaların işinə kömək etmək üçün istiqamətləndirmək, cəmiyyətdə gedən müasir problemlərlə tanış etmək məqsədilə onları kitabxanaların işinə cəlb etmək yerinə düşərdi. Bu, oxucuların, xüsusilə gənclərin mütaliə marağını, artırmaqla, onların vətəninə, xalqını sevən biri kimi vətəndaş, vətənpərvər bir insan kimi tərbiyəsinə müsbət təsiri xeyli yüksələrdi.

Dünyanın bir çox ölkələrində multikulturalizmə biganə münasibət yarandığı, multikulturalizm dəyərlərindən uzaqlaşma meyli artdığı bir şəraitdə Respublikamızda multikulturalizm ideyalarının, dəyərlərinin inkişaf etdirilməsi, daha da möhkənləndirilməsi üçün möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin dediyi kimi “Multikulturalizm Azərbaycanın dövlət siyasətinə və həyat tərzinə çevrilmişdir.”

Azərbaycan tarixinə nəzər saldıqda belə bir tarixi həqiqət göz önünə gəlir ki, mövcud olan ictimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq bütün dövrlərdə Azərbaycan xalqlar dostluğu, ölkəmizdə yaşayan xalqların, dinlərinə, dillərinə, adət-ənənələrinə hörmət məkanı olmuş, dözümlülük, tolerantlıq məkanı kimi şöhrət tapmışdır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən ideya, elmi-nəzəri əsasları hazırlanan “Azərbaycançılıq” fəlsəfi konsepsiyasına müvafiq multikulturalizm

dəyərləri daha da zənginləşdirilmiş, respublikamız dünyanın multikulturalizmi yaşadan qoruyan, daha da inkişaf etdirən sabit bir ölkəsinə çevrilmişdir.

Azərbaycan xalqı əmindir ki, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən 2016-cı ilin "Multikulturalizm ili" elan edilməsi müvəffəqiyyətlə həyata keçiriləcək, multikulturalizm dəyərlərinin daha da təkmilləşməsinə, bəşəriyyətin işıqlı gələcəyə doğru irəliləməsinə böyük töhfələr verəcəkdir.

ПРОБЛЕМЫ ПРОПАГАНДЫ ЦЕННОСТЕЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В БИблиОТЕЧНО- ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

ХАЛАФОВ А.А.

РЕЗЮМЕ

В статье были проанализированы идея мультикультурализма. Мультикультурализм играет важную роль в установлении дружбы между народами. Мультикультурализм в Азербайджане является моделью для других стран.

Ключевые слова: *идея, мультикультурализм, носитель, ценности, библиотека.*

PROBLEMS OF PROPAGANDA OF MULTICULTURALISM VALUES IN THE LIBRARY AND INFORMATION AREA

XALAFOV A.A.

SUMMARY

The article analyzed the multiculturalism, the expression of different cultures in the scientific status. Multiculturalism plays an important role in establishing friendship between the peoples. Multiculturalism in Azerbaijan is almost a model for other countries.

Keywords: *idea, multiculturalism, carrier, values, library.*

KİTABXANALARIN AVTOMATLAŞDIRILMASINDA
YENİ HƏLLƏR: RFID TEXNOLOGİYASI ƏSASINDA

QURBANOV A.İ.

Bakı Dövlət Universiteti,

Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekani, dosent

azadbey@mail.ru

MÜTƏLLİMOVA S.F.

“B.est Solutions” şirkətinin İnformasiya Texnologiyaları üzrə

Baş mütəxəssisi

İnformasiya cəmiyyətində kitabxanaların müasir informasiya mərkəzləri kimi inkişafı onların avtomatlaşdırılması və orada yeni texnologiyaların tətbiqi ilə bağlıdır. Belə texnologiyalardan biri də RFID texnologiyasıdır. Bu texnologiya kitabxanaların işinin effektivliyinin kifayət qədər yüksəldilməsi və vaxt itkisinin aradan qaldırılmasına imkan verir. Məqalədə RFID texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqinin perspektivləri araşdırılmışdır.

***Açar sözlər:** RFID texnologiyası, Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemləri, ştrix-kodlu nişanlar.*

Müasir dövrdə əksər mədəniyyət müəssisələri kimi kitabxanalar da yeni texnologiyaların tətbiqindən kənarda qala bilmir, çünki məhz onların istifadəsilə kitabxananın fondları üzrə naviqasiya sistemini yaratmaq, elektron oxucu biletlərini tətbiq etmək və hətta həmin müəssisədə mövcud olan kitab kolleksiyalarının mühafizəsini təmin etmək mümkündür. Kitabxanaların işinə yeni innovasiyaların tətbiqinin optimal variantı RFID-texnologiyaları hesab edilir. Hazırda bütün dünyada sürətli şəkildə RFID texnologiyaları vasitəsilə kitabxanaların avtomatlaşdırılması prosesi baş verir. RFID texnologiyasının aşkar imkanları ilə müqayisədə bu yaxınlarda qabaqcıl hesab edilən ştrix-kod markerləşdirilməsi artıq köhnəlmiş hesab edilməkdədir.

RFID texnologiyası kitabxanalar və informasiya mərkəzləri üçün nisbətən yeni olsa da 70 ildən artıqdır ki, girişə nəzarət, gediş haqqı üçün ödəniş, biletlərin satışı və s. bu kimi müxtəlif əməliyyatlarda geniş şəkildə istifadə olunur.

Dr. Jeremy Landt RFID texnologiyasının müxtəlif onilliklər ərzində inkişafını aşağıdakı şəkildə təsvir etmişdir [1]:

Onillik	Yenilik
1940-1950	Radar müəyyənləşdirilir və II Dünya Müharibəsində aktiv şəkildə istifadə olunur. RFID 1948-ci ildə kəşf edilir.
1950-1960	RFID texnologiyası ilə bağlı ilkin tədqiqatlar, laboratoriya təcrübələri.
1960-1970	RFID nəzəriyyəsinin inkişafı. Tətbiqi səyyar sınaqlar.
1970-1980	RFID texnologiyasında sıçrayış. RFID üzrə testlərin keçirilməsi sürətlənir. RFID- nin çox erkən ardıcılığının tətbiqi.
1980-1990	RFID-nin kommersiya məqsədilə tətbiqi hakim tendensiyağa çevrilir.
1990-2000	Standartların meydana gəlməsi. RFID-nin geniş şəkildə tətbiqi. RFID gündəlik həyatın bir hissəsinə çevrilir.

RFID - radiotezlikli əlaqə kanalının köməyi ilə obyektlərin avtomatik olaraq kontaktsiz identifikasiya üsulu hesab edilir. RFID insanın təsiri olmadan nişan daşıyan bir canlının və ya obyektin izlənməsinə şərait yaradan radiotezlik ilə işləyən avtomatik identifikasiya (şəxsiyyəti təyin etmə) texnologiyasına verilən addır. Bunlar arasında OCR- optik xarakter tanıma sistemləri, üz tanıma, barmaq izi tanıma kimi biometrik kimlik tanıma sistemləri, banklardakı kart sistemləri ilə gündəlik həyatımıza çox sürətlə girən ağıllı kartlar və marketlərdə, apteklərdə məhsulların üzərində olan barkodlar ilə məhsulun izlənməsində adı tez-tez çəkilən barkod sistemləri sayıla bilər.

Kitabxanalarda tətbiq edilən bu sistemin tərkibinə aşağıdakı elementlər daxildir:

- Kitablara yapışdırılmaq üçün nəzərdə tutulan – nişan-stiker;
- Oxuyucu qurğu – rider;
- İstifadəçinin elektron oxucu bileti rolunu oynayan – plastik kart;
- Kitabxana əməkdaşlarının avtomatlaşdırılmış işçi yerlərində qurulan - xüsusi proqram təminatı.

RFID çoxlu sayda imkanlara malikdir ki, bunların içərisində ilk növbədə bir çox əməliyyatların avtomatlaşdırılması, eləcə də onların yerinə yetirilməsi üçün vacib olan vaxtın kifayət qədər azaldılmasını qeyd etmək olar.

Kitabxana işinə RFID texnologiyalarının tətbiqi - müəssisənin strukturu, texnoloji proseslərin yerinə yetirilməsi, eləcə də müəssisə işçilərinin

vəzifə səlahiyyətləri daxil olmaqla kitabxana xidməti sisteminin bütünlükdə dəyişməsinə gətirib çıxarır.

RFID - Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemləri kataloqu ilə iş zamanı kitabxana fondunda olan sənədlərin identifikasiyasına aid əməliyyatları kifayət qədər sadələşdirməyə və sürətləndirməyə imkan verir. Eyni zamanda bu texnologiyanın tətbiqi kitab verilişi uçotunun və kitabxananın, eyni zamanda onun filialları üzrə çap nəşrlərinin yerdəyişməsinin sürətləndirilməsi və sadələşdirilməsinə kömək edir.

Ancaq unutmaq lazım deyil ki, belə texnologiyanın tətbiqi Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemlərinin modernləşdirilməsi və yeni proqram modulları ilə tamamlanmasını tələb edir. Eləcə də mütləq qaydada bütün kitabxana fondunun RFID nişanları ilə nişanlanmasının həyata keçirilməsi və bütün fondun elektron kataloqa daxil edilməsi vacibdir.

Mövcud olan bütün nəşrlərin RFID nişanları ilə nişanlamasını həyata keçirməklə müxtəlif planlı statistikaların aparılması prosesini kifayət qədər sadələşdirmək mümkündür. Çünki nişanlar proqram təminatı və xüsusi avadanlıqla birlikdə verilmiş vaxt kəsiyində kitabxanaya gələnlərin sayına, istifadəçilərin kateqoriyaları üzrə gəlişin miqdarına, bu və ya digər nəşrə olan sorğunun tezliyi və s. dair göstəriciləri tez bir zamanda əldə etməyə imkan verir.

Belə göstəricilərin əldə edilməsi müxtəlif vaxtlarda istifadəçi tələbatlarını öyrənməyə və fondların komplektləşdirilməsi üzrə tələbnamələri rəşional şəkildə tərtib etməyə yardım edəcək.

Kitabxanaya gəlişə nəzarət sayğacından danışarkən isə onu həm ayrıca aparat qurğusu, həm də oğurluğa qarşı təhlükəsizlik qapılarına quraşdırılmış qurğular kimi də istifadə etmək olar.

Kitab verilişinin etibarlı mühafizəsini oğurluğa qarşı RFID qapılarının köməyiylə də təmin etmək olar. Belə ki, nüsxələr kitabxanadan qeyri-qanuni olaraq çıxarılmaq istədikdə onlara yapışdırılan nişanlar sayəsində bu proses əngəllənmiş olur. Bu isə öz növbəsində kitabxana fondunun mühafizəsinin artırılması deməkdir.

Qeyd olunan texnologiyanın inventarlaşdırma, kitabların axtarışı və onların rəflərdən düşürülmədən düzülüşünə nəzarət kimi işlərə təsirini yaddan çıxarmaq olmaz. Nişanlardan alınan göstəricilər elektron kataloqa əvvəllər daxil edilən verilənlərlə avtomatik olaraq müqayisə edilir.

Kifayət qədər maliyyə imkanları olduğu zaman hətta kitabların avtomatik çeşidlənməsi sisteminin istifadəsini belə təmin etmək mümkündür.

Kitabxanalarda RFID texnologiyalarının tətbiqinin perspektivləri.

RFID texnologiyalarının tətbiqi kifayət qədər böyük perspektivlərə malikdir. Məsələn, bu texnologiya bank ödəniş sistemlərinə tətbiq oluna bilər ki, bu da

istifadəçilərə ödənişli əsaslarla həyata keçirilən kitabxana xidmətlərini ödəmək məqsədilə bank kartlarını tətbiq etməyə imkan verəcəkdir.

Eləcə də RFID texnologiyalarını dəstəkləyən smartfonların yaddaşlarına daxil edilən virtual elektron oxucu biletlərinin tətbiqinə imkanlar yaranır.

Gələcəkdə belə texnologiyanın köməyi ilə əməkdaşların heç bir iştirakı olmayacaq kitab verilişi və onun qaytarılması sisteminin yüz faizli avtomatlaşdırılması təmin ediləcək. Bununla yanaşı istifadəçi kitabxanaya gələrkən müstəqil şəkildə lazım olan kitabı seçib və terminala yaxınlaşıb özünün virtual və ya plastik oxucu biletinə qeydi həyata keçirə bilər. Belə əməliyyatlar kitabxanaya kitabın qaytarılması prosesində də reallaşdırıla bilər.

RFID sisteminin funksionallığı iki amildən asılıdır:

- Maliyyələşdirmə;
- Kitabxanalarda avtomatlaşdırmanın cari vəziyyəti.

Onun tətbiqi çox zəhmət, hərtərəfli hazırlıq və kifayət qədər maliyyə vəsaiti tələb edən prosesdir. Bu səbəbdən qeyd olunan texnologiyanın reallaşdırılması üçün kifayət qədər zaman tələb olunur. Arzuolunan nəticəyə minimum bir il müddətində nail olmaq mümkündür. Çünki RFID texnologiyasını kitabxanalarda tətbiq etmək üçün nəinki avadanlıq, proqram təminatı və lazımi materiallar, həmçinin metal karkası olmayan yeni mebel tələb olunur.

RFID texnologiyasının konfigurasiyası. RFID-sisteminin minimum konfigurasiyası bir qayda olaraq kitabxana əməkdaşının aşağıdakı komponentlərlə təchiz edilmiş avtomatlaşdırılmış işçi yerindən ibarətdir:

- Stolüstü və ya divara vurulan yastı, yaxın və ya orta hərəkət radiuslu RFID antena;
- Proqramlaşdırma və kitab verilişi üçün vacib olan rider adlanan qəbuledici qurğu;
- RFID-nişanları və elektron oxucu biletləri;
- Qaytarılan vərəqlərin çapı üçün istifadə olunan kitabların elektron kataloqlu və çek printerli Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemləri.

Sistemin ögruluğa qarşı təhlükəsizlik qapıları kimi komponenti əlavə olaraq quraşdırıla bilər. Belə konfigurasiyanın istifadəsi böyük maliyyə xərcləri tələb etmir. Lakin qeyd etmək vacibdir ki, avtomatlaşdırılmış işçi yerlərinin sayı kitab verilişi ilə bilavasitə məşğul olan əməkdaşların sayına uyğun olmalıdır. Çoxlu sayda kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasına imkan verən avtomatlaşdırmanın kompleks sisteminin avadanlığı kifayət qədər böyük maliyyə xərcləri tələb edir.

Bu sistemə daxildir:

- Bir neçə avtomatlaşdırılmış işçi yeri;
- Özündə vahid şəkildə lokal hesablama şəbəkəsinin birləşdiyi və xüsusi serverlərlə təchiz olunan bir neçə avtomatlaşdırılmış işçi yeri;
- Hər çıxışda quraşdırılan oğruluğa qarşı təhlükəsizlik qapıları;
- Elektron oxucu biletlərinə uyğun kitab verilişinin həyata keçirilməsi üçün riderlər;
- Kitabxanaya gələnlərin görüntülərinin çəkilməsi üçün bir neçə veb-kamera;
- Kitabxananın istifadəçilərinə müstəqil xidmət üçün stansiyalar və kitabın müstəqil qaytarılması üçün stansiyalar;
- Xüsusi skanerlər;
- Fondun inventarlaşdırılması üçün mobil qurğular.

Eləcə də RFID sisteminin belə konfigurasiyasının təchizatı üçün bir sıra hallarda kitabxananın istifadəçilərinin aparat sayğacları istifadə oluna bilər ki, onlar da avtomatlaşdırılmış işçi yerlərinə birləşdirilmişdir. Belə olduqda statistik verilənlərin toplanılması üçün avtomatlaşdırılmış işçi yerlərində proqram təminatı quraşdırılmalıdır.

Kitabxana fondlarının identifikasiyası. Sırr deyil ki, kitabxana kimi mədəniyyət müəssisələrində avtomatlaşdırılma prosesi ardıcıl olaraq illərdir ki, həyata keçirilir. Buna görə də kitabxana fondlarının uçotunun reallaşdırılması üçün nişanlamanın müxtəlif növləri tətbiq olunur ki, onların içərisindən aşağıdakıları seçmək olar:

- RFID nişanları;
- Ştrik-kodlu nişanlar;
- Inventar nömrələri.

Nişanlamanın bütün növləri mütləq qaydada Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemlərinin elektron kataloqlarında qeydiyyatdan keçir.

Bir sıra müəssisələr eyni anda identifikasiyanın müxtəlif növlərini tətbiq edirlər. Belə olduqda nişanlamanın müxtəlif tiplərinə identifikatorların müxtəlif daxil edilmə metodları tətbiq edilə bilər. Bunlara ştrix-kodların skanerləri və antenalı RFID-riderləri aid etmək olar.

Ancaq elə vəziyyətlər də olur ki, kitabxana əməkdaşı kitabı əl ilə axtarmalı və onun verilişini kağız formulyarda qeyd etməli olur. RFID sistemi mərhələ-mərhələ tətbiq edildikdə o zaman ilkin mərhələdə bir qayda olaraq kitab verilişinin avtomatlaşdırılmış rejimi həmin nüsxələrin elektron kataloqda mövcudluğu halında istifadə edilə bilər. Bununla belə onların RFID nişanı ilə nişanlanması mütləq deyildir.

ƏDƏBİYYAT

1. Landt, J.(2001). Shrouds of time: the history of RFID. Retrieved from [http:// www.transcore.com/pdf/AIM% 2 0shrouds_of_time.pdf](http://www.transcore.com/pdf/AIM%20shrouds_of_time.pdf)
2. FAQ RFI D Journal. Retrieved from www.rfidjournal.com
3. Curran, K. and Porter, M. (2007).A primer on radio frequency identification for libraries, Library Hi Tech,25 (4), 595-611

СОВРЕМЕННЫЕ РЕШЕНИЯ ПО АВТОМАТИЗАЦИИ БИБЛИОТЕК: НА ОСНОВЕ RFID-ТЕХНОЛОГИЙ

КУРБАНОВ А.И., МУТАЛЛИМОВА С.Ф.

РЕЗЮМЕ

В условиях информатизации общества и перехода к обществу знаний развитие библиотек как современных информационных центров неразрывно связано с их автоматизацией и внедрением передовых технологий. Одна из них – технология радиочастотной идентификации RFID – самое современное на сегодняшний день решение для автоматизации библиотечных процессов.

Данная технология позволяет значительно повысить эффективность работы библиотеки (прежде всего, вузовской и отраслевой и/или универсальной научной) за счёт обеспечения роста качества обслуживания пользователей, эффективного учёта и сохранности библиотечных фондов, сокращая при этом до минимума долю «ручного» труда в основных библиотечных процессах.

Рассматривая важность безопасности библиотеки, данная работа фокусируется на применении технологии RFID в библиотеках, ее компонентах, преимуществах и роли библиотекаря.

Ключевые слова: RFID-технологии, Автоматизированные библиотечно-информационные системы, штрих-кодовые метки.

**MODERN SOLUTIONS ON AUTOMATIZATION OF LIBRARIES:
BASED ON RFID-TECHNOLOGIES****GURBANOV A.I., MUTALLIMOVA S.F.****SUMMARY**

Library consist intellectual capital it might be scholarly journals, books, reports, theses etc. For security purpose, the goal of the security system should be to provide a safe and secure facility for library employees, library resources and equipment and library patrons. At the same time due to application of security system, that promise to increase efficiency, productivity and enhance user satisfaction.

Considering the importance of library security, the present paper concentrates on application of RFID technology in libraries, its components, benefits and role of librarian are described.

Keywords: *RFID technology, Automated Library Information Systems, bar-coded labels*

**REDAKTOR İXTİSASLAŞMASININ
TIPLƏRİNƏ DAİR:
xüsusiyyətlər, vəzifələr, tələblər**

Knyaz ASLAN
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
knyazaslan@mail.ru

Bu məqalədə redaktor ixtisaslaşmasının tipləri haqqında konkret təsəvvür yaradılmışdır. Burada eyni zamanda ədəbi redaktorun, elmi redaktorun, bədii redaktorun, texniki redaktorun əsas məqsəd və vəzifələri, onlara lazım olan bilik və bacarıqlar, redaktor fəaliyyətinin əsas prinsipləri haqqında mühüm məlumat verilmişdir.

***Açar sözlər:** redaktor, redaktor ixtisaslaşması, ədəbi redaktor, elmi redaktor, bədii redaktor, texniki redaktor.*

GİRİŞ

Redaktorluq olduqca mürəkkəb, məsuliyyətli, ciddi biliklər və fasiləsiz özünütəkmilləşdirmə tələb edən işdir. Redaktor əlyazmanın kitaba çevrilməsi prosesini, çağdaş poliqrafiya texnikası və texnologiyasının əsaslarını, çap məhsullarının bədii və texniki tərtibat prinsiplərini bütünlüklə bilməlidir. O, yalnız bu halda bütün redaksiya-nəşriyyat proseslərinin daha səmərəli qurulmasına, yeni texnikanın tətbiqinə, nəşrin buraxılması müddətlərinin qısaldılmasına, çap məhsulları istehsalının maya dəyərinin azaldılmasına, ümumi nəşriyyat mədəniyyətinin yüksəldilməsinə yardımçı ola bilər.

Müasir redaktor nəşriyyat işi və redaktə sahəsində əsas mütəxəssis hesab olunur. Redaktor öz fəaliyyətində redaksiya-nəşriyyat prosesinin spesifikasiyasına uyğun gələn, müvafiq fəaliyyətin müəyyən prinsiplərini, metodlarını və üsullarını özündə birləşdirən xüsusi yanaşmalardan istifadə edir. Redaktorun uğurlu işinin vacib şərti öz funksiyalarını dərk edilmiş yaradıcılıqla və sərbəst şəkildə həyata keçməsidir. Bu funksiyalar isə redaktənin mahiyyəti, strukturu və mexanizmi ilə bağlı biliyə əsaslanır.

Redaktor fəaliyyətinin metodologiyası nəşrin yaradılması, buraxılışı və yayımı üçün zəruri olan ilkin şərtlərin olmasını, əməliyyatların ardıcılığı üçün şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur. Redaktordan müəyyən əməliyyatlarda və fəaliyyətlərdə şəxsən iştirak etmək, təşkilati-idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirmək, həmçinin onun səlahiyyətində olan bütün redaksiya-nəşriyyat proseslərinin hamısına ixtisaslaşdırılmış nəzarəti həyata keçirmək tələb

olunur. Beləliklə, redaktorun ümumi zəhməti bütün redaksiya-nəşriyyat proseslərinin əsas halqasını təşkil edir.

Bütöv halda redaktorun fəaliyyətini təşkil edən yaradıcılıq və praktik işlər və əməliyyatlar qarşılıqlı və məqsəduyğun şəkildə öz aralarında bir-biri ilə bağlıdır. Bu isə onun sistemli xarakterini göstərir. Sistemlilik redaktor fəaliyyətinin ən əhəmiyyətli metodoloji prinsipinə aiddir. Redaktorun əməyinin son məhsulu kimi baxılan kitab redaktor fəaliyyətinin sistem təşkil edən amillərinə aiddir. O, kitabın strukturunu, məzmununu, yerinə yetirilən əməliyyatların və fəaliyyətin məcmusunu, onların ardıcılığını, həmçinin tətbiq edilən formaların, metodların və vasitələrin tərkibini müəyyənləşdirir.

Redaktor fəaliyyətinin hədəfi həmişə konkretidir. Onun nəticəsi elə kitabın yaradılmasından, buraxılmasından və yayılmasından ibarətdir ki, həmin kitab oxucuların ehtiyacına və tələbatına uyğun olsun. Bu halda kitaba obyektiv zərurət, yəni ictimai və ya subyektiv şəxsi tələbat mövqeyindən baxıla bilər. Birinci halda söhbət hər şeydən əvvəl cəmiyyətin maraqları ilə şərtləşən sosial əhəmiyyətli məsələlərin həlli üçün tələb olunan kitab haqqında (məsələn, tədris kitabı haqqında) gedə bilər. İkinci halda isə oxucuların müxtəlif kateqoriyalarına onların şəxsi maraqlarına uyğun olaraq lazım gələn kitab haqqında söhbət gedir.

ƏSAS HİSSƏ

Müxtəlif mətnlər, yəni materiallar (illüstrasiyalar), nəşrin texniki tərtibatı redaktənin obyektinə ola bilər. Nəşrin müxtəlif növləri üzərində aparılan işlər ayrı-ayrı mütəxəssislərin bu işə cəlb olunmasını tələb edir. Bu baxımdan redaktor ixtisaslaşmasının bir neçə əsas tipi mövcuddur: 1) Ədəbi redaktor; 2) Elmi redaktor; 3) Bədii redaktor; 4) Texniki redaktor.

1) Ədəbi redaktorun vəzifələri

Ədəbi redaktəni həyata keçirən nəşriyyat redaktoru və ya ştatdankənar redaktor **ədəbi redaktor** adlanır. "Mətnlərin redaktəsi" haqqında danışan zaman adətən ədəbi redaktə nəzərdə tutulur. Redaktor təcrübəsindən aydın göründüyü kimi çoxsaylı müəlliflərin saysız-hesabsız əlyazma mətnlərinin ədəbi redaktəsinə həmişə ciddi ehtiyac duyulur. Ədəbi redaktor elə bir mütəxəssisdür ki, mətnin keyfiyyəti üçün bütün məsuliyyət məhz onun üzərinə düşür. Başqa sözlə, ədəbi redaktə nəşriyyat-poliqrafiya, kütləvi informasiya vasitələri, elektron media sistemində mühüm yer tutan fəaliyyət sahəsi, mətnlərin oxucu, dinləyici, tamaşaçı və istifadəçi auditoriyasına səmərəli təsirini təmin etməli olan yaradıcılıq prosesidir. Ədəbi redaktorun işi orfoqrafiya, punktuasiyalar, stilistikalar, janrların nəzəriyyələri sahəsində xüsusi biliklər tələb edən işdir.

Bəzən satirik jurnallarda və ya dostluq şərtlərində redaktor əlində qayçı tutmuş halda təsvir olunur. Məsələn, Kazanda nəşr olunan “Çayan” (“Əqrəb”) həftəlik yumor və satira jurnalında vaxtilə dərc olunan bir karikaturada rəssam redaktoru cərrahiyyə stolunda uzanmış halda təsvir etmişdi. Əməliyyata hazırlaşan cərrah əlini bıçağa uzadır və redaktorun keçmiş “günahlarına” işarə edərək deyir: “Yadınızdadırmı, siz xatirələr kitabımın ən yaxşı hissəsini kəsib atmışdınız?” Görünüyü kimi, burada redaktorun mətn üzərindəki düzəliş və ixtisarlara açıq-aydın işarə var.

Bəzən də belə güman edirlər ki, adamların savadının, bilik səviyyəsinin xeyli yüksək olduğu müasir şəraitdə peşəkar jurnalistlərin, tanınmış yazıçıların, görkəmli alimlərin kitablarını, məqalələrini və s. redaktə etməyə ehtiyac yoxdur. Əlbəttə, bu, tamamilə yanlış münasibətdir. Nəşriyyata, redaksiyaya təqdim olumuş hər bir əlyazma materialını qiymətləndirmək üçün nüfuzlu bir şəxs lazımdır ki, bu da məhz ədəbi redaktordur.

Yalnız dərin savadı olan, ədəbi dil normalarını gözəl bilən və dilin inkişaf meyllərini duyan, öz əsərini daha parlaq, daha oxunaqlı etməkdə müəllifə kömək göstərmək üçün dilin bütün vasitələrindən istifadə etməyi bacaran mütəxəssis ədəbi redaktə işini uğurla apara bilər.

Redaktora ən müxtəlif mətn materialı üzərində işləmək lazım gəlir. Haqqında söhbət gedən tələblər və iş metodları universaldır və kütləvi auditoriya üçün, orta oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş mətnlərin əksəriyyəti üçün əhəmiyyətlidir.

Redaktə işinin praktikasi tematik planlaşdırmaya rəhbərliyi, müəlliflərin seçilməsini, əlyazmanın nəşriyyata təhvilinə qədər və sonrakı müddətlərdə müəlliflə iş aparılmasını, əlyazmaların qiymətləndirilməsini və rəydən keçirilməsini, əlyazma üzərində düzəlişlər aparılmasını, nəşriyyat korrekturaları üzərindəki işləri, məlumat aparatının hazırlanmasını və s. işləri əhatə edir.

Ədəbi redaktorun mətn üzərində işinin mərhələlərini təxminən belə qruplaşdırmaq olar:

- Materialın məzmununun redaksiya tapşırığına uyğunluğunun qiymətləndirilməsi;
- Mətnin janrının və həcmnin müəyyənləşdirilməsi;
- Başlığın (sərlövhənin) qiymətləndirilməsi (orijinallığı, cazibədarlığı);
- Mətnin (informasiya tamlığı, etibarlılıq, orijinallıq) informasiya dəyərinin qiymətləndirilməsi;
- Üslub uyğunluğunun yoxlanılması (publisistik üsluba uyğun olmayan sözlərin və ifadələrin ixtisarı);
- Başlıqların, adların, tarixlərin, abreviaturaların yazılışının yoxlanılması;
- Leksik uyğunluğun yoxlanılması;

- Sintaksisin redaktə olunması (mətnə ağırlaşdırıcı sözlər və əksinə, sadələşdirilmiş birtipli konstruksiyalar olmamalıdır);
- Təkrarların (işarə və şəxs əvəzliliklərinin, bağlayıcıların, xüsusi isimlərin) mövcudluğunun yoxlanılması;
- İfadəli vasitələrdən istifadənin yerli-yerində olub-olmamasının yoxlanılması;
- Korrektor düzəlişi.

Müasir redaktor nəşriyyat işi və redaktə sahəsində mütəxəssis olmalıdır. Redaktor öz fəaliyyətində redaksiya-nəşriyyat prosesinin xüsusiyyətləri ilə şərtlənən, müəyyən prinsiplərin, metodların və üsulların daxil olduğu yanaşmalardan istifadə edir. Redaktorun müvəffəqiyyətli işinin vacib şərti onun öz funksiyalarını dərk etməsi, bu fəaliyyəti yaradıcı və sərbəst şəkildə həyata keçirməsi, eləcə də redaktənin mahiyyətinin, strukturunun və mexanizminin biliyə əsaslanması ilə bağlıdır.

Ədəbi redaktor öz fəaliyyətində faktların, misalların, nəticələrin doğruluğuna və dürüstlüyünə birinci dərəcəli əhəmiyyət verməlidir. O, redaktə etdiyi əsərlərdə təcrid olunmuş tək-tək faktlara deyil, faktlar məcmusuna əsaslanmalı, bunları vəhdət halında şərh edərək müvafiq nəticələr çıxarmalıdır.

Ədəbi redaktə (redaktor düzəlişi) dedikdə mətnin ədəbi formasının redaktor təhlili, qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi başa düşülür.

Ədəbi redaktə anlayışı özündə bu məsələləri əhatə edir:

- Leksik səhvlərin düzəldilməsi və sözün işlənmə normalarının pozulmasının düzəldilməsi;
- Mətnin üslub baxımından düzəldilməsi;
- Mətnə məntiqi səhvlərin aradan qaldırılması, onun kompozisiyasının (məna fraqmentlərinin qırılması, ifadə ardıcılığı) təkmilləşdirilməsi;
- Məna dəyişikliyi olmadan mətnin ixtisarı və dəyişdirilməsi (təkrarların, artıq təfərrüatların aradan qaldırılması);
- Fakt materiallarının (mənbələr, sitatlar, terminlər, tarixlər, coğrafi adlar, şəxs adları, rəqəmlər) yoxlanılması.

Mətnin yazılışı zamanı yol verilən əsas səhvləri belə qruplaşdırmaq mümkündür: a) Orfoqrafiya səhvləri; b) Morfoloji səhvlər; c) Sintaksis səhvləri; ç) Rəqəm və işarə səhvləri; d) Ara məsafələri səhvləri.

Bütün bu səhvlərin aradan qaldırılması ədəbi redaktordan yüksək ixtisas, ciddi hazırlıq, öz sahəsinə dərinlən bələdlilik, yenilikləri müntəzəm izləmək, dili mükəmməl öyrənmək, lazım olan sözü, ifadəni, termini dərhal tapa bilmək kimi keyfiyyətlər tələb edir.

Əlyazma mətninin nəşrə hazırlanması redaksiya-texniki iş proseslərini, yəni mətnin diqqətlə oxunub düzəldilməsini nəzərdə tutur. Düzəliş mətnin bütövlüyünü və əlaqəsini (bağlılığını) pozmadan onun müxtəlif cür dəyişdiril-

məsi, yenidən işlənilib hazırlanması deməkdir. Buraya dəyişikliklər, transformasiyalar (yerdəyişmələr), əvəzetmələr, artıq elementlərin çıxarılması, müəllifin əsas fikrini tutqunlaşdıran (qələzləşdirən) ifadələr və s. daxildir.

Düzəlişin məqsədi müəllif stilinin (üslubunun) fərdiliyini, müəllifin fikrini saxlamaqla mətni yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir.

Düzəlişin vəzifələri bunlardır:

- Redaktor təhlilinin gedişi zamanı aşkar edilmiş məzmun səhvlərinin aradan qaldırılması;

- Materiala daha aydın ifadə tərzinin verilməsi;

- Yığcam fikirlərin və ayrı-ayrı ifadələrin aydınlığına nail olunması;

- Fakt materiallarını yoxlamaqla əlyazmanın qeyri-dəqiq faktlardan təmizlənməsi;

- Kompozisiya səhvlərinin aradan qaldırılması;

- Mətnin mümkün dil və üslub səhvlərindən qurtarılması.

Düzəliş aparən redaktor hər bir qeydi, konstruktiv dəyişikliyi dəqiqliklə əsaslandırmağa, onları inandırıcı dəlillərlə mökəmləndirməyə borcludur. Redaktor tövsiyələri səriştəli şəkildə dürüst ifadə edilən zaman onlar mövzunun orijinal hazırlanması, fakt materialının təqdim edilməsi üçün yaxşı impuls ola, mövzunun yeni istiqamətlərini diqtə edə bilər.

Redaktə təcrübəsində mətnin nəşrə hazırlanmasının bir neçə metodikası yaranmışdır. Başqa sözlə, redaktə prosesində mətnin necə dəyişdirilməsindən və məqsədindən asılı olaraq düzəliş növləri 4 yerə ayrılır: 1) düzəliş-oxunuş, 2) düzəliş-ixtisar, 3) düzəliş-yenidən işləmə, 4) düzəliş-dəyişdirmə.

Ədəbi redaktə mətnin elə oxunma üsuludur ki, bu zaman ayrı-ayrı səhvlərin düzəldilməsi, mətnin ayrı-ayrı fraqmentlərinin dəyişdirilməsi, cümlələrin yenidən qurulması, artıq təkrarların silinməsi, ikimənəliklərin aradan qaldırılması və s. tələb olunur. Bu tələblərin yerinə yetirilməsi nəticəsində mətnin forması ən nümunəvi şəkildə onun məzmununa uyğunlaşdırılır.

Ədəbi redaktə üslub çatışmazlıqlarının düzəldilməsini nəzərdə tutur. Üslub səhvləri dedikdə üslubun və ümumiyyətlə ədəbi normanın müxtəlif cür pozulması ilə bağlı səhvlər başa düşülür. Buraya sözün formasının yanlış seçimi, mətnin ümumi üslubuna uyğun olmayan yersiz üslub variantının seçimi və s. daxildir.

Ədəbi redaktənin vəzifəsi, başqa sözlə, əsərin dilinin və üslubunun redaktəsinin vəzifəsi müəllifə öz fikirlərini oxucuya daha dəqiq və tam şəkildə çatdırmağa kömək etməkdən ibarətdir. Bu zaman oxucu mətni bir an belə azalmayan maraqla mənimsəməli, oxu prosesində çətinliklərlə üzləşməməli, onu mütaliədən uzaqlaşdıran hallarla qarşılaşmamalıdır. Burada həm müəllifin nə demək istədiyi, həm də oxucunun ona təklif edilən mətndən nəyi necə qəbul edəcəyi nəzərdə tutulur.

2) Elmi redaktorun vəzifələri

Elmi redaktəni həyata keçirən nəşriyyat redaktoru və ya ştatdankənar redaktor **elmi redaktor** adlanır. Elmi redaktəyə həmişə ehtiyac olmur: əgər söhbət dar ixtisaslı mətnlər haqqında getmirsə, bir qayda olaraq, nəşr üçün cavabdeh olan redaktorun erudisiyası və ümumi bilik səviyyəsi kifayət edir ki, o, mətdə faktiki səhvlərin buraxılmasına yol verməsin və özü də bu cür səhvlərə imkan yaratmasın. Elmi redaktora tələbat o zaman meydana çıxır ki, müəyyən bir material mürəkkəb məzmunu malik olur, xüsusi hazırlıqlı oxucular üçün nəzərdə tutulur və buna görə də həmin məsələyə dair ekspert qiymətləndirməsinə ehtiyac duyulur. Elmi ədəbiyyat üzrə ixtisaslaşdırılan nəşriyyatlar (məsələn, “Elm” nəşriyyatı) müxtəlif bilik sahələrində elmi redaktorlar ştatına malik olur. Adi nəşriyyatlar ehtiyac olduğu halda elmi redaktor dəvət edir.

Elmi redaktor nəşrin yüksək elmi və ədəbi səviyyəsini təmin etmək məqsədi ilə müəyyən tematik istiqamətlərdə ən mürəkkəb işlərin elmi redaktəsini həyata keçirir. O, elmi və metodik ədəbiyyatın nəşrinin tematik planlarının layihələrinin tərtib edilməsində, resenziyaçıların (rəyçilərin) seçiminə, müəlliflərlə nəşriyyat müqavilələrinin bağlanması, resenziyaçıların (rəyçilərlə) əmək razılaşmalarının hazırlanmasında iştirak edir. Elmi redaktor müəyyən bilik sahəsində elm və texnikanın ən yeni yerli və xarici nailiyyətləri haqqında öz tematik istiqamətləri barədə redaktorlara məsləhətlər verir. Eyni zamanda müəlliflərin təqdim etdiyi əlyazmaları və onlara yazılmış resenziyaları nəzərdən keçirir, əlyazmanın daxil olan şəkildə və ya təklif edilən düzəlişlərin, əlavələrin, ixtisarlara nəzərə alınaraq tamamlanmasından sonra nəşri imkan haqqında yekun rəy hazırlayır. O, həm də əlyazmanın nəşrindən imtina edilməsi hallarında müqavilələrlə müəyyən edilmiş müddət ərzində əsaslandırılmış yazılı imtina sənədi hazırlayır. Elmi redaktor həmçinin nəşrə qəbul edilmiş əlyazmanı redaktə edir, bu zaman müəlliflərə zəruri kömək göstərərək (əlyazmanın strukturunun yaxşılaşdırılması, terminlərin düzgün seçimi, illüstrasiyaların tərtibi və s.), mətdə məsləhət görülməli dəyişikliklərin aparılmasını onlarla razılaşdırır. O, elmi redaktə prosesində elmin, texnikanın və qabaqcıl istehsal təcrübəsinin ən yeni nailiyyətlərinin nəşrə hazırlanan işdə nə dərəcədə əks etdirilməsini, eləcə də əlyazmanın yenidən işlənilib tamamlanması üçün resenziyaçıların təqdim etdiyi qeydlərin və tələblərin müəlliflər tərəfindən nəzərə alınıb-alınmadığını yoxlayır. Elmi redaktor eləcə də təqdim edilmiş materialın komplekt olmasını, əlyazmanın təsdiq edilmiş plana, bölmələrin adlarının onların məzmununa uyğunluğunu, sitatların və rəqəmli məlumatların yazılışının düzgünlüyünü, adların, simvolların, elmi-texniki terminlərin, ölçü vahidlərinin istifadəsinin və yazılışının dəqiqliyini, nəşrin soraq aparatının tərtibinin doğruluğunu yoxlayır;

Bundan başqa elmi redaktorun vəzifəsinə burada sadalanan işlərin yerinə yetirilməsi də daxildir:

- Nəşrin yüksək elmi və ədəbi səviyyəsini təmin etmək məqsədi ilə müəyyən tematik istiqamətlərdə ən mürəkkəb işlərin elmi redaktəsini həyata keçirir;

- Elmi və metodik ədəbiyyatın nəşrinin tematik planlarının layihələrinin tərtib edilməsində, resenziyaçıların (rəyçilərin) seçimində, müəlliflərlə nəşriyyat müqavilələrinin bağlanması, resenziyaçıların (rəyçilərlə) əmək razılaşmalarının hazırlanmasında iştirak edir;

- Müəyyən bilik sahəsində elm və texnikanın ən yeni yerli və xarici nailiyyətləri haqqında öz tematik istiqamətləri barədə redaktorlara məsləhətlər verir;

- Müəlliflərin təqdim etdiyi əlyazmaları və onlara yazılmış resenziyaları nəzərdən keçirir, əlyazmanın daxil olan şəkildə və ya təklif edilən düzəlişlərin, əlavələrin, ixtisarlara nəzər alınaraq tamamlanmasından sonra nəşri imkanı haqqında yekun rəy hazırlayır;

- Əlyazmanın nəşrindən imtina edilməsi hallarında müqavilələrlə müəyyən edilmiş müddət ərzində əsaslandırılmış yazılı imtina sənədi hazırlayır.

- Nəşrə qəbul edilmiş əlyazmanı redaktə edir, bu zaman müəlliflərə zəruri kömək göstərərək (əlyazmanın strukturunun yaxşılaşdırılması, terminlərin düzgün seçimi, illüstrasiyaların tərtibi və s.), mətnə məsləhət görülən dəyişikliklərin aparılmasını onlarla razılaşdırır;

- Elmi redaktə prosesində elmin, texnikanın və qabaqcıl istehsal təcrübəsinin ən yeni nailiyyətlərinin nəşrə hazırlanan işdə nə dərəcədə əks etdirilməsini, eləcə də əlyazmanın yenidən işlənilib tamamlanması üçün resenziyaçıların təqdim etdiyi qeydlərin və tələblərin müəlliflər tərəfindən nəzərə alınıb-alınmadığını yoxlayır.

- Təqdim edilmiş materialın komplekt olmasını, əlyazmanın təsdiq edilmiş plana, bölmələrin adlarının onların məzmununa uyğunluğunu, sitatların və rəqəmli məlumatların yazılışının düzgünlüyünü, adların, simvolların, elmi-texniki terminlərin, ölçü vahidlərinin istifadəsinin və yazılışının dəqiqliyini, nəşrin soraq aparatının tərtibinin doğruluğunu yoxlayır;

- Əlyazmanın zəruri ədəbi redaktəsini həyata keçirir;

- Əlyazmanın redaktor pasportunu tərtib edir, texniki redaktora, korrektora, yığıcıya (mürəttibə) göstərişlər və izahatlar verir.

- Müəlliflərlə və texniki redaktorla birgə illüstrasiya materiallarını nəzərdən keçirir, nəşrdə onların yerini müəyyənləşdirir;

- Redaktə edilən işlərin bədii və texniki tərtibatı ilə bağlı məsələlərin həllində iştirak edir;

- Əlyazmanı istehsal üçün imzalayır, korrektura nüsxələrini yenidən yoxlayıb çap üçün təkmilləşdirir və çapa buraxılışdan əvvəl signal nüsxələrini yoxlayır;

- Aşkar edilmiş səhvlərin siyahısını tərtib edir.

Elmi redaktor öz fəaliyyət dairəsinə daxil olan bir sıra mühüm məsələləri, o cümlədən qanunverici və normativ hüquq aktları, iqtisadiyyatın, elmin və texnikanın uyğun sahəsinin inkişafının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirən rəhbər materialları; müvafiq bilik sahəsində elmin və texnikanın yerli və xarici nailiyyətləri; müəlliflərlə nəşriyyat müqavilələrinin, rəyçilərlə əmək müqavilələrinin (kontraktlarının) bağlanması qaydalarını; əlyazmanın elmi redaktəsinin metodlarını; əlyazmanın istehsalata, korrektura nüsxələrinin çapa verilməsinin hazırlanma qaydalarını; terminlərin, işarələrin və ölçü vahidlərinin dövlət standartlarını; qüvvədə olan şərti ixtisarlara, xarici dillərdə bibliografiyada tətbiq edilən şərti ixtisarlara və s. dərindən mənimsəməlidir.

Elmi redaktor eləcə də bu vacib məsələləri bilməlidir:

- Azərbaycan dilinin qrammatikasını və stilistikasını;
- Müəllif hüququnu;
- Redaktor və korrektor işlərində qüvvədə olan normativləri;
- Nəşriyyat işinin iqtisadiyyatını;
- Poliqrafiya istehsalatı texnologiyasının əsaslarını;
- Poliqrafiya istehsalatının iqtisadiyyatını və təşkilini;
- Əməyin təşkilinin və əmək qanunvericiliyinin əsaslarını;
- Əməyin mühafizəsi qaydalarını və normalarını.

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq təcrübədə elmi redaktorun ixtisaslaşdırılmasına verilən tələb belədir: Elmi redaktorun ixtisas üzrə ali peşə təhsili və ən azı 3 il iş stajı olmalıdır.

3) Bədii redaktorun vəzifələri

Bədii redaktor – bədii redaktəni həyata keçirən nəşriyyat redaktorudur.

Bədii redaktor nəşrin yüksək keyfiyyətli poliqrafiya icrasının təminatı məqsədi ilə onun bədii redaktəsinə və illüstrasiyalaşdırılmasına həyata keçirir. O, eyni zamanda nəşrin bədii və texniki tərtibatının layihələrinin hazırlanmasında iştirak edir. Bədii redaktor eləcə də illüstrasiyaların müəllif orijinalını (əsləli olub-olmadığını) yoxlayır, poliqrafiyanın təkrar istehsalına yararlı orijinalların yaradılması üçün onlardan istifadə imkanlarını dəqiqləşdirir, onların istehsalının texnoloji xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. O, nəşrin bədii tərtibatı üzrə nəşriyyatın texniki spesifikasiyası üçün göstərişlər hazırlayır və poliqrafiya istehsalı prosesində onların icrasına nəzarət edir. Bədii redaktor həmçinin qrafik materialların hazırlanması və bədii tərtibat üzrə digər işlərin icra edilməsi üçün cəlb edilən şəxslərlə bağlanacaq əmək müqavilələrinin

(kontraktların) layihələrini tərtib edir, yerinə yetirilmiş işlərin hesablanmalarının aparılması üzrə sənədlərin hazırlığında iştirak edir.

Bədii redaktorun vəzifəsinə eləcə də burada sadalanan işlərin yerinə yetirilməsi daxildir:

- Nəşrin qrafika üzrə vaxtında və keyfiyyətli icrasını təmin edir, illüstrasiyaların orijinallarını bədii təsvirin keyfiyyəti və müəllifin orijinalına uyğunluğu baxımından yoxlayır;

- Nəşrin mətninin korrekturasını və illüstrasiyaların nümunə çıxarışlarını yenidən nəzərdən keçirib təkmilləşdirərək çapa hazır vəziyyətə gətirir;

- Mətnin yığımının keyfiyyətini, hər səhifənin, səhifədən səhifəyə, fəsildən fəsilə keçidlərin kompozisiyasını qiymətləndirir, yığım zamanı buraxılmış səhvlərin və bədii tərtibatda rast gəlinən çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün mətbəəyə lazımi göstərişlər verir;

- Texniki redaktorla birgə nəşrin cildini (üzlüyünü, üz qabığını) çap üçün hazırlayır;

- Nəşrin signal nüsxəsini yoxlayır və tirajın hazırlanması zamanı nəşrin poliqrafiya icrası tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün tədbirlər görür.

Bəs bədii redaktor hansı məsələləri bilməlidir? Bu sualı belə cavablandırmaq olar: Bədii redaktor elmi metodik ədəbiyyatın, informasiya və normativ materialların bədii redaktəsi metodlarını; nəşriyyatın texniki spesifikasiyasının, nəşrin tərtibatının bədii-texniki layihələrinin hazırlanmasının tərtibi qaydalarını; illüstrasiyaların orijinallarının hazırlanmasının və tərtibinin texniki qaydalarını; poliqrafiya və tərtibat işlərinin icra edilməsinə dair müqavilələrin bağlanması qaydalarını; əlyazmanın istehsalata, korrektura nüsxələrinin çapa verilməsinin hazırlanma qaydalarını; çertyojlarda və illüstrasiyaların digər növlərində tətbiq edilən şərti işarələri və s. dərindən mənimsəməlidir.

Bədii redaktorun bilməli olduğu məsələlərə eyni zamanda bu məsələlər daxildir:

- Nəşrin bədii-texniki tərtibatı üzrə standartları və texniki şərtləri;
- Mətbəə şriftlərini və onların tətbiqi qaydalarını;
- İllüstrasiyaların redaksiyada işlənilib hazırlanmasını;
- Qrafik materialların hazırlanması texnologiyasını və metodlarını;
- Nəşriyyat məhsulu üçün bədii qrafik orijinalların qiymətləndirilməsini;

- Standart korrektura işarələrini;
- Poliqrafiya istehsalatının texnologiyasını;
- Poliqrafiya istehsalatının iqtisadiyyatını və təşkilini;
- Əməyin təşkilinin və əmək qanunvericiliyinin əsaslarını;

- Əməyin mühafizəsi qaydalarını və normalarını.

Onu da qeyd edək ki, beynəlxalq təcrübədə bədii redaktorun ixtisaslaşdırılmasına verilən tələb belədir: Bədii redaktorun ixtisas üzrə ali peşə təhsili, yaxud ixtisas üzrə orta peşə təhsili və ən azı 3 il iş stajı olmalıdır.

4) Texniki redaktorun vəzifələri

Texniki redaktor peşəsinin ümumi xarakteristikasını izah edərkən xüsusi olaraq qeyd olunur ki, **texniki redaktor** – nəşrlərin texniki redaktəsi sahəsində formalaşmış mütəxəssis, texniki redaktəni yerinə yetirən redaktordur.

Texniki redaktor nəşrin yüksək keyfiyyətli poliqrafiya icrasını təmin etmək məqsədi ilə onun texniki redaktəsini həyata keçirir, nəşrin bədii və texniki tərtibat layihələrinin hazırlamasında iştirak edir. O, nəşrin xarakterinə uyğun olaraq əlyazmanın quruluşunu dəqiqləşdirir, onun strukturunun (bölmələrə, hissələrə, fəsilələrə və s. ayrılmasının) düzgünlüyünü və mündəricatda başlıqların tabeliklərini yoxlayır. Texniki redaktor eyni zamanda nəşrin orijinalının işarələnməsini (nişanlanmasını) yerinə yetirir, yığımın texnikasını müəyyənləşdirir, illüstrasiyaların və nəşrin tərtibat elementlərinin yerləşdirilməsi sırasını göstərir. O, həmçinin poliqrafiyanın təkrar istehsalına yararlı orijinalların hazırlanması üçün onlardan istifadə imkanının yaradılması məqsədi ilə illüstrasiyaların müəllif orijinalını (əslə olub-olmadığını) yoxlayır və onların istehsalının texnoloji xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. Korrektura nüsxələrinin yoxlanılması və yenidən yoxlanılıb təkmilləşdirərək çapa hazır şəkllə salınması, mətnin yığımının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, hər səhifənin, səhifədən səhifəyə, fəsildən fəsilə keçidlərin kompozisiyasının qiymətləndirilməsi də texniki redaktorun vəzifələrinə daxildir.

Texniki redaktor eləcə də burada sadalanan vəzifələri yerinə yetirir:

- Orijinalın yığma texniki yararlığını müəyyənləşdirir;
- Səhifələrinin quruluşuna görə çətin olan (cədvəllər, şəkillər, ornamentlər) mürəkkəb nəşrin bədii və texniki tərtibatının maketini hazırlayır;
- Nəşriyyatın texniki spesifikasiyasını tərtib edir və çap nəşrinin poliqrafik icrası üzrə göstərişlərin yerinə yetirilməsinə nəzarət edir;
- Poliqrafiya müəssisələrinin müvafiq spesifikasiya ilə müəyyənləşdirilən tələblərə riayət olunmasına nəzarət edir, yığım zamanı buraxılmış səhvlərin və texniki tərtibatda rast gəlinən çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün lazımı göstərişlər verir;
- İllüstrasiyaların nümunə nüsxələrinin korrekturasını enidən nəzərdən keçirib çap üçün hazırlayır, onları nömrələnməyə uyğun qaydada yapışdırır.
- Redaktor tərəfindən mətnin dəyişdirilməsi zamanı uyğunsuzluğa səbəb olan pozuntuları aradan qaldırır, mündəricatı mətnlə yoxlayır, başlıq-

ların və onların şrift tərtibatının seçiminin düzgünlüyünü yoxlayır, yapışdırma-
maları qeydə alır;

- Bədii redaktorla birgə nəşrin cildini (üzlüyünü, üz qabığını) çap üçün hazırlayır;

- Nəşrin çıxış məlumatlarını yoxlayır və tərtib edir;

- Sıqnal nüsxələrini nəzərdən keçirir, çapın keyfiyyətini, tikmə, cildləmə və bəzəmə işlərini yoxlayır;

- Tirajın hazırlanması zamanı nəşrin poliqrafiya icrasının daha da yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər görür.

Bundan başqa, texniki redaktor özünün fəaliyyət sahəsinə daxil olan bir sıra mühüm məsələləri, o cümlədən elmi-metodik ədəbiyyatın, informasiya və normativ materialların texniki redaktəsi metodlarını; kitab-jurnal nəşrləri üçün mətn orijinallarının hazırlanmasının və işarələnməsinin (nişanlanmasının) texniki qaydalarını; nəşriyyatın texniki spesifikasiyasının, nəşrin bədii-texniki layihələrinin tərtibat qaydalarını; şəkilləri istehsalata, korrektura nüsxələrini çapa təqdim etmək üçün hazırlama qaydalarını və s. dərinlən bilməlidir.

Texniki redaktor bilik dairəsinə bu məsələlər də daxil edilir:

- İllüstrasiyaların orijinallarının hazırlanmasını və tərtibatını;

- Nəşrin bədii-texniki tərtibatı üzrə standartları və texniki şərtləri;

- Nəşriyyat və poliqrafiya məhsullarının plan-uçot ölçü vahidlərini;

- Standart korrektura işarələrini və onların mənalarını;

- Texniki redaktənin qüvvədə olan normativlərini;

- Poliqrafiya istehsalatının texnologiyasını;

- Poliqrafiya istehsalının iqtisadiyyatını və təşkilini.

Xüsusilə vurğulamalıyıq ki, beynəlxalq təcrübədə texniki redaktorun ixtisaslaşdırılmasına verilən tələb belədir: Texniki redaktorun ixtisas üzrə ali peşə təhsili və ən azı 3 il iş stajı olmalıdır.

NƏTİCƏ

Beləliklə, *müasir dövrdə redaktor fəaliyyətinə verilən tələbləri* bu cür ümumiləşdirmək mümkündür. Qeyd edək ki, bu tələblər redaktor işinin zəngin təcrübəsinin öyrənilməsinə əsaslanır və burada sadaladığımız nəticələrdən ibarətdir:

Birincisi, redaktor əlyazmanın həsr edildiyi elm, texnika, istehsalat, mədəniyyət sahəsində kifayət qədər geniş biliklərə malik olmalıdır ki, heç kim mətnə olan yalana və ya səriştəsizliyə görə onu qınaya bilməsin. Buna görə də əlyazmada toxunulan bütün məsələlərin geniş dairəsi ilə redaktorun ətraflı tanış olmasına böyük əhəmiyyət verilir.

Burada söhbət, əlbəttə, ədəbi düzəliş haqqında gedir. Müəllifin ictimai-siyasi və elmi baxışları üçün redaktor heç bir məsuliyyət daşımır. Əgər o, müəllifin müəyyən qənaətləri ilə razı deyilsə, onda o, sadəcə olaraq nəşrdən əvvəl və ya sonra bunu müzakirəyə çıxara bilər.

İkinci, redaktor nəşriyyat işini, əlyazmanın kitab şəklində çıxması və ya kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilməsi prosesini yaxşı bilməli, müasir poliqrafiya texnikası və texnologiyası, KİV-in və ya nəşriyyat istehsalının iqtisadiyyatı haqqında geniş təsəvvürə malik olmalıdır ki, əlyazmanın nəşrə çevrilməsi, əlyazmanın texniki tərtibatının bütün şərtlərinə əməl olunması, onun reklamı və bazara çıxarılması əməliyyatlarını aydın izləmək imkanına malik olsun.

Üçüncüsü, redaktor yüksək mədəniyyətə, qüsursuz savada malik bir insanı olmalı, ədəbiyyatı, ədəbi dili və nitq (danışiq) üslubunu yaxşı bilməli, leksik-stilistik vasitələrdən istifadə etməyi hamıdan yaxşı bacarmalıdır ki, müəllifə onun əsərini daha parlaq, aydın, maraqlı etmək üçün faydalı kömək göstərə bilsin, özü yazmağa həmişə hazır olsun.

Dördüncüsü, redaktor müəlliflə və ya müəlliflər kollektivi ilə işləməyi bacarmalı, mənəvi fəaliyyətin məntiqi və psixoloji qanunauyğunluqlarını bilməli, müəlliflərin əməyinə ehtiyatla yanaşmalı, imkan daxilində əlyazmada yalnız minimal düzəlişlər etmək imkanını yadda saxlamalı, öz qeydlərini ən nəzakətli şəkildə ifadə etməyə çalışmalıdır.

Beləliklə, aydın olur ki, redaktor nəşriyyat prosesində kifayət qədər ciddi rol oynayır. Lakin bu halda redaktor fəaliyyətinin əsas deyil, köməkçi fəaliyyət sahəsi olduğunu, müəllifin əlyazmasına redaktor müdaxiləsinin həddlərini xatırlamaq xatırlamaq lazım gəlir. Müəllifin əlyazmasına redaktorun müdaxiləsinin həddünü hər konkret hadisədə müəlliflərin əməyinə ehtiyatlı və diqqətli münasibət prinsipinə əsaslanaraq redaktor özü müəyyənləşdirməlidir.

Əgər redaktor müəllif əlyazmasının ayrı-ayrı hissələrində dəyişiklik aparılmasına ehtiyac olduğu haqqında nəticə çıxarsa, onda ilk növbədə o, bu əlyazmanı öz əlləri ilə düzəltmək üçün müəllifin özünü inandırmağa çalışmalıdır. Lakin əgər redaktor müəllifin düzəlişlərindən narazı qalarsa, yalnız bu halda onun özü həmin istiqamətdə fəaliyyətə başlaya bilər. Bununla belə, bu zaman da redaktor yalnız ən zəruri, üstündən keçilməsi mümkün olmayan ixtisarlarla, əvəzəlmələrlə, yerləşdirmələrlə kifayətlənməli, müəllifin üslubunun, dilinin, ifadə tərzinin, fikirlərinin inkişafının özünəməxsusluğunu saxlamağa çalışmalıdır. Sonralar bütün öz düzəlişləri redaktor müəlliflə razılaşdırmağa səy göstərməlidir.

Redaktor bu halda bədii mətnin düzəlişinə xüsusi diqqət yetirməlidir. Belə ki, çünki bədii mətn üzvi surətdə vahid tamlıq (bütövlük) təşkil edir.

Nəşriyyat prosesində redaktorun rolu, müəllifin onun fəaliyyətindən asılılığı **redaktor etikasına tələbatın** mövcudluğunu müəyyənləşdirir. Redaktorun və müəllifin işinin çətinliyi onlardan hər birinin şəxsiyyətinin psixoloji mənbəyinin xüsusiyyətləri ilə, bu işə müxtəlif meyarların tətbiqi ilə, əlyazmanın ayrı-ayrı elementlərinin əhəmiyyətinin cürbəcür qiymətləndirilməsi ilə bağlıdır.

Bütün bunlar redaktorun müəlliflə əməkdaşlığı zamanı onun davranışının spesifik qaydalarının işlənilib hazırlanmasını tələb edir. Hər şeydən əvvəl bu qaydalar nəşriyyatın aparıcı işçisinin öz hüquqlarından redaktor tərəfindən istifadəsinin forması ilə bağlıdır. Belə ki, müəllif bilavasitə redaktorun qərarından asılı vəziyyətdə olur. Buna görə redaktor müəllifə inzibati təzyiq göstərməklə deyil, onu inandırma yolu ilə fəaliyyət göstərməyə çalışmalıdır. Əgər müəlliflə iş prosesində münaqişəli vəziyyət yaranarsa, o zaman redaktor ya öz tələblərini təkrar gözdən keçirməli, ya da bu mübahisənin həllini özündən yuxarı pillənin – şöbə müdürünün, yaxud baş redaktorun mühakiməsinə çıxarmalıdır. Müəlliflə iş prosesində redaktor onunla ünsiyyətin və tənqidi qeydlərin ifadə formasının xeyirxahlıq tərzini seçməyə çalışmalıdır. Bu zaman redaktor səriştəli mütəxəssis olaraq müəllif qarşısında öz mənəvi öhdəliklərini xatırlamalı, lakin bu halda özünü vəzifə nüfuzunun hipnozundan azad olan tələbkar, prinsipial insan kimi təsdiqləməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Базанова А.Е. *Литературное редактирование*. Москва, 1991.
2. Лаврентьева Е.В., Накорякова К.М. *Электронная журналистика: Редакционная обработка журналистских материалов*. Москва, 1991.
3. Накорякова К.М. *Литературное редактирование материалов массовой информации*. Москва: МГУ, 1994.
4. "Nəşriyyat işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (30 may 2000-ci il; №887-İQ) // "Azərbaycan" qəzeti, 2000, 21 iyun.
5. Nəşriyyat işi (İdarəetmə. Marketing. Müəlliflik hüququ. Redaktə. Tərtibat. İstehsal). Bakı: Yeni Nəsil, 2001, 218 s.
6. Rüstəmov T. *Ədəbi redaktə nəzəriyyəsi və təcrübəsi: Dərs vəsaiti*. Bakı: Maarif, 1981, 168 s.
7. Vəliyev İ. *Redaktənin əsasları: Nəzəriyyə və təcrübə*. Bakı: Günəş, 2009, 404 s.

**О ТИПАХ РЕДАКТОРСКОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ:
особенности, задачи, требования**

КНЯЗЬ АСЛАН

РЕЗЮМЕ

В этой статье отражены конкретные сведения о типах редакторской специализации. В то же время в статье обобщены важные информации о целях и задачах литературного редактора, научного редактора, художественного редактора, технического редактора; о знаниях и навыках, необходимые редактору; об основных принципах деятельности редактора.

Ключевые слова: редактор, редакторская специализация, литературный редактор, научный редактор, художественный редактор, технический редактор.

**ABOUT THE TYPES OF EDITORIAL SPECIALIZATION:
features, tasks, requirements**

KNYAZ ASLAN

SUMMARY

In this article the specific information about the types of editorial expertise. At the same time, the paper summarizes the important information on the goals and objectives of the literary editor, scientific editor, art editor, technical editor; the knowledge and skills necessary to the editor; on basic principles of activity of the editor.

Keywords: editor, editorial specialization, literary editor, scientific editor, art editor, technical editor.

KİTABXANA SİSTEMLƏRİNİN QANUNAUYGUNLUQLARI

ƏHMƏDOV E.Y.

*Bakı Dövlət Universiteti,
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, dosent,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru*

Məqalədə kitabxana sistemlərinin qanunauyğunluqları və bu qanunauyğunluqların formalaşmasında mühüm rol oynayan elmi müddəalar öz əksini tapmışdır. Həmçinin burada mövcud kitabxana və şəbəkə sistemlərinin formalaşması qanunauyğunluqları təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: sistem, metod, elm, məkan, mentalitet, ənənə, kitabxana.

Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığı informasiyalasdırılmış cəmiyyətdə elmsünaslığın strukturuna daxil olmaqdadır. Tarixin inkişaf mərhələlərindən müasir dövrdə onun inkişaf yolu tədqiqata cəlb edilmişdir. Bu tədqiqatlarda sistemli yanaşma, tipoloji yanaşma, funksional yanaşma özünə əsaslı yer tutmuşdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, müasir kitabxanaşünaslıq kitabxana sistemlərinin formalaşması və inkişafı qanunauyğunluqları ilə əlaqələndirilir.

Müasir elmi və praktik fəaliyyət inandırıcı şəkildə təsdiqləyir ki, cəmiyyətin maddi və mənəvi həyatında baş verən hadisə və proseslər ayrı-ayrılıqda, bir-birindən təcrid olunmuş formada deyil, qarşılıqlı əlaqədə və qarşılıqlı fəaliyyətdə mövcuddur və bütöv sistemli xarakter daşıyır. «Sistem» yunan sözü olub (*sustem*) bütöv, tam, hissələrdən təşkil olunmuş, birləşmiş mənasını ifadə edir. Sistem öz aralarında müəyyən münasibətdə və əlaqədə olan, bütövlük və vəhdət əmələ gətirən ünsürlərin məcmusudur. Sistem anlayışı həmçinin tamlıqla, əlaqələrlə, ünsürlərlə, strukturlarla da əlaqədardır. Sistem həmişə fəaliyyət göstərdiyi mühitlə də bilavasitə əlaqədə olmalı, özünün tamlığını, bütövlüyünü mühitlə qarşılıqlı münasibətdə təzahür etdirməli və həyata keçirməlidir. Ona görə də müasir cəmiyyətdə baş verən hadisə və proseslərə sistemli yanaşma metodundan istifadə böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir və təcrübəni elmi müddəalarla, metodlarla zənginləşdirir.

BDU-nun "Fəxri professor"u A.A.Xələfov qeyd edir ki, sistemli yanaşmanın əsas vəzifəsi mürəkkəb təşəkküllü obyektlərin, müxtəlif tiptən və sinifdən olan sistemlərin tədqiqi və qurulması metodlarının öyrənilməsidir. Məhz bu metodların öyrənilməsi sistem daxili münasibətlərin aşkara çıxarılmasına, elmi təhlilinə, qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsinə və bir-birinə təsir mexanizminin müəyyənləşdirilməsinə kömək edir.

Məhz buna görədir ki, «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində kitabxana

sistemlərinin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilmiş və bu məsələnin şərh edilməsinə ayrıca fəsil ayrılmışdır. Qanunun ikinci fəslində göstərilir: «Azərbaycan Respublikasında kitabxana sistemini ərazi, idarələrarası, sahəvi, sahələrarası və kompleks xidmət prinsipinə əsaslanan universal, ixtisaslaşdırılmış, dövlət və qeyri-dövlət kitabxanaları təşkil edir». Qanundan göründüyü kimi, respublikamızın kitabxana sistemi əsasən ərazi, idarəetmə, sahəvi və kompleks xidmət prinsiplərinə əsaslanan universal, ixtisaslaşdırılmış, dövlət və qeyri-dövlət kitabxanalarından ibarətdir. Qanunun respublika ərazisində fəaliyyət göstərən bütün kitabxanaların vahid sistemdə birləşdirilməsi haqqında maddəsi müasir dünya kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin əsas istiqamətlərini əks etdirir. Görkəmli kitabxanaşünas alim Ş.R.Ranqanatan yazır: «Biz indi kitabxana haqqında yox, kitabxana sistemi haqqında danışmalıyıq. Müasir zamanda ayrı-ayrı kitabxanalar yaratmaqdan yox, kitabxanalar sistemi yaratmaqdan söhbət getməlidir».

«Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda kitabxana sisteminin tərkibi də müəyyənləşdirilmişdir. Qanunda göstərilir: «Azərbaycan Respublikasında kitabxana sisteminin tərkibinə dövlət və qeyri-dövlət kitabxanaları daxildir».

Dövlət kitabxanalarına aşağıdakılar daxildir:

- Milli Kitabxana;

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Kitabxanası;

- Şəhər, rayon, qəsəbə, kənd kitabxanaları (*kütləvi, elmi, xüsusi kitabxanalar, gənclər, uşaqlar, korlar üçün və s. kitabxanalar*) və onların filialları, mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri; Respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi kitabxanalar; Dövlət idarə, müəssisə və təşkilatların kitabxanaları;

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası və onların filialları;

- Dövlət təhsil müəssisələrinin kitabxanaları;

Qeyri-dövlət kitabxanalarına aşağıdakılar daxildir:

- Bələdiyyə kitabxanaları;

- İctimai birliklərin kitabxanaları;

- Özəl və digər kitabxanalar;

- Xarici hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq təsis edilmiş kitabxanalar.

Göstərdiklərimiz bir daha təsdiq edir ki, cəmiyyətin müasir inkişaf mərhələsində sistem və sistemli yanaşma haqqında təlim cəmiyyətin demək olar ki, bütün sahələrinə tətbiq edildiyi kimi bilavasitə cəmiyyətə, onun mənəvi tələbatına, cəmiyyət üzvlərinin informasiya tələbatının ödənilməsinə xidmət edən kitabxana işinə də tətbiq edilməlidir. Bəşəriyyətin informasiya əsri kimi dəyərləndirdiyi XXI əsrdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili,

oxucuların durmadan artan informasiya tələbatının ödənilməsi, dünya informasiya sisteminə inteqrasiya edilməsi, kitabxanaların internet sisteminə qoşulması onların qarşısında çox mühüm vəzifələr qoymuşdur.

Məhz bu vəzifələrin həlli kitabxana sistemlərinin yaradılmasını və ümumiyyətlə, kitabxana işinin bütün sahələrinə sistemli yanaşma metodunun tətbiqini tələb edir. Bu, əsrin, zamanın tələbidir.

Beləliklə, müasir kitabxana işi təşkilinin və fəaliyyətinin əsasında sistemlilik və sistemli yanaşma metodu durmalıdır. Təsədüfi deyil ki, dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrində kitabxanalar mərkəzləşdirilmiş, kooperativləşdirilmiş lokal, regional və ya milli səviyyələrdə birliklər, korporasiyalar yaradırlar ki, bunlar da kitabxana sistemləri adlanır. Kitabxana birliklərinin yaradılması, onların işinin əlaqələndirilməsi və inteqrasiya edilməsi vahid məqsədə xidmət göstərən sistemin yaradılması üçün əsas təminatdır.

Müasir şəraitdə sosioloqların, kitabxanaşünasların və informatiklərin apardıqları sosioloji tədqiqatlara və araşdırmalara əsaslanaraq demək olar ki, elmin, istehsalatın, informasiya axınının və tələbatının qanunauyğunluqları belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki, hər hansı bir regionda fəaliyyət göstərən heç bir kitabxana ayrılıqda öz oxucularının tələbatını ödəmək imkanına malik deyil. Buna onun nə maddi-texniki bazası, nə fondu, nə də ki, informasiya vasitələri imkan verir. Məlumdur ki, hər il nəşriyyatlar yüzlərlə adda böyük tirajlarla kitablar nəşr edirlər. Hər hansı bir kitabxananın imkanı olsa belə, bu kitabları almaq, saxlamaq, oxucuya vermək imkanı yoxdur. Belə imkan ancaq kitabxana sistemlərində ola bilər. Sistemə, kitabxana birliklərinə qoşulan hər bir kitabxana kitabxanalararası abonementdən istifadə yolu ilə öz oxucularının tələbatını ödəyə bilər.

Elmin, texnikanın istehsalatın, mədəniyyətin, təhsil sisteminin yüksək inkişaf etdiyi, elmi-texniki tərəqqi və mədəni inkişaf baş verdiyi bir cəmiyyətdə ayrı-ayrı kitabxanalar yox, kitabxana sistemləri yaratmadan keçinmək, cəmiyyətin kitaba, informasiyaya tələbatını ödəmək mümkün olmaz. Beləliklə, oxuculara kitabxana xidmətini təşkil etmək üçün düşünülmüş, məqsədyönlü kitabxana sistemləri, birlikləri yaratmaq, onların əlaqələndirilməsini və inteqrasiyasını təşkil etmək və bu işi ardıcıl olaraq təkmilləşdirmək, qabaqcıl ölkələrin iş təcrübəsini öyrənib kitabxana işinə tətbiq etmək zərurəti meydana çıxır.

Ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatına keçid, bazar iqtisadiyyatının qanunauyğunluqlarının cəmiyyətin bütün sahələrinə, o cümlədən kitabxana işi, əhaliyə kitabxana xidməti məsələlərinə təsir göstərməsi şübhəsizdir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxanalara ayrılan vəsaitin azalması, kitabxana işinin bir çox sahələrində qənaətlərin aparılması, kitabxana xidməti prosesinin, ümumiyyətlə, kitabxana işinin təşkili, idarə edilməsi prosesinin yenidən

qurulmasını tələb edir. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsinə kömək edən ən mühüm amil, dünya təcrübəsində sınaqdan çıxmış, böyük iqtisadi səmərəsi olan kitabxana sistemlərinin, birliklərinin, koorperasiyalarının yaradılması, onların arasında elmi əlaqələrin təşkilidir. Sistem daxili əlaqələr, tam və hissə arasında baş verən proseslər elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə, ardıcıl olaraq təhlil edilməklə ayrılıqda götürülmüş hər bir kitabxananın vəzifələri müəyyənləşdirilməlidir.

Beləliklə, müasir şəraitdə kitabxana sistemlərinin formalaşması prosesinin məqsədyönlü təşkili kitabxana resurslarının (*sərvətinin*) yaradılmasının və əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkil edilməsinin qanunauyğunluqlarının elmi əsasıdır.

BDU-nun "Fəxri professor"u A.A.Xələfov qeyd edir ki, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinə sistemli yanaşma metodunun tətbiqi bilavasitə cəmiyyətin ümumi qanunauyğunluqlarına, cəmiyyətdə baş verən iqtisadi, siyasi və mədəni münasibətlərə əsaslanmalı, bu münasibətlərdən doğan vəzifələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməlidir. Bu münasibətlər arasında baş verən qarşılıqlı prinsiplər onların özü, bünövrəsi olmalıdır.

Müstəqillik şəraitində, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə müasir cəmiyyətin iqtisadi, siyasi, mədəni və mənəvi həyatında böyük və dərin köklü dəyişikliklərin meydana çıxması yeni münasibətlərin baş verməsi ilə müşayiət olunur. Məlum həqiqətdir ki, bazisə baş verən dəyişikliklər üstqurumda da öz əksini tapmalı, cəmiyyətdə baş verən proseslər üstquruma uyğunlaşdırılmalıdır. Məhz buna görə də, bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxana sistemləri formalaşdırılarkən iqtisadi münasibətlər mühüm rol oynayır. Bu da öz növbəsində kitabxana işi iqtisadiyyatının dərinədən öyrənilməsinə, bu sahədə də elmi araşdırmalar aparılmasını, kitabxana iqtisadiyyatı kursunun yaradılmasını, kitabxana işinin bütün sahələrinə iqtisadi prinsiplərin tətbiq edilməsinə tələb edir. Keçmiş sovet məkanında uzun illərdən bəri kitabxana iqtisadiyyatının öyrənilməsinə diqqət yetirilməməsi, kitabxana xidməti prosesinin təhlilində ondan istifadə edilməməsi kitabxana təcrübəsinə, kitabxana işinin iqtisadi səmərəliliyinin təhlilinə olduqca mənfi təsir göstərmiş, kitabxana işinin perspektivlərinin öyrənilməsinə elmi əsaslardan məhrum etmişdir. Dünya təcrübəsindən məlumdur ki, bu və ya digər regionda əhaliyə kitabxana-informasiya işinin səmərəli təşkili həmin regionun iqtisadi inkişafına olduqca müsbət təsir edir, əmək məhsuldarlığını artırır, iqtisadi tərəqqiyə səbəb olur. Buna görə də kitabxana iqtisadiyyatına ölkə iqtisadiyyatına təsir göstərən amillərdən biri kimi diqqət yetirilməli, onun səmərəliliyi, forma və üsulları elmi əsaslarla təhlil edilib öyrənilməli, ümumiləşdirilmələr aparılmalı, tövsiyələr hazırlanmalıdır.

Kitabxana sistemlərinin yaradılması və sistemlərin iş prosesinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi kitabxana - oxucu münasibətlərində yeni etik prinsiplərin meydana gəlib formalaşması üçün əlverişli şərait yaradır. Bu prinsiplər kitabxanaların sistemlərarası və sistem daxili intensiv, ardıcıl və dinamik fəaliyyətindən doğan «qarşılıqlı əlaqə» və «qarşılıqlı təsir» prinsipləridir. Bu etik prinsiplərin məntiqi ardıcılıqla kitabxana işinə tətbiqi kitabxanaçı-oxucu münasibətlərinin yeni qaydada formalaşması, yeni çalarlarla zənginləşməsi, daha rəngbərəng olması üçün də şərait yaradır. «qarşılıqlı əlaqə» və «qarşılıqlı təsir» prinsipləri ayrı-ayrı prinsiplər olsa da, bunların birinin digərinə qovuşması, birlikdə fəaliyyət göstərməsi kitabxananın yeni iş formaları və metodları ilə zənginləşməsinə, kitabxanada oxuculara kitabxana və informasiya xidmətinin səmərəliliyinin artmasına səbəb olur. Kitabxanalar arasında yaranan qarşılıqlı əlaqələr dərinləşdikcə, kitabxanaların işi daha güclü integrasiyaya məruz qaldıqca kitabxana xidmətinin təşkilində daha mürəkkəb proseslər baş verir, yeni münasibətlər formalaşır ki, bunlar da qarşılıqlı təsir prinsipinin formalaşmasını təmin etmiş olur. Beləliklə, bu prinsiplər bir-biri ilə əlaqədardır, bir-birindən asılıdır, bir-birinin formalaşması, fəaliyyət göstərməsi üçün şərait yaradır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə bu etik prinsiplərdən istifadə etmədən əhaliyə kitabxana xidmətinin müasir problemlərini həll etmək, kitabxana-informasiya xidməti sahəsində baş verən proseslərin qanunauyğunluqlarını dərk etmək çətinlikləri ortaya çıxır.

Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, müasir şəraitdə respublikamızda əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinə dövrün, zamanın, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələbləri səviyyəsində təşkil etmək üçün kitabxana sistemləri yaratmadan, onların işini səmərəli elmi əsaslarla təşkil etmədən mümkün deyildir. Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən, cəmiyyətimiz bazar iqtisadiyyatına keçdikdən sonra keçmiş sosializm quruculuğundan bizə miras qalmış kitabxana sistemlərinin işini yenidən qurmaq, əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinə dünya standartları səviyyəsinə yüksəltmək üçün çox böyük elmi təcrübə və təşkilati tədbirlər həyata keçirmək vəzifəsi qarşıya çıxmışdır. Bu da hər şeydən əvvəl milli kitabxana sisteminin yaradılmasını tələb edir.

Milli kitabxana sistemi ölkənin sosial, iqtisadi, mədəni, siyasi inkişafına, milli mənafeələrinə və elmi-texniki tərəqqiyə xidmət etmək üçün ölkə miqyasında yaradılmış vahid ümumdövlət təşkilat olan bütün kitabxanaların (tabeliyindən, şəbəkəsindən, tipindən və növündən asılı olmayaraq) məcmusudur. Bu anlayışda kitabxana işinə baxışda ictimai hadisə, kütləvi kommunikasiya vasitəsi kimi yeni münasibətlər öz əksini tapmışdır. Müasir dövrün tələbi kimi meydana çıxan bu münasibəti inkişaf etdirmək üçün respublikamızda milli kitabxana sistemlərinin yaradılması zərurəti meydana

çıxır. Ölkəmizdə sosial-iqtisadi və mədəni inkişafın geniş vüsət alması, əhalinin bütün təbəqələri arasında fasiləsiz təhsilin təşkil edilməsi, dövlət miqyasında dünya standartlarına uyğun təhsil və elmi islahatların həyata keçirilməsi, cəmiyyət üzvlərinin kitabxana-informasiya xidmətinə böyük tələbatının əmələ gəlməsi və peşə marağının daha da artması, kitabxana sistemlərinin təkmilləşdirilməsi kitabxana işi sahəsində müstəqillik şəraitinə müvafiq islahatların aparılmasını tələb edir.

Son illərdə cəmiyyətin strukturunda böyük dəyişikliklərin baş verməsi, onların hazırda fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkələri və sistemlərində öz əksini tapmaması, bu islahatların zəruriliyini bir daha artırır.

Kitabxana işi sahəsində islahatlar aparmaq üçün islahat konsepsiyası yaradılmalı, müzakirə edilib dövlət tərəfindən təsdiq edildikdən sonra ölkə miqyasında həyata keçirilməlidir. Ölkəmizdə keçid dövrünün çətinliklərinin bu islahatların həyata keçirilməsini müvəqqəti olsa da çətinləşdirməsinə baxmayaraq, az da olsa yeniləşmə prosesi davam edir, islahatları aparmaq üçün elmi-metodik və iqtisadi baza yaradılır.

Doğrudur, müasir kitabxana sistemlərinin yaradılması problemlərinin həllində dünya kitabxanaşünasları arasında vahid fikir olmadığından müxtəlif nöqtəyindən baxmaq lazımdır.

Bir qrup kitabxanaşünaslar kitabxana sistemləri yaratmağın vahid beynəlxalq modelini hazırlamağı və bu modelin bütün ölkələrdə tətbiq edilməsini təklif etdikləri halda, digər qrup kitabxanaşünaslar milli kitabxana sistemlərinin yaradılmasına üstünlük verirlər. Hər iki nöqtəyindən baxmaq lazımdır. Özlərinə üstünlük olmasına baxmayaraq, milli kitabxana sistemləri yaradılması ideyası daha məqsədyönlüdür, daha mütərəqqi, daha demokratik xarakter daşıyır. Belə ki, kitabxana sistemlərinin yaradılması bir çox komponentlərlə: ölkənin strukturu, maddi-texniki bazası, inkişaf səviyyəsi, yerli şəraiti, milli xüsusiyyətləri və sairə ilə əlaqədar olduğundan, vahid kitabxana sistemi modeli yaratmağın məqsədmüvafiq olmadığı, böyük çətinliklərlə müşayiət olunacağını aşkara çıxarır. Ona görə də son zamanlar milli kitabxana sistemlərinin yaradılmasının tərəfdarları xeyli çoxalmış, dünya dövlətlərinin əksəriyyətində ölkənin yerli şəraitinə, milli xüsusiyyətlərinə, strukturuna, inkişaf səviyyəsinə müvafiq milli kitabxana sistemlərinin yaradılmasına üstünlük verirlər ki, bu nöqtəyindən baxmaq lazımdır. Ona görə də gələcəkdə ölkəmizdə milli kitabxana sistemlərinin yaradılmasına üstünlük vermək daha düzgün olar. Milli kitabxana sistemi yaradılarkən dünya praktikasından, qabaqcıl ölkələrin kitabxana sistemlərinin yaradılması sahəsindəki mütərəqqi ideyalarından və təcrübələrindən istifadə etməklə, yerli şərait, milli mentalitetimiz, tarixi ənənələrimiz, xalqımızın xarakterik xüsusiyyətləri və psixologiyası nəzərə

alınmalıdır. Ölkəmizin tarixində kitabxana sisteminin yaradılması sahəsində əldə edilmiş nəticələrdən və müasir beynəlxalq təcrübədən istifadə edilməlidir.

Hazırda Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının təcrübi fəaliyyət sahəsi olan kitabxana – informasiya prosesləri sistemli formada nəzəri müdələrdən bəhrələnməklə cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasında xüsusi aktualıq kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. A.A.Xələfov. *Kitabxanaşünaslıq giriş: Dərslik. III hissə.*-Bakı : Bakı Universiteti Nəşriyyatı , 2003.-314 s.
2. A.A.Xələfov. *Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası. Dərslik.* Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2014, 552 s.
3. Əhmədov E.Y. *Azərbaycanda kitabxana informasiya işinin hüquqi bazası: Dərs vəsaiti, B.: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2012, 216 s.*

ЗАКОНОМЕРНОСТИ БИБЛИОТЕЧНЫХ СИСТЕМ

АХМЕДОВ Э.Ю.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются и анализируются основные научные положения: закономерности, формирования библиотечных систем и их существующих сетей.

Ключевые слова: система, метод, наука, пространство, менталитет, традиции, библиотека.

REGULARITIES OF LIBRARY SYSTEMS

AHMADOV E.Y.

SUMMARY

The article discusses and analyzes the basic scientific principles: regularities, the formation of library systems and their existing networks.

Keywords: system, method, science, place, mentality, traditions, library.

RESPUBLİKA ELMİ-TEXNİKİ KİTABXANALARININ
KADR TƏMİNATI

MƏMMƏDOV M.Ə.

Bakı Dövlət Universiteti,

Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekan müavini,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

m.mehmanali@gmail.com

XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafı ölkədə texniki kitabxanaların yaranmasına səbəb olmuşdur. Qapalı xarakter daşıyan bu kitabxana-qiraətxanalar əsasən müəssisənin rəhbər işçilərinə xidmət göstərmişlər. Sənaye, nəqliyyat və tikinti sahələrində fəaliyyət göstərən və əsasən texniki ədəbiyyatla fəaliyyət göstərən kitabxanalar elmi-texniki və texniki kitabxanalar adlanır. Deyilən sahələrin elmi-tədqiqat, layihə və konstruktor təşkilatlarında fəaliyyət göstərən kitabxanalar elmi-texniki, zavod, fabrik və digər sənaye qurumlarında xidmət edən kitabxanalar isə texniki kitabxanalar adlanır. Respublikamızda texniki kitabxanaların əlaqələndirmə və metodik mərkəzi Respublika Elmi Texniki Kitabxanası (RETK) da daxil olmaqla bütün texniki kitabxanalar fəaliyyət göstərdiyi müəssisənin maddi-texniki bazasından istifadə ediblər. Hazırda respublikamızda 30 mindən çox kitabxanaçı fəaliyyət göstərir. Onların bir hissəsi texniki kitabxana şəbəkələrində çalışır ki, bu mütəxəssis kitabxanaçıların fəaliyyətini araşdırmaq kitabxanaşünaslıq baxımından aktuallıq kəsb edir.

Açar sözlər: Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası, elmi-texniki və texniki kitabxanalar, maddi-texniki baza, kadr təminatı, sənəd, informasiya texnologiyası.

Azərbaycan Respublikasının tarixən formalaşmış və XX əsrdə sürətlə inkişaf edərək yüksək inkişaf mərhələsinə çatan, qiymətli sosial sistem içərisində, mədəniyyətin əsas göstəricilərindən biri kimi kitabxanalar mühüm yer tutur. Artıq dünya sivilizasiyasının müasir inkişaf mərhələsində kitabxanaları təkcə mədəniyyətin göstəricisi kimi deyil, eyni zamanda onun inkişaf səviyyəsi ilə hər bir ölkədə informasiya sisteminin müasir vəziyyətini müəyyənləşdirmək və qiymətləndirmək mümkündür.

XX əsrin sonlarında görkəmli rus akademiki S.Lixaçov qeyd edirdi ki, "Kitabxana - bu təkcə mədəniyyətin əsası deyil. Onlarda olan informasiya ehtiyatları – bu eyni zamanda iqtisadiyyatın və siyasətin əsasıdır. XX əsr – informatika əsridir. Bizim gələcəyimiz bu gün artıq onun inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir" (4).

Dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş Qərb ölkələrində kitabxanalara, xüsusi ilə iri milli və dövlət kitabxanalarına, elmi-texniki kitabxanalara ölkənin vahid elmi-texniki informasiya sisteminin əsas informasiya ehtiyatları kimi baxılır, dövlət tərəfindən mühafizə edilir və qorunur.

Keçmiş SSRİ Nazirlər Sovetinin 1966-cı ildə “Ümumdövlət Elmi-Texniki informasiya sistemi haqqında” (2) qəbul edilmiş qərarında elmi-texniki kitabxanaların Dövlət Avtomatlaşdırılmış Elmi-Texniki informasiya Sisteminin tərkib hissəsi olduğu qeyd olunmuşdur. Bu da 60-70-ci illərdə elmi-texniki kitabxana (ETK) şəbəkələrinin nisbətən sürətli inkişafına, onların funksiyalarının genişlənməsinə müsbət təsir etmişdir. Hazırda keçmiş Sovet məkanında meydana gələn gənc, müstəqil dövlətlər təbii olaraq özünün informasiya sistemini yaradırlar ki, onun da əsas tərkib hissəsini zəngin informasiya ehtiyatlarına malik olan kitabxanalar təşkil edir.

Elmi-Texniki informasiya sistemlərinin ayrılmaz hissəsi kimi, kitabxanaların bu mühüm sosial funksiyaları hər bir ölkənin müvafiq qanunları ilə təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası ilə müqayisədə daha güclü informasiya ehtiyatlarına malik olan Rusiya Federasiyasının hökuməti 1997-ci ilin iyulunda “Dövlət Elmi-Texniki informasiya sistemi haqqında” qərar qəbul etmişdir. Bu əsasnamənin birinci maddəsində göstərilir ki, “Dövlət Elmi-Texniki informasiya sistemi, elmi-texniki kitabxanaların və təşkilatların – elmi-texniki informasiyanın toplanması və işlənməsi üzrə ixtisaslaşan, mülkiyyət formasından və idarəçilik mənsubiyyətindən aslı olmayaraq hüquqi şəxslərin məcmusunu təşkil edir” (5).

Lakin haqlı olaraq bu əsasnamənin bir sıra müddəaları, xüsusilə dövlət elmi-texniki informasiyaları sisteminin tərkibinə yalnız elmi-texniki kitabxanaların daxil edilməsi məsələsi mütəxəssislər tərəfindən ciddi tənqid edilmişdir. Məlumdur ki, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsində, tipindən və növündən asılı olmayaraq zəngin sənəd fonduna malik, iri və orta səviyyəli milli və dövlət kitabxanaları, o cümlədən elmi-texniki kitabxanalar dövlət informasiya sisteminin əsasını təşkil edirlər. Müsbət hal kimi qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi problemlərin hazırkı şəraitində Respublika Parlamenti mühüm dövlət əhəmiyyəti kəsb edən “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” (6) Qanun qəbul edilmişdir. Qanunun birinci maddəsində deyilmişdir ki, bu qanun informasiyanın yaranması, yığılması, işlənməsi, saxlanması, inkişafı, axtarılması, yayılması əsasında informasiya ehtiyatlarının formalaşması, informasiya sistemləri, texnologiyaları, onların təminatı vasitələrinin yaradılması və onlardan istifadə olunması, informasiyanın

mühafizəsi ilə əlaqədar olaraq yaranan münasibətləri tənzimləyir və informasiya proseslərində iştirak edən subyektlərin hüquqlarını müəyyən edir” (6).

Qanunun əsas anlayışlar adlanan 2-ci maddəsində göstərilir ki, informasiya ehtiyatlarına-informasiya sistemlərində (kitabxanalarda, arxivlərdə, fondlarda, məlumat bazalarında və s.) olan sənədlər və onların massivləri daxildir. Bu qanunda informasiya ehtiyatlarını təşkil edən sənədlər massivi içərisində kitabxanaların birinci qeyd olunması onların daha güclü informasiya daşıyıcı sənədlərə malik olması və geniş sosial funksiyalar yerinə yetirmələri ilə bağlıdır.

Rusiya Federasiyasının yuxarıda qeyd olunan müvafiq qanunundan fərqli olaraq bu qanunda informasiya sisteminin tərkibinə təkcə elmi-texniki kitabxanalar deyil, ümumiyyətlə, kitabxanalar daxil edilir. Kitabxanaların, ümumiyyətlə, informasiya ehtiyatlarının əsası kimi qanunla müəyyən olunan, kitabxana işinin yeni inkişaf mərhələsinə daxil olması üçün perspektivlər açır. İlk növbədə respublikada kitabxanaların maddi-texniki bazasının böhran vəziyyətindən çıxarılmasına, onların sosial funksiyalarının daha da genişlənməsinə və cəmiyyətdə nüfuzunun yüksəlməsinə zəmanət verir.

Məlum olduğu kimi, 1996-cı ilin iyulunda Azərbaycan Respublikası hökuməti “Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin vəziyyəti və onun yaxşılaşdırılması haqqında” qərar qəbul edilmişdir. Bu qərarla respublikada kitabxana işi sahəsində olan müsbət məqamlarla yanaşı kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kadrların yerləşdirilməsi və s. sahələrdə nöqsanların mövcud olması da göstərilmişdir.

Bu qərarın davamı olaraq 2007-ci il aprelin 20-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycanda Kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması” haqqında sərəncam imzalamışdır. Bu sərəncamda Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə birmənalı şəkildə tapşırılır ki, kitabxanaların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsinlər. Bütün bunlara baxmayaraq məhz qeyd olunan nöqsanların aradan qaldırılması üçün müvafiq nazirliklərə və komitələrə, o cümlədən Dövlət Elm və Texniki Komitəsinə göstərişlər verilmişdir.

Məhz uzun illər (Sovet dövlətinin mövcud olduğu dövrdə) dövlətin kitabxana işinə kifayət qədər diqqət verilməməsi, bu sahədə dövlətin ardıcıl və məqsədyönlü siyasəti olmadığı üçün ölkədə kitabxanalar sayca artsa da onların tam, normal fəaliyyəti üçün kifayət qədər vəsait ayrılmamışdır. Ona görə də təkcə dövlət kitabxana şəbəkələrinin deyil, xüsusi tip kitabxanalarda da maddi-texniki baza zəif inkişaf etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, kifayət qədər maddi-texniki bazaya malik olmaq hələ kitabxana xidməti sisteminin yüksək şəkildə qurulmasına təminat vermir.

Belə ki, kitabxananın əsas elementlərindən biri – kitabxanaçı kadrların olmaması səbəbindən kitabxana üzərinə düşən vəzifənin öhdəsindən lazımınca gələ bilməz. Kitabxanaçılar, kitabxananın fəaliyyətini canlandıran və onu hərəkətə gətirən əsas qüvvə kimi, respublikada vahid kitabxana sisteminin, o cümlədən ETK şəbəkələrinin fəaliyyətində və idarə olunmasında özünə məxsus xüsusi yer tutmuşdur.

Görkəmli rus kitabxanaşünas alimi A.B.Xavkina obrazlı şəkildə kitabxanaçını “kitabxananın ürəyi, hansı ki, bütün əlaqəli üzvü hissələri hərəkətə gətirən canlı qüvvə” adlandırmışdır.

Kitabxanaşünaslıqda “Kitabxanaçı (kitabxana kollektivi)” elementinin əsas vacib xarakteristikası kitabxana işçilərinin sayı və onların keyfiyyət göstəriciləri hesab edilir: yaş tərkibi, ixtisas səviyyəsi, fiziki və intellektual qabiliyyəti, ixtisaslaşması, potensialı və s.

90-cı illərin əvvəllərində olan məlumata görə, respublikanın kitabxanalarında orta hesabla 30 mindən çox kitabxanaçı çalışmışdır. Şübhəsiz, kitabxanaçıların çoxu dövlət kitabxana şəbəkələrində və Təhsil Nazirliyinin kitabxanalarında fəaliyyət göstərmişlər. Kitabxanaların sayına uyğun olaraq elmi-texniki kitabxana şəbəkələrində çalışan kitabxanaçıların sayı da azlıq təşkil edir.

Bu günə qədər respublikada fəaliyyət göstərən ETK-ların dəqiq sayı məlum olmadığı kimi, orada çalışan kitabxanaçı kadrların sayı haqqında da rəsmi statistik məlumat yoxdur. Ona görə də bütövlükdə onların sayı haqqında tam və dəqiq fikir söyləmək çətinidir. Bununla belə, həmin ETK-ların respublika Elmi Texniki Kitabxanasına təqdim etdikləri hesabat sənədlərinə demək olar ki, hər bir ETK-da bir nəfər kitabxanaçı çalışır.

80-ci illərin ortalarına qədər tək-tək, əsasən neftqayırma və sahəvi elmi tədqiqat, layihə konstruktor təşkilatlarının ETK-larında iki və ya üç nəfər kitabxanaçı işçi olmuşdur.

Artıq 90-cı illərdə respublikanın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişikliklər, təsərrüfat və idarəçilik sisteminin yenilənməsi prosesində yaranmış iqtisadi böhran və problemlər nəticəsində bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxanaçılıq sahəsində də işçilərin ixtisarı meyli artdı.

Hazırda respublikanın istehsal müəssisələrində fəaliyyət göstərən ETK-larda bir nəfərdən çox işçisi olan kitabxanalar qalmamışdır. Lakin elmi-təsərrüfat institutları və layihə konstruktor təşkilatlarının ETK-larında kitabxana işçilərinin miqdarı 1-3 nəfər arasında dəyişir. Kitabxana işi sahəsində yaranmış hazırkı böhran vəziyyəti bir neçə müddət də belə davam edərsə, yaxın gələcəkdə həmin ETK-ların da işçilərinin 1 nəfərə enəcəyi şübhə doğurmur.

Beləliklə, respublikada fəaliyyət göstərən ETK-ların sayına görə onların kitabxana işçilərinin miqdarını təxminən 100-150 nəfər hesab etmək olar. Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının işçilərinin sayı bura daxil deyildir.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, 90-cı illərdə respublikanın bütün ETK şəbəkələri kimi respublika Elmi Texniki kitabxanasının da maddi-texniki bazası xeyli zəifləmişdir. Onun üçün 10-15 il öncə müəyyənləşdirilmiş kitabxana binasının layihəsi kağız üzərində qalmışdır. Kitabxananın kitab fondu 20-30 ildə 3-4 dəfə artsa da bina sahəsi dəyişməz qalmış, kitabxanaya yeni texnika və avadanlıq almaq üçün tələb olunan vəsaitin cüzi hissəsi verilmişdir. Son 7-8 ildə isə kitabxana öz fonduna təkcə kitabları deyil, yerli dövrü nəşrləri də almağa çətinlik çəkir. Ona görə də belə bir vəziyyət təkcə respublika kitabxanasının deyil onun ETK-şəbəkələrinə metodik köməklik işini də çox zəiflətməmişdir. Ona görə də metodik köməklik və KAA vasitəsi ilə kitab almaq üçün bu kitabxanaya müraciət edənlərin sayı ildən-ilə azalmışdır.

İyirmi il bundan əvvəl Respublika Elmi Texniki kitabxanası 150-ə qədər ETK-ya köməklik göstərirdisə və bir o qədər ETK öz fəaliyyətləri haqqında illik hesabatını bu kitabxanaya təqdim edirdilsə, 1997-ci ildə onların sayı 50-60 ETK-ya düşmüşdür.

Respublika Elmi Texniki Kitabxanasına hesabatlarını təqdim etmiş ayrı-ayrı ETK-ların fəaliyyətini əks etdirən bu sənədlərdən aydın olur ki, onların xidmət göstəricisi olduqca aşağı düşmüşdür və onların maddi-texniki bazası 80-ci illərin səviyyəsindədir həmçinin ciddi kədr dəyişiklikləri baş verməmişdir. Ona görə də respublikanın ETK şəbəkələrinin kədr tərkibini 80-ci illər üzrə xarakterizə etmək həmin dövrü əks etdirən lazımi statistik məlumatların olması ilə bağlıdır.

Belə ki, 80-ci illərin ortalarına olan məlumata görə, respublika ETK-şəbəkələrinin əsasını təşkil edən neftqayırma sahəsində və ona qohum olan yaxın sənaye sahələrində 60-a qədər ETK-da 80 nəfərə qədər kitabxanaçı çalışmışdır.

Bunlardan 16,6 faizinin xüsusi ali, 29,6 xüsusi orta ixtisas təhsili olmuşdur. Yerdə qalan hissəsinin qeyri-ixtisas ali və orta təhsili olmuşdur. 1959-cu ilə qədər qeyd olunan sənaye sahələrində çalışan kitabxanaçı kadrlardan ali ixtisas təhsilinə malik olanı olmamışdır. Orta ixtisas təhsilli kitabxanaçılar isə 1 faiz təşkil etmişdir.

Neftqayırma sahəsi və ona qohum olan sənaye sahələrinin ETK işçilərinin 1959-1985-ci illərdəki ixtisas təhsilinin inkişaf dinamikasını aşağıdakı cədvəldə görmək olar.

	1959				1985			
Sənaye sahəsi	Ali ixtisas	orta ixtisas	Ali qey. ixti	Ümumi orta	Ali ixtisas	orta ixtisas	Ali qey. ixti	Ümumi orta
Neftqayırma sənayesi ETK-ları	-	1.0	4.0	95.0	11.0	34.3	20.0	37.4
Neft maşınqayırma sənayesi ETK-ları	-	1.0	8.0	91.0	16.6	29.1	25.2	29.1
Neft emalı və neft kimya sənayesi ETK-ları	-	1.0	6.0	93.0	21.4	25.7	42.1	10.8
CƏMİ	-	1.0 %	6.0%	93.0 %	16.6 %	26.6 %	29.2 %	24.6%

Qeyd olunan sənaye sahələrinin ETK şəbəkələrində ali ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadrların tərkibi 1959-1985-ci illərdə daha sürətlə inkişaf etmişdir. O cümlədən, ali və orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadrlar da sürətlə artmış, əksinə, ümumi orta təhsilli kitabxanaçı kadrların sayı həmin sürətlə aşağı düşmüşdür.

Belə bir meylin güclənməsinə təsir edən əsas amillərdən biri şübhəsiz ki, respublikada ali təhsilli kitabxanaçı kadrların yetişdirilməsi olmuşdur. Belə ki, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinin fakültə kimi (əsas 1947/48-ci illərdə qoyulub) işə başlaması kadr hazırlığını sürətləndirmişdir. Bu da respublikada kitabxanaçı kadrlara, o cümlədən, ETK-ların yüksək ixtisaslı kadrlara olan tələbatının qismən ödənilməsinə gətirib çıxarmışdır.

ETK-ların yüksək ixtisaslı kadrlarla təmin olunması sənaye sahələrində çalışan fəhlə və mühəndis-texniki işçilərə kitabxana xidmətinin sisteminin daha da yüksəldilməsinə müsbət təsir etmişdir.

Hazırda ETK-larda çalışan kitabxanaçı kadrların yarısından çoxu orta nəslə mənsubdur. Orta hesabla 50 faizə qədər kitabxanaçı kadrların 25-30 il və ondan çox iş təcrübəsi, yerdə qalanların isə 10-15 il təcrübəsi vardır.

Respublikada ETK şəbəkələrinin ixtisaslı və peşəkar ixtisaslı kadrlarla təminatı vəziyyətini nəzərdən keçirdikdə onun respublika üzrə ümumi orta göstəriciyə uyğun gəldiyi müəyyən olur.

Elmi texniki kitabxana şəbəkələrin metodik mərkəzi- Respublika Elmi Texniki kitabxanasında çalışan 126 nəfər işindən 32 nəfərin xüsusi ali ixtisas təhsilli, 50 nəfərin xüsusi orta ixtisas təhsili vardır. Ümumən 60-65 faiz işçinin xüsusi ixtisas təhsili vardır ki, bu da respublikanın ümumi orta göstəricisindən xeyli yüksəkdir. Kitabxana işçilərinin 35-40 faizinin iş təcrübəsi 15 ildən çox, 20-25 fəzinin təcrübəsi isə 23-25 ildən çoxdur.

Bütün bu faktlar və rəqəmlər respublikanın ETK şəbəkələrində kadr təminatının ümumi vəziyyətini səciyyələndirməyə və müəyyən nəticəyə gəlməyə imkan verir.

Respublika elmi-texniki kitabxanasının maddi-texniki və kadr təminatı vəziyyətinin tədqiqi və öyrənilməsi zamanı ilk nəzərə çarpan cəhətin mövcud problemlərin bütün kitabxanalar üçün xarakterik olmasıdır. Bu problemlərdən ən xarakterik olanı maddi-texniki bazanın zəifliyi kitabxana avadanlıqlarının və texnikasının çatışmazlığı, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi üçün vəsaitin azlığı və onun nəticəsində kitabxana işində, xidmət işində və d. sahələrdə yeniliklərin hiss olunmamasıdır.

Bütün bunlara baxmayaraq hazırda ETK şəbəkələrinin texniki tərəqqidə rolunu lazımınca dəyərləndirə bilməyən bəzi milli sahibkarlar onu başa düşmədiyindən bu kitabxanaların bağlanması təhlükəsini artırır. Ona görə də respublikanın vahid kitabxana sisteminin və sənayenin tərkib hissəsi kimi ETK şəbəkələrinin qorunması və inkişafı naminə aşağıdakı tövsiyələrin müvafiq dövlət orqanları tərəfindən diqqətə alınması məqsədə uyğundur:

-Müvafiq dövlət orqanlarının normativ qayda və qanunları ilə ETK-ları olan idarə və müəssisələr, təşkilatlar özəlləşdirilərkən ETK-ların haqqında xüsusi olaraq (onun mühafizəsi və inkişafı) dövlətin intellektual mülkiyyəti statusu və onlarda dövlət nəzarəti saxlanılsın;

-Dövlət kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədar olaraq ayrılan vəsaitin həcmi artırılsın;

-Azərbaycan Respublikası Parlamentinin "İnformasiya, informasiya-laşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Qanununa uyğun olaraq Dövlət informasiya sisteminin tərkib hissəsi kimi ETK şəbəkələrinin təşkilini və inkişafını təmin edən müvafiq normativ dövlət sənədlərinin işlənməsi və tətbiqi,aidiyyatı olan rəhbər orqanlar tərəfindən həyata keçirilsin;

-Standartlaşma, Metereologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi nəzdində ETK şəbəkələrinin işinə nəzarət edən, onun problemlərini öyrənib elmi əsasla təklif və tövsiyələr hazırlayıb, onun həyata keçirilməsini təşkil edə bilən səlahiyyətli bir qrup yaradılsın;

-Texniki kitabxanaların vahid informasiya xidmət şəbəkəsinin yaradılması üçün yeni binanın tikintisinə ehtiyat ayrılınsın;

-Respublika Elmi texniki Kitabxanasının son illərdə metodik mərkəz kimi zəifləmiş fəaliyyətinin yenidən canlandırılması və onun təkmilləşdirilməsi, maddi texniki təminatının gücləndirilməsi və d. obyektiv tələbatların ödənilməsi həyata keçirilsin;

Bu və digər məsələlərin müsbət həlli yaxın gələcəkdə respublikada ETK şəbəkələrinin maddi-texniki və kadr təminatının yaxşılaşdırar, bütövlükdə onların inkişafına və fəaliyyətinin canlandırılmasına müsbət təsir göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Kitabxana işi haqqında Qanununda qeyd edildiyi kimi, "kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi məqsədilə dövlət və qeyri-dövlət inkişaf fondları təşkil edilə bilər. Bu fondlar təsisçilərin payları, hüquqi və fiziki şəxslərin könüllü ayırmaları, lotoreya və digər məqsədli kommersiya tədbirlərindən daxil olan vəsaitlər hesabına yaradılır (maddə 29)

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında "Azərbaycan, 2007.-20 aprel"*

2. Baxşəliyev Z. Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan neft sənaye işçilərinə kitabxana xidməti sisteminin inkişafı. *Azərbaycanda kitabxana işi : elmi əsərlərin mövzu toplusu BDU, -Bakı, 1991, -c 80-94*

3. *Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili, -Bakı, 1998, -126 s.*

4. Лухачов С.Д. Близов "интервью" "литературная газета", 1989, -№ 38- 20 сентябрь

5. *Положения о государственной научно-технической информации: Утверждено постановлением Правительства Российской Федерации от 24 июля 1997 года*

6. *İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin qanunu Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu- 1998.- 6.-s.1304-1305.*

7. Карташов Н. С., Скворцов В. В.. Общее библиотековедение: часть 2, М, 1997 -с.22-23

8. Каратыгина Т.Ф. История технической библиотек в ССРИ: Учебни .- М :Книга, 1981-433 с.

9. *Kitابخana işinin yaxşılaşdırılması Azərbaycan*, 1996.-12 iyul

10. *Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasının 1997-2010 ci il hesabatları*

КАДРОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕСПУБЛИКАНСКИХ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ БИБЛИОТЕК

МАМЕДОВ М.А.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются научно-технические и технические библиотеки Республики и рассматривается материально-техническая база и кадровые ресурсы. Выявляются положительные и отрицательные черты деятельности библиотек и разработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: Республиканская Научно-Техническая библиотека, научно-технические и технические библиотеки, кадровое обеспечение, материально-техническая база, документ, информационное технология.

STAFF PROVISION OF RESPUBLICAN SCIENTIFIC-TECHNICAL LIBRARIES

MAMMADOV M.A.

SUMMARY

Abstract there is investigated the activity of scientific-technical and technical libraries of the republic and is considered the material and technical base and human resources. Positive and negative features of the activities of libraries were revealed and some practical recommendations were given.

Key words: Scientific-Technical Library of Republic, scientific-technical and technical libraries, material-technical base, staff personnel, document, reader, information technology.

**RUSİYADA İQTİSADI İNFORMASIYA RESURLARININ
XÜSUSİYYƏTLƏRİ****SADIQOVA S.A.***Bakı Dövlət Universiteti**Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının dosenti**tarix üzrə fəlsəfə doktoru**solmaz_bdu@mail.ru*

Məqalədə Rusiyada iqtisadi informasiya resurslarının xüsusiyyətləri izah olunur. İqtisadiyyat sahəsində informasiya resurslarının növləri izah olunmaqla bu sahədə çap olunan jurnalların əhəmiyyəti də göstərilir. İqtisadiyyat üzrə çap nəşrlərinin irimiqyaslı sisteminin formalaşması və ölkədə operativ birja, bank və s. biznes məlumatlarının əhəmiyyətindən bəhs olunur.

***Açar sözlər:** İqtisadi informasiya, Rusiya, reurslar, sistem, informasiya biznesi*

İqtisadiyyat-istehsal münasibətlərinin məcmusu, cəmiyyətin iqtisadi bazisidir. Tarixi mənbələrdə iqtisadiyyatın tərfi belə verilmişdir: “İstehsal münasibətlərinin məcmusu cəmiyyətin iqtisadi quruluşunu, bazisi təşkil edir, hüquqi və siyasi üstqurum və bazis üzərində yüksəlir və müəyyən ictimai şüur formaları bu bazisə uyğun olur”. İqtisadiyyat bütün digər ictimai münasibətlərin əsasını təşkil edir və cəmiyyətin inkişafında həlledici rol oynayır (1).

Aparıcı ölkələr maddi resurs iqtisadiyyatından informasiya iqtisadiyyatına, elmi cəmiyyətə keçidi həyata keçirirlər. Yeni iqtisadiyyatın əsas əlaməti: informasiya intellektual aktiv kimi bahalı və spesifik məhsula çevrilir, sərbəst əhalinin böyük hissəsi isə sözün geniş mənasında informasiya biznesi sahəsində çalışır.

İqtisadiyyat elminin müasir strukturunda bunları ayırd edirlər: iqtisadi nəzəriyyə, tarix və statistika, makroiqtisadiyyat, mikroiqtisadiyyat, xüsusi iqtisadi elmlər, regional iqtisadiyyat. Sənədlərə əsaslanan fəaliyyət prosesində servis fəaliyyəti ilə bağlı tematik istiqamətlər daha fəal şəkildə inkişaf edir – marketinq, qiymətli kağızlar bazarı, maliyyə, kreditin təqdim olunması. Mikroiqtisadiyyatın problemlərinin payına kitab nəşrlərinin təxminən 60%-i düşür. Gündəlik olaraq “OZON” elektron mağazasında “Rusiyanın və xarici ölkələrin iqtisadiyyatı” mövzusunda 100-150 yeni nəşr satışa çıxarılır (2).

İqtisadiyyat sahəsində informasiya resurslarının təsvir olunması zamanı növ əmələ gətirən anlayışlar, məsələn “işgüzar informasiya”, “maliyyə

informasiyası”, “birja informasiyası”, “fond informasiyası”, “marketing informasiyası” tətbiq olunur. Bu anlayışlar qarşılıqlı şəkildə məzmun etibarilə gizlin saxlansa da, lakin iqtisadçılar, kommersiya və büdcə təşkilatlarının rəhbərləri, kütləvi kitabxanalar tərəfindən geniş şəkildə istifadə olunur.

İqtisadi informasiyanın istehlakçıları demək olar ki, bütün demografik qruplar tərəfindən təqdim olunmuşdur. Kütləvi kitabxanada iqtisadi ədəbiyyatın oxucuları arasında – məktəblilər, tələbələr, təqaüdçülər, eləcə də kiçik və orta biznesin sahibkarları, mütəxəssislər var. Onlar üçün normativ-hüquqi, tədris, arayış, xəbər, eləcə də işgüzar, o cümlədən də konyunkturalı informasiya daha vacibdir. Əksər hallarda marketing tədqiqatları, ayrı-ayrı müəssisələrin fəaliyyəti, onların iqtisadi göstəriciləri haqqında nəşrlərə dair tələbatə tez-tez rast gəlinir.

Kiçik və orta formalı rəhbərlərin informasiya tələbatları satışın daxili bazarları, malın konkret tədarükçüləri, təsərrüfat qanunvericiliyi haqqında informasiya ilə əlaqədardır. Onlar fəaliyyət profillərinə əsasən istənilən növlü ədəbiyyatı oxumağa hazır olub, şəbəkə informasiyasının resurslarından fəal şəkildə istifadə edir, lakin profilli bazar haqqında ictimai səpkili informasiyaya üstünlük verirlər.

Milli kitab nəşrlərinin illik axınının həcmi hal-hazırda 23 mindən artıq təşkil etməklə azalma tendensiyasına malikdir (təxminən 7%) . Sənədlər əsasında inkişafın növbəti xüsusiyyətləri qeydə alınır.

- Arayış səpkili ədəbiyyatın axını stabilləşdirilir. İqtisadi arayışların qaydaya salınan dairəsi çap və elektron nəşrlərinin geniş toplumuna, o cümlədən də hər həftə mütəmadi şəkildə çap olunan seriya şəklində arayış-jurnallara çevrilmişdir. Ünvanlı və əmtəə-firma arayışlarının sistemi Şəbəkədə nəşr olunur və yerləşdirilir. Rusiya regionlarının iqtisadi profillər haqqında arayışlar seriyası, analitik reytingə malik olan arayışlar, biznes-tezauruslar işıq üzü görür. Şəbəkə ensiklopediyası ilə yanaşı, sərbəst şəkildə tərtib olunan iqtisadi ensiklopediya yaradılır.

- Janr tərkibinə görə müxtəlif olan kitab nəşrlərinin demək olar ki, üçdə biri tədris ədəbiyyatına olan tələbatı və yüksək payı təşkil edir. “Soraq kitabçaları”, “Praktik məşğələlər kursu”, “İqtisadi fənlər üzrə rəhbərlik”, mənimsənilməsi alqoritmləri”, testlərin və vəziyyətlərin sorğu kitabçaları işıq üzü görür. Kompüter ilə tədris sistemləri, audio və multimedia tədris vəsaitləri yaradılır. Tədris prosesində tədqiq olunan nəşrlər təkrar çap olunur. Dərs vəsaitlərində informasiyanın yüksək dərəcədə təkrarlanması baş verir. Külli miqdarda tərcümə olunmuş ədəbiyyata rast gəlinir. Dərs vəsaitləri mövzularına görə daha çox diferensiasiya olunur. Xüsusi nəşrlər lizinqə, investisiyalara, kreditlərin təqdim olunmasına və digər məsələlərə həsr olunur.

- Ümumilikdə birja, bank, işgüzar həyatın dinamizmi və rabitə vasitələrinin inkişafı ölkədə və dünyada iqtisadi həyat haqqında operativ informasiya mənbələrinin, birja informasiyasının sistemlərinin meydana çıxmasına gətirib çıxarmışdır. Real vaxt və ya ona yaxın rejimdə xəbər lentləri təqdim olunur.

- Kommersiya reklam məlumatlarının mikro axını prays-vərəqələri, ümumi cədvəlləri, kataloqları, reklam prospektlərini, qısa qəzet, elektron məlumatlarını, məqalələrdə gizlin reklamı ilə təqdim olunur. Preyskurantlar və qiymət cədvəlləri operativ mütəmadi nəşrlər kimi işıq üzü görərək, gündəlik qaydada yenilənməklə ixtisaslaşdırılmış saytlarda yerləşdirilir.

- İcmal proqnoz-analitik səpkili materialların payı və əhəmiyyəti artmışdır. Bazarların analitik icmalları, şirkətlərin hər il dərc olunan hesabatları, iqtisadi obyektlərin reytinglərini şərh edən cədvəllər daha çox tələb olunur.

- Əldə olunan multimediya məhsullarının həcmnin artımı müşahidə olunur. Çap və kütləvi kommunikasiyalar ilə bağlı Federal agentliyin məlumatlarına əsasən Rusiyada internet-resursların istifadəçilərinin ümumi sayından 39%-ni elektron kitablar təşkil etməklə, onlardan 19% məlumatlar bazasına və arxivlərinə çıxış əldə edir. Rusiyalıların media istehlakının strukturunda qəzetlər hal-hazırda 2% kitablar – 1,9% - i, jurnallar isə - 1,2% təşkil edir.

- İqtisadi obyektlər haqqında informasiyanın kompleksli şəkildə təqdim olunması cəhdi müşahidə olunur. İdarəetmə panelləri işlənib hazırlanır, nəşrlərdən, şirkətlərin hesabatlarından, statistik mənbələrdən, icmallardan, bazarın marketinq tədqiqatlarının nəticələrindən, eləcə də, xəbər məlumatlarının irimiqyaslı axınından ibarət olan irimiqyaslı informasiya bazaları yaradılır. Bir proqram daxilində iqtisadiyyatın tammətli, ədəbiyyat və proqnoz-analitik resursları akkumulyasiya olunur.

- Biznes-proseslər hər ay məlumatların müxtəlif mənsəli massivlərini yaradır. Bu səbəblərdən iqtisadiyyatda informasiya resurslarına faktoqrafikliyin, fraqmentarlığın və dağınıqlığın yüksək dərəcəsi, mənbələrin əsas kütləsinin sürətlə köhnəlməsi templəri xasdır. Elmi nəşrlər üçün köhnəlmənin yarımdövrü 3,1 ilə kimi azalmışdır. Faydalı informasiyanın dublyajı, fraqmentarlığı və dağınıqlığı biblioqrafdan aparıcı müəlliflərin, kollektivlərin biliklərini, mövzu ilə bağlı əvvəlki nəşrləri, iqtisadi informasiyanın yayılmasının yeni mənbələrini, formalarını və kanallarını tələb edir.

Sənədli tammətli və faktoqrafik resurslar. İnformasiya resursları bütün fəaliyyət sahələrində yaradılır və istifadə olunur. Elmi müəssisələr və ali məktəb müəssisələrindən başqa, professional əhəmiyyətli informasiya mənbələri yaradılır:

- İdarə orqanları (Normativ, Hesabi-planlı, nəzəri-analitik informasiya);
- Qəzet və jurnal redaksiyaları (Biznes xəbərləri, faktiki, nəzəri-analitik informasiya);
- İnformasiya xidmətləri və kitabxanalar (biblioqrafik, faktiki, nəzəri-analitik informasiya);
- Şirkətlər, banklar, birjalar, ticarət və başqa firmalar (Maliyyə hesabı, kredit, reklam informasiyası);
- Assosiasiyalar, ittifaqlar, müstəqil araşdırma mərkəzləri. Nəşriyyatlar və nəşr təşkilatları.

Ölkədə iqtisadi ədəbiyyat nəşirlərinin sayı nəşriyyat evləri, informasiya agentlikləri və internet nəşrlərinin hesabına artır. Ali məktəblərin nəşriyyat bölmələri və yerli (regional) nəşriyyatlar fəaliyyətə başlamışlar. İxtisaslaşdırılmış nəşriyyatlar – «Экономика», «Финансы и статистика», «Международные отношения» – elmi monoqrafiyalar, qanunverici aktların məcmusu, təlim ədəbiyyatı, sahibkarlar üçün praktiki müavinətlər nəşr olunur. Onlar nəşrlərinin yüksək keyfiyyətini qoruyub saxlamağa müvəffəq oldular.

«Экономика» nəşriyyatı 1921-ci ildən fəaliyyət göstərir; ensiklopediyalar, kataloqlar, elmi ədəbiyyatlar və iqtisadi nəzəriyyə, maliyyə, menecment və marketinq üzrə kitablar çap etdirir; Məşhur rus iqtisadiyyatçılarının işləri, REA (Rusiya Elmlər Akademiyası) qabaqcıl institutlarının kitabları dərc edilir; «Экономическая энциклопедия регионов России» seriyası və «Горизонты экономики» jurnalı nəşr edilir; İqtisadi ədəbiyyat internet marketinqinə və özünün elektron nəşriyyatına malikdir. İqtisadi kitabların böyük hissəsini elektron formatda təklif edir. Statistik sektor materiallarının, ciddi informasiya və tərcümə ədəbiyyatının buraxılışlarını təmin edən «Финансы и статистика» dövlət nəşriyyatı iqtisadi ədəbiyyatın inkişafına töhfə vermişdir. İqtisadi sahədə elmi ədəbiyyatın axını «Наука» və «Академиздатцентр РАН» böyük universitetlərin universal nəşriyyatları tərəfindən yerinə yetirilir. 1990-cı illərdə yaradılmış onlarla ixtisaslaşdırılmış və universal universitet səmərəli şəkildə işləyir. «ИНФРА-М» nəşriyyat evi, «Приор», «Дело» və «Академический проект» nəşriyyatları normativ-hüquqi, təlim və professional ədəbiyyatın sənədli axınını yaradır. Xüsusilə, «ИНФРА-М» mikro və makro iqtisadiyyat sahəsində fundamental dərslikləri dərc edir, «Научная мысль» və «Словари...» seriyalarında terminoloji lüğətlər və başqa informasiya vəsaitləri buraxırlar. «ИНФРА-М» elmi nəşriyyat mərkəzi tərəfindən, kitab və məqalələrin elektron versiyasını özündə cəmləşdirən «ZNANIUM.COM» tam-mətnli elektron kitabxana sistemi yaradılmış və istifadə edilmişdir. Müvəffəqiyyətli elm və təhsil fəaliyyətinə kömək edən istifadə statistikasının yığımı, hər səhifəlik surətçıxartma xidmət və başqa servislərin köməyi ilə axtarış və virtual “kitab rəflərinin” formalaşmasıyla sənədlərin seçimi sistemləri həyata keçirilmişdir. Müxtəlif sahəli müəssisələr qarşısında irimiqyaslı istifadəçi auditoriyası olan dar tematik sahəli təşkilatlar öz

mövqələrini qoruyub saxladılar. «Учет» nəşriyyat evi hesabat, vergi siyasəti və mühasibət hesabları ilə bağlı ədəbiyyatın nəşrində ixtisaslaşmış. Əmək mühafizəsi üzrə standartların və normativlərin, ticarət və gömrük işi sahəsində qanunvericilik toplusunun nəşri nəşriyyat standartlarını təmin edir, «Приор» və «Ось-89». Biznes informasiyası agentliyi olan «Бизнес-карта» -nın əsas profili – firma məhsullarının çoxcildli kataloqudur. Hər il agentlik Rusiya və MDB ölkələri və həmçinin, xarici ölkələrdə də biznes kataloqlarının 450 maddəsini dərc edir.

«Неизвестная Россия» Regional statistik kitabçaları seriyası, proqnoz-analitik yeni tədqiqatların nəticəsində informativ oldu. Belə ki,.. proqnozlu araşdırmalar nəticəsində çoxcildli «Бизнес-портрет» nəşri yeni və informativ oldu. Regional biznes-kataloqların mikroaxınıni formalaşdıran yerli nəşriyyatlar öz işlərini intensivləşdirdilər. Mikroiqtişadiyyatın bütün sahələriylə bağlı biznes-ədəbiyyat buraxan nəşriyyatların sayı çox idi: Marketing, reklam, idarə, maliyyə, bank işi, mühasibat, birja ticarəti və biznesin ayrı-ayrı sahələri. Onların arasında «Альпина Бизнес Букс», «Аспект-пресс» nəşriyyatları, «Дело и сервис», «Книжный мир», «Олимп-бизнес», «Питер» «Смысл» «Стокгольмская школа экономики» nəşriyyat qrupları var. Onlar aktual mövzulu, o cümlədən biznes tarixi, müəssisələrin brendinq problemi və marketing araşdırmaları haqqında da professional, tədris və məşhur-elmi ədəbiyyat dərc edirdilər. Son zamanlar təlim ədəbiyyatında “özünü inkişaf” janrı məşhurdur. Xüsusilə, «Самоучитель по рекламе» kitabı dəfələrlə «Интел-синтез» biznes məktəbi tərəfindən yenidən dərc edilmişdir. Xüsusi qrupu dövrü nəşrlərin dərcində ixtisaslaşmış nəşr evləri və agentliklər təmsil edirlər – «Главбух», «Эксперт-РА» və Qrebennikovun nəşr evi və başqaları. Bir neçə nəşr təşkilatları bilərəkdən Ali Attestasiya Komissiyasının (ААК) siyahısına daxil olan elmi jurnalların seriyasını formalaşdırmışdır, çünki bu nəşrlərin keyfiyyətini kəskin artırır. Jurnalların sitatlaşması izlənilir.

«Креативная экономика» nəşriyyatı ААК-ın siyahısından 7 jurnalı dərc edir. Nəşrin layiq olduğu səviyyəni təmin etmək üçün nəşriyyatda intellektual-kreativ resursların idarəsi üzrə elmi məktəb iş görür, başqa müəssisələrlə - innovasiya və yaradıcılıq iqtisadiyyatının problemləri üzrə beynəlxalq elmi-analitik Mərkəzi və informasiya və kommunikasiya menecmenti məktəbi ilə yaxın əməkdaşlıq yaradılır. Bu, nəşriyyat praktikasında yeni hadisədir, hansı ki, iqtisadiyyatda elmi kitab nəşri sistemini bütövlüklə genişləndirir.. Məhsulların arasına Moskva, Sankt-Peterburq, Saratov, Tümen, Voronej, Rostov, İrkutsk, Kazan və başqa şəhərlərin iqtisadi ali məktəblərinin və universitetlərinin nəşriyyat mərkəzləri aiddir. Onların hər biri iqtisadiyyat sahəsində 15-dən 200-ə kimi tədris vəsaiti dərc edirlər. Bu

proses əhəmiyyətli dərəcədə ali təhsil müəssisələrinin yenidən qurulması və akkreditasiyası ilə stimullaşdırılır.

İqtisadiyyat sahəsində kitab nəşrinin əsas üstünlüyü təcridi məsuldarlıqlı nəşriyyatların daxil olduğu irihəcmli diqqətsizlik zonasıdır. Hal-hazırda Rusiyada 5700-ə yaxın nəşriyyat qeydə alınıb. Onların hər birində iqtisadi mövzulu nəşrlər dərc edilə bilər. Nəşriyyatların böyük hissəsi müəyyən oxucu auditoriyasının fikirlərini təmin edən seriyaların və çoxcildli nəşrlərin çapını davam etdirmək istəyirlər. «Экономическая школа» eyni adlı universitetin strukturlu bölməsinin nəşriyyatıdır. Tədris, kataloq və elmi ədəbiyyatdan başqa həmçinin «Экономическая школа» jurnalını və kitabların məşhur seriyaları («Экономическая школа», «Классики экономической науки», «Этическая экономия» «Вехи экономической мысли») dərc edilir. “Yaradıcıların və nəşriyyatçıların” bir adda yerləşməsi xarakterik bir tendensiyadır: Getdikcə daha çox təşkilat serverlərdə mənalı iqtisadi informasiyalar paylaşır və öz jurnal, bülleten, kataloqlarını ictimailəşdirirlər. Hərfi mənada belə bir birləşməni böyük olmayan «Мани, Иванов и Фербер» nəşriyyatı həyata keçirmişdir. Çox xeyirli biznes kitablarının yazıçıları olan marketoloq-praktiklər tərəfindən yaradılmışdır. Müxtəlif informasiya kanalları ilə rəqabət və müflislik təhlükəsinə görə kitab nəşirləri öz məhsul və servislərinin müxtəlifliklərini genişləndirməyə çalışırlar. Nümunə olaraq, biznes ədəbiyyatı nəşriyyatı «Альпина Паблишерз» demək olar. Onlar iqtisadiyyat, menecment, özünün inkişaf, maliyyə, bank işi və dəyərli kağızlara aid kitabların çapından başqa, həmçinin, audiokitablər, videokurslar və elektron kitablar da istehsal edirlər. Biznes mövzulu çətin məqalələrin ingilis dilindən tərcüməsi, tədbirlərin reklamı, həmçinin sifarişlə kitabların çoxaldılması xidmətlərini göstərirlər. ABŞ nəşriyyatları pul ekvivalentində elektron kitab nəşrinin perspektivliyini göstərirlər. Kağız üzərindəki nəşrdən qazanılan hər bir dolları onlar elektron kitablardan gələn gəlir hesabına 7 dollarla qarşılanır. Ona görə də milli iqtisadi ədəbiyyatın əsas nəşirləri lazım gəldikdə iqtisadi kitabların çapını, həmçinin kitabların elektron formatda satışını təmin edirlər.

Dövri nəşrlər. Operativ informasiyanın verilənlər bazası. İqtisadiyyatda sektorlu, dar sektorlu, problem yönümlü və regional dövri çap nəşrlərin irimiqyaslı sistemi formalaşmışdır. Onlardan bir çoxunun tam elektron versiyası var. Elektron jurnallar, daimi mövzulu veb-saytlar və informasiya agentliklərinin operativ xəbər səhifəsi bu sistemi zənginləşdirir və artıq çap nəşrlərlə tələbə görə rəqabət aparırlar. Jurnallar. Çap nəşrləri keyfiyyətlərini qoruyub saxlayırlar. Elmi araşdırmaların nəticələri AAK-ın yüksək indeksli sitatla baxılmış jurnalların siyahısında olan jurnalları təqdim edir: «Вопросы экономики», «Российский экономический журнал», «Экономическое

возрождение России», «Экономическое развитие современной России», «Российский журнал менеджмента», «Проблемы прогнозирования» və başqaları. Produktiv və əhəmiyyətli olan arasında oxucu auditoriyasının öyrəşdiyi «Экономист», «Деньги и кредит», «Мировая экономика и международные отношения», «Хозяйство и право» jurnalları yerləşir. Mütəxəssislər üçün iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarına aid olan elmi-praktik jurnallar əhəmiyyətli olurlar. Onlara «Экономика здравоохранения», «Экономика сельского хозяйства России», «Экономика и учет в строительстве», «Экономика и учет в торговле», «Экономика и финансы» jurnalları aiddirlər.

Regional iqtisadiyyatın elmi və elmi-praktiki jurnalları baxılmış ümumrusiya jurnallarının özəyidir: «Регион: экономика и социология», «Регион: Системы, экономика, управления», «Региональная экономика: Теория и практика», «Региональные исследования», «Региональные проблемы преобразования экономики» jurnalları belələrindəndirlər. «Эко (Новосибирск)», «Сибирская финансовая школа», «Финансы в Сибири» regional nəşrlərə oxucular tərəfindən ehtiyac böyükdür. Regional axın «Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов», «Вестник Иркутской экономической академии» və başqa universitet və ali məktəblərin elmi işləri ilə tamamlanır (2,162-187).

Fəal istifadə olunan nəşrlərin sırasına 1990-cı illərdə yaranmış «Рынок ценных бумаг», «Главбух», «Деньги», «Риск» jurnalları aiddirlər. Geniş populyarlığı «Эксперт», «Профиль», «Итоги» kimi həftəlik analitik-informasiya nəşrləri qazanmışdır. Jurnalların həftəlik buraxıldığına və məqalələrin kiçik həcminə görə bir çox jurnalın illik məhsuldarlığı ildə 500 məlumatı keçir. İqtisadi sahəyə aid olan dar-sektorlu və tematik problemlə jurnallar böyük oxucu auditoriyasına malikdir. Kitabxanalar «Дело и сервис» nəşriyyat qrupunun ilk illərində çap etdikləri «Маркетинг», «Менеджмент», «Финансы» bazar-iqtisadiyyatı jurnallarına olan abunəni saxlayırlar. Qrebennikovun nəşriyyat evi fəal şəkildə dar hədəfli professional və praktiklər qrupu üçün olan jurnalların sayını artırırırlar. O, marketinq sahəsində 13 jurnalın dərcini təmin edir.

Nəşriyyat təklif edilən yenilik və tövsiyələrin praktik tətbiqinə olan orientasiyaları və mövzuların dərin açılışını xarakterizə edir. Müəlliflər arasında yüksək səlahiyyətli alimlər və praktiklər var. «Маркетинг и маркетинговые исследования» jurnalı professional icmaların çox sayda mükafatlarına layiq görülmüşdür. «Финпресс» nəşriyyatının jurnalları öz mövqelərini saxlayırlar -«Менеджмент в России и за рубежом», «Маркетинг в России и за рубежом», «Финансовый менеджмент», həmçinin qısa-sahəvi «Управленческий учет», «Консультант бухгалтера»,

«Кадры предприятия», «Заработная плата» və başqaları. Dəqiq və etibarlı informasiyaya olan ehtiyas «Налоговая схема России», «Справочник бухгалтера», «Справочник главбуха», «Некоммерческие организации в России» kimi kataloq xarakterli jurnalların yaradılmasına gətirib çıxarmışdır.

Mikroiqtisadiyyatın tələb olunan sahələrində yeni nəsil jurnallar yaranır – «Маркетинг PRO», «Новый менеджмент», elektron «Маркетинг журнал 4p.ru» və başqaları. Onları yeniliklərə olan istiqamət, şəxsi forumların varlığı, sosial şəbəkələrdə fəal iştirak, əsas təkliflərin aydın seçimi – «6 идей месяца», «Креатив» rubrikaları – fərqləndirir. Redaksiyalar praktikiqlərlə görüşlər və təlim seminarları keçirir, həmçinin oxuculara öz anti-böhran planların nümayiş edirlər. Elektron jurnallar araşdırmaların materiallarını internetdə yerləşdirir, bazara olan analitik baxışı satışa qoyurlar. Kommersiya hüquqları, mühasibat hesabatı, audit, bank işi problemləri haqqında olan nəşrlər də geniş yayılmışdır.

Müxtəlif dövrilikli jurnallar dərc edilir: «Банки и финансы», «Банки: Мировой опыт», «Банкир», «Банковские технологии», «Банковские услуги», «Банковское дело в Москве». «Банковская газета» çap edilir. «Аналитический банковский журнал» yaranıb. Onun tapşırıqlarına maliyyə bazarındakı vəziyyətin qiymətləndirilməsi, bazardakı rəqabətin təhlili, ekspertlərin şərhləri, icmallar, iqtisadi sektorların portretləri, xüsusi investorlara məsləhətlər daxildir. Jurnalın əsas oxucu auditoriyası biznes sahibləri, maliyyə institutlarının, bankların, kompaniyaların top-menecerləri, şirkətlərin başçılarıdır. İqtisadi məqalələrin 1/3 hissəsi universal və çoxsahəli jurnallarda yayılıb. İqtisadçılar üçün ən məhsuldar nəşrlər bunlardır: «Новое время» «Гуманитарные науки», «Проблемы прогнозирования», «Проблемы Дальнего Востока», «Человек и труд», «Регионология», «Стандарты и качество».

Rusiya bazarına ABŞ-ın brokerlər, investorlar üçün, bankların informasiya mühafizəsi problemləri, yeni texnologiyalarla bağlı olan dar-məqsədli jurnallar buraxılıb («Broker», «Global Investor», «BIS Journal», «Bank Technology News», «Bank Systems & Technology»). Qəzetlər. Ölkədə qəzetlərin iqtisadiyyatı üçün əsaslı sahələr formalaşdı. Qəzet tipli həftəliklər- «Деловой мир», «Финансовая газета», «Экономика и жизнь», «Экономическая газета», ümumi oxucu auditoriyasını qoruyub saxlayır, yüksək illik məhsuldarlığı xarakterizə edirlər. Lakin , onları təşkil edən məqalələr daha faktikidirlər, ona görə də həftəlik jurnallarla müqayisədə onlar daha tez köhnəlirlər. Orta hesabla onların 8%-nı reklam tutur. Günlük qəzetlərdən yüksək oxucu reytingi olan nəşrləri əhəmiyyətliyənlərin sırasına salmaq lazımdır: «Коммерсант», «Ведомости», «Финансовые известие», «Деловой Петербург». «Коммерсант » qəzeti 1992-ci ildən həftədə 5 dəfə

dərc edilir və geniş miqyasda milli və xarici abunəçilərə göndərilir. Onun məşhurluğu biznes həyatının aktual icmalına, faktiki məlumatların seçmələrinə, aparıcı iqtisadçıların konsultasiyaları və məsləhətləri hesabına qorunub saxlanılır. «Деловой Петербург» qəzeti sənaye və sığorta şirkətlərinin, siyasi investorların reytingi, bank reytingi paylaşılır. Bazara olan professional baxışa böyük diqqət ayrılır, kataloqlu səhifələr paylaşılır.

Dar sektorlu qəzetlərin əhatəsi daimi olaraq dəyişir. Hər həftə «Налог и бизнес» qəzeti, hər ay isə «Рекламный мир» qəzeti sabitliklə yeni bölümlərini çıxarır. Son onillər ərzində dövrü nəşrlər sistemi başqa hiss olunan dəyişikliklərə də məruz qalmışdır: elektron versiyalar, xəbər yenilikləri, biznes xəbərlərinin xülasəsi, həm hazırkı xəbərlər haqqında informasiyanı, həm də milli qəzetlərin elektron arxivlərini nümayiş etdirən ixtisaslaşmış serverlər peyda olublar. Kitabxanada sahəli yayınların axtarışında ən böyük problemi yalnız elektron formada çıxan dövrü nəşrlər yaradır. «Роспечати» sisteminin köməyi ilə yalnız tək-tük nəşriyyatlar yayılırlar. Cari kitabxana informasiyasının sistemində elektron jurnallar analitik olaraq imzalanmırlar. Onları yalnız o jurnalların redaksiyalarının veb-saytlarından oxumaq olar.

Başqa nəşriyyatlar (əsasən də, həftəlik «Деловой мир» qəzeti) öz yayınlarının elektron kataloqlarına malikdirlər, çünki bu müəyyən materialların axtarışını asanlaşdırır. Xəbər lentləri. Cəmiyyətin iqtisadi həyatını cəldaxındır, ona görə də xəbər, cari birja və biznes məlumatlarının böyüklüyü indiki zaman rejimində və ya ona yaxın olan birində doldurulur və istifadə olunur. Xəbər məlumatlarının axını informasiya agentlikləri (İA) tərəfindən formalaşdırılır. Rusiyada 10-dan çox agentlik və mediaholding işləyir. Əsas məhsul – Hadisələr haqqında xəbər lentasını birləşdirən operativ xəbər mesajlarıdır. İqtisadi xəbərlərin əsas hissəsi «РИА Новости», «Интерфакс», «РосБизнесКонсалтинг», «ИТАР-ТАСС» agentliklərin xəbər lentalarında. İllüstrasiyaların funksional bacarıqları Интерфакс İA-nın (Operativ iqtisadi informasiyanın ilk qeyri-hökumət kanalı) əsas məhsuludur. Sitatlama indeksinə görə daimi ikinci yeri ümumi reytingli «Медиолог» mediası tutur. Bu xəbər lentlərini formalaşdırılır: «Финансово-экономические новости», «Новости фондового рынка», sektor lentləri (YEK-yanacaq-elektrik kompleksi, metallar, transportlar, telekommunikasiyalar, banklar). Xəbər lentlərinin ayrı hissələrinə pulsuz keçid təmin edir. «Интерфакс» -in 18 veb-saytı arasına kitabxanaçının işini asanlaşdıran saytlar daxildirlər. «Система комплексного анализа новостей» (СКАН) xəbər məlumatlarının analizi və mediamonitorinq üçün nəzərdə tutulub. Verilən sorğuya görə internetdə müxtəlif portallar və agentliklər tərəfindən yerləşdirilmiş xəbər mesajları axtarışını yaradır, onları köçürmə həcminə və yayınlanma tarixinə görə düzür.

Şəxslərin və təşkilatların qeydlərinin reytinginə, mesajların mövzusunə və daxil olunmuş sorğunun mövzusunə aid olan mənbələri formalaşdırır. Müəyyən şirkətlərin arayışlarını təmin edən şirkət informasiyanın qorunduğu «СПАРК» və «D & B» verilənlər bazaları yaradılmışdır. Birləşmiş kredit bürosu şirkətlərin kredit reytinglərini yayır. Sorğular və KİV-lərin reytingləri. Öndə gedən dövrü nəşrlərin iqtisadi materiallarının dayjest (Özət) və press-sorğuları, KİV-lərin reytingləri cari biznes xəbərlərinə şəbəkəylə girişə icazəsi olan öz sahələrinə və xarici axtarışlarına uyğun təxmini bütün informasiya firmalarını yaradırlar. «Экономические новости» qəzeti, «Дайджест-Директор» jurnalı kimi- xüsusi dövrü dayjest-nəşrlərdə yaradırlar. Onlar biznes mətbuatının icmalını və hadisələrin ardıcılığını paylaşır. İqtisadi jurnalistikada məqalələrin janrlarla zənginləşir: analitik icmallar və problemli məqalələrdən başqa, məhsullara olan topdansaş qiyətləri və birja ticarətinin cədvəlli müqayisəsi, firmaların illik məlumatları, reklam materialları və s. nəşr olunur. İnformasiya firmalarının saytlarında iqtisadi yayınların tematik seçmələri qoyulur. Xüsusilə, «The Dun & Bradstreet» (www.dnb.com) marketinqin ümumi sualları, strateji planlama və firmanın fəaliyyətinin iqtisadi analizləri ilə bağlı məqalələri paylaşır. Məlumatların rahat axtarışı üçün sistem təqdim olunub (2).

Ölkədə operativ birja, bank və başqa biznes məlumatlarının xüsusi bloku yaradılmışdır. Ona istifadəçilərə real vaxt rejimində və ya minimal informasiya fasitəsi ilə əlçatan olan informasiya mənbələri (data bazalar, bülletenlər, xəbər lentləri) daxildir. Kitabxanaçı belə spesifik mənbələri bilməlidir, ona görə ki, onlar bütövlükdə milli iqtisadiyyatın inkişafına və əhəmiyyətli iqtisadi obyektlərin fəaliyyətini təmin edirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Sadıqova S.A. *İqtisadiyyat elminə həsr olunmuş ümumi xarakterli bibliografik informasiya mənbələri [Mətn] // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. - Bakı: BUN, 2010. - №1. - S.98-106.*
2. *Справочник библиографа, 4-е изд., испр. и доп. науч. ред. Г.Ф.Гордукалова, Г.В. Михеева [Текст]. - Москва:Профессия, 2014.- 768 с.*

**ОСОБЕННОСТИ РОССИЙСКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ****САДЫГОВА С.А.****РЕЗЮМЕ**

В статье объясняются особенности российских экономических информационных ресурсов. Проявляется также важность опубликованных журналов, в этой направлении объясняя виды информационных ресурсов в экономической области. Рассказывается о значимости формирования широкомасштабной системы печатных изданий по экономике и информации об оперативной бирже, о банках и других бизнесах в стране.

Ключевые слова: Экономическая информация, Россия, ресурсы, система, информационный бизнес.

**FEATURES OF RUSSIAN ECONOMIC INFORMATIVE
RESOURCES****SADIGOVA S.A****SUMMARY**

The features of the Russian economic informative resources are explained in the article. Importance of the published journals shows up also, in this direction explaining the types of informative resources in an economic area. Told about meaningfulness of forming widely of the scale system of the printed editions on an economy and information about operative exchange, about banks and other businesses in a country.

Keywords: Economic information, Russia, resources, system, informative business.

KİTABXANALAR MÜASİR TEXNOLOJİ SİSTEM KİMİ

KAZIMI P.F.

*Bakı Dövlət Universiteti,
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi,
tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
pkazimi@mail.ru*

Kitabxana-informasiya fəaliyyəti texnoloji sistem olaraq məlumatın toplanması, emalı, mühafizəsi və xidmətə verilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən əməliyyat və proseslərin məntiqi ardıcılığını nəzərdə tutan ənənəvi və müasir vasitələrlə həyata keçirilən fəaliyyətin alqoritmik məcmusudur. Kitabxana-informasiya fəaliyyətində texnologiyaların tətbiqi proses və əməliyyatların sürətli, keyfiyyətli və daha məzmunlu həyata keçirilməsi məqsədi ilə kitabxanaçı əməyinin yüngülləşdirilməsinə, istehlakçı vaxtına qənaət edilməsinə, məlumatın aqrativ,əhatəli və daha dərin emal edilməsinə yönəldilmiş fəaliyyət sahəsidir.

***Açar sözlər:** Kitabxana texnologiyaları, texnoloji sistem, əməliyyatların alqoritm.*

Kitabxana–informasiya texnologiyalarında təyinedici amil istehlakçıdır. İstehlakçının real sorğusu və ya ola biləcəyi proqnozlaşdırılan sorğu kitabxana fəaliyyətində bir çox texnoloji, vasitələrin tətbiqinə istiqamətlənmişdi.

Kitabxana informasiya texnologiyaları müasir kitabxana təcrübəsində üç istiqamətdə qarşıya çıxır.

- Sosial texnologiyalar.
- ənənəvi kitabxana texnologiyaları.
- Müasir rəqəmsal və kommunikativ texnologiyalar.

Sosial texnologiyalar kitabxanaların sosial funksiyasından irəli gəlir. Kitabxanlara bütün dövrlərdə informasiya xidməti fəaliyyətini təşkil edən formal müəssisə olmamış, cəmiyyətin maariflənməsi, ictimai mütəaliənin təşkilatçısı və təbliğatçısı olmuşdur. Kitab təqdimatı, təbliği, görüşlərin, oxucu konfransları, sərgilərin və kitabxana fəaliyyətinin bir çox istiqamətlərində həm sosial, həm də psixoloji, vasitələrdən istifadə olunmuşdur ki, bunun da tətbiqinin xüsusi texnologiyaların öyrənilməsi əhəmiyyətlidir.

Ənənəvi texnologiyalar kitabxana fəaliyyətinin ilkin formalaşdığı dövrlərdən tətbiq olunmağa başlamış, kitabxana-informasiya fəaliyyətinin funksiyaları genişləndikcə onun forma və məzmunu genişləndirir və dərinləşdirir. Müasir rəqəmsal texniki imkanlar bir çox ənənəvi kitabxana texnologiyalarına tətbiq olunmaqla kitabxanaçı əməyini yüngülləşdirmiş və

xidmət işini operativ və daha məzmunlu etmişdir. Lakin hələ bir sıra ənənəvi proseslər ənənəvi texnologiyalara əsaslanaraq həyata keçirilir. Məsələn, hazırlanan çox sayda kitabxana kartoçkası əlifba sırası ilə çeşidlənir, və ya çox sayda bibliografik arayışlar elm sahələrinə müvafiq indeksləşdirilir.

Müasir kitabxanalar – informasiya texnologiyalarından başqa öz fəaliyyətində tədris, məsləhət xidmətlərinin təqdim edilməsi, eləcə də əhaliyə sosial xidmətlərin göstərilməsinə istiqamətlənən sosial texnologiyaların geniş spektrini istifadə edir. Sosial texnologiyaların öyrənilməsi və tətbiqi zamanı da müasir rəqəmsal texnologiyaların imkanlarından istifadə olunur. Lakin bu zaman texnoloji proses və əməliyyatların alqoritmləri sosioloji və psixoloji tədqiqatların metadalogiyasına əsaslanır.

Müasir rəqəmsal və kommunikativ texnologiyalar bir sıra ənənəvi texnologiyaları əvəz edərək onun daha sürətli və keyfiyyətli xidmətə çevrilməsini təmin etmiş, eləcə də bir sıra yeni məhsul və xidmətlərin həyata keçirilməsinə imkan yaratmışdır. Məhz rəqəmsal və kommunikativ texnologiyaların tətbiqi yeni eranı xarakterizə etdi.

Rəqəmsal texnologiyalar kitabxana-informasiya fəaliyyətinin demək olar ki, bütün proses və əməliyyatlarına tətbiq edilir, kommunikativ texnologiyalar kitabxanaların integrasiyasını, məlumat axtarışlarını, məlumatın ötürülməsi sürətini səciyələndirir.

Özündə istehsal, təhlil və xidmət funksiyalarını birləşdirən kitabxananın texnoloji sistem kimi müəyyənləşdirilməsi sahəvi ədəbiyyatda çox sayda nüfuzlu mütəxəssislər tərəfindən müzakirə obyektinə olmuşdur.

Rusiya alimi Pilko öz tədqiqatında Stalyarovun və Dvorkinanın elmi-nəzəri konsepsiyalarına əsaslanaraq kitabxana-informasiya fəaliyyətinin maraqlı konsepsiyasını irəli sürmüşdür.

Biz öz tədqiqatımızda dünya təcrübəsini öyrənməklə yanaşı “Azərbaycan kitabxanaşünaslığının banisi”, prof. A.A.Xələfovun kitabxanaşünaslıq nəzəri konsepsiyasına əsaslanaraq mülahizələrimizi irəli sürəcəyik.

Informasiya məhsulları və xidmətlərinin istehsalı və onun istifadəçilərə təqdim edilməsi-texnoloji sistem kimi kitabxananın əsas funksiyasıdır.

Istehsalın effektivliyinin qiymətləndirilməsi, təqdim olunan məhsulların və xidmətlərin keyfiyyəti, göstəricilərin elmi əsaslandırılmış sistemini tələb edir.

Kitabxananın istehsal strukturunun təşkili-texnoloji sistemlərin fəaliyyəti və informasiyanın təşkilati prinsiplərinin kitabxana istehsalı prosesində təcrübə baxımından reallaşdırılmasının mahiyyətidir.

Müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarına ciddi təsir göstərən amillər kimi aşağıdakıları göstərmək olar.

- Qlobal şəbəkələrin təsiri

- İnformasiya məkanının təsiri
- Dünyada yeniləşən təhsil paradigması

İnformasiya ehtiyacı, təhsil prosesində iştirak, asudə vaxtın sərfində istehlakçılara fərdi yanaşmanın dərinləşməsi

Kitabxananın texnoloji modeli kitabxanaşünaslıq üçün elmi alətlər rolunu oynayır, aktual nəzəri və tətbiqi məsələlərin həllinə kömək edir.

Məsələn kitabxana fəaliyyətinin effektivliyini qiymətləndirilməsi məqsədilə müxtəlif yanaşmaların axtarışı zamanı texnoloji sistemlərin çoxmeyarlı fəaliyyəti və bütün texnoloji altsistemlərin eyni zamanda işlənilməsinin elmi prinsipləri tələb oluna bilər. Bu zaman planlaşdırılan nəticənin əldə edilməsi üçün, xərclərin minimuma endirilməsi, konkret xərclər zamanı nəticələrin maksimuma çatdırılması, texnoloji sistemin tamlığının saxlanması və səviyyəsinin yüksəldilməsindən asılı olacaq.

Bir çox hallarda texnoloji dövriliyin pozulması, sistemlilik prinsipinin nəzərə alınmaması, başlıca texnologiyaların əsas və əlavə texnologiyalara bölünməsinin konkret inkişaf proqramının olmamasından irəli gəlir. Görkəmli rus alimi Şrayberq də kitabxana –informasiya fəaliyyətinə sistemlilik mövqeyindən yanaşmağı təklif edir. Texnoloji yanaşmanın universallığı onu kitabxanani təhsilə mədəni-maarif, asudə vaxtın məzmunlu keçirilməsi sahəsində və digər fəaliyyət növlərinin sırasına qoymağa, onların məzmununda ümumi və spesifik olanını üzə çıxarmağa və kitabxana heyətinin peşəkarlığının artırılmasının aktual istiqamətlərini təyin etməyə imkan verir.

Kitabxanalar müxtəlif məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək məqsədi ilə vaxtaşırı təlimatlar, metodiki vaxitələr, metodiki tövsiyələr hazırlayırlar ki bunlar da ənənəvi kitabxana fəaliyyətinin texnoloji proses və əməliyyatlarının həm mahiyyətini, həm alqoritmini, həm də müvafiq texniki təchizatı məsələlərini özündə ifadə edirdi.

Kitabxana texnologiyasının əsas komponenti kitabxana prosesləri hesab edilir. Müasir kitabxananın çoxplanlı fəaliyyətinə aşağıdakılar aid edilir.

İstehsal prosesi-Kitabxana fondunun formalaşması, informasiya xidmətinin təşkilində özünü göstərir.

Təminat prosesi-təsərrüfat, təchizat, infrastrukturunu fəaliyyəti, təmir, profilaktik xidmət, iş şəraiti, avadanlığın işlək vəziyyətinin təmin olunması

Elmi-tədqiqat prosesi-statistik təhlil, biblioqrafik monitorinq, sosioloji və marketinq tədqiqatları, peşəkar ekspertiza, kitabxana fəaliyyətinin monitorinq və proqnozlaşdırma, innovativ və proqressiv layihələrin hazırlanması və s. fəaliyyətdən ibarətdir.

İdarəetmə prosesləri-strateji və operativ planlaşdırma, maliyələşdirmə, menecment, texnologiyaların menecmenti, keyfiyyətin menecmenti, innovasiya layihələrin öyrənilməsi, tətbiqi və idarə olunması və s. ibarətdir.

Kitabxana fəaliyyətinin təhlilinə ardıcıl şəkildə texnoloji yanaşma metodologiyasını tətbiq edərək kitabxanaların texnoloji proseslərinin strukturlaşdırılması üçün E.Q. Astapoviç aşağıdakı əsas bölgünü təklif edir.

- -kompleks texnoloji proses
- -avtonom texnoloji proses
- -mərhələ texnoloji proses

Texnoloji əməliyyatların detallaşdırılması üçün müəlif tərəfindən əlavə struktur vahidləri müəyyənləşdirilmişdir.

- -texnoloji mövqe
- -texnoloji keçid
- -texnoloji üsul

İstehsal prosesi anlayışı – kitabxana təcrübəsində spesifik xüsusiyyətlərə malik olub kitabxanaşünaslıq elmi tərəfindən şərh olunur. Kitabxana – informasiya fəaliyyəti strukturunda kitabxana fondları və resurslarının formalaşması, konkret məhsulun və xidmətlərin istehsalı prosesləri istehsal statusuna malikdir.

İstehsal prosesi mövcud kitabxanada informasiya xidməti, asudə vaxtın, tədrisə dəstək və digər xidmətlərin istehsalını təmin edən əmək alətləri və vasitələrin, işçi heyətinin məqsədli fəaliyyətinin nəticələri məcmusudur.

Hər bir istehsal prosesi real məhsulun və xidmətin (katoloq, verilənlər bazası, reklam məlumatı, arayış, keçirilən təqdimatlar, nəşr edilmiş metodiki göstəricilər, təqdim olunan sənəd-informasiya resurslarının sürətləri və s.) hazırlanması ilə bitməlidir.

İstehsal prosesinin strukturuna istehsal fəaliyyəti ilə yanaşı hazırlıq və yekun (tapşırıq alınması, iş yerinin təşkili , nəticələrin təhlili, uçot və s) təminat (təchizat) da daxildir.

M.Y.Dvorkina, Pilko və Astapoviçin istehsal prosesi ilə əlaqədar mövqeyi son dərəcə yaxındır, onlar iddia edirlər ki, kitabxanalarda göstərilən xidmətlər (kitabxana, biblioqrafik, tədrisə yardım məqsədi və s.) istehsal etdikləri informasiya məhsulları (biblioqrafik,tamətnli mənbələr, analitik, reklam və s.) istehsal proseslərində həyata keçirilir.

Belə bir yanaşma kitabxana-informasiya fəaliyyətinin yaxın perspektivini düzgün qiymətləndirmək olar. Kitabxanalar yaxın zamanlarda mövcud fondun xidmətə verilməsindən daha artıq oxuculara digər resuslara əlçatırlıq təmin etməklə xidmət işini təşkil edəcək. Məlumat əlçatırlığın təmin olunması, kitabxanaların istehsal prosesi deyil, vasitəçilik fəaliyyəti kimi qiymətləndirilməlidir.

İstənilən istehsal sistemi özünün strukturu ilə xarakterizə olunur. Bu struktur dövlətstandartları kitabxananın nizamnaməsi, şöbələr haqqında əsasnamələr, normativ-texniki sənədlərlə tənzimlənir.

Beləki istehsal strukturu dedikdə tam bir sistem başa düşülür ki, onunda elementləri informasiya məhsulları və xidmətlərinin istehsalı prosesində resursların effekti istifadə, əməyin funskiya və vasitələrin bölüşdürülməsi əsasında yaranan texnoloji münasibətlərlə bağlıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. *Məqalələr toplusu (1990-2011-ci illər)*. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2011, 464s.
2. Xələfov A.A., Qurbanova A. *Kitabxanaların kompyuterləşməsinin əsasları: Dərslik*.- Bakı, BDU, 2006.- 205 s.
3. Xələfov, A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə)*.-H.3.-B., 2003.-314 s.
4. Qurbanov A.İ. *İnformatika*. Bakı, 2011, 320 s.
5. Kazımi P.F. *İnformasiya mühəndisliyi*. Bakı, BDU 2011, 260 s.
6. Gündüz, O. *İnternet /Osman Gündüz*.-B.: Multimedia mərkəzi, 2004.- 199 s.

БИБЛИОТЕКИ КАК СОВРЕМЕННАЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

КАЗИМИ П.Ф.

РЕЗЮМЕ

Статья изучает теоретические вопросы библиотечно-информационной технологии как технологическую систему. Выделяет социальные, традиционно библиотечные и современные технологические процессы в библиотечно-информационной деятельности. Разъясняет технологические термины и понятия в современном библиотечно-информационном практике.

Ключевые слова: Библиотечные технологии, технологические системы, операционные алгоритмы.

LIBRARIES AS THE MODERN TECHNOLOGY SYSTEM

KAZIMI P.F.

SUMMARY

Library and information activities as a technological system in order to data collection, processing, preservation and transfer of service prescribing of carried out logical sequence , algorithmic activity of action of a combination of traditional and modern means.

The application of information technologies in the activities of the library directed to the field of activity of implementation of process and operations speed, quality and more content in order to alleviating of labor librarian, saving of consumer time, processing of information the operative, comprehensive and deeper.

Keywords: *Technology of library, technological system, algorithm of operations*

**XX ƏSRİN İKİNCİ YARISI VƏ XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ
AZƏRBAYCAN KİTABXANALARININ KOMPÜTERLƏŞDİRİLMƏSİ
MƏRHƏLƏLƏRİ****İSMAYILOVA N.N.***Bakı Dövlət Universiteti,**Kitabxanaşünaslıq kafedrası, baş müəllim**n.musaeva@rambler.ru*

Məqalədə Azərbaycanda kitabxanaların kompyuterləşdirilməsinin tarixi mərhələləri araşdırılır. Hər bir mərhələdə sosial-siyasi və iqtisadi faktorların kitabxana işinin kompyuterləşdirilməsinə təsiri, keçid dövründə Azərbaycan kitabxanalarının qarşılaşdığı çətinliklərə toxunulur, bu istiqamətdəki problemlər ümumiləşdirərək şərh edilir.

***Açar sözlər:** Azərbaycanla kitabxanaların kompyuterləşdirilməsi, kompyuterləşdirmənin tarixi mərhələləri, avtomatlaşdırılmış sistemlərin tətbiqi, elektron kataloq, elektron kitabxana.*

Araşdırmalar göstərir ki, cəmiyyətin hamisi olduğu kitabxanalar həmişə xidmət etdiyi cəmiyyətin, dövrün, zamanın, məkanın tələbi ilə səsleşmiş, öz işini, təkmilləşmə və inkişaf istiqamətlərini bilavasitə cəmiyyətin tələbatına, cəmiyyətdə baş verən proseslərə uyğun qurmuş, daima təkamül yolu ilə, lazım gəldikcə isə daha çevik, daha optimal hadisələrlə ayaqlaşmağa çalışmışdır.

Məhz buna görədir ki, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması sahəsində cəmiyyətdə baş verən proseslər kitabxana işinə təsir etmiş, elmi-texniki tərəqqi sahəsində baş verən texnoloji inkişaf kitabxanaların iş prosesinə daxil edilməyə, kitabxana işi mexanikləşməyə, avtomatlaşmağa, kompyuterləşdirilməyə məruz qalmış, kitabxana işində tamamilə yeni istiqamət hesab edilən texnoloji inqilab baş vermişdir. Bu inqilab beş min illik tarixi olan kitabxana ənənələrinə heç bir mənfi təsir göstərmədən, kitabxanalarda cəmiyyətə xidmət prosesinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmış, xidmət prosesində yeni iş formalarının meydana çıxmasına təsir göstərmişdir.

Bu baxımdan kitabxanaların informasiyalaşdırılması sahəsində aparılan araşdırmalar kitabxana işində meydana gələn inkişaf mərhələlərinin cəmiyyətdə baş verən hadisələrlə, yeni proseslərlə əlaqədar olduğu, onun inkişaf qanunauyğunluqlarına tabe olduğu müəyyənləşir. Beləliklə, yuxarıda göstərdiyimiz ümumi elmi xarakterli müddəaları əsaslandırmaq və Azərbaycanda kitabxanaların informasiyalaşdırılması mərhələlərini xarakterizə etmək üçün dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin kitabxana təcrübəsinin öyrənilməsinə böyük ehtiyac vardır (A.A.Xələfov).

Azərbaycan kitabxanalarının qarşısında, dünyanın qabaqcıl ölkələrində olduğu kimi, müasir elektron kitabxana xidmətini yaratmaq, kitabxana-informasiya və biblioqrafik ehtiyatların dünya informasiya sistemində integrasiyasına nail olmaq kimi ciddi problemlər durur. Bu problemlərin həlli ilk növbədə Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti, elmi, təhsili, incəsənəti, maddi və mənəvi dəyərləri haqqında informasiya yaymağa, torpaqlarının işğalına və bədnam düşmənlərinin dezinformasiyasına məruz qalmış Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasına imkan verəcəkdir.

Kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılması tarixi baxımdan dörd səviyyəyə, kateqoriyaya ayrılır:

1. ayrı-ayrı proses və əməliyyatların avtomatlaşdırılması;
2. kompleks avtomatlaşdırma;
3. integral avtomatlaşdırma;
4. semantik şəbəkələrin qurulması, yəni intellektual informasiya sistemləri.

Elmi baxımdan hər bir proses və hadisənin öz spesifik tarixi inkişaf mərhələləri vardır. Mərhələlər tarixi prosesdə, zamanda əlaqədar proses və hadisənin keyfiyyət dəyişikliyi ilə müəyyən edilir. Kitabxana işinin informasiyalaşdırılması sahəsində uzun illər araşdırmalar aparmış dos. Əli Rüstəmov öz məruzələrində Azərbaycan kitabxana-informasiya sistemlərinin inkişafının dörd tarixi mərhələdən keçdiyini qeyd etmişdir:

1. mexanikləşdirmə mərhələsi (50-ci illər və 60-cı illərin ortaları);
2. lokal avtomatlaşdırma mərhələsi (60-cı illərin II yarısı, 70-ci illərin əvvəli);
3. integral sistemlərin yaradılması mərhələsi (70-ci illərin II yarısı, 80-ci illər);
4. şəbəkə sistemlərinin işlənməsi və tətbiqi mərhələsi (90-cı illərdən sonrakı dövr).

Hər bir tarixi mərhələ zəngin texnoloji nəticələri ilə yekunlaşmışdır. Qeyd edilən birinci üç mərhələ Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti illərinə, dördüncü mərhələ isə respublikanın müstəqillik illərinə təsadüf etmişdir.

Araşdırmalarımızda isə biz Azərbaycanda kitabxana işinin informasiyalaşdırılması mərhələlərini və tarixi inkişafı yolunu aşağıdakı kimi xarakterizə edirik:

1. İnformasiyalaşdırmanın təşəkkülü və formalaşması (1950-1980-ci illər - mexanikləşdirmə, lokal avtomatlaşdırma və integral sistemlərin yaradılması);
2. Müstəqillik illərində informasiyalaşdırmanın kitabxana işinə tətbiqinin ilk addımları. Beynəlxalq təcrübədən istifadə (1991-1999-cu illər - şəbəkə sistemlərinin işlənməsi və tətbiqi);

3. Müasir hitabxana-informasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqi (2000-2015-ci illər).

Informasiyalaşmanın təşəkkülü və formalaşması (1950-1980-ci illər - mexanikləşdirmə, lokal avtomatlaşdırma və integral sistemlərin yaradılması)

Azərbaycanda zəngin ədəbiyyat fonduna malik geniş kitabxana şəbəkəsinin olmasına baxmayaraq, kitabxanalarda yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində müəyyən çətinliklər olmuşdur. Düzdür, ötən əsrin ortalarında - yəni 1950-60-cı illərində Azərbaycanda ilk dəfə olaraq kitabxana proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılmasına başlanmışdır. Belə ki, bu dövrdə informasiya axınının sürətlənməsi, kitabxana fondlarının həcmnin artması əl əməyi şəraitində kitabxanalarda yerinə yetirilən proses və əməliyyatlara sərf edilən maddi və maliyyə vəsaitlərinin miqdarını artırır, oxucuların informasiya təminatının operativliyini getdikcə aşağı salır, kitabxana fondlarının elmi əsaslarla təşkili üçün lazımi informasiyaları operativ və dərinlən işləmək mümkün olmurdu. Elmi-texniki və sosial inkişaf informasiya təminatını operativ, istiqamətli və səmərəli təşkil etməyi tələb edirdi. Əl əməyinin tətbiqi isə bu vəzifələri həll etməyi ləngidirdi. Ona görə də hələ XX əsrin 50-ci illərindən başlayaraq soraq-informasiya işində təşkilat-texniki vasitələrdən (mexanikləşdirmə vasitələri), məsələn, sürətçixarma-çoxaltma, çap və mikrofilmləşdirmə texnikasının, sənədlərin daşınması vasitələrinin və s. tətbiqinə başlanmışdı. Bu dövrdə kitabxanalarda müxtəlif sənədlərin və onların biblioqrafik təsvirlərinin çoxaldılmasında hektoqrafiya, elektron termoqrafiya və elektroqrafiya texnikasından istifadə edilirdi. Bu texniki vasitələr içərisində elektrofotografya texnikası daha çox yayılmışdı ki, bu da fotokimyəvi üsullar və fotoməhsullar tətbiq etmədən sənədlərin - çap əsərlərinin, əlyazmalarının, biblioqrafik təsvirlərin, mikrosənədlərin və s. fotosurətlərinin müxtəlif formatlı və tipli kağızlara alınması texnologiyasıdır. Mikrofilmləşdirmə mətni və qrafiki sənədlərin müxtəlif texniki vasitələrlə bir neçə dəfə kiçildilərək surətlərinin çıxarılması, mühafizəsi, axtarılması və adi gözlə oxunması prosesləridir. Mikrofilmləşdirmə texnikasının və proseslərinin kitabxanalarda tətbiqi nəticəsində kitabsaxlayıcının sahəsinin 90-95%-nə qənaət etmək mümkün olur; nadir nüsxələrin, oxucular tərəfindən itirilən, cırılan, xarab edilən sənədlərin ehtiyat fondlarını yaratmaq olur; məzmunca köhnəlmiş və az istifadə olunan sənədlərin mikrofilm fondları yaradılır; nüsxə etibarilə çatışmayan sənədlərin miqdarı artırılır və s. Sənədlərin surətləri 150-250 dəfə kiçildilərək mikroformalarda (mikrofilm, mikrofiş, ultrafiş və s.) saxlanılır. Məsələn, 1 mln. səhifə sənəd 75×125 mm ölçüdə mikrofişlərdə 30 mm hündürlüyündə yer tutur; mikrofilmləşdirmə nəticəsində 670 kataloq qutusunda olan adi çap kartoçkalrı 5 qutuda yerləşdirilir. Məlumdur ki,

kitabxanalarda müxtəlif biblioqrafik, referativ və elmi-metodiki nəşrlər buraxılır, bir sıra hallarda jurnallar və bülletenlər nəşr edilirdi. Bu sənədləri kitabxanalarda operativ poliqrafiya vasitələrindən istifadə edərək, məsələn, M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada və AMEA MEK-də ofset çap texnikasından, bir sıra MKS-də isə trafaret çap texnikasından istifadə etməklə çoxaldırdılar. Kitabxanalarda mexanikləşmə prosesləri texniki vasitələrlə həyata keçirilirdi.

1960-cı illərin ortalarından artıq nəinki texniki vasitələr, həm də avtomatlaşdırma vasitələrinin, məsələn, hesablayıcı perforasiya maşınları, "Ural", "Nairi", "Minsk" və s. markalı elektron hesablama maşınlarının bəzi kitabxana informasiya proseslərində tətbiqi həyata keçirilmişdir. Artıq 1960-70-ci illərdə kitabxana təcrübəsində avtomatlaşdırılmış kitabxana-biblioqrafiya sistemləri işlənərək tətbiq edilmişdi ki, bu sistemlərdə kitabxana-biblioqrafiya prosesləri kompleks halda avtomatlaşdırılır, yəni onlar ayrı-ayrı müstəqil sistemlərə bölünürdülər. Bu dövrdə avtomatlaşdırılmış kitabxana-biblioqrafiya sistemləri aşağıdakı əsas növlərə bölünürdü:

1. informasiyanın seçilmiş yayılmasının avtomatlaşdırılmış sistemi;
2. avtomatlaşdırılmış soruq-biblioqrafiya xidməti sistemi;
3. dövlət (milli) biblioqrafiyasının avtomatlaşdırılmış sistemi;
4. maqnitlent nəşrləri sistemi, yaxud kommunikatív formatlar;
5. biblioqrafik nəşrlərin hazırlanmasının avtomatlaşdırılmış sistemi.

Bu proses təqribən 70-ci illərin ortalarına qədər davam etmişdir.

1970-ci illərin ortalarından başlayaraq bir sıra Ümumittifaq səviyyəli kitabxanalarda hesablama mərkəzləri yaradılmış, texniki vasitələrin tətbiqi baxımından qabaqcıl mövqe tutan elmi-texniki kitabxanalar vahid dövlət elmi-texniki informasiya sisteminə daxil edilmişdilər. Belə təşkilati tədbirlərlə əlaqədar olaraq kitabxana-biblioqrafiya proseslərini kompleks avtomatlaşdırmağa imkan verən sistemlər daha da təkmilləşdirilmişdir.

Artıq 80-ci illərdə sovet respublikalarının, o cümlədən Azərbaycanın bir sıra kitabxanalarında mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma vasitələrinin tətbiqi əsasında ayrı-ayrı kitabxana-biblioqrafiya prosesləri avtomatlaşdırılmış, dövlət və mərkəzi elmi kitabxanalarda informasiyanın seçilmiş yayılması, rəhbər partiya və dövlət işçilərinə fərqli xidmət sistemləri tətbiq edilmişdir. Azərbaycan SSR Dövlət Plan Komitəsinin Respublika Elmi Texniki Kitabxanasında informasiyanın seçilmiş yayılmasının avtomatlaşmış sistemi hələ 60-cı illərin ortalarından tətbiq edilmiş, bu sistem vasitəsilə 1986-cı ildə 5 min nəfərdən çox oxucuya 25 minə qədər daimi sorğular əsasında cari informasiya xidməti göstərilmişdir. Bəzi kitabxanalarda komplektləşdirmə sifarişlərinin hazırlanması, bəzilərində oxucu sorğularının təhlili işlənib tətbiq edilsə də, bu proseslərdə kitabxana-biblioqrafiya işi vahid,

əlaqəli və kompleks formada deyil, ayrı-ayrı müstəqil proses və əməliyyatlar üzrə avtomatlaşdırılırdı. Belə avtomatlaşma isə kitabxanaların optimal idarə edilməsinə az təsir göstərir və iqtisadi cəhətdən səmərəli deyildi. Bu vahid dövlət avtomatlaşdırılmış elmi-texniki informasiya sisteminin yaradılması problemi çərçivəsində integral informasiya sistemləri ilə yanaşı, integral avtomatlaşdırılmış kitabxana-biblioqrafiya sistemləri də yaradılmağa başladı.

1980-ci illərin əvvəllərindən etibarən SSRİ-də vahid avtomatlaşdırılmış elmi-texniki informasiya mərkəzləri şəbəkəsinin yaradılması ilə əlaqədar olaraq ümumittifaq və məhəlli (respublika) səviyyədə integral avtomatlaşdırılmış elmi-texniki informasiya və kitabxana-biblioqrafiya sistemləri yaradılaraq tətbiq edilməyə başlanmışdır. Bu dövrdə məhəlli integral sistemlərin nümunəvi layihəsinin işlənməsi və tətbiqi yalnız Azərbaycanda elmi-texniki kitabxanaların avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemi (ASU NTB Azərb. SSR) ilə həyata keçirilmişdir.

Respublika Elmi Texniki Kitabxanasında Regional Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemi (RAKİS) işlənmişdir. Sənədlərin informasiya bankı və «kitabxana xidməti» altsistemi sənaye istismarında olmuş, «avtomatlaşdırılmış komplektləşdirmə», «ədəbiyyatın işlənməsi», «biblioqrafik informasiya» və s. bu kimi altsistemlər təcrübi istismarda olmuşdur. Belə ki, 1976-cı ildə SSRİ Dövlət Elm və Texnika Komitəsi kitabxanaların kompleks avtomatlaşdırılması problemlərini irəli sürmüşdür. Kompleks avtomatlaşdırılmış kitabxana-biblioqrafiya sistemlərinin müxtəlif tip kitabxanalar baxımından tipik layihələrini işləmək və tətbiq etmək SSRİ-nin 5 iri kitabxanası ilə yanaşı, respublikamızın Elmi-Texniki Kitabxanasında da həyata keçirilmişdir. Azərbaycan SSR Dövlət Plan Komitəsinin Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasında yaradılan avtomatlaşdırılmış sistemi Az ETK AİS, yəni "Azərbaycan SSR elmi-texniki kitabxanalarında texnoloji proseslərin idarə edilməsinin kompleks avtomatlaşdırılmış sistemi" adlanırdı. Sistemin layihəsində mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin quruluşu, sənəd bazası və idarəetmə strukturu nəzərə alınmışdı. Az ETK AİS-də aşağıdakı funksional-texnoloji yarım sistemlər layihələndirilmişdir [105, s. 25]:

1. Avtomatlaşdırılmış komplektləşdirmə (PS- 1)
2. Sənədlərin avtomatik işlənməsi və təhlili (PS- 2)
3. Fondun təşkili və mühafizəsi (PS- 3)
4. Biblioqrafik informasiya (PS- 4)
5. Kitabxana xidməti (PS- 5)
6. Maddi-texniki təchizat (PS- 6)
7. Maliyyələşdirmə və mühasibat uçotu (PS- 7)

Az ETK AİS-də PS-5 Kitabxana xidməti yarım sistemində əsasən aşağıdakı proseslərin avtomatlaşdırılması nəzərdə tutulurdu:

- fərdi və kollektiv tələbatçılara dair informasiya bazasının yaradılması, burada düzəliş və əlavələr edilməsi;
- sənədlərə tələbatçıların sorğularının növbəyə düzülməsi, sənədin istifadə müddətinin qurtarması barədə xəbərdarlıq verilməsi;
- tələbatçıların qaytarmadığı ədəbiyyat haqqında arayış tərtib edilməsi;
- depozitar mühafizə üçün ədəbiyyatın seçilməsi və işlənməsi;
- müxtəlif rejimlərdə verilən tələbatçı sorğularının yerinə yeririlməsinə nəzarət;
- fərdi tələbatçıların, nazirliklərin, idarə və müəssisələrin informasiya tələbatı profili üzrə elektron kartotekaların hazırlanması;
- kitab və dövri nəşrlərin cari komplektləşdirilməsi üçün tövsiyə siyahılarının və proqnoz informasiyalarının hazırlanması və s.

Az ETK AİS-in göstərilən yarım sistemlər üzrə tətbiqi və istismarı 1980-ci illərin sonlarında tamamlanmalı idi.

Bu dövrdə Azərbaycan SSR EA-nın Elmi Kitabxanasında və Respublika Elmi Texniki Kitabxanasında informasiyanın seçilib yayılmış sistemi işlənmişdir. Bu dövrdə Azərbaycan SSR EA-nın Elmi Kitabxanasında kitabxana-bibliografiya sahəsinin avtomatlaşdırılması məqsədilə kartoçka kataloqlarının maqnit lentlərə konvertasiya edilməsi prosesi həyata keçirilmişdir. Azərbaycan SSR EA Rəyasət Heyətinin 15 may 1973-cü il tarixli sərəncamı əsasında kitabxanada "Elmi-Texniki informasiya" şöbəsi yaradılmış və bununla da bibliografik-informasiya xidməti xeyli təkmilləşdirilmişdir. Şöbədə Kibernetika İnstitutu ilə əlaqəli şəkildə "ASİOR-MODİS" Avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sisteminin informasiya ilə təminatı və tamamlanması həyata keçirilmişdir. 1976-cı ildən etibarən Azərbaycan SSR EA-nın Elmi Kitabxanası M.V.Keldiş adına SSRİ EA Tətbiqi Riyaziyyat İnstitutunun "İnformasiya kooperativi"nin tamhüquqlu üzvü kimi Ümumittifaq səviyyəsində daha təkmil texniki vasitə hesab olunan "Məlumatın Seçilib Yayılması" avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemini tətbiq etməyə başlamışdır. Artıq 1980-ci illərdə bu sistem vasitəsilə hazırlanmış maqnit lentlərində 179 500-dən artıq bibliografik yazı mövcud olmuşdur [109, s. 70].

Lakin çox təəssüflər olsun ki, istər Azərbaycan SSR EA-nın Elmi Kitabxanasında, istərsə də Respublika Elmi Texniki Kitabxanasında avtomatlaşma sahəsində görülən bu işlər, avtomatlaşmış sistemlərin fəaliyyəti, onların mövcudluğu 1980-ci illərin sonu - 1990-cı illərin əvvəllərində respublikadakı vəziyyətlə əlaqədar olaraq dayanmışdı.

Müstəqillik illərində informasiyalaşdırmanın kitabxana işinə tətbiqinin ilk addımları. Beynəlxalq təcrübədən istifadə (1991-1999-cu illər - şəbəkə sistemlərinin işlənməsi və tətbiqi)

Azərbaycan kitabxanalarında yeni texnologiyaların tətbiqinə, daha doğrusu, kitabxanaların kompüterləşdirilməsi işinə ölkəmiz müstəqilliyini bərpa etdikdən və kitabxana işini beynəlxalq standartlara uyğun qurmaq zərurəti meydana gəldikdən sonra yenidən diqqət yetirilməyə başlanmışdır. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə siyasi və iqtisadi vəziyyət çox çətin idi. Mədəniyyətin digər sahələri kimi, kitabxanalar da lazımi vəsaitlərlə təmin edilmir, oxucuların sayı azalır, fondlar cari ədəbiyyatla təmin edilmirdi. Bir sözlə, sovet hakimiyyəti dövründə uzun illər ərzində əldə edilən bütün nailiyyətlər itirilirdi. Bu vəziyyət kitabxanalarda, xüsusilə yeni kitabxana-informasiya texnologiyası sahəsində özünü göstərirdi. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra 5-6 il ərzində kitabxana fəaliyyətini yeni şərtlərlə qaydaya salan heç bir rəsmi və metodiki sənədlər qəbul edilməmişdi. Respublika Kitab Palatasının fəaliyyəti dayanmışdı. Respublikada buraxılan nəşrlərin dövlət bibliografik uçotu M.F.Axundov adına Milli Kitabxanaya həvalə edilmişdi. Həmçinin bu dövrdə nəşriyyatlar məcburi nüsxələri qeyri-müntəzəm və lazımi qaydada təqdim etmirdilər. Buna görə də respublikada kitab və jurnal salnamələri buraxılmırdı.

1995-ci ildən başlayaraq ayrı-ayrı əməliyyatları yerinə yetirmək məqsədilə kompüterlərdən istifadə edilməyə başlandı. İlk vaxtlar kompüterlər kitabxanalarda kargüzərlik, qismən də maliyyə xərclərinin hesablanması avtomatlaşdırmaq məqsədilə istifadə olunurdusa, 90-cı illərin axırlarından kitabxanaların Internet kompüter informasiya şəbəkəsinə qoşulması oxucuların informasiya tələbatının elektron formada ödənilməsinə, kitabxanalararası əlaqələrin qurulmasına, ədəbiyyat sifarişlərinin avtomatlaşdırılmasına, daha doğrusu, kitabxana işi kollektiv əmək olduğundan onun kompüterləşdirilməsini kompleks həyata keçirən, özündə kitabxana işinin bütün sahələrini əhatə edən avtomatlaşdırılmış sistemlərin yaradılmasına və ya alınmasına böyük ehtiyac yaranmışdı.

Bu dövrdə kitabxanalar yaranan bu çətin vəziyyətdən çıxış yolları, ələlxüsüs də maliyyə mənbələri axtarmaq məcburiyyətində idilər. Lakin bu dövrdə sponsorları - sahibkarları, iş adamlarını kitabxanalar deyil, ticarət və digər fəaliyyət sahələri daha çox maraqlandırırırdı. Belə bir şəraitdə bir çox iri kitabxanalar müxtəlif beynəlxalq fondlardan, xeyriyyəçi təşkilatlardan qrantlar almağa başladılar ki, bu da kitabxanaların müəyyən dərəcədə iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşmasına səbəb oldu. Məsələn, M.F.Axundov adına Milli Kitabxana "Gürcüstanla beynəlxalq kitab mübadiləsinin genişləndirilməsi" layihəsinə görə 5310 ABŞ dolları həcmində qrant aldı; AMEA-nın Mərkəzi

Elmi Kitabxanası 1998-ci ildə “Puşkin kitabxanası” meqalayihəsində iştirak etdi və 725 adda kitab əldə etdi (ümumi məbləği 5,9 mln. manat); “Nadir nüsxələrin qorunması və saxlanması” layihəsinə görə Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondundan (Soros Fondu) 6250 dollar həcmində qrant uduldu. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası İNTAS proqramı çərçivəsində Hannover Universitetinin Elmi Kitabxanası ilə əməkdaşlıq haqqında layihə hazırladı və həmin universitetin 1100 elektron jurnalından pulsuz istifadə haqqında qrant əldə etdi, həmçinin həmin proqram əsasında EBSCO elektron nəşriyyatının 11 000 elektron jurnalından, Amerika Fiziki Cəmiyyətinin 23 000-ə qədər elektron jurnalından, "Oxford", "Reference" online elektron jurnallarından istifadə haqqında qrant əldə etdi. Hazırda Milli Kitabxanada istifadə olunan Virtua avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi Soros Fondunun qrantı sayəsində əldə edilmişdir.

1990-cı illərin ikinci yarısından başlayaraq respublika kitabxanalarına ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID), Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici neft kompaniyaları, bir çox humanitar və qeyri-hökumət təşkilatları maliyyə yardımı göstərməyə başladılar. Bu dövrdə kitabxanaların dövlət tərəfindən də maliyyə vəsaiti ilə təmin edilməsi tədricən genişləndi.

1998-ci il dekabrın 22-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən «Kitabxana işi haqqında» qanun qəbul edildi [2, s. 2]. Bu qanun kitabxanaların statusunun rəsmi şəkildə bərpa edilməsinə imkan verdi, onların fəaliyyəti üçün hüquqi baza yaratdı, kitabxanaların demokratikləşdirilməsini gücləndirdi və respublika kitabxanalarının dünya kitabxanaları ilə müstəqil qarşılıqlı əlaqələrinin genişlənməsinə imkan yaratdı.

Beləliklə, 1990-cı illərin sonlarında Azərbaycan Kitabxana Assosiasiyası İFLA-nın üzvü oldu, OCLC ilə, Rusiyanın Dövlət Kütəvi Elmi-Texniki Kitabxanası, Rusiya Milli Kitabxanası, ABŞ Konqres Kitabxanası və s. ilə sıx əlaqələr quruldu. Respublikanın iri kitabxanaları İFLA-nın elmi konfranslarında, İntellektual Əmlak üzrə Ümumdünya Təşkilatının, Beynəlxalq Sənədləşmə Federasiyasının, “Kırım” beynəlxalq konfransının illik tədbirlərində daimi iştirakçıya çevrildilər.

XXI əsrin başlanğıcında hökumət tərəfindən kompüter və telekommunikasiya texnologiyaları - neft sənayesindən sonra - iqtisadiyyatın inkişafı istiqamətində rəsmən ikinci prioritet istiqamət elan edildi. Milli Məclis tərəfindən bir sıra qanunlar qəbul edildi: “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında”, “EHM və məlumat bazaları proqramlarının mühafizəsi haqqında”, “Elektron imza və elektron sənəd haqqında”, “İnteqral mikrosxemlərin topologiyası haqqında” və s. Bir sıra digər qanunlar yeni kitabxana-informasiya texnologiyaları ilə əlaqədardır.

Hüquqi baza, xarici investisiyalar və milli gəlirlərin artımı statistika, gömrük, vergi sistemi, rabitə, energetika və başqa sahələr üzrə avtomatlaşdırılmış ərazi-sənaye şəbəkəsi üzrə proqramın hazırlanması və reallaşdırılmasına şərait yaratdı. Rabitə Nazirliyi Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinə çevrildi; Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi yaradıldı ki, onun da tərkibində informasiya yönümlü bəzi elmi-tədqiqat institutları fəaliyyət göstərməyə başladı.

Kitabxana işi sahəsində də bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. Belə ki, keçmiş M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanası Milli Kitabxana statusu aldı, AMEA-nın MEK-i elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrildi, Prezident Kitabxanası yaradıldı.

Yeni tikilmiş və restavrasiya olunmuş məscidlərdə, beynəlxalq standartlara cavab verən olimpiya komplekslərində, yeni tikilmiş məktəb və liseylərdə, Dağlıq Qarabağ qaçqınları üçün yaradılmış şəhərciklərdə və müvafiq rayonlarda yeni kitabxanalar yaradıldı. Bütün bunların nəticəsində ölkədə mövcud olan kitabxanaların sayı 10 mindən 12 minə qədər artdı.

Ümumiyyətlə, müstəqillik illərində kitabxanaların avtomatlaşdırılması sahəsindəki inkişafı şərtləndirən bir sıra amilləri ümumiləşdirək:

- kitabxanaların inzibatçılıq buxovlarından azad olması və idarəetmədə demokratik prinsiplərin bərqərar olması;
- dünya kitabxanaları ilə əlaqələrin genişləndirilməsi;
- internet texnologiyalarının yayılması və provayderlərin təşkili;
- humanitar təşkilatların və xarici neft şirkətlərinin iri kitabxanalara maliyyə yardımı;
- layihələrin hazırlanması və qrantlar alınması;
- fərdi kompüterlərin və rabitə qurğularının qiymətlərinin ilbəil ucuzlaşması və imkanlarının artması;
- yeni proqram vasitələrinin respublika kitabxanaları üçün lisenziyalandırılması və pulsuz paylanması.

Kitabxana quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirlər sayəsində 1990-cı illərin sonu - 2000-ci illərin əvvəllərindən Azərbaycan kitabxanalarında yeni kitabxana-informasiya texnologiyalarının tətbiqi zərurəti yaratdı və bir çox iri kitabxanalar bu sahədə ilk addımlarını atdı. Azərbaycanın respublika səviyyəli kitabxanalarında - M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada, AMEA-nın MEK-da, BDU-nun Elmi Kitabxanasında, Prezident Kitabxanasında avtomatlaşdırma sahəsində xeyli nəticələr əldə edilsə də, qarşıya çıxan problemlər kitabxanaların kompüterləşdirilməsi prosesini ləngidir.

Müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqi (2000-2016-ci illər)

Yeni informasiya texnologiyalarının reallaşdırılması istiqamətində əsas rolu "Microsoft" şirkətinin və "İNTEL" firmasının regional mərkəzlərinin yaradılması oynayırdı. Bunlardan birincisi bəzi ofis proqramlarının Azərbaycan versiyasının yaradılması, onların müəssisə və təşkilatlarda, o cümlədən kitabxanalarda işlənməsidir. "İNTEL" firmasının regional mərkəzi əsasən respublikanın müəssisə və təşkilatlarına drayverlərin və mikroprosessorların hazırlanması və təqdim edilməsi ilə məşğul olur.

Demək olar ki, respublikanın bütün iri kitabxanalarında avtomatlaşdırma şöbəsi yaradılmış və ən müasir kompüter və telekommunikasiya texnologiyaları ilə təchiz edilmişdir. 2003-cü ildən etibarən ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) rayon MKS-lərində internet-resurs mərkəzlərinin yaradılmasına başladı. 2007-ci ilin ortalarına artıq 15 belə mərkəz yaradılmış, hamısı da IV nəsil fərdi kompüterlər və kommunikasiya avadanlıqları ilə təchiz edilmişdi. Agentliyin nəzdində internet-texnologiya sahəsi üzrə kurslar açılmışdır ki, burada da kitabxana işçiləri öyrədilir və kursu bitirənlərə kitabxanaçı-texnoloq ixtisası üzrə sertifikat verilir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində rayon, şəhər kütləvi və məktəb kitabxanaları işçiləri üçün ixtisasartırma kursları fəaliyyət göstərir. Öyrətmə mərkəzi M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada açılmışdır. Lakin hər hansı bir sistem və ya texnologiyanın öyrənilməsi üçün təşkil olunan bütün bu kurslar və xarici ölkələrə ezamiyyətlər lazımi effekti vermirdi. Çünki yeni kitabxana-informasiya texnologiyaları inkişaf etdikcə integrasiya olur, çətinləşir, genişlənir. Buna görə də kompleks avtomatlaşdırmanı, informasiya texnologiyaları bazarı şəraitində kitabxanaçılıq-informasiya fəaliyyətini qiymətləndirməyi və proqnozlaşdırmağı bacaran, sosial və iqtisadi faktorları və cəmiyyətin tələbatını bilən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə ehtiyac var idi ki, yeni texnologiyalara bələd olan bu mütəxəssislər ənənəvi kitabxanaşünaslıq və ənənəvi bibliografiyaşünaslıqla elektron kitabxanaşünaslıq və elektron bibliografiyaşünaslığı ustalıqla uzlaşdırmaq və onların nəzəri bazasını formalaşdırmaq bacarığına malik olsunlar.

Bu cür mütəxəssislərin hazırlığı çətin problemdir. Buna baxmayaraq, Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində bu istiqamətdə müvafiq işlər görülür. Ənənəvi predmetlərdən başqa tədris proqramına "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları", "Kitabxanaçılıq informatikası", "Elektron kitabxanalar", "Avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri", "Elektron kataloqlar", "Fandrayzinqin əsasları" və s. kimi yeni fənlər daxil edildi.

Respublikanın iri kitabxanalarında yeni informasiya texnologiyaları sahəsində işlər aşağıdakı əsas istiqamətlər üzrə aparılır:

- İRBİS avtomatlaşdırılmış kitabxana sisteminin qavranılması və tətbiq edilməsi;
- Milli dildə olan ədəbiyyatın korporativ kataloqlaşdırılması;
- Bibliografik uçot üzrə milli elektron formatın yaradılması;
- Elm, iqtisadiyyat və mədəniyyət istiqamətində elektron kitabxanaların yaradılması;
- İnformasiya resurslarının yaradılmasının formalaşdırılması;
- İri nəşriyyatların (Elsevier, Springer, Microsoft press və s.), kitabxanaların (Rusiya Milli kitabxanası, ABŞ Konqres kitabxanası), MEDLINE hipermetnli resurslar və başqa beynəlxalq təşkilatların elektron resurslarında korporativ istifadənin təşkili;
- Yeni informasiya texnologiyaları üzrə beynəlxalq konfranslarda iştirak etmək;
- İnternet-texnologiyanın tətbiqi;
- Yeni informasiya texnologiyaları üzrə kitabxanaçı kadrların hazırlanması sistemi.

Qeyd olunan istiqamətlər üzrə işlər hal-hazırda respublikanın əksər kitabxanalarında İRBİS-64 və Virtua avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri əsasında görülür. İRBİS demək olar ki, respublikanın bütün elmi kitabxanalarında və rayon MKS-lərində, Virtua isə yalnız M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada tətbiq edilib. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində Hesablama Mərkəzi fəaliyyət göstərir ki, orada MKS-lərdə avtomatlaşdırma işləri aparan xüsusi qrup yaradılmışdır.

Kitabxanalarda elektron kataloqların yaradılmasında maşınlaşdırılan formatların və AKİS-lərin müxtəlifliyi Azərbaycanda 2010-cu ildən etibarən milli toplu elektron kataloqun və milli AKİS-in yaradılması, pərakəndə şəkildə fəaliyyət göstərən müxtəlif kitabxana sistemlərinin vahid strukturda birləşdirilməsi və tabeçilikdə olan bütün kitabxanaların vahid mərkəzləşdirilmiş kitabxana portalının işlənməsi zərurətini yaratmışdır. Bu səbəbdən Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişi ilə "Ultra Technologies" şirkəti tərəfindən Azərbaycan kitabxanalarını vahid bir məkanda birləşdirən ALISA (Automated Library System of Azerbaijan) mərkəzləşdirilmiş elektron kitabxana informasiya sistemi işlənilib hazırlanmışdır. Sistemin işlənməsində əsas məqsəd kitabxana proseslərini və oxucularla münasibətləri avtomatlaşdıran və sadələşdirən, digər dünya kitabxana sistemləri ilə inteqrasiyanı mümkün edən son texnologiyaların tətbiqi ilə müasir mərkəzləşdirilmiş vahid kitabxana sistemini yaratmaqdır. ALISA sistemi ən son texnologiyaların tətbiqi ilə işlənilib hazırlanmış veb əsaslı sistemdir. Sistem MARC21, ISO2709, UNICODE, Z 39.50 və digər standart və protokollar üzərində qurularaq istənilən milli, ictimai, özəl,

universitet, məktəb kitabxana proseslərinin tam avtomatlaşdırılması üçün bütün funksionallıqları özündə əks etdirir.

ALISA pilot layihə çərçivəsində artıq Bakı şəhərinin üç rayon mərkəzi kitabxanasında - Xətai Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi (MKS), Nərimanov MKS və Səbəyel MKS-də tətbiq olunmağa başlansa da, hələ ki, respublika səviyyəsində tətbiq edilmir.

Elektron informasiya resurslarının yaradılması iri kitabxanaların fəaliyyətində əsas yeri tutur. Təmmətnli onlayn elektron resursların yaradılması - respublika kitabxanalarının ən intensiv inkişaf edən fəaliyyət istiqamətidir. Sevindirici haldır ki, bu istiqamətdə kitabxanalar aparıcı yeri tutur. Respublikada 200-ə yaxın bu cür nəşriyyat fəaliyyət göstərir. Qeyd olunduğu kimi, bütün iri kitabxanalarda internet-zallar, rayon MKS-lərində isə İnternet Resurs mərkəzləri təşkil olunmuşdur. Bütün bu kitabxanaların elektron saytları mövcuddur. MDB ölkələrinin və digər xarici ölkələrin kitabxanaları ilə beynəlxalq əməkdaşlıq sürətlə genişlənir. Məsələn, M.F.Axundov adına Milli Kitabxana son illərdə “Kitabxana assosiasiyaları - regional əməkdaşlıq” (Tbilisi, aprel 2001), “BMT-nin materialları əsasında ümumi informasiya axtarışı və informasiya mənbəyi” (Moskva, may 2001), “UNIMARC və bibliografik nəzarət” (Tbilisi, oktyabr 2006), “UNESCO məlumat bazasının yaradılması” (Bişkek, oktyabr 2005) kimi beynəlxalq elmi konfranslarda, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, respublikanın demək olar ki, bütün iri kitabxanaları illik “Kırım” beynəlxalq konfransında iştirak edirlər [57].

Respublika kitabxanalarının fəaliyyəti bütün istiqamətlərdə, o cümlədən yeni informasiya texnologiyalarının qavranılması və tətbiqi istiqamətində intensivləşir və genişlənir. Milli gəlirlərin artması ilə bütün tip kitabxanalara, həmçinin informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı istiqamətində də vəsaitlər artır.

Ölkəmizdə qəbul edilmiş “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu [2], “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu [3] və “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” [6], “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)” [5], “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının müasir tələblərə uyğun inkişafı haqqında Dövlət Proqramı (2004-2012-ci illər)”-nın təsdiq edilməsi barədə, “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları [7] müstəsna əhəmiyyətə malikdir və onlar Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin əsas

istiqamətlərini - kitabxanalarda kompüter-internet texnologiyalarının tətbiqi, kitabxanaların bazasında əhaliyə informasiyaya çıxış imkanı yaradan mərkəzlərin yaradılması, kompüter texnologiyalarının tətbiqi üçün zəruri olan kitabxana standartlarının işlənməsi, korporativ kataloqlaşmanın tətbiq edilməsi məsələlərini müəyyən edir.

Həmçinin Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanasının formalaşdırılması, elektron kataloqların yaradılması, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, milli kitabxananın müasirləşdirilməsi, kitabxanalar üçün binaların tikilməsi, respublikanın tarixi irsinin uzunmüddətli saxlanması üçün metod və texnologiyaların hazırlanması, kitabxanalar, nəşriyyatlar və kütləvi informasiya vasitələri üçün vahid informasiya məkanının yaradılması və başqa məsələlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu məsələlərin həlli informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına təsir göstərəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A., Qurbanov A.İ.: *Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik*. - B.: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007. - 200 s.
2. Xələfov A.A., Hüseynova A.S.: *Elektron kataloqun əhəmiyyəti və təşkili prinsipləri*//Bakı Universitetinin Xəbərləri (humanitar elmlər seriyası). – 2004 .-№4. -s. 288-290
3. Xələfov A.A., Mehdiyeva N.D.: *BDU-nun Elmi Kitabxanasının elektron kataloqu*/Bakı Universitetinin Xəbərləri (humanitar elmlər seriyası).- 2007. -№3. -s. 198-201
4. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N. *Respublika kitabxanalarında əsas proseslərin avtomatlaşdırılması* // *Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya*. - 2007. - №2. - s. 15-27
5. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N.: *Avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri və şəbəkələri (nəzəri və metodiki məsələlər)*. - B., 2007. s. 124-135
6. Rüstəmov Ə., Baxşəliyev Z. *Elektron kitabxanaların formalaşdırılmasının bəzi məsələləri* // *Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya*. - 2002. - №2. -s. 39-49.

ЭТАП КОМПЬЮТЕРИЗАЦИИ БИБЛИОТЕК В АЗЕРБАЙДЖАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX - НАЧАЛЕ XXI ВЕКОВ

ИСМАИЛОВА Н.Н.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется история этапов компьютеризации библиотек в Азербайджане. В статье в каждом этапе затронуты влияние социально-политических и экономических факторов на работу компьютеризации библиотек, трудности, с которыми столкнулись азербайджанские библиотеки во время переходного периода, а также поясняются обобщенные проблемы этой сферы.

Ключевые слова: компьютеризации библиотек в Азербайджане, исторические вопросы компьютеризации, применение автоматизированной системы, электронные каталоги, электронная библиотека.

THE STAGES OF THE COMPUTERIZATION OF AZERBAIJANI LIBRARIES FROM THE MID-TWENTIETH CENTURY TO THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY

ISMAYILOVA N.N.

SUMMARY

The article covers the historical stages of the computerization of Azerbaijani libraries, touching on the impact of the socio-economic and economic factors in each stage on the computerization of libraries as well as challenges faced by Azerbaijani libraries in the transitional period.

Key words: Computerization of Azerbaijani libraries, historical stages of the computerization, application of automated systems, e-catalogue, e-library

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ
RESPUBLİKA TİBB KİTABXANASININ FƏALİYYƏTİ
VƏ İNFORMASIYALAŞMA PROBLEMLƏRİ

ZEYNALOVA H.O.
Bakı Dövlət Universiteti,
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi
hicran.zeynalova.77@mail.ru

Məqalədə müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan kitabxana məkanında tibb sahəsinə dair unikal bir kitabxana- Respublika Tibb Kitabxanasının fəaliyyəti və inkişaf perspektivləri göstərilmişdir. Belə ki, Dövlət başçısının bu sahəyə dair verdiyi sərəncam və göstərişlər geniş əks olunmuş, onun tətbiq olunması və həyata keçirilmə mexanizmi göstərilmişdir.

Məqalədə, eləcə də kompüterləşmənin və informasiya texnologiyasının tətbiqi ilə əlaqədar olaraq kitabxanada tətbiq olunan CD disklərdən, İRBİS-64 proqramının tətbiqi xüsusiyyətlərindən də bəhs olunur.

Açar sözlər: Səhiyyə, Tibb Kitabxanası, CD, İRBİS, EBSKO

1990-cı illərin əvvəlləri xalqımızın müstəqillik uğrunda mübarizəsinin ilk illərinə xas olan bir sıra çətinliklə müşayiət edilsə də, həmin illər vaxtilə Azərbaycan səhiyyəsində qazanılmış nəticələrdən praktikada istifadə edilməsinə yönəlmiş fəal elmi axtarışlarla əlamətdardır. Ümummilli liderimiz H.Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışından dərhal sonra onun həyata keçirməyə başladığı islahatlar tibb sahəsində də öz bəhrəsini verdi, səhiyyənin səmərəsinin yüksəldilməsi və intensivləşməsi üçün baza yaradıldı. Bu məqsədlə o, 1994-cü il oktyabrın 24-də səhiyyə sistemində özünü maliyyələşdirməyə keçidin genişləndirilməsinə dair fərman vermişdir. Həmin fərmandan bir ay sonra Səhiyyə Nazirliyində büdcədən kənar tibbi xidmət idarəsi yaradılmışdır. H.Əliyevin 7 aprel 1996-cı il tarixli qərarı ilə özünü maliyyələşdirməyə keçidin daha geniş miqyas alması nəzərdə tutulmuşdur.

Hazırda Səhiyyə Nazirliyi sistemindəki 4310 səhiyyə müəssisə və təşkilatından 414-ü (10,4%) pullu xidmət göstərir.

Yeni dövr bütün sahələrdə yeniləşmə tələb edir. Bu insanların sağlamlığı keşiyində dayanan səhiyyə üçün daha zəruridir. Məhz buna görə də 1994-cü ilin dekabr ayında Azərbaycan Prezidenti və YUNİSEF-in rəhbərliyi səhiyyə sahəsində mütərəqqi dəyişikliklər aparmaq və yeni səhiyyə sistemi yaratmaq məqsədilə əməkdaşlıq proqramı imzaladı. Buna görə də 1993-2000-ci illər arasında Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə, 2003-cü ildən

sonra isə Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İ.Əliyev tərəfindən ölkəmizdə səhiyyənin qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmiş, tibb müəssisələrinin ən yeni texnologiyalarla təmin edilməsi ön plana çəkilmişdir.

29 yanvar 1939-cu ildə yaradılan, 9 mart 1940-cı ildə Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarlığının 156 sayılı əmri ilə fəaliyyətə başlayan Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Dövlət Elmi Tibb Kitabxanasının fəaliyyəti XXI əsrdə sürətlə inkişaf edir.

XXI əsrin gəlməsi ilə dünyada yeni eranın başlanğıcı qoyulmuşdur. Hər bir sahədə olduğu kimi tibb sahəsində də yeniləşmə prosesinin reallığa çevriləcəyi şəksizdir. Şübhə yoxdur ki, bütün zamanlarda sınaqlardan uğurla çıxan Azərbaycan səhiyyəsi ölkə prezidenti İ.Əliyevin rəhbərliyi ilə yeni eranın sınaqlarından da üzü ağ çıxacaqdır.

XXI əsrin başlanğıcında dayanıb, onun sabahı haqqında proqnoz vermək, mülahizə yürütmək olduqca mürəkkəb bir işdir və son dərəcə ehtiyatlı olmağı tələb edir. Bunu mövcud faktlardan da görmək olar. Məsələn, ABŞ-ın Milli Tibb kitabxanasının məlumatına görə, dünyada çap olunan 4000-dən çox jurnalın 2005-2009-cu illəri əhatə edən 700-dən artıq məqaləsi XXI əsrin tibbi nailiyyətlərinə həsr olunmuşdur. Həmin məqalələrdə səhiyyə və tibb sahəsində çalışan dünya alimlərinin bu elmin gələcək inkişafı ilə bağlı proqnoz və mülahizələri də öz əksini tapmışdır. Dünya alimlərinin proqnoz və mülahizələrində rəşional fikirlərlə yanaşı, tərəddüdlər və ehtiyatlı yanaşmalar da özünü büruzə verir. Belə ehtiyatlı yanaşmalar Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) Avropa regional bürosunun “XXI əsrdə sağlamlıq” adlı məcmuəsində də özünü göstərir. Belə ki, XXI əsrin səhiyyəsi və tibbi ilə əlaqədar proqnozlar bütün yüzillik boyu deyil, yalnız onun ilk 5 ili çərçivəsində verilir.

Kitabxanaya il ərzində Azərbaycanın müxtəlif regionlarından tibbi mütəxəssislər müraciət edir. İl ərzində oxucu gəlişi 4000 nəfərə bərabərdir. Burada onların ixtiyarına rahat oxu zalları verilmişdir. 2005-2010-cu illərdə kitabxananın kitab verilişi 23000 vahid nüsxə olmuşdur. Oxuculara xidmət müasir səviyyəli informasiya texnologiyası əsasında aparılır. Burada İnternet vasitəsilə müxtəlif verilənlər bazasına girişi təmin edən iki müxtəlif kompüter zalı fəalliyət göstərir.

Oxucularının sorğularının tam ödənilməsi məqsədilə kitabxana fondunda olmayan ədəbiyyat kitabxanalararası abonement (KAA) vasitəsilə əldə edilir.

Kitabxananın soraq-bibliografiya aparatına 3 milyona yaxın kartoçka daxildir.

Son illər RETK-sı tibb üzrə ədəbiyyatın toplanması, mühafizəsi və istifadəsilə məşğul olan mədəni-maarif müəssisələrindən respublikanın tibb və

səhiyyə üzrə həqiqi informasiya və kitabxana xidməti mərkəzinə çevrilmişdir. Kitabxana həm də elmi-tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğuldur. Burada müxtəlif səpgili biblioqrafik göstəricilər işlənilir və hazırlanır.

Kitabxananın fəaliyyət sahəsinə həmçinin biblioqrafik və informasiya materialları əsasında tibb mütəxəssislərinə ən son nailiyyətlər haqqında informasiyanın çatdırılması, informasiyanın seçilib yayılması (İSA), səhiyyə rəhbərlərinə differensial xidmət, «İnformasiya günü», «Mütəxəssis günü» kimi operativ xidmət formalarını müəqillik illərində də həyata keçirir.

Elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarında və tibb məktəblərinin kitabxanalarında da əlifba, sistemli kataloqlardan istifadə edilir. Bütün bu kataloqlarda Azərbaycan, rus və xarici dillərdə olan ədəbiyyat əks olunur.

Respublika Elmi-Tibb Kitabxanasının kataloq və kartoteka sistemindən təkcə tibb işçiləri yox, tibb universitetinin, pedaqoji və tibb ali məktəblərin, Tibb Elmi Cəmiyyətinin üzvləri də istifadə edirlər.

Respublika Elmi-Tibb Kitabxanasının soraq-biblioqrafiya xidməti Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyinin, tibbi-profilaktika müəssisələrinin, elmi-tədqiqat müəssisələrinin tələblərinə uyğun həyata keçirilir.

Respublika Elmi-Tibb Kitabxanasına sorğular həm yazılı, həm də şifahi şəkildə daxil olur. Oxucuların tələblərinə görə verilmiş şifahi və yazılı biblioqrafik arayışlar kitabxananın bütün şöbələri tərəfindən yerinə yetirilir.

Soraq-biblioqrafiya xidmətinin təşkilində kitabxananın ölkəşünaslıq tibb kabinetinin böyük rol oynayır. Kabinetin işinin əsas məzmunu diyar patologiyası və tibb üzrə iş təşkil edir. Ölkəşünaslığa dair materiallar şöbənin işçiləri tərəfindən ayrıca işlənilir. Diyar Tibb Kabinetində başlıca olaraq respublikanın tibb işçilərinə planlı biblioqrafiya ilə təmin edilir. Azərbaycan Elmi-Tibb Kitabxanasının ölkəşünaslıq tibb kabinetinin 1972-ci ildə yaranmışdır.(4) Bu kabinetin fəaliyyət dairəsinə ölkə tibb ədəbiyyatının araşdırılması, meydana çıxarılması, mühafizəsi, kitablar, jurnallar, avtoreferatlar, konfrans və qurultay materiallarının qeydə alınması daxildir. Eyni zamanda bu materialların sistemləşdirilməsi, kartotekaya salınması da kabinetin işinin əsas məzmununu təşkil edir.

Kitabxananın soraq-biblioqrafik nəşrlər fondunda universal xarakterli ensiklopediyalardan 30 cildlik “Большая советская энциклопедия”nın 1969-1978-ci illərdə nəşr olunmuş üçüncü nəşri, 1976-1987-ci illərdə çıxmış 10 cildlik “Azərbaycan sovet ensiklopediyası” vardır.

Eyni zamanda burada təbabətə dair sahəvi ensiklopediyalar da xüsusi yer tutur. Belə ensiklopediyalardan rus dilində olan “Медицинская энциклопедия”nın 3 cildini və təbabətin müxtəlif sahələrinə aid bir sıra sahəvi ensiklopediyaları misal göstərmək olar.

Bildiyimiz kimi, məlumat nəşrlərinin bir qismi də müxtəlif izahlı, terminoloji lüğətlərdir. Fondada belə lüğətlərin toplanması informasiya istifadəçilərinin faktoqrafik sorğularının ödənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Elmi-Tibb Kitabxanasının soraq və biblioqrafik nəşrlər fonduna daxil olan sənədlərin bir qismini biblioqrafik vəsaitlər təşkil edir. Bunlar cari, retrospektiv və tövsiyə xarakterli nəşrlərdir. Ümumi xarakterli göstəricilərdən Azərbaycan Dövlət Kitab Palatasının dövlət biblioqrafiya orqanları olan “Azərbaycan mətbuat salnaməsi” və “Birillik Azərbaycan kitabı”nın 1985-ci ilə kimi olan buraxılışlarını, ümumi repertuar tipli “Azərbaycan kitabı” (1780-1920) birinci cild (1963), “Azərbaycan kitabı” (1920-1940) ikinci cildin birinci kitabı göstəricilərini misal göstərə bilərik.

Fondada Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının çap etdirdiyi “Yeni ədəbiyyat” cari informasiya bülleteni xüsusi yer tutur. “Yeni ədəbiyyat” adı ilə iki aydan bir nəşr olunan bu cari informasiya göstəricisi bu gün artıq çap olunmasa da oxucuların cari məlumat axtarış mənbəyi kimi öz əhəmiyyətini qoruyub saxlamışdır.

Soraq və biblioqrafik nəşrlər fondunda “Azərbaycanda tibb və səhiyyə” göstəricisinin cildləri də toplanmışdır.

Kitabxanada 2005-ci ildə bir çox tədbirlər də keçirilmişdir. Mart ayında vərəmə həsr olunmuş «Mütəxəssis günü» uğurlu olmuşdur. Bir çox tibb ocaqlarından həkimlər, elmi işçilər tədbirə dəvət olunmuşlar və həvəslə iştirak etmişlər. Tədbirdə Ağciyər Xəstəlikləri ETİ-nin rəhbər işçiləri və əməkdaşları da iştirak etmişlər. Maraqlı məruzələr dinlənilmiş, vərəmlə bağlı film nümayiş etdirilmiş, vərəmə dair fondada olan ən yeni kitabların şifahi icmalı keçirilmişdir.

Kitabxanada ABŞ ictimai xadimi, alim B. Franklinin yubileyinə həsr edilmiş tədbir keçirilmişdir. (48) Tədbirdə kitabxananın əməkdaşları ilə yanaşı, müxtəlif qonaqlar da iştirak etmişlər. Tədbir zamanı alimə həsr edilmiş müxtəlif səpkili məruzələr dinlənildi, iştirakçıların diqqətinə B. Franklinə həsr edilmiş kitab sərgisi çatdırıldı.

Tibb Kitabxanasında informasiya xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün 2006-cı ildən tibb dair müxtəlif mövzulu CD-lərdən ibarət kartoteka yaradılmışdır. Burada istifadəçilərin informasiya tələbatını tədqiq etmək məqsədilə müxtəlif tədbirlər aparılır. Buraya şifahi sorğular və anketləşdirmə daxildir. Anketləşmə əsasında oxucuların maraq və meylləri, tibb işçilərinin bu gündəki fəaliyyət istiqamətləri, ən müasir tibb sahələri aşkar edilir. Bu da öz növbəsində fondun komplektləşdirilməsində nəzərə alınır. Təbabət digər elm sahələrinə nisbətən nisbətən daha intensiv inkişafdadır. Bu inkişafın əsas tendensiyalarını izləyərək fondun hərtərəfli komplektləşdirilməsi üçün tibbə

dair müasir elmi nəşrlərin nəzərdən keçirilməsi daimi iş fəaliyyətinə daxil edilib.

Tibb Kitabxanasının Elmi-metodiki şöbəsi respublikanın 93 tibb və müəssisənin nəzdində fəaliyyət göstərən tibb kitabxanaları ilə çalışır. Bu kitabxanalarla əlaqələri möhkəmlətmək məqsədilə tez-tez yerlərə gedişlər, ezamiyyət səfərləri təşkil olunur. Bundan əlavə kitabxanalarla zona seminar-trening məşğələlər keçirilir.

Cari ilin səkkiz ayı ərzində kitabxanaya 3250 oxucu gəlişi və 19120 kitab verilişi qeydə alınmışdır. Kitabxanada əsas fondla yanaşı, 595 nüsxə fondu olan Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının fondu, 435 nüsxə fondu olan nadir nəşrlər fondu, son ili əhatə edən kitab və dövrü nəşrlərdən ibarət yeni nəşrlər fondu, depozitar və arxiv fondu vardır.

2008 ci ildən etibarən kitabxananın elektron aytında olan elmi tibb jurnallarının tam mətnini yerləşdirilməsi işlərinə başlanılmışdır. 2006 ci ildə yeni kataloq və kartotekasının redakteəsinə başlanmış işlər 2009 cu ildə başa çardırılmış və oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Kitabxanada kitablar KBT və UOT təsnifatı üzrə düzülmüşdür.

2009 cu ildə kitabxananın elektron saytı yaradıldığından sonra kitabxanada keçirilən bütün sərgilərin mətnləri də elektron saytda yerləşdirilmişdir.

Həmçinin şöbənin işçiləri Amerka Mərkəzi ilə də əlaqə yaratmışlar. Oxuculara həmin mərkəzin kitabxana fondundan istifadə edilməsində köməklik göstərilmişdir. Mərkəzin İnternet vasitəsilə EBSCO verilənlər bazasına açıq giriş təmin olunmuşdur. Kitabxana həmin verilənlər bazasından oxucuları maraqlandıran və fondda olmayan yeni tibbi elmi dövrü nəşrlərdən yararlanmağa yardım etmiş və həmin mərkəzlə əməkdaşlıq etmişlər.

Bundan əlavə kitabxanada komputer zalı yaradılmış və kitabxananın internet resurslarından da yararlanma imkanı da əldə edilmişdir. Kitabxananın bu xidmətindən 155 nəfər oxucu yararlanmışdır. Bundan əlavə komputer zalında 2006 ci ildən daha yeni bir xidmət forması olan disklərdən (CD) istifadənin təşkili təmin edilmişdir. 2007 ci ildə CD lərin ümumi sayı 45 ədəd olduğu halda 2008 ci ildə 54 , 2009 cu ildə isə 70 olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 2004-cü il 12 yanvar və "2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında" 2004-cü il 27 dekabr tarixli sərəncamlarına əsasən, son üç il ərzində ümumi sayı doqquz milyona yaxın ədəbiyyat nəşr olunmuş və ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir. Yeni nəşrlər kitabxana fondlarını və onlardan istifadə imkanlarını

xeyli genişləndirməklə yanaşı, həmin kitabların yerləşdirilməsi baxımından çətinliklər yaratmışdır.

Müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya təminatının həyata keçirilməsində ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer mədəniyyətin bu sahəsində informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq, müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir.

Bu çətinliklərin aradan qaldırılmasının daha bir yolu isə məhz kitabxanada yeni dildə olan ədəbiyyat üçün yeni bir fondun yaradılması yolu oldu. Kitabxanada da bu fondun yaradılmasının əsas mahiyyəti bundan ibarət idi.

Azərbaycan Respublikasının Kitabxanaların işinin yaxşılaşdırılması sahəsində görülən bir digər məsələ isə 2008 ci il 6 oktyabr Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı»dır. Proqramın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planının 2.1. bölməsində kitabxana fondlarının müasir komplektləşdirmə mexanizminin yaradılması, inkişafı və müasir informasiya daşıyıcıları ilə təmin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu işin əsas məqsədi oxucuların mütaliyəyə marağını artırmaq, onlara kitab mədəniyyətini aşılamaqdır. Oxucuların kitab və mütaliyəyə marağını artırmaq üçün respublikanın şəhər və rayonlarında qısa müddət ərzində monitorinqlər keçirilməlidir.

Oxuculara dərslər, dərslər vəsaitləri, elmi-populyar ədəbiyyat, uşaq ədəbiyyatı, bestsellerlər, bədii ədəbiyyat təklif olunmuşdur.

Həmin dövlət proqramına uyğun olaraq yerlərdə bir sıra monitorinqlər keçirilmiş, oxuculara yeni informasiya texnologiyaları ilə istifadə qaydaları mühazirə olunmuşdur.

Bu gün Respublika Tibb Kitabxanası silsilə kütləvi tədbirlərin keçirilməsi ilə daha çox fəaliyyətdədir. Kitabxanada keçirilən tədbirlərə əsasən Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun elmi tibbi kitabxanası 2008 ci ildən bir çox xarici ölkələrin tibbi kitabxanaları ilə əməkdaşlıq yaratmış, eyni zamanda EBSCO elektron resurs bazasına daxil olma imkanı əldə etmişdir. Bu sayədə oxuculara dünya miqyaslı elmi jurnalların elektron variantlarının əldə edilməsi və onların istifadəsinə verilməsi imkanı yaradılmışdır.

Bir digər əməkdaşlıq etdiyi dövlət isə Özbəkistan dövlətidir. Belə ki Daşkənddəki Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzində (AMM) Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Dövlət Elmi Tibb Kitabxanası ilə Özbəkistan Səhiyyə Nazirliyinin Dövlət Tibb Kitabxanası arasında əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanmışdır.

Memoranduma əsasən, hər iki kitabxana arasında əlaqələrin inkişafı Azərbaycan və Özbəkistanın qanunları ilə həyata keçirilir. Sənədə görə, bu elm mərkəzləri arasında informasiya, kitab, jurnal və elektron resursların mübadiləsi nəzərdə tutulur. Hər iki kitabxana əks tərəfin uğurları ilə bağlı guşənin yaradılmasını da öhdəsinə götürür. Tərəflər elektron kitabxana və kataloqların yaradılması ilə bağlı təcrübə mübadiləsinin aparılması haqqında da razılığa gəlmişlər.

İnzalanmış memorendumla əlaqədar olaraq yeni elektron vahid kataloqun yaradılması işinə başlanılmışdır. Bu sahədə aparılan işlər hələ də davam etdirilir və yeni ədəbiyyatın qeydiyyatının aparılması üçün ümumi dövlət kitabxanaları ilə əməkdaşlığa şərait yaradan bir proqram işlənib hazırlanmışdır, lakin istifadəyə hazır deyil. Hazırlanmış bu proqram yeni yaradılmış vahid elektron kataloqun tərkibinə daxil olacaq ədəbiyyatın qeydiyyatının aparılması üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Səhiyyə Nazirliyinin Kitabxana şöbələrinə daxil olan iri kitabxanalardan biri olan Ə.Əliyev adına Azərbaycan Respublikası Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda da kitabxananın inkişafı üçün bir sıra vacib addımlar atılmış, tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Adı keçən kitabxanada aparılan tədbirlərdən biri də " TİBB VƏ ELM" jurnalının nəşrə başlamasıdır. Jurnal Ə.Əliyev adına Həkimləri təkmilləşdirmə İnstitutu tərəfindən təsis edilmişdir və ildə 4 dəfə olmaqla müntəzəm olaraq nəşr olunur. Jurnalın əsas istifadəçiləri İnstitutun işçiləri ilə yanaşı həm də bu sahədə elmi araşdırma aparan alimlər və görkəmli oftomoloqlardır. Jurnal bu və ya digər sahə üzrə kitabxanaya müraciət edən oxucuların sorğularının ödənilməsində müstəsna rol oynayır.

Jurnal tibb elminin müxtəlif sahələri, həmçinin oftomologiya sahəsinə dair məqalələrin orijinal variantlarını özündə birləşdirmişdir. Jurnal 22 iyun 2015 ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən rəsmi Dövlət Qeydiyyatına alınıb (№ 3990).

Beynəlxalq ISSN Mərkəzində (Paris, Fransa) qeydiyyatdan keçərək mətbu orqan kimi ISSN 2413-3302 nömrəsi ilə nəşr statusu qazanıb. Jurnalın indiyə qədər 2 sayı işıq üzü görmüşdür.

Bundan başqa həmçinin kitabxanada Ədliyyə Nazirliyinin Tibb Xidmətində çalışan işçilər üçün səyyar ixtisas artırma kursları da təşkil olunmaqdadır. Qeyd etmək istərdim ki, ADHTİ-də tədrisin səyyar və səyyar-distant formaları uzun illərdir ki, tətbiq olunur və bu sahədə kifayət qədər təcrübə toplanmışdır. Adı çəkilən kursların effektiv keçirilməsi üçün bütün imkanlar yaradılacaqdır.

Ə.Əliyev adına ADHTİ-də gənc alim və mütəxəssislərin elmi potensialının artırılması, onların tibb elminin müxtəlif sahələrində

araşdırmalarını stimullaşdırılması institut rəhbərliyinin daimi nəzarətindədir. Bu araşdırmaların nəticələrinin ictimaiyyətə çatdırılması müamələ keçirilən gənc alimlərin elmi-praktiki konfranslarında həyata keçirilir. Bu qəbildən olan növbəti elmi-praktiki konfrans 2015-ci ilin may ayının 7-də keçirilmişdir. Konfransda təbabətin müxtəlif problemlərinə həsr olunmuş məruzələrlə həm rezidentlər, həm də kafedraların gənc əməkdaşları çıxış etmişlər.

Azərbaycan Tibb Universitetinin əsaslı kitabxanası da Səhiyyə Nazirliyinin Kitabxana şəbəkəsinə daxil olan iri kitabxanalarında biridir. Kitabxana Tibb sahəsində təhsil alan bütün oxucuların sorğularının ödənilməsi ilə yanaşı həmçinin öz fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün də bir sıra fəaliyyətlər göstərməkdədir. Belə ki Kitabxana universitet yarandığı vaxtdan yəni, 1940 -cı ildən bu yana öz fəaliyyətini uğurla davam etdirməkdədir. Kitabxanada universitetin alimlərini məqalələri, avtoreferatlar, xarici jurnallarda nəşr olunan elmi məqalələrlə yanaşı həmçinin bir çox köhnə və yeni ədəbiyyat toplanmışdır. 2008-2013- cü illər kitabxanaların işinin yaxşılaşdırılması üçün tətbiq olunan dövlət planında qeyd olunduğu kimi kitabxana texnoloji yeniliklərə cavab verən ən yeni avadanlıqlarla təchiz olunmuş, eyni zamanda kompüter zalı yaradılmışdır. 2012-ci ildə kitabxananın elektron saytı yenidən yaradılmış və daha da təkmilləşdirilmişdir. Kitabxananın saytında həmçinin ödənişli xidmət işi də fəaliyyət göstərir. Belə ki kitabxana bir çox xarici ölkələrdə və eyni zamanda respublikamızda çıxan elmi jurnallarla əlaqə yaratmış və onlarla elmi əməkdaşlıq həyata keçirməkdədir. Bu məqsədlə oxuculara lazım olan hər bir ədəbiyyatın təmin olunması və onlara maksimum kitabxana xidmətinin göstərilməsi üçün bu xidmət növü yaradılmışdır.

1991-2015-ci ildə Azərbaycanda kitabxana işinin yaxşılaşdırılması sahəsində Tibb Kitabxanasında lokal kompüter və internet şəbəkəsi təşkil olunmuşdur. Şəbəkə vasitəsilə İRBİS-64 kitabxana-informasiya proqramının kataloqlaşdırma və komplektləşdirmə modulları ilə işə başlanmışdır. Bununla əlaqədar olaraq kitabxananın müvafiq sahələrində çalışan əməkdaşlar kitabxanada keçirilən təlim məşğələlərində iştirak etmişlər.

Tibb Kitabxanasında elektron kataloq təşkil edilmişdir. Hazırda 58 adda jurnal, 6 adda qəzet elektron kartotekaya, 4115 nüsxə kitab, 14029 məqalə elektron kataloqa, 3500 nüsxə elektron komplektləşdirmə moduluna daxil edilmişdir. Kitabxanaya alınan yerli, xarici jurnal və qəzetlərin 14029 məqalənin analitik təsviri elektron kataloqda öz əksini tapmışdır.

Müasir dövrdə birbaşa Səhiyyə Nazirliyinin rəhbərliyi və nəzarəti altında Dövlət Elmi Tibb Kitabxanasında bir sıra silsilə tədbirlər keçirilmişdir. 2016-cı ildə noyabr ayının 16-da Dövlət Tibb Kitabxanasında keçirilən tədbir buna misaldır. Tədbirdə qeyd edilmişdir ki, ölkədə tibb elminin və səhiyyənin

ilkin sənədlərlə və informasiya ilə təmin edilməsi məqsədilə bitkin bir sistem formalaşdırmışdır. Bura, ilk növbədə, tibb kitabxanaları və elmi tibb informasiya bölmələri aiddir. Həmin təşkilatlar içərisində aparıcı mövqə Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Dövlət Elmi Tibb Kitabxanasına məxsusdur.

Kitabxana Səhiyyə orqanlarına, elmi-tədqiqat və müalicə-profilaktika müəssisələrinə əhəlinin sağlamlığı problemləri, sosial-gigiyena, səhiyyənin təşkili, klinik və profilaktik təbabət, sanitar-epidemioloji səhiyyə və tibb elminin digər sahələri ilə məşğul olan alim və mütəxəssislərinə kitabxana-bibliografiya və sənəd informasiya xidməti göstərir.

Müəssisə Azərbaycan Respublikasında tibb kitabxanaları şəbəkələrinə təşkilati-metodik rəhbərliyi və onların əlaqəli fəaliyyətini həyata keçirmək, elmi-tədqiqat institutlarının, ali və orta tibb təhsil müəssisələrinin elmi tibb informasiya şöbələrinin fəaliyyətinə metodiki və koordinasiya üzrə rəhbərliyi həyata keçirir.

Hazırda Tibb Kitabxanasına göstərilən qayğı günü-gündən artır. Belə ki, 19 dekabr 2014-cü ildə Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Naziri cənab Oqtay Şirəliyev cənabları tərəfindən Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyində olan kitabxana-informasiya şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi barədə Əmr imzalanmışdır. Əmrin icrası üzrə vahid elektron tibb kitabxana şəbəkəsinin yaradılması və elektron kataloqlarının genişləndirilməsi məqsədilə yeni kitabxana-informasiya proqramı yaradılmışdır. Hazırda kitabxananın yeni internet saytı üzərində işlər gedir. Bu saytda tibb kitabxanası şəbəkəsinin vahid elektron toplu kataloqunun təqdim edilməsi planlaşdırılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik 3 hissədə. I və II hissə.* B., 2001, 398 s.
2. Xələfov A. A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik III hissə.* B., 2003, 398 s.
3. Xələfov A. *Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932).* - B., 1960. - S.112
4. Исмаилов Н.И. *Развитие, современное состояние и пути совершенствования региональных библиотечно-библиографических ресурсов по медицине. / на материалах Азерб. ССР. Диссертация на соискание ученой степени канд.пед.наук.* - М., 1987. – С.95
5. *Respublika Tibb Kitabxanasının 2015-2016-ci illər hesabatı.*

**ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАТИЗИЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
РЕСПУБЛИКАНЬСКОЙ НАУЧНО-МЕДИЦИНСКОЙ
БИБЛИОТЕКИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ**

ЗЕЙНАЛОВА Х.О.

РЕЗЮМЕ

Статья отражает в себе деятельность и приоритеты развития медицинской партии в составе национальной библиотеки – Республиканская Медицинская Библиотека – после присуждения независимости Азербайджану. Глава государства в этой области находит свое отражение в широком диапазоне команд и инструкций, а также его применение и реализация механизма является частью этой статьи.

В статье также говорится о внедрении компьютеризации и информационных технологий, применяемых в библиотеке на CD, о природе прикладной программы Ирбис-64.

Ключевые слова: Промышленность, Медицинская библиотека, CD, IRBIS, EBSKO

**ACTIVITIES OF REPUBLICAN MEDICAL LIBRARY IN SCIENCES
OF LIBRARIANSHIP AND BIBLIOGRAPHY THAT IS THE
SUBJECT OF RESEARCH**

ZEYNALOVA H.O.

SUMMARY

The article reflects in itself activity and prospects of development of Medical part inside the National Library – Republic Medical Library – after the independence of Azerbaijan. The Head of State in this field is reflected in the wide range of commands and instructions, and its application and implementation mechanism is a part of this article.

In the article also talked about, as well as, in connection with the introduction of computerization and information technology applied to the library on CD disks, IRBIS-64 program's nature of the application.

Keywords: Industry, Medical Library, CD, IRBIS, EBSKO

MÜASİR DÖVRDƏ
AZƏRBAYCAN NƏŞRİYYAT SİSTEMİNDƏKİ
ÇAP TEXNOLOGİYALARI

ABASOVA L.Q.
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi
kafedrasının müəllimi

Məqalədə bu gün respublikamızda fəaliyyət göstərən poliqrafiya müəssisələrinin sayı haqqında dəqiq məlumat verilir. Məqalədə, ölkəmizdə nəşriyyat və mətbəə sistemində istifadə olunan çap avadanlıqlarından bəhs olunur. Həmçinin burada çap avadanlıqlarının ayrı-ayrılıqda quruluşu haqqında da məlumat verilir. Ümumilikdə, məqalə müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında yaradılmış çap mərkəzlərində istifadə olunan çap texnologiyalarına həsr olunmuşdur.

Açar sözlər: texnologiya, poliqrafiya, çap avadanlıqları, kağız formatı, istehsal, ofset, rəqəmsal, dizayn, kitab.

Ümumiyyətlə, tarixə nəzər salsaq respublikamızda 1970-ci illərdən mətbəələrin avtomatik poliqrafiya avadanlıqları ilə təchiz olunmasına xüsusi diqqət verilmişdir. Belə ki, N-14 markalı xəttökən, AMŞ markalı şriftökən nabor maşınları, PRK-2 rotasiya, PD-3, “Viktoriya”, PS – 3A çap maşınları, basma vərəqlərini yığan, kitab blokunu cildə geydirən, basma vərəqlərini bükən və sapla tikən maşınlar qurulmağa başlayır.

Bu gün respublikamızda 213 poliqrafiya müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bunlardan 73 dizayn və çap mərkəzi, 5 ixtisaslaşmış çap mərkəzi, 63 mətbəə, 28 nəşriyyat, 7 ofset çap mərkəzi, 9 reklam məhsulları istehsalı, 28 isə vizit kartların çapı ilə məşğul olan müəssisələrdir.

Bu nəşriyyatların (çap müəssisləri, mətbəələr və s.) hər biri günün tələblərinə uyğun olaraq çap avadanlıqları ilə təchiz olunmuşdur. Bunlar aşağıdakılardır:

KOMORI Lithrone S40P Yaponiya istehsalı olub, çap müddətini ikiqat azaldan, 2 tərəfli çap üsuluna malik çap maşınıdır. Çap olunacaq materialın ölçüləri maksimum 720 x 1,030 mm, minimum 360 x 520 mm-dir. Texniki göstəriciləri aşağıdakılardır:

Kağız formatı: maksimal (birtərəfli çap) 700 x 1, 020 mm; minimal (birtərəfli çap) 710 x 1,020 mm; Çap olunacaq material: maksimal 710 x 1, 030 mm; minimal 360 x 520 mm; qalınlıq 0.04 – 0.3 mm; İstehsalat sürəti: maksimum sürət 15, 000 vərəq/saat.

Alman poliqrafiya sənayesinin ən son məhsulu olan "**KBA Rapida - 106**" rəngli çap maşını regionda ilk dəfə olaraq "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evinin mətbəəsində qurulmuşdur. Bu çap maşını yüksək sürətlidir və 1 saatda 18 000 vərəq çap edə bilir. Eyni zamanda, bu çap maşını 2 tərəfli çap üsuluna da malikdir və 1 saatda 15 000 vərəq çap edə bilir. Texniki göstəriciləri aşağıdakılardır:

Kağız formatı: maksimal (birtərəfli çap / alt-üst (rotasiya) çapı) 740 x 1,060 / 740 x 1,060 mm; minimal (birtərəfli çap / alt-üst (rotasiya) çapı) 340 x 480 / 400 x 480 mm; Çap formatı: maksimal 730 x 1,050 mm; alt-üst çapda maksimal kağız 720 x 1,050 mm; Çap olunacaq material: standart 0,06 - 0,7 mm; Çap üçün nazik kağızdan istifadə: 0,04 mm; Kartondan istifadə 1,2 mm; Mikroqofrokartondan istifadə 1,6 mm; Alt/üst (rotasiya) çap maşını 0,8 mm; İstehsalat sürəti: 10 çap seksiyalı 18.000 vərəq/saat; 10 çap seksiyalı alt-üst çap maşınında kağızın bir tərəfli çapı 18.000 vərəq/saat; 10 çap seksiyalı alt-üst çap maşınında kağızın alt-üst çapı 15.000 vərəq/saat; Stapelin hündürlüyü: Özünizamlama 1.300 mm; qəbul 1.200 mm; Formaların və ofset təbəqələrin formatı: formaların formatı 795 x 1.060 mm; sürətçıxarmada boş yer 35 mm; ofset təbəqənin formatı 860 x 1.070 mm.

"**BOBST Novacut-106**" kəsmə maşını İsveçrə istehsalıdır və kompüterlə idarə olunur. Kağız, karton, plastik, taxta və s. materialları istənilən ölçüdə və formada kəsə bilir. İsti və soyuq kəsim lövhəsinə və 1 saatda 8000 vərəqə kimi kəsmə qabiliyyətinə malikdir. Texniki göstəriciləri aşağıdakı kimidir:

Qapalı hissəsi: minimal kağız ölçüsü 80 q/m; Karton və ya bərk lövhə 2000 q/m²; bükülmüş lövhə: 4 mm-ə kimi; qabiliyyəti: Vərəqin maksimal ölçüsü 1060 x 725 mm; vərəqin minimal ölçüsü 1060 x 710 mm; Maksimal istehsal sürəti 8000 vərəq/saat; Kəsmə gücü 2.6 MN; Bıçaq kəsimi: Tutucu kənarların maksimal ölçüsü 1060 x 725 mm; Maksimal qabarma ölçüsü 1060 x 710 mm; Tutucu kənarlar 9-17 mm; Kəsim xəttinin hündürlüyü 23.8 mm; Paletin hündürlüyü (kağız toplusu): Ötürücünün maksimal ölçüsü 1400 (1800) mm; Ötürücünün maksimal ölçüsü (dayanmadan, manual) 1100 (1500) mm; Çatdırmanın maksimal ölçüsü 1100 (1500) mm.

"**Müller Martini Presto**" tel-tikiş maşını öz dövriyyə sürətinə görə ən sürətli maşınlardan biridir. Saatda minimum 1500 t/s, maximum 8000 t/s sürəti ilə işləyir. Bundan başqa "Touch Screen" ekranı ilə asan idarəsi və əlverişli dizaynı maşını işlədənə problem yaratmır və yüksək keyfiyyətli tel-tikiş işləri görür. Eyni anda həm tikiş, həm kəsim, həm də yığım işini görür. İsveçrə istehsalıdır. Texniki göstəriciləri aşağıdakılardır:

Mexaniki sürət (min. - maks.) 1500 t/s - 8000 t/s; Yığıcı sayı 6 + qapaq; Tikiş başlıqları 2 + 2.

İsveçrə istehsalı olan "**Muller Martini Ventura MC**" sapla tikiş maşınıdır. Yüksək keyfiyyətə və optimal sürətə malikdir. İstənilən formatlarda tikiş işləri görə bilir. Bu avadanlığın ən vacib xüsusiyyətlərindən biri də avtomatik xəta bildirmə qabiliyyətinə malik olmasıdır. Texniki göstəricisi aşağıdakı kimidir:

Mexaniki sürət maksimum 12000 t/s, format: vərəqin eni uzunluğunu və qalınlığı minimum 120 mm/80 mm, maksimum 510 mm, 320 mm, 4 mm; tikişlərin sayı sadə tikiş 13, ikiüzlü tikiş 7, birləşdirilmiş tikiş 13; tikişin uzunluğu maksimum 16,5 mm-dir.

"**Vatan Makina FC 1450**" kəsmə maşını Türkiyə istehsalıdır və yüksək sürətli kəsim gücünə malikdir. Qalınlığı 40 qr/m²-ə qədər olan kağızları və qalınlığı 500 qr/m²-ə qədər olan kartonu kəsə bilir. Texniki göstəriciləri aşağıdakı kimidir:

Bobinlərin eni 1430 mm; Kağızın/kartonun qalınlığı 40 qr/m² - 500 qr/m²; Kəsim uzunluğu standart 300 mm/1450 mm; Kəsim sürəti 300 m/dəq.; Kəsim dəqiqliyi 0.25 mm; Bobinin dairəsi Oxsuz – Hidravlik; Bobin sayı 2; dayandırma - avtomatik dartılma idarəli; Dairəvi bıçaq-dilimləmə tənzimləne bilən; Elektrik gücü 15 kv/18 kv - 380 V.

"**YUYİN TYM-1020**" maşını çap olunmuş qalın kağız və ya karton vərəqlərdə folqa ilə (qızılı, gümüşü) zər vurulması və ya batıqların vurulması üçün istifadə olunan dəzgahdır. Çin istehsalıdır. Reklam atributları və qutu istehsalında daha çox istifadə olunur. Bu maşında zərlərin vurulmasını və kəsilməsini eyni vaxtda etmək mümkündür. Xüsusi texnologiya sayəsində minimum itki ilə işləmək imkanına malikdir. Texniki göstəriciləri aşağıdakılardır:

Maksimum Kağız formatı 1020 x 720 mm; Minimum kağız formatı 400 x 360 mm; Maksimum kəsim formatı 1010 x 710 mm; maksimum zərvurma sahəsi 975 x 685 mm; maksimum kəsim sürəti 6500 təbəqə/saat; Maksimum zərvurma sürəti 5000 təbəqə/saat; Qızdırıcı sayı 12; İstismə dərəcəsi 0-199 °C; Kağızın qalınlığı 1-1.5 mm kəsim - 4 mm karton qutu; təzyiq 250 ton, maksimum güc 46.5 kW, çəkisi 18.5 ton.

Bu gün respublikamızda fəaliyyət göstərən nəşriyyatlarda istifadə olunan çap maşınlarına nümunə olaraq aşağıdakıları göstərə bilərik:

KBAGenius 52 – dörd rəngli, kompüter idarəli, təbəqəli ofset maşını;

ADA ST 856 PA – beş rəngli ofset maşını;

Ryobi 522 HXX – iki rəngli, A3 formatlı ofset maşını;

KBA Rapida 75-6 – altı rəngli ofset çap maşını;

Dörd rəngli ofset maşını;

Duplo DP – S 850 rəqəmsal dublikator;

RİSO HC 5000 – dörd rəngli rəqəmsal rezograf;

RİSO HC 5 500 – dörd rəngli rəqəmsal rezoqraf;

Riso ComColor – dünyada ən sürətli tam rəngli printerdir. İkiüzlü çap funksiyasına malik olan ComColor keyfiyyət baxımından ofset maşınları ilə rəqabət apara biləcək qüvvəyə malikdir. Çap məhsullarının maya dəyəri az olduğu üçün RİCO ComColor printerində tərtibatında az miqdarda rəngli detallardan istifadə olunmuş kitab və jurnalların və eləcə də firma blanklarının çapında istifadə olunur.

Schmedt - tam avtomatlaşdırılmış cildləmə xətti. Almaniya istehsalı olan bu avadanlıqlar cildləmədəki əl əməyini minimuma endirməklə yüksək keyfiyyətli cildləmə məhsullarının alınmasına şərait yaradır. Bu avadanlıqlar eyni zamanda yüksək tirajlı məhsulların qısa zamanda cildlənməsini təmin edir.

KIP-RIP 7800 - rəqəmsal plakat-baner çapı. KIP-RIP 7800 geniş formatlı (912 mm) lazer printerində plakat və banerlərin çapı yüksək keyfiyyət, böyük həcmli tirajların qısa müddətdə yerinə yetirilməsi və ən əsası isə çap məhsullarının maya dəyərinin aşağı olması imkanını verir.

Konica Minolta c 8000 - yüksək sürətə və ofset çapı ilə rəqabət apara biləcək keyfiyyətə malik olan tam rəngli rəqəmsal çap maşınıdır. Çapda tərkibində yağ olmayan SMİTRI HD tonerindən istifadə olunur ki, bnu da hazır çap məhsullarına xüsusi canlılıq verir.

Eurobind 600 – bu aparatla həm soyuq həm də isti laminasiya xidmətləri həyata keçirilir. Burada müxtəlif formatlı çap işlərinin birüzlü və ikiüzlü laminasiyası həyata keçirilir.

Heidelberg SM-52 - Ofset çapını həyata keçirir. Ofset çapında dünyada liderliyini qoruyan Heidelberg SM-52 çap maşınında rənglərin avtomatik tənzimlənməsi sistemi əldə edilən məhsullarda, xüsusən şəkil çapında üstün nəticələr əldə etməyə imkan yaradır.

Aparılan tədqiqat nəticəsində məlum olur ki, bu gün ümumilikdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən çap müəssisələrində əsasən rəqəmsal çap, offset çapı: tam rəngli offset çapı, digital offset çapı; iri formatlı çap: banner, vinil, holst, oboy materialı üzərində çap, flayerlər; sublimasiya çapı, lazer nəqqaşlama, naxış tikmə və naxış basma üsulu ilə çap, tampon çapı; ipək çapı: trafaret və ipək trafaret çapı; transfer çapı, lazer çapı, şırnaklı printerlə çap, fleks çapı, fotovinildə çap və s. həyata keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Cəfərov Ş. *Kitab çapı*. Bakı: Vətən, 2013, 206 s.
2. Ələsgərova İ. *Kitabın bədii və texniki tərtibatı*. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2010, 184 s.

3. Nəbili Ə. Qəzet tərtibi və buraxılışı texnikasının əsasları. Bakı: Maarif, 1983.

4. Xanbabayev Ə. Azərbaycan kitabının beynəlxalq nüfuzu. //Kitablar aləmində, 1983, №3

ПРО ПЕЧАТНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В ПЕЧАТНОЙ СИСТЕМЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

АБАСОВА Л.Г.

РЕЗЮМЕ

В статье содержится информация про действующие в настоящее время полиграфические предприятия в нашей республике. В статье речь идет о полиграфическом оборудовании используемой в печатной системе нашей страны. В том числе приводится информация о структуре отдельно взятых полиграфических оборудований. В целом статья посвящена полиграфическим технологиям используемых в полиграфических центрах Азербайджанской Республики в современном мире.

Ключевые слова: технологии, полиграфия, печатное оборудование, формат бумаги, производство, офсетная, цифровая, дизайн, книга

PRINTING TECHNOLOGIES USED IN THE MODERN ERA OF THE REPUBLIC PUBLISHING SYSTEM

ABASOVA L.G.

SUMMARY

In the article it is given accurate information about the number of polygraphy institutions operating in the country. The article is about printing equipments which are used in the printing and publishing system. Also information about the structure of the printing equipments are provided separately. Overall, the article is about the modern printing technologies used at the printing centers established in the Republic of Azerbaijan.

Key words: technology, printing, printing equipment, paper format, production, offset, digital, design, book

**AMERIKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE KANADA'DA
KÜTÜPHANE VE BİLGİBİLİM EĞİTİMİ****GÜLER DEMİR***Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi**Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü**gulerdemir@kastamonu.edu.tr, gulerdemir2009@gmail.com*

Eğitim, bireylerin toplum yaşayışında ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda belirli konumlarda yer edinmeleri için gereken bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, doğrudan ve/veya dolaylı olarak kurumsal ve/veya kurumsal olmayan biçimlerde yardım etmeyi amaçlamaktadır. Eğitim süreçleri, içine kapalı ve bağımsız süreçler değildir; yerel ve global düzeyde değişiklik ve gelişmelerin ortaya çıkardığı gereksinim ve koşullardan çeşitli biçimlerde etkilenirler. “Kütüphane ve Bilgibilim Eğitimi” de bilim ve teknolojinin ortaya koyduğu yeni ortam, olanak ve koşullar çerçevesinde oluşan gereksinimlere cevap vermek üzere kendini sürekli olarak yenilemektedir. Bu çalışmanın amacı, anılan varsayımlardan yola çıkarak, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da Kütüphane ve Bilgibilim Eğitimi, eğitim programları ve eğilimlerini incelemek, günümüz koşul ve değişiklikleri çerçevesinde nasıl şekillendiklerini irdelemektir.

***Anahtar Sözcükler:** Eğitim, eğitim programı, kütüphane ve bilgibilim eğitimi, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada*

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri’nde ondokuzuncu yüzyılda gelişen kütüphaneler beraberinde profesyonel iş gücü gereksinimini getirir getirmez kütüphanecilik eğitiminin okullarda yapılandırılması ve ders programlarının geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Bununla beraber, kütüphaneciliğin onyedinci yüzyıldan ondokuzuncu yüzyılın başına dek bu alanda kurumsal düzeyde özel bir eğitim almayan; kütüphaneciliği ya kendi kendine öğrenen ya da kendisinden önceki kişilerden eğitim alan kişiler tarafından geliştirildiği bilinmektedir. Bu kişilere, Amerika Birleşik Devletleri’nde “*Advis pour dresser une bibliothèque*” (1627) başlıklı; kendisinden sonraki kütüphaneciler için temel bir kılavuz olan kitabın yazarı Gabriel Naudé, onu izleyen Claude Clément, Louis Jacob, Charles Nodier, Saint-Beuve, Lecomte de Lisle, Pierre Gustave Brunet ve diğerleri örnek verilebilir (Regneală, 2010: 16-17). Kütüphanecilik eğitiminin ilk biçimlerinin dünyada genel olarak ondokuzuncu yüzyılda birbirine benzer biçimde; önce usta-çırak ilişkisi ve/veya kişisel deneyimlerle, daha sonra da bağımsız bir alan olarak ortaya çıktığı söylene-

bilir (Regneală, 2010: 16-17; Wikipedia the Free Encyclopedia, 2016). Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra dünyada pek çok değişim ve gelişmeye koşut biçimde bu eğitim usta-çırak ilişkisi ile biçimlenen yapısından sıyrılmış; gittikçe gelişen kütüphanelerin ortaya çıkardığı gereksinimlerle birlikte daha da özelleşen bir eğitim ve başlıbaşına bir meslek alanı olarak doğmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde "Ekonomi Okulu" adı altında 1887 yılında Columbia Üniversitesi'nde Melvil Dewey tarafından programlanan "seçim", "bibliyografya", "yönetim", "kitap restorasyonu" ve "kataloglama" gibi alana özgü dersleri kapsayan eğitim üniversite düzeyinde bir ilk'e işaret etmektedir. 1887 ve 1925 yılları arasında pek çok okul bunu izlemiştir. 1926 yılında Carnegie Vakfı'nın Chicago Üniversitesi'nde kurduğu "Graduate Library School"; 1948 yılında Amerikan Kütüphane Derneği'nin kütüphanecilikte uzmanlaşmak için "master" düzeyini ölçüt olarak kabul etmesi bu anlamda önemli gelişmelere örnektir (Regneală, 2010: 17). Kanada'da ilk üniversite düzeyinde kütüphanecilik eğitiminin programlanması 1904 yılında Montreal, Quebec'te McGill Üniversitesi'nde başlatılmış ve 1931 yılında bir lisans eğitimi olan "*Bachelor of Library Science*" programı hayata geçirilmiştir. 1969 yılında Alberta Üniversitesi'nde kurulan okul ise köklü ve tarihi önemi olan bir diğer örnektir. Lisans, yüksek lisans ve ikisi çokdisiplinli alanda içeriğe sahip bulunan beş doktora düzeyinde eğitimi ile okul Amerikan Kütüphane Derneği'nin akreditasyon ölçütlerini karşılayan bir yapıya sahiptir (Curry, 2000: 325). Amerikan Kütüphane Derneği tarafından 1977'de başlatılan ve Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Puerto Rico'da kütüphanecilik eğitimi veren okullarda master düzeyinde ders programlarının belli ölçütlere uygunluğuna ilişkin uygulanan akreditasyon denetimi önemli bir uygulama sayılmaktadır (Regneală, 2010: 18; ALA, 2016).

Günümüzde, internet, bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile kütüphanelerin gittikçe daha fazla elektronik ve dijital içerikli yayınlara yönelmesi; çok çeşitli ortam ve biçimlerdeki bilgi kaynaklarının artışı; keza daha fazla elektronik ve dijital ortamlarda hizmete eğilim; "z kuşağı", "y jenerasyonu", "dijital yerli" gibi nitelemelerle anılan yeni kullanıcı tipi; yeni ilgi ve gereksinimler; hepsi beraberinde kütüphane, bilgi ve belge merkezlerini etkilerken; bu alana ilişkin eğitimi de bu yönde biçimlendirmiştir. Eğitim programlarının değişen koşul ve gereksinimler ile kendisini yenilemesi bu çerçevede ortaya çıkan doğal sonuçtur. Bu sonucun en belirgin yansıması, ilerleyen örneklerde de görüleceği gibi statik; durağan ve bina merkezli bir olguya işaret eden kütüphane (*library*) kavramının yerini bilgi (*information*) kavramının almaya başlamasıdır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı, güncel eğilim ve gereksinimlerin bu bağlamda etkisinin anlaşılması amacı ile Amerika Birleşik Devletleri ile

Kanada'dan alınan örnek okul ve eğitim programlarının incelenmesine ayrılmıştır. Örnek okulların ve ders programları ile içeriklerinin incelenmesi için ağırlıklı olarak ilişkili web sayfalarından bilgi alınmıştır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE KANADA'DA KÜTÜPHANE VE BİLGİBİLİM EĞİTİMİNE İLİŞKİN GELİŞMİŞ ÖRNEKLER

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

KUZEY TEKSAS ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANE VE BİLGİBİLİM BÖLÜMÜ:¹

Kuzey Teksas Üniversitesi (*the University of North Texas - UNT*) Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü (*the Department of Library and Information Sciences*) 2013 yılı istatistiklerinde ABD'de aynı alanda eğitim veren en iyi bölümler listesinde üst sıralarda yer almaktadır (US News & World Report , 2016). U.S. News & World Report tarafından verilen habere göre, 2014 yılında üniversite ABD'de üç eğitim alanında ülkenin en iyi üniversitesi seçilmiştir. Bu alanlar arasında “*Library and Information Sciences*” (Kütüphane ve Bilgibilim), “*Health Librarianship*” (Sağlık Kütüphaneciliği) ve “*School Library Media*” (Okul Kütüphane Medyası) alanı yer almaktadır (Wikipedia the Free Encyclopedia, 2016). Kuzey Teksas Üniversitesi, ABD'de Kaliforniya'dan sonra ikinci büyük eyalet olan Teksas'ta Denton'da bulunan 1890 yılında kurulmuş köklü bir üniversitedir. Mühendislik, İşletme, Eğitim, Güzel Sanatlar, Sosyal Bilimler gibi pek çok disiplin alanında eğitim veren üniversite ülkenin 25. büyük üniversitesi olarak bilinmektedir. Bölgenin kalkınmasına ilişkin projelerinin yanı sıra, Teknoloji Transferi ve Ekonomik Gelişim ekibi, Discovery Park ve Mühendislik Fakültesi ve Bilgi Fakültesi bünyesinde, üniversitenin kurum dışı araştırmalara kapı açan ekonomik girişimlerini desteklemektedir. Araştırma ve geliştirme projeleri ile üniversitenin özel sektörle de işbirlikleri mevcuttur. Üniversite öğrencilerine, laboratuvar ve tesis destekleri ile beraber, iş ve endüstri alanlarında araştırma, girişim, iş ve deneyim olanakları sunulmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi, üniversite ABD'de üç eğitim alanında 2014 yılının en iyi üniversitesi seçilmiştir. Bu alanlar arasında Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü yer almaktadır. Kuzey Teksas Üniversitesi'ne bağlı olan Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü, Bilgi Fakültesi'nin (*the College of Information*) bir bölümü olarak eğitim vermektedir. “*The Master of Science degree program*” (yüksek lisans düzeyindeki eğitim programı) ALA tarafından akreditasyon almaktadır. “*The School Library Media Certification*” (Okul

¹ Universtiy of North Texas, Department of Library and Information Sciences (Çevrimiçi adres): <http://lis.unt.edu/>

Kütüphanesi Medya Sertifikası) ülke içinde eğitimi ile sekizinci sıradadır. Bölüm, ülke çapında en geniş çok disiplinli alanları kapsayan doktora eğitimi ile öne çıkmaktadır (<http://lis.unt.edu/>).

Tarihsel olarak, Kuzey Teksas Üniversitesi'nde söz konusu eğitimin kökleri "North Texas State Teachers College Bulletin"ın Haziran 1925 sayısında listelenen ve kütüphaneci Pearl C. McCracken tarafından verilen "Library 101", "Library 102" ve "Library 103" derslerine dayanmaktadır. Bu dersler, kitapların pratik kullanımına ilişkin bilgileri içermektedir. 1935-36 yıllarında, daha önce İngilizce Bölümü'nde çalışan Kate Medders, okul kütüphaneleri için öğretmen-kütüphanecileri (*teacher-librarians*) yetiştirmeyi öneren bir eğitim sistemi teklifinde bulunur. Medders ve Denver Üniversitesi "School of Librarianship" (Kütüphanecilik Okulu)'ndan ziyaretçi öğretim üyesi Beatrice Holt tarafından 23 öğrenci ile 1935-36 yaz döneminde sürdürülen dört derslik bir eğitim uygulanır. 1939 sonbaharında "the College of Arts and Sciences" (Sanat ve Bilimler Okulu) çerçevesinde "Department of Library Service" (Kütüphane Hizmetleri Bölümü) açılır ve lisans ve lisansüstü düzeyinde eğitim başlatılır. Bölüm, 1940-41 yıllarında ilk mezunlarını verir. Programlar, çeşitli profesyonel alanlarda çalışmak üzere "kendilerini okumaya ilişkin geniş ilgi alanlarında yetiştirmeleri ve bilgiyi özümsemek üzere eğitmeleri" beklenen, öğrenciler yetiştirmeye yöneliktir. Bu öğrencilerin "sosyoloji, ekonomi, fen, eğitim, gazetecilik, psikoloji, müzik ve diğer bilindik pek çok öğrenme alanında eşit dengeye sahip bir entellektüel okuma" kültürü ile donanmalarını temel alan genel bir eğitim geçmişine sahip olmaları istenmektedir. Aynı zamanda, "yabancı ve ulusal tarih" konularını bilmeleri ve en az bir yabancı dile ilişkin bilgileri olmaları beklenmektedir. Kütüphane Hizmetleri Bölümü'nde sürdürülen eğitim programlarına yeni bir takım dersler eklenir ve 1941 yılında bu programa "Summer Clinics for School Librarians" (Okul Kütüphanecileri İçin Yaz Klinikleri) dahil edilir. Program, 1940'lı yılların sonlarında ve 1950'li yılların başlarında, çocuklar, gençler, üniversite kütüphanesi yönetimi ve özel kütüphaneler için kitap ve diğer materyaller ile yeni derslerin desteği çerçevesinde geliştirilir. 1963 yılında yeni bir "Master of Library Science" (Kütüphane Bilimi Yüksek Lisans Derecesi), 1967 ve 1968 yıllarında da yüksek lisans sonrası eğitimi kapsayan "Certificate of Advanced Study" (İleri Çalışma Sertifikası) ve "Texas Woman's University – TWU" (Teksas Kadın Üniversitesi) ile işbirliğine paralel "Doctor of Philosophy" (Doktora) derecesinde programlar tanıtılır. Aynı yıllarda "the Department of Library Sciences" (Kütüphane Bilimleri Bölümü), "the School of Library and Information Sciences" (Kütüphane ve Bilgibilimleri Okulu) olarak yeniden yapılandırılır. Burada bölüm/okul adına *information* kavramının eklenmesi dikkatleri çekmektedir. Okulun misyonu lisansüstü düzeyinde

mesleki programlara odaklanılmasıdır. 1970 yılında lisans eğitiminin devamından vazgeçilir. 1970’li yılların sonlarında alandaki gelişmelerin ışığında lisans derslerinin yeniden gözden geçirilmesi sonucunda bu dersler 1981 yılında yeniden aktifleştirilir. 1983 yılında yüksek lisans (M.S.) eğitiminde ya “*library science*” (kütüphane bilimi) ya da “*information science*” (bilgibilim) kategorisinde ayrı ayrı odaklanma söz konusudur. İlişkili fakülte, yeni alan ve konumların eklenmesi ile büyür. ALA tarafından 1965-66 yıllarında yüksek lisans düzeyi için ilk akreditasyon verilir, 1976 ile 1984 yıllarında bu programlar yeniden akredite edilir (<http://lis.unt.edu/>).

1990’lı yıllarda ders programlarına bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimine uygun olarak web tabanlı tam ve yarı zamanlı derslerin eklenmesi, bir başka deyişle “*distance learning*” (uzaktan eğitim) eğilimi başlar. 1999 yılında çevrimiçi “*Learning Resource Endorsement*” (Eğitim Kaynağı Desteği) programı, ülke çapında uzaktan eğitimin uygulanması bağlamında bir “ilk” olur. 2001 bahar döneminde bu programa başvuru önceki bahar dönemine oranla % 40, 2004 bahar döneminde ise önceki bahar dönemine oranla % 45 oranında artar. Uzaktan eğitim gereksinimi için okulda 2001 yılında ilk “*Web Institute*” (Web Enstitüsü) kurulur. Günümüzde de aktif olan ve yüksek lisans düzeyinde öğrencilerin sıklıkla yararlandığı bu sistem bilginin organizasyonuna ilişkin ve pek çok temel konularda bilgi vermekte olup tamamen elektronik biçimde tasarlanmıştır. Okul, 1999 yılından başlayarak eyalet dışında diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği kurarak lisansüstü eğitimini bu ortamlarda da yayar. İlk örnek uygulama St. Cloud Devlet Üniversitesi ile yapılan anlaşma sonucunda Minnesota’da gerçekleşir, ikinci ve üçüncü örnek uygulamalar ise Minnesota Üniversitesi Hukuk Kütüphanesi ile yenilenen anlaşma sonucunda 2001 ve 2004 yıllarında arka arkaya geliştirilir. 2000’li yıllarda diğer üniversite ve kurumlarla eğitim alanında farklı ortaklıklar kurulmuş olup işbirlikleri devam ettirilmektedir. 2008 yılında, “*the School of Library and Information Sciences*” ın (Kütüphane ve Bilgibilimleri Okulu) “*the Department of Learning Technologies*” (Öğrenme Teknolojileri Bölümü) ile birleşmesi sonucu “*the College of Information, Library & Information Sciences, and Technologies*” (Bilgi Okulu, Kütüphane & Bilgibilimleri ve Teknolojileri) yapılanması ortaya çıkar. Ağustos 2010’dan bu yana Kütüphane ve Bilgibilimleri Bölümü Dr. Suliman Hawamdeh tarafından yönetilmektedir (<http://lis.unt.edu/>).

Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü, “*the Bachelor of Science*” (lisans), “*the Master of Science*” (yüksek lisans), “*the post-master’s Certificate of Advanced Study*” (ilerli düzeyde çalışmalar için yüksek lisans sonrası sertifikalar) ve “*the Doctor of Philosophy*” (doktora) programları ve “*school librarianship*” (okul kütüphaneciliği) mezuniyet sertifikaları vb. ile öğrencileri bilgi çağında önemi olan rol ve yükümlülöklere hazırlamaktadır. Programların

misyonu, bu alanda eğitime ilişkin kaynak, araştırma ve hizmet ortamlarını hazırlamak; kütüphane ve bilgi topluluklarına öncü olmak; bölge ve eyalet düzeyi ile küresel düzeyde nitelikli bilgi profesyonellerini yetiştirmek biçiminde belirlenmiştir. Bölümün ayrıca ilişkili alan ve topluluklarda gelişmeleri yakından izlemesi; ilgili kurum, kuruluş ve topluluklarla bağlantı sağlama söz konusudur. Hedefleri, “teknoloji odaklı hizmet”; “bilim ve araştırma alanında ön sıralarda yer almak”, “mesleki, akademik ve kamu ilgi alanlarında danışmanlık, eğitim ve öncülük rolünü yüklenerek sürdürmek” ve “kuramsal ve deneyim bağlamında yüksek düzeyde eğitim, araştırma olanakları sunmak ve yayılmasını sağlamak” biçiminde belirlenmiştir (<http://lis.unt.edu/>).

DERS PROGRAMLARI:

“*Undergraduate Programs*” (Lisans Programları), “*Graduate Programs*” (Lisansüstü Programlar) ve “*Certificate Programs*” (Sertifika Programları) başlıkları altında kategorize edilmektedir.

Lisans düzeyinde eğitim veren program, bilgi alanında öğrencileri, genel, temel bilgiler ve deneyimler ışığında ilk kariyer adımları için hazırlamayı amaçlamaktadır. Öğrencilerin bilgi merkezleri, bibliyografik çalışma ve ağlar, bilgi endüstri kuruluşları ve özel yayın, öz çıkarma, dizinleme vb.lerine ilişkin çok çeşitli kurum, kuruluş ile ortamlarda çalışacak becerileri edinmesi için bilgibilim alanında temel bilgiler ve özel ilgi alanlarının birleştirildiği bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. Bilgi profesyoneli olarak çalışmayı amaçlayan öğrencilerin ek olarak yüksek lisans düzeyinde eğitim alması istenmektedir. Sözkonusu eğitim, öğrencilerin bu alanda yardımcı konumlar da (*paraprofessional positions*) dahil çalışacakları var sayılarak yarım zamanlı sürdürülmektedir. Lisansüstü programları ile bilgibilim ve kütüphane bilimi alanlarında temel bir eğitim verilmekte ve öğrenciler için lisans sonrası hazırlık sürecinde gereken formasyon kazandırılmaktadır. Ayrıca, bilgibilim alanında doktora çalışmalarına hazırlayan çok disiplinli doktora ders programlarına da zemin hazırlayan bir yapıya sahiptir. Sertifika programları ise gençlere yönelik kütüphane hizmetleri ve bilgi ortamları, hikaye anlatma programlarına hazırlık ile ileri düzeyde çalışmalara katılım ve gelişmiş kütüphaneler ile bilgi kurumlarında üst düzey yönetim konumları edinmek üzere derecesi olmayan (*non-degree*) bir sertifika vermektedir. Mezunlar, hem kamuda hem özel sektörde, çeşitli kütüphane ve bilgi merkezlerinde (üniversite, halk ve okul kütüphaneleri, bilgi analiz ve bilgi çalışma merkezleri vb.) çeşitli ortamlarda çalışabilmektedir. Bu öğrencilerin kütüphane ve bilgibilim alanında çeşitli programlardan dersler almak, lisans, lisansüstü düzeylerde temel eğitim programlarından yararlanmak olanakları vardır (<http://lis.unt.edu/>).

DERS KONULARI:

Lisans düzeyinde, bilginin organizasyonu, bilgi mimarisi, bilgi arama ve kullanma, sağlık enformatiği, bilgi yönetimi, dijital içerik ve dijital koruma, bilgi sistemleri gibi temel dersler okutulmaktadır. Uzaktan eğitimle desteklenen lisansüstü düzeyde ise bilgilim alanında kuramsal çalışmalarda derinleşmeyi sağlayan içerikte derslere yönelim vardır. Çok disiplinli alanlarda yürütülen doktora ders programının kapsamı ise bilgi çağının getirdiği yeni ortam ve olanaklar çerçevesinde bilgi ve bilgi teknolojilerinin merkezi rolü, sosyal, ekonomik, kültürel boyut ve etkileri biçimindedir (<http://lis.unt.edu/>).

ILLINOIS ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ KÜTÜPHANE VE BİLGİBİLİM BÖLÜMÜ:²

1893 yılında kurulan Illinois Üniversitesi Lisansüstü Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü (*the University of Illinois Graduate School of Library and Information Science-GSLIS*) kütüphane ve bilgilim alanında ülke çapında tutarlı biçimde çoğunlukla ilk sıralarda yer alan eğitim düzeyine sahiptir. 1948 yılında ülkenin en eski doktora programlarını, 1996 yılında çevrimiçi uzaktan eğitim sistemini ve 2005 yılında da dijital kütüphaneler alanında çalışmaları başlatması ile tanınmaktadır. Bilgi, teknoloji ve insanlar arasındaki ilişki üzerine çalışmaları olan “*iSchools Project*” adlı okullar topluluğunun üyesidir. Kuruluş geleneği ve kütüphane biliminin temel ilkeleri biçiminde belirlenmiş bilginin organizasyonu, erişimi, kullanımı ve korunarak saklanması konularını günümüz bilgi çağı ve bilgi toplumu gereksinimleri doğrultusunda yeniden gözden geçirip geliştirmeyi benimsemiştir. Gelişen teknolojilerin kütüphaneci, arşivci, müze görevlisi ve bilgi mimarları ile web tasarımcıları ve veri yöneticilerine kadar tüm bilgi alanlarında çalışan kişiler için gerekli olduğu inancı bölümün misyonuna yansımıştır (<https://www.lis.illinois.edu/>). 2013 yılında “*U.S. News and World Report*” tarafından kütüphane ve bilgilim alanında verdiği eğitim ile ülke çapında ilk sırada gösterilmiştir. Eğitim kalitesi sıralamasında ilk sırada “Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler”, ikinci sırada “Dijital Kütüphaneler” konuları yer almaktadır. “Arşivler ve Koruma” “Sağlık Kütüphaneciliği”, “Bilgi Sistemleri” ve “Okul Kütüphane Medyası” alanında da ilk on sırada yer almıştır.

² Graduate School of Library and Information Science, the iSchool at Illionis, University of Illinois (Çevrimiçi adres): <https://www.lis.illinois.edu/>

DERS PROGRAMLARI:

Illinois Üniversitesi Lisansüstü Kütüphane ve Bilgibilim Bölümü (*Graduate School of Library and Information Science*) eğitimi aşağıdaki programlar çerçevesinde yürütülmektedir (<https://www.lis.illinois.edu/>):

- Master of Science (MS)
- Certificate of Advanced Study (CAS)
- Doctoral Program (PhD)
- K-12 School Librarianship
- Classes for non-degree students
- Minor in Informatics

Lisansüstü düzeydeki “*Master of Science (MS) Programı*”, “*Master of Science in Library and Information Science*”, “*Master of Science in Information Management*” ve “*Master of Science in Bioinformatics*” olmak üzere üç seçenektir. “*Master of Science in Library and Information Science*”, bilginin etkin olarak yönetimi, analizi ve saklanıp korunması konularında gereksinim duyulan becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Öğrencileri halk, üniversite ve okul kütüphaneleri ile hasta bakım, çeşitli işletme ve bilim kurumlarında çalışmaya hazırlamaktadır. “*Master of Science in Information Management*” programı daha geniş sektörel alanlarda ve bilgi-yoğun hizmetlerde profesyonel beceriler kazandırma misyonunu üstlenmiştir. Bilginin stratejik yönetimini gerektiren tüm alanlarda istihdam oluşturmak istemektedir. Veri İstatistik Modelleri ve Bilgi, Sosyoteknik Bilgi Sistemleri ile Bilgi Modelleri, ağırlıklı konularıdır. “*Master of Science in Bioinformatics*” programı ise disiplinlerarası bir yaklaşımla biyolojik bilginin yönetimi konusunda öğrenci yetiştirmeyi amaçlamaktadır. “*Certificate of Advanced Study (CAS)*” adlı program, arzu edilen belirli özel bir alanda üst düzeyde uzmanlaşmak isteyen öğrencilere yönelik tasarlanmıştır. “*Certificate of Advanced Study in Digital Libraries*” programı ise dijital dermelerin oluşturulması ve yönetimi gibi konularda gereksinim duyulan becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. “*Doctoral Program (PhD)*” başlıklı program ise farklı alanlardan gelen öğrencilere yönelik bilimsel çalışma ve araştırmalarda üst düzeyde yetkinlik kazandırma misyonu olan doktora programıdır. ABD’de en eski LIS (*Library and Information Science*) doktora programıdır. Araştırma odaklı (*research-oriented*) ve çok disiplinli (*interdisciplinary*) niteliktedir. Mezunları, akademik, kamu ve özel kurumlarda iş alanı olanağına sahiptir. Mezunların çalıştığı yerler arasında Oklahoma ve Florida State Üniversitesi ile Washington Üniversitesi ve Austin’de Teksas Üniversitesi en yaygın olanlarıdır. Ayrıca, Microsoft, Google ve Yahoo gibi platformlar, araştırma ve geliştirme laboratuvarları ve Columbia’da Missouri Üniversitesi, Princeton Üniversitesi, Chicago

Üniversitesi kütüphaneleri digər örneklerdir. Bir digər okul kütüphaneciliğine ilişkin “K-12 School Librarianship” başlıklı program, öğrencilerin kütüphane ve bilgilibilim alanında master düzeyinde ya da daha önce açıklanan “*Certificate of Advanced Study (CAS)*” eğitimi alanında gereksinim duydukları nitelikleri sağlamalarına yardım etmektedir. Aynı zamanda Illionis’de bir kütüphane bilgi uzmanı olarak çalışmak üzere talep edilen lisans derecesini kazandırmaktadır. Program, hiç bir dereceye sahip olmayan öğrencilere de açıktır (<https://www.lis.illinois.edu/>).

Bunların dışında “Classes for non-degree students” bilgi profesyonellerinin, bilgi, görgü ve deneyimlerini arttırmaları ve gelişmeleri yakından izlemeleri için her sömestr verilen kurslardır. “Minor in Informatics” ise Illinois Enformatik Kurumu tarafından denetlenen ve enformatik konusunda yan alan olarak verilen derslerdir (<https://www.lis.illinois.edu/>).

DERS KONULARI:

Genel olarak aşağıdaki gibidir:

“Bilgi Teknolojilerinin Sosyal Yönleri”, “Beşeri Bilimlerde Bilgisayar”, “Bilgi Arayüzleri Tasarımı”, “Dijital Medya Etiği”, “Bilgi Toplumunun Tarihsel Gelişimi”, “Mahremiyet ve Teknoloji”, “Telkomünikasyon”, “Web Teknolojileri ve Teknikleri”, “Web Mashup’ların Programlanması” (Birbirinden bağımsız web servisi sağlayıcılarının uygulamalarını biraraya getirerek yeni bir uygulama oluşturma), “Çocuklar İçin Edebiyat ve Kaynaklar”, “Gençler İçin Edebiyat ve Kaynaklar”, “Hikaye Anlatma”, “Ağ Bilgi Sistemlerine Giriş”, “Sistem Analizi ve Yönetimi”, “Bilgi Depolama ve Erişimi”, “Veritabanlarına Giriş”, “Coğrafi Bilgi Sistemleri”, “Bilgi Güvenliği”, “Bilgi Teknolojileri, Sosyal Medya, Deprem ve Kriz Yönetimi” “Web Tasarım Becerileri ve Deneyimi”, “İnternet Çağında Mahremiyet”, “Sosyal Medya, Küresel Değişim”, “Kütüphaneler, Bilgi ve Toplum”, “Sağlık Bilimleri Bilgi Hizmet ve Kaynakları”, “Hukuk Kaynakları”, “Kütüphane İşbirliği ve Ağları”, “Bibliyografik Metadatalara Giriş”, “Kuram ve Uygulamada Metadata”, “Gelişmiş Bibliyografik Metadata” vb. (<https://www.lis.illinois.edu/>).

Ders içeriklerine bakıldığında çağın getirdiği değişimleri teknik ve sosyo-kültürel anlamda yansıtan bir perspektif dikkati çekmektedir. Bilginin stratejik kullanımı hemen her tür organizasyonda hızla daha çok önemsenmeye başladığından, bu alanda gelişim izlenmesi öne çıkmaktadır.

MICHIGAN ÜNİVERSİTESİ BİLGİ OKULU³

1926 yılında “*Department of Library Science*” (Kütüphane Bilimi Bölümü) adı ile kurulan bölüm, 1996 yılında Mütevelli Heyeti tarafından tanınmış ancak kurulduğu ilk yıldan itibaren çeşitli değişimlere uğramıştır. 1927 yılında ilk 34 öğrencisini “*Association of British Library School – ABLIS*” (İngiliz Kütüphane Okulu Derneği) derecesi ile mezun etmiştir. 1928 yılında okul Amerika Birleşik Devletleri’nde Amerikan Kütüphane Derneği tarafından üçüncü akreditasyon alan bölümdür. O tarihten bu yana akredite edilmektedir. 1948 yılında, bölümde kütüphane biliminde master düzeyi ile beraber lisans derecesi programı düzenlenmiş ve aynı zamanda doktora programının da tanıtımı yapılmıştır. 1969 yılında, kütüphane bilimi bölümü, “*the School of Library Science*” (Kütüphane Bilimi Okulu) adını almıştır. 1986 yılında adı tekrar değişerek “*the School of Information and Library Science*” (Bilgi ve Kütüphane Bilimi Okulu) olmuştur. Yirminci yüzyılın sonuna doğru bilgi alanındaki değişimin hızı tekrar ad değişikliğine yol açmış ve 1996 yılında “*the School of Information*” (Bilgi Okulu) kurulmuştur. Okul, yeni bir kimlik ve misyon belirlemiş; bilgi çağına uygun insan merkezli, bilgi, sistemler ve kurumları oluşturmak ve toplumsal alana bu nitelikleri taşımak yönünde yeniden yapılanmıştır. Burada da yine tarihsel süreçte “information” kavramının gittikçe daha çok vurgulandığı ve okul adlarında yer aldığı görülmektedir. İnsan, bilgi ve teknoloji ile aralarındaki etkileşimi anlamak; bilimsel yöntemlerle bu üç ögeyi buluşturmak, toplumsal tabanlı ve insan odaklı hizmet yaklaşımı bölümün temel misyonudur (<https://www.si.umich.edu/>).

DERS PROGRAMLARI:

Bölümün sunduğu programlar aşağıdaki gibidir:

- Bachelor of Science in Information
- Master of Science in Information
- Master of Health Informatics
- PhD in Information

“Bachelor of Science in Information” üst düzey bir lisans programı olup iki yılda tamamlanmaktadır. Bu program kapsamında, çok disiplinli programlarla, dijital gelişmelerin hem teknik hem de sosyal yönü ile ele alınması söz konusudur. “Master of Science in Information” programı, 100’den fazla farklı temel lisans eğitimi alanında derinleşme sağlamaktadır: Bilgisayar bilimi ve mühendisliğinden, psikoloji, tarih ve iletişime kadar pek

³ *School of Information, University of Michigan (Çevrimiçi adres):*
<https://www.si.umich.edu/>

çok konu kapsam içerisindedir. Problem çözümünde ekip odaklı yaklaşım, anlam karmaşası ve değişimler karşısında tavır belirleme becerisi, üzerinde önemle durulan konulardır. “Master's Degree in Health Informatics” adlı program çerçevesinde, sağlıkla ilişkili alanlarda çalışacak öğrencilere klinik bakımı, tüketici sağlığı ve tıbbi araştırmalar gibi pek çok konuda kuramsal ve pratik beceriler kazandırılması amaçlanmaktadır. “PhD in Information” başlıklı doktora programı ise bağımsız araştırma yapmaya ilişkin gerekli bilgi ve becerilerin kazanıldığı bir konuma hazırlık amaçlı tasarlanmıştır. Fakültede çeşitli projelere aktif katılımı teşvik etmekte, araştırma yöntem ve tekniklerine ilişkin becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçlara uygun biçimde kampüs içi ve dışı teknik araç, gereç, donanım ve ortamların sağlanması söz konusudur (<https://www.si.umich.edu/>).

DERS KONULARI:

Aşağıda verilen derslere örnekler gösterilmektedir:

“Bilgi Çalışmalarına Giriş”, “Veri-Yönelimli Programlama”, “Bilgi Çevreleri ve Çalışmaları”, “Bilgiye İlişkin Özel Konular”, “Sosyal Medyanın Kişilerarası ve Psikolojik İçerikleri”, “Grafik Tasarımı”, “Veri Manüpülasyonu”, “Organizasyonlarda Sosyal Medya”, “Etkileşimli Uygulamalar Yapılandırma” (very tabanı yönetimi ile ilgilidir), “Siberbilim”, “Etik ve Bilgi Teknolojisi”, “Çevrimiçi Topluluklar: Çevrimiçi Etkileşimin Analizi ve Tasarımı”, “Bilgi Teknolojisi ve Küresel Toplum”, “Sosyal Sistemlerde Bilgi”, “Ağ Tabanlı Depolama, İletişim ve İşlem”, “Bilgi ve Denetim”, “Sağlık Enformatiğinde Değerlendirme Yöntemleri”, “İstatistik ve Veri Analizine Giriş”, “Semantik Tabanlı Bilgi Tanımlamaları ve Organizasyonu”, “Koruma-Saklama Yönetimi”, “Ağlar”, “Bilgi Teknolojileri Yönetimi”, “Dijital Kütüphaneler ve Arşivler”, “Yaratıcılık Alanları, Yaratıcılık Kültürü, Yaratıcılık Araç Gereçleri” (*Makerspaces, Maker Culture, Maker Tools*), “Bilgi Kaynakları ve Hizmetleri”, “Bilgi Ekonomisi” vb. (<https://www.si.umich.edu/>).

Ders içeriklerinin, insan, teknoloji ve toplum bileşenleri arasında etkileşimi öne çıkaran, gereksinimlere yönelik esnekleşen, geçirgenleşen ve yeniliklere açık bir görüşle tasarlandığı anlaşılmaktadır ki bu yaklaşım önceki örneklerle de önemli düzeyde benzerlik göstermektedir.

KANADA**MCGILL ÜNİVERSİTESİ BİLGİ ÇALIŞMALARI OKULU ⁴**

1897 yılından beri eğitim vermekte, 1927 yılından bu yana da Amerikan Kütüphane Derneği tarafından akredite edilmektedir. 1904 yılında Kanada’da ilk resmi kütüphanecilik eğitimi veren kurum olması bağlamında önemlidir. Melvil Dewey, kuruculuğunu yapmış, kütüphaneci olarak katkı sunmuş ayrıca burada eğitim vermiştir. 1985 yılında «*Graduate School of Library and Information Studies (GSLIS)*» olarak ad değiştirmiştir. İlk adı «*Department of Library Science*» tır. 2007 yılında «*School of Information Studies (SIS)*» adını almıştır. Anlaşıldığı gibi “*library*” sözcüğü okul adından tamamen çıkarılmış, “*information*” kavramı ise öne çıkmıştır (Donald, 2015: 3). Akademik programlar ve araştırma alanlarına ilişkin son onsekiz yılda önemli düzeyde değişim gözlenmektedir. Kütüphane ve bilginin alanında bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımı ve dijital bilgi ile ortamlarının artışı paralel kütüphaneci ve bilgi profesyonellerinin yenilenen rolleri ders programlarına yansıtılmaktadır. Aynı zamanda bu durum eğitim alanında bilgi odaklı sorunların çözümüne yönelik araştırmaların yoğunlaştığı bir akademik biçimlenmeyi getirmiştir. Sosyal ve insan bilimlerinin çeşitli alanlarına sık sık başvurulduğu çok disiplinli bir eğitim anlayışının da benimsenmesi söz konusudur (Donald, 2015: 3).

DERS PROGRAMLARI:

“*Master of Information Studies*”, “*PhD in Information Studies*” ve “*Graduate Certificates*” olmak üzere, 3 ana kategoride sınıflandırılabilir. “*Master of Information Studies*”; Tezsiz “*Master of Information Studies* ve yine Tezsiz “*Master of Information Studies*”- Proje olmak üzere iki programdan oluşmaktadır. İkinci sıradaki tezsiz program 18 kredili bir araştırma projesini içermektedir. Her iki program çerçevesinde öğrencilerin geniş bir dizi bilgi ile ilişkili ortamlarda bilgi profesyoneli (*information professional*) olarak çalışmak üzere hazırlanması ya da daha ileri düzeylerde araştırma ve akademik çalışmalara dahil olabilecek yeterlilik ile becerileri kazanması amaçlanmaktadır. Ders konularının ağırlığı, kütüphane çalışmaları, bilgi yönetimi, bilgi ve iletişim teknolojileri, arşiv çalışmaları biçimindedir. İlgi duyulan alanlarda odaklanma ya da bir kaç dersin kombine biçimde alınması esnekliğini sağlayan bir programlama yapısı oluşturulmuştur (<https://www.mcgill.ca/>).

⁴ *School of Information Studies, McGill University (Çevrimiçi adres):*
<https://www.mcgill.ca/>

“The PhD in Information Studies” başlığı altındaki program, doktora düzeyinde çok disiplinli alanlarda eğitim olanağı sunmaktadır. Programın amacı, bilgi çalışmaları konusunda ilişkili kuram, ilke ve yöntemlere ilişkin bilgi ve (eleştirel) farkındalık yaratmak, geliştirmek, aynı bağlamda bilimsel araştırma yapma yetisini geliştirmeye yardımcı olmaktır. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası kurum ve kuruluşlarda çalışabilecek formasyonu edinebilmeleri bu eğitimin misyonlarından biridir. Öğrencilerin insan-bilgi etkileşimi (*human-information interaction -HII*), insan-bilgisayar etkileşimi (*human-computer interaction*), bilgi davranışı ve hizmetleri (*information behaviour & services*), enformasyon ve bilgi yönetimi (*information & knowledge management*) alanlarında çekirdek araştırma konularına hakim olmaları, ayrıca bu alanların arasındaki ilişkiyi kavramalarına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. “Graduate Certificate in Library & Information Studies” başlığı altındaki program ise kütüphane ve bilgilendirme alanında MLIS (*master of library and information science*) derecesi olan ya da Amerikan Kütüphane Derneği tarafından verilmiş dengi bir dereceye sahip olan ve uzmanlık alanlarını genişletmek isteyen bilgi profesyonelleri ve bilgi uzmanlarına yöneliktir. Beş yıla kadar sürebilen eğitim tam zamanlı veya yarı zamanlı sürdürülebilmektedir. Öğrencinin ilgi duyduğu alanlara odaklı biçimde fakülte danışmanının yönlendirmesi ile ders seçimleri gerçekleştirilmektedir (<https://www.mcgill.ca/>).

Bu programların dışında yer alan seçenekler, “*Graduate Certificate in Digital Archives Management*”, “*Graduate Certificate in Information Architecture*”, “*Graduate Certificate in Information & Knowledge Management*” ve “*Graduate Certificate in Library & Information Studies*” biçimindedir. “*The Graduate Certificate in Information Architecture*” kamu ve özel sektörde dijital arşivler, dijital koruma (*digital curation*) ve dijital içerik yönetimi (*digital content management*) alanlarında çalışacak öğrencileri hazırlamaktadır. İki sömestrde ya da maksimum üç yılda tamamlanan bir programdır. “*The Graduate Certificate in Digital Archives Management*” yine kamu ve özel sektörde, bilgi mimarları ve tasarımcıları olarak çalışacak öğrencileri hazırlamaktadır. Derslerin odaklandığı konular bilgi sistemlerinin tasarım ve değerlendirmesi, veri tabanları, web siteleri ve arayüzlerdir (*interface*). Veri madenciliği (*data mining*) ve bilgi güvenliği ile ilişkili işlemler de bu kapsam içindedir. Bu program da iki sömestrde ya da maksimum üç yılda tamamlanmaktadır. “*The Graduate Certificate in Information & Knowledge Management*” programı da benzer biçimde kamu ve özel sektörde, bilgi ve bilgi yönetimi alanlarında çalışacak öğrenciler için düzenlenmiştir. Bilgi arama davranışları, ağlar ve organizasyonlar, bilgi hizmetlerinin örtülü ve açık doğası, bilginin tanımlanması, elde edilmesi,

düzenlenmesi, depolanması, paylaşımı ve kullanımına ilişkin stratejiler ağırlıklı ders konularıdır. Diğerleri gibi bu program da iki sömestr ya da maksimum üç yıl sürdürülmektedir (<https://www.mcgill.ca/>).

DERS KONULARI:

Genel olarak tüm düzeylerde derslere bakıldığında, “Sınıflama ve Kataloqlama”, “Kitaplar ve Basımın Tarihi”, “Kütüphane ve Arşiv Tarihi”, “Halk Kütüphaneleri”, “Derme Geliştirme”, “Müzeciliğe Giriş”, “Betimleyici Bibliyografya”, “Arşiv İlkeleri ve Uygulamaları” gibi daha geleneksel ve çekirdek olan derslere “Bilginin Organizasyonu”, “Metadata ve Erişim”, “Halk Kütüphaneleri”, “Bilgi Erişimi”, “Bilgi Sistemi Tasarımı”, “Bilgi Davranışı ve Kaynakları”, “Kullanıcı Odaklı Tasarım”, “Bilgi Güvenliği”, “Veri Madenciliği”, “Multimedya Sistemleri”, “Web Sistem Tasarımı ve Yönetimi”, “İşletme Bilgisi”, “Betimleyici Bibliyografya”, “Dijital Koruma”, “Dijital Kütüphaneler”, “Öz ve Dizin Hazırlama”, “Veritabanı Tasarımı ve Gelişimi”, “Entelektüel Sermaye”, “Bilgi Taksonomileri”, “Bilgi Ağları”, “Sağlık Bilimleri Bilgisi”, “Hukuk Bilgisi”, “Biyoinformatik Kaynakları” ve “Bilgi Okuryazarlığı” gibi hem internet ve bilişim teknolojilerinin gelişimini yansıtan hem de daha çok disiplinli yapıyı gösteren derslerin eklenerek programlandığı görülmektedir. Temel ilke, bilgiye eşit erişim felsefesi/ilkesi, bilgi gereksinimlerine ilişkin teknolojik altyapı ve araçların kullanımı, kütüphane ve bilginin alanında diğer disiplinlerle de entegrasyon ve araştırma ve ilişkili birey, kurum ve toplumlarla iletişim ve işbirliği alanlarının izlenmesidir (<https://www.mcgill.ca/>).

ALBERTA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ KÜTÜPHANE VE BİLGİ ÇALIŞMALARI EĞİTİM OKULU⁵

Alberta Eğitim Fakültesi (*Alberta's Faculty of Education*) 2016 yılında dünyada 800 Eğitim Fakültesi içinde 41. sıraya girmiştir (*QS World University Rankings by Subject*). 1942’de kurulmuştur. Kanada’nın ilk Eğitim Fakültesi’dir. Dört eğitim bölümü ve bir okul ile ülkenin en büyük Eğitim Fakülteleri arasındadır (*Elementary Education, Secondary Education, Educational Policy Studies, Educational Psychology, and the School of Library and Information Studies*) (<https://ualberta.ca/>).

DERS PROGRAMLARI:

Belli başlı programlarından “*On-campus MLIS - Master of Library and Information Studies*”, adından da anlaşıldığı gibi kampüs çerçevesinde yürütülmekte ve Amerikan Kütüphane Derneği tarafından akredite

⁵ School of Library and Information Studies, Faculty of Education, University of Alberta (Çevrimiçi adres): <https://ualberta.ca/>

edilmektedir. Ders tabanlı veya tez tabanlı, tam zamanlı ya da yarı zamanlı eğitim sistemleri mevcuttur. “Online MLIS -Master of Library and Information Studies” ise yine Amerikan Kütüphane Derneği tarafından akredite edilmekte olup yalnızca ders tabanlı ve yarı zamanlı eğitim sistemi ile hizmet vermektedir. Tamamen çevrimiçi yapıdadır ve uzaktan eğitimi tercih eden öğrenciler için idealdir. “MA/MLIS - Combined Master of Arts in Humanities Computing / Master of Library & Information Studies Program” ise entegre/ortak bir yapılanma ile öğrencilerin «Master of Library & Information Studies Program» ile «Master of Arts in Humanities Computing» programını kombine biçimde tamamlamasına olanak vermektedir. Üç yıla kadar sürebilen tez tabanlı bir programdır. “MBA/MLIS- Combined Master of Business Administration / Master of Library & Information Studies Program” benzer biçimde entegre/ortak programlama ile öğrencilerin «Master of Business Administration (MBA)» ile «Master of Library & Information Studies Program» ı kombine biçimde tamamlamasına olanak sağlamaktadır. Üç yıldan fazla sürebilen çalışma tabanlı bir programdır. “Ph.D. at the School of Library and Information Studies (SLIS)” ise öğrencilerin, kampüste diğer bir bölüme başvuru yaparak çok disiplinli bir doktora eğitimi sürdürmeleri olanağını sunmaktadır. Çok disiplinli doktora öğrenimi sürecindeki öğrenciler fakülte öğretim üyelerinin ortak denetiminde eğitim sürecine girmektedirler (<https://ualberta.ca/>).

DERS KONULARI:

Lisansüstü düzeyde işlenen derslere genel olarak aşağıdaki örnekler verilebilir:

“Kütüphane ve Bilgi Çalışmalarının Kuruluşu” , “Bilginin Organizasyonu”, “Referans ve Bilgi Hizmetleri”, “Kütüphane ve Bilgi Hizmetlerine İlişkin Liderlik ve Yönetim İlkeleri”, “Kütüphane ve Bilgi Çalışmaları Konusunda Araştırmaya Giriş”, “Bilgi Yönetimine Giriş”, “Hikaye Anlatımı” (halk ve çocuk kütüphaneleri için elverişlidir), yerel nitelikli bir ders olan “Gençler İçin Okul ve Kütüphanelerde Çevrimiçi Elde Edilebilir Kanada Çocuk Edebiyatı” , “Özel Alanlarda Bilgi Kaynakları” (sağlık alanları gibi), “Derme Geliştirme”, “Metadata”, “Bilgi Yönetimi İçin Veritabanı Tasarımı”, “Bilgi Mimarisi: Web Tasarımı (IT)”, “Bilginin Organizasyonunda Gelişmiş Konular” (öz çıkarma, diiznleme, kavramlar dizini yapısı, metadata ve diğer benzeri detaylar), “Dijital Kütüphaneler”, “Çokkültürlü Topluluklar İçin Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri”, “Kütüphane Koruma, Güvenlik ve Risk Yönetimi”, “İnsan Kaynakları Yönetimi”, “Kütüphane ve Bilgi Hizmetlerinin Tanıtımı, Pazarlanması”, “Çocuk ve Genç Yetişkinlere Yönelik Kütüphane Hizmetleri”, “Çağdaş Okuma Kuram ve Uygulamaları”, “Multimedya Okuryazarlığı”, “Kitabın Tarihi”, “Kütüphane

ve Bilgi Merkezleri Tesislerinin Planlanması” (mimari ağırlıklıdır), “Yayıncılık”, “Yalnızca Çevrimiçi Erişilebilir- Kütüphanecilikte Entellektüel Özgürlük ve Sosyal Sorumluluk” , “Arşiv Yönetimi”, Kayıt Yönetimi” vb. (<https://ualberta.ca/>).

Bu ders içeriklerine bakıldığı zaman da “Hikaye Anlatımı” “Çocuk ve Genç Yetişkinlere Yönelik Kütüphane Hizmetleri”, “Kitabın Tarihi”, “Arşiv Yönetimi”, “Derme Geliştirme” gibi geleneksel olan, özünü ve önemini sürekli biçimde koruyan konuların yanında, alana ilişkin internet ve bilgi teknolojilerinin gelişimine paralel tercih edilen “Metadata”, “Bilgi Yönetimi İçin Veritabanı Tasarımı”, “Bilgi Mimarisi: Web Tasarımı (IT)”, “Dijital Kütüphaneler” konuları dikkati çekmektedir. Ayrıca, ülkenin sosyo-politik yapısının değişimine bağlı gereksinimlerin ortaya çıkardığı “Çokkültürlü Topluluklar İçin Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri” dersi de bu programların insan-odaklı dönüşümüne işaret etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kütüphane ve Bilgibilim alanına ilişkin eğitim, tıpkı diğer eğitim alanlarında olduğu gibi, içinde bulunduğu toplumun/toplumların yaşadığı bilimsel, teknolojik, sosyo-politik, sosyo-ekonomik, yerel ve global değişim ve etmenlerden bağımsız ve soyut olamaz. Dış dinamikler açık sistemler olan eğitim alanlarına nüfuz ederken, bu alanların iç dinamikleri de dış dünyaya yayılmakta; sinerjik bir etkileşim oluşmaktadır. Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada örnekleri ile beraber ele alınıp incelenen kütüphane ve bilgibilim (library and information education: LIS) eğitiminde gözlenen değişiklik ve gelişmeler, çağın yeni ortam ve koşullarının yansımasıdır. Yenilenen ders programları; ilişkili bölümlerin adlarında yer alan kütüphane (*library*) kavramının yavaş yavaş ön plandaki yerini bilgi (*information*) kavramına bırakması; alanın daha pragmatik, içine kapalı ve teknik bir yapıdan, daha disiplinlerarası, esnek ve bilimsel yapıya bürünmesi ve bu gibi tüm değişiklikler çağın yeni gereksinim ve ilgi alanlarına koşut biçimde şekillenmektedir. Kütüphaneler ve bilgi merkezleri, tüm diğer kurumlar, kuruluşlar gibi “insan” ve “gereksinim odaklı” bir biçimde sürekli değişmektedir ve değişecektir. Eğitimin de bu değişimi izlemesi ve kendini yenilemesi kaçınılmaz bir eğilimdir.

KAYNAKÇA

ALA (2016) *ALA Accredited Programs* (Çevrimiçi adres): <http://www.ala.org/accreditedprograms/home>

Curry, A. (2000) “Canadian LIS education: trends and issues”, *Education for Information*, 18 (4): 325-337.

McGill University, School of Information Studies (Çevrimiçi Adres):
<https://www.mcgill.ca/>

Regneală, Dr. Mircea. (2010). "Education in Library and Information Science: An Overview of Contemporary Librarianship Education. Library and Information", *Science Research*, 09-10 (1): 16-22.

University of Alberta, School of Library and Information Studies (Çevrimiçi Adres): <https://ualberta.ca/>

University of Illinois, Graduate School of Library and Information Science (GSLIS) (Çevrimiçi adres): <https://www.lis.illinois.edu/>

University of Michigan, School of Information (Çevrimiçi Adres):
<https://www.si.umich.edu/>

University of North Texas, Department of Library and Information Sciences (Çevrimiçi Adres): <http://lis.unt.edu/>

US News & World Report (2016). *Education Rankings & Advice* (Çevrimiçi adres): <http://grad-schools.usnews.rankingsandreviews.com/best-graduate-schools/top-library-information-science-programs/library-information-science-rankings>

Wikipedia the Free Encyclopedia (2016). *Education for librarianship* (Çevrimiçi adres): https://en.wikipedia.org/wiki/Education_for_librarianship

Wikipedia the Free Encyclopedia (2016). University of North Texas (Çevrimiçi adres): https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_North_Texas

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В США И КАНАДЕ

ГЮЛЕР ДЕМИР

РЕЗЮМЕ

Образование включает в себя все процессы обучения, которые поддерживаются в направлении развития информации, навыков, культуры и компетентности на протяжении жизни индивида как в медицинских учреждениях, как формальных, так и вне институтов, как неофициальная. Новые возможности, средства и инструменты, предоставляемые информационно-коммуникационных технологий, а также интернет являются наиболее влияющие факторы в этой области образования. Примеры приведены из практики Соединенных Штатов и Канады.

Ключевые слова: образование, учебная программа, библиотека, информатика, образование, Соединенные Штаты Америки, Канада.

**LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE (LIS) EDUCATION
IN THE UNITED STATES OF AMERICA AND CANADA****GULER DEMIR****SUMMARY**

Education includes all learning processes that are maintained towards the development of information, skills, culture and competence throughout the life of an individual both in institutions as formal and outside institutions as informal. Human education mission appropriate to a predetermined pattern in education have undergone change in time, lost its importance long time ago, parallel to the understandings regarding to the concept of right and freedom. When the educated person is called in the information society, it means "the person who knows how to learn". As in the other fields, the education related to Library and Information Science is also affected by all the changes and developments experienced in layers of society in which it exists. New possibilities, media and tools offered by information and communication technologies, and internet are the most affecting factors in this education field. United States and Canada examples addressed with this study have also demonstrated the accuracy of these assumptions. When the historical process followed by these countries, the applied curriculum, course subjects and contents are examined, it has been seen that there is a constant change and transformation in the context of the changing conditions of the epoch. The most concrete evidence of this case is the "information" concept which has started to be replaced by "library" concept in department names.

Keywords: Education, curriculum, library and information science education, United States of America, Canada

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ БИБЛИОТЕК, АРХИВОВ И МУЗЕЕВ
В СОЗДАНИИ И ПРОДВИЖЕНИИ
КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ
(По результатам библиометрического исследования)**

ТАРАНЕНКО Л. Г.

*Заведующий кафедрой технологии документальных коммуникаций,
Кемеровский государственный институт культуры (Россия)
tdk@kenguki.ru*

Охарактеризованы результаты библиометрического анализа публикаций по проблемам взаимодействия библиотек, архивов и музеев в создании и продвижении краеведческой информации на основе научной электронной библиотеки eLIBRARY.RU. Выявлены продуктивные авторы и коллективы, занимающиеся вопросами продвижения краеведческой информации в музеях, библиотеках и архивах. Рассмотрена типологическая, отраслевая и тематическая структура документального потока по проблеме.

Ключевые слова: краеведческая деятельность библиотек, архивов, музеев; структура микропотока документов; продуктивность научных журналов; взаимодействие библиотек и музеев; научная электронная библиотека eLIBRARY.RU.

В системе документальных коммуникаций функции накопления, хранения и использования информации рассредоточены среди социальных институтов, таких как библиотеки, архивы, музеи. Точками взаимодействия и интеграции данных институтов становится краеведческая деятельность. Происходит сближение и взаимопроникновение методов и форм, активизируется деятельность библиотек, музеев и архивов по сохранению культурного наследия определенной территории. В рамках пилотажного исследования, проведен анализ документного потока по проблемам, связанным с вопросами взаимодействия библиотек, архивов и музеев в создании и продвижении краеведческой информации. Поиск источников осуществлен в декабре 2015 в Научной электронной библиотеке eLIBRARY.RU (http://elibrary.ru/query_ыresults.asp).

Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU - электронная библиотека научных публикаций, интегрированная с Российским индексом научного цитирования (РИНЦ). Электронная библиотека содержит сведения о выходных данных, авторах публикаций, местах их рабо-

ты, ключевых словах и предметных областях, а также аннотации и пристатейные списки литературы. Электронная библиотека включает инструменты, позволяющие в автоматизированной режиме оценивать списки публикаций по тематике, году, журналу, в котором была опубликована работа, соавторам, организациям, в которых выполнялись работы, типу публикаций и т.д. [1].

Всего выявлено 392 публикации. В процессе их изучения ставились задачи проанализировать: динамику микропотока по проблеме; авторов и организации, которые занимаются исследуемой проблемой; видовую структуру микропотока; отраслевую структуру микропотока документов, т.е. отрасли знания, в рамках которых исследуется проблема; тематическую направленность микропотока документов, т.е. наиболее актуальные вопросы взаимодействия учреждений памяти в краеведческой деятельности. Параметры исследования заимствованы из работы [2].

Анализ микропотока по году издания свидетельствует о росте числа публикаций по исследуемой проблематике, начиная 2003 года (см. рис. 1). Пик публикационной активности по вопросам взаимодействия библиотек, архивов и музеев приходится на 2008-2010, 2014 годы. Пик 2008-2010 года связан со значительным количеством проведенных конференций в данный период по исследуемой проблематике. Рост публикаций в 2014 году свидетельствует о возросшем потенциале данной проблемы. Отражение публикаций в ЭБ за 2015 год не полное.



Рисунок 1. Распределение по годам количества публикаций по вопросам взаимодействия библиотек, музеев, архивов в краеведческой деятельности

Анализ микропотока по видам документов. Проблематика представлена преимущественно в статьях профессиональных журналов - 68%, в сборниках статей и материалах конференций - 25%, в книгах - 4%, в диссертациях - 3%. В круг высокопродуктивных журналов по исследуемой проблематике вошли профессиональные журналы: «Библиотечное дело» (40 статей), «Библиотековедение» (26 статей), «Отечественные архивы» (19 статей), «Вестник архивиста» (13 статей), «Библиосфера» (10 статей), «Научные и технические библиотеки» (9 статей), Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств (8 статей), Вестник Томского государственного университета, Культурология и искусствоведение (6 статей) и др. В ареале рассеяния (всего 107 наименований журналов) представлены как отраслевые журналы (библиотековедческие, исторические, педагогические, культурологические), так и межатраслевые. Это свидетельствует о междисциплинарном характере проблем краеведческого взаимодействия учреждений памяти. К сожалению, диссертаций, отражающих в полной мере исследуемую проблематику, выявить не удалось. Представлены отдельные аспекты взаимодействия, например, в диссертации И.А.Тимашевой, определены функции библиотек историко-краеведческого музея [3].

Вопросы краеведческого взаимодействия библиотек, музеев, архивов освещались в конференциях различных уровней:

- *международных:* «Румянцевские чтения. Историко-культурные традиции и инновационные преобразования России. Просветительская ответственность библиотек» (Москва, 21-23 апреля 2009 г.), «Исторические источники Евразийских и Северо-африканских цивилизаций» (Майкоп, 3-6 октября 2005 г.), «Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса» (Судак, 9-17 июня 2007 г.), «Библиотека в контексте истории» (Москва, 03-04 октября 2011 г.), «Ломоносовские чтения на Алтае: фундаментальные проблемы науки и образования» (Барнаул, 2014) и др.;

- *всероссийских:* «Роль архивных учреждений в подготовке историков-архивистов и историков-краеведов» (Москва, 23 ноября 2006 г.), «Человек в пространстве культуры» (Белгород, 22-23 мая 2014 г.), «Сохранение культурного наследия библиотек, архивов и музеев» (Санкт-Петербург, 14-15 февраля 2003 г.) и «Электронные ресурсы библиотек, музеев, архивов» (Санкт-Петербург, 29 октября 2009 г.) и др.;

- *региональных:* «Кайгородовские чтения» (Краснодар, 2010), «Обеспечение сохранности документов в библиотеках, музеях и архивах Магаданской области: состояние, проблемы и перспективы» (Магадан 12-14 апреля 2007 г.), «Балибаловские чтения» (Кемерово, 11-13 июня

2008 г.), «Организация библиотечного пространства в библиотеках малых городов» (Ханты-Мансийск, 24-25 марта 2008 г.) и др.

Анализ авторской структуры микропотока документов показывает широкий круг авторов (выявлено 210 авторов), обращающих к исследуемой проблеме. Большая часть публикаций представлена в соавторстве. Авторы представляют различные организации и работают в рамках различных учреждений. К сожалению, в силу интеграционного характера проблемы, круг продуктивных авторов по проблемам взаимодействия библиотек, архивов, музеев в краеведческой деятельности выявить, в полной мере, не удалось. Наибольшее количество работ по исследуемой проблеме у сотрудников Российской государственной библиотеки (РГБ) А. Ю. Самарина (6 публикаций), И.Л. Карповой (4 публикации). А также следует отметить работы сотрудника ГОУ ВПО «Тамбовский филиал Московского государственного университета культуры и искусств» Г.П.Пирожкова (4 публикации). Наиболее цитируемая работа в НЭБ eLIBRARY.RU по исследуемой проблематике принадлежит ученому Российского государственного гуманитарного института В.П.Козлову [4].

Анализ структуры микропотока документов по признаку научного коллектива позволяет выявить круг основных организаций. Всего выявлено 96 организаций, чьи сотрудники публиковали работы по исследуемой проблеме. В количественном соотношении наибольшее число публикаций приходится на специалистов РГБ (10% от общего числа публикаций), на сотрудников Российского государственного гуманитарного университета (4%). У других организаций, как правило, по 1-2% публикаций. Среди данных организаций преобладают:

- *высшие учебные заведения* (58% от общего количества организаций), из них значительная роль принадлежит вузам культуры;
- *библиотеки* (16%) – РГБ, Российская национальная библиотека, Библиотека Российской академии наук, Государственная публичная научно-техническая библиотека СО РАН и др. центральные библиотеки регионов;
- *специализированные институты и организации*, например, Всероссийский научно-исследовательский институт документоведения и архивного дела, Институт всеобщей истории РАН и др. (15%);
- *музеи* (5%) - Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН, Государственный музей истории религии, Государственный музей-заповедник М.А. Шолохова, Государственный Эрмитаж;

- *архивы* (3%) - Архив РАН, Российский государственный архив кинофотодокументов, Государственный архив РФ;
- *другие организации* (3%).

Анализ показал, что изучение проблем взаимодействия библиотек, архивов, музеев в вопросах краеведческой деятельности сосредоточено в РГБ, при этом наибольшее количество научных коллективов представлено высшими учебными заведениями.

Анализ отраслевой структуры микропотока документов подтверждает тезис о междисциплинарном характере проблемы. Выявлено 24 отрасли знаний, по которым распределились документы микропотока. Больше всего документов относится к области культура, культурология (46%), необходимо отметить тот факт, что в данную отрасль науки в ЭБ входит и отрасль библиотековедения. Предположим, что в данном аспекте исследования, отрасль библиотековедения будет преобладать. Вопросы интеграции библиотек, архивов, музеев справедливо изучаются в рамках таких отраслей знания, как история (8% от общего количества публикаций), информатика (7%), образование (4%) и др. Единичные документы в потоке принадлежат к таким отраслям знания, как экономика, социология, литература, политика, география, религия и др.

Анализ тематической структуры микропотока подтверждает многосторонний характер исследований по проблемам взаимодействия библиотек, архивов, музеев в краеведческой работе. Ряд статей связан с общими вопросами интеграции данных учреждений, с осмыслением своей роли в сохранении культурного наследия России. Значительное количество публикаций посвящено описанию опыта взаимодействия: библиотек и музеев, библиотек и архивов и т.д. Учреждения памяти ищут точки соприкосновения в аспектах библиографической, лингвистической, источниковедческой деятельности, в вопросах создания и распространения новых уникальных краеведческих ресурсов. Внедрение ИКТ в библиотеки, архивы, музеи значительно расширило возможности в различных аспектах интеграции, в частности, раскрытие и активное использование фондов учреждений, обслуживание пользователей, в том числе дистанционное, создание краеведческих информационных продуктов, краеведческого контента в интернете и др. Фонды библиотек, архивов, музеев становятся объектом исследования при создании уникальных краеведческих ресурсов. Например, такие проекты как «История медицины в собраниях архивов, библиотек, музеев», «Источники по биографии и генеологии в фондах библиотек, архивов и музеев» и др.

Отдельный ряд публикаций относится к проблемам образовательных и воспитательных функций библиотек, архивов, музеев. Особое зна-

чение в контексте краеведческой деятельности приобретает патриотическое и духовно-нравственное воспитание молодежи. Ряд публикаций посвящено узконаправленным проблемам взаимодействия: законодательство (авторское право, обязательный экземпляр), маркетинг и менеджмент. Опыт взаимодействия библиотек, архивов, музеев зарубежных стран представлен в работе [5].

Подводя итоги изучения микропотока документов по вопросам взаимодействия библиотек, архивов, музеев по созданию и продвижению краеведческой информации, мы пришли к некоторым выводам.

Во-первых, исследуемая проблематика представлена преимущественно в статьях профессиональных журналов и материалах различных конференций. Статья продолжает оставаться общепринятым источником отражения и распространения нового знания. Материалы конференций показывают интерес авторов к данной проблеме, их заинтересованность в оперативном внедрении вопросов интеграции в практику библиотек, архивов, музеев. В круг высокопродуктивных журналов по исследуемой проблематике вошли профессиональные журналы: «Библиотечное дело», «Библиотековедение», «Отечественные архивы», «Вестник архивиста».

Во-вторых, вопросы интеграции учреждений памяти изучают широкий круг специалистов. В группу продуктивных авторов вошли сотрудники РГБ. Справедливо, что РГБ является ведущим коллективом, работающим по обозначенной проблематике. Однако в общем количестве научных коллективов доминируют высшие учебные заведения и специализированные институты, а библиотеки, музеи и архивы составляют лишь треть от общего количества научных коллективов.

В-третьих, исследуемая проблема носит интегральный характер, находясь на стыке таких отраслей, как культура, библиотековедение, история, информатика и образование. Тематическая направленность исследований многогранна: от общих организационных, правовых, структурных проблем интеграции учреждений памяти в сохранение культурного наследия территорий, до узконаправленных вопросов, связанных с проблемами использования фондов учреждений, обслуживания пользователей, маркетинга информационных краеведческих продуктов и услуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. Научная электронная библиотека официальный сайт [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://elibrary.ru/elibrary_about.asp. - Загл. с экрана.

2. Чурашева О.Л. Библиометрический анализ по проблеме формирования информационной культуры личности // Библиосфера, 2014. - №3. - С.69-72.

3. Тимашева И.А. Функции библиотеки историко-краеведческого музея: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук / Самара, 2006. - 25 с.

4. Козлов В.П. Музеи, библиотеки, архивы в системе исторической памяти // Отечественные архивы, 2004. - № 6. - С.71-75.

5. Шемаев С.А. Особенности взаимодействия библиотек, музеев, архивов в зарубежных странах // Молодой ученый.-2015.-№4.-С. 738-741.

INTERACTION OF LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS IN THE CREATION AND PROMOTION OF LOCAL HISTORY INFORMATION

(on the results of the bibliometric study)

TARANENKO L.G.

SUMMARY

We characterize the results of bibliometric analysis of publications on issues of cooperation of libraries, archives and museums in the development and promotion of local history information on the basis of the scientific electronic library eLIBRARY.RU. Identified productive authors and groups concerned with the promotion of local history information in museums, libraries and archives. We consider the type-species, sectoral and thematic structure of the documentary flow on the issue.

DİYARŞÜNASLIQ İNFORMASIYALARININ YARADILMASINDA VƏ TƏBLİĞİNDƏ KİTABXANA, ARXIV VƏ MUZEYLƏRİN BİRGƏ FƏALİYYƏTİ (bibliometrik tədqiqatlar əsasında)

TARANENKO L.Q.

XÜLASƏ

eLIBRARY.RU elektron kitabxanasında olan arxiv və muzeylərin diyarşünaslıq informasiyalarının yaradılması üzrə əməkdaşlıq problemlərinə həsr olunmuş nəşrlərin bibliometrik təhlilin nəticələri xarakterizə olunmuşdur. Bu sahədə məhsuldar müəlliflər və kollektivlər müəyyən edilmişdir. Bu məsələ ilə bağlı sənəd axınının sahəvi, tematik strukturu tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: Kitabxana, arxiv, muzey yerli tarixi fəaliyyəti; sənədlərin microflow strukturu; elmi jurnalların məhsuldarlığı; kitabxana və muzey qarşılıqlı; Elmi Elektron kitabxana eLIBRARY.RU.

FASILƏSİZ TƏHSİLİN FUNKSIYALARI

ƏLİYEV A.S.

Bakı Dövlət Universiteti,

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi

ay_gun20@mail.ru

Məqalədə fasiləsiz təhsil sistemi, onun şəxsiyyətin inkişafında, bilik, bacarıq, vərdişlərinin təkmilləşməsindəki rolu açıqlanır. Hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasında, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsində, öz fəaliyyətini yenidənqurmasında fasiləsiz təhsilin funksiyalarının əhəmiyyətindən bəhs edilir.

Açar sözlər: *fasiləsiz təhsil, təlim, kompensator funksiya, uyğunlaşmış funksiya, informativ funksiya*

Fasiləsiz təhsilin əsasını insanın bütün ömrü boyu inkişafı prosesi, onun təhsil məkanında hərtərəfli hərəkəti və bu hərəkət üçün optimal şəraitin yaradılması təşkil edir. Fasiləsizliyin mənası şəxsiyyətin qabiliyyətlərinin və tələbatlarının inkişafından, hər bir adama şəxsi təhsil almaq imkanı verilməsindən və təhsil funksiyalarının tamliqlə həyata keçirilməsindən ibarətdir.

Təhsil funksiyalarının tamliqlə həyata keçirilməsi dedikdə hesab edilir ki, hər bir fəaliyyətin subyektləri yüksək səviyyədə təhsil almış insanlardır. Fasiləsiz təhsilə hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılması, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsi kimi baxılır.

Fasiləsiz təhsil sistemi dövlət, ictimai və digər təhsil müəssisələri şəbəkəsini, həmçinin özünütəhsil vasitəsilə hər bir işçinin fəaliyyətini və şüurunun ümumiyyətlə insanın inkişafının yolları, üsulları və vasitələri toplusunu əhatə edir. Fasiləsiz təhsil sistemi peşəkarlığın inkişafının müstəqil, ictimai və dövlət formalarını özündə birləşdirir və təhsilə qoyulan standartların ödənilməsi üçün vahid məqsədə yönəlməsi ilə xarakterizə olunur. Bu standartlar hər bir işçinin şüurunun, şəxsiyyətinin və fəaliyyətinin inkişaf səviyyəsinə qoyulan tələbləri müəyyən edir. Bu məsələlərin həlli təhsil sisteminin tərkib hissələri olan ümumi təhsil, peşə təhsili, diplomdansonrakı və əlavə təhsil yolu ilə həyata keçirilir [1].

Ümumi təhsil ümumtəhsil məktəblərində, gimnaziyalarda, liseylərdə, onun bəzi pillələri isə həm də peşə təhsili üzrə təhsil müəssisələrində peşə təhsili, peşə biliklərinin, bacarıqlarının və vərdişlərinin əldə edilməsini, ümumi mədəni səviyyənin, əxlaqi və vətəndaş məsuliyyətinin yüksəldilməsini nəzərdə tutur və peşə-ixtisas təhsili proqramlarını həyata keçirmək üçün

uyğun lisenziyası olan təhsil müəssisələrində həyata keçirilir. Peşə təhsilinin müəyyən mərhələləri peşə istiqaməti üzrə ixtisaslaşmış qeyri-təhsil müəssisələrində də həyata keçirilə bilər (istehsalat təcrübələri, sahə təcrübələri və s.) Diplomdansonrakı təhsil təhsil səviyyəsinin və elmi dərəcənin yüksəldilməsini nəzərdə tutur və magistratura, aspirantura, ordinatura, doktorantura və s. vasitəsilə həyata keçirilir. Əlavə təhsil müxtəlif əlavə təhsil proqramları vasitəsilə ümumi, peşə və diplomdansonrakı təhsilə əlavə olaraq əldə edilir və hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin, dövlətin təhsil ehtiyaclarının ödənilməsinə xidmət edir. Fasiləsiz təhsilin hər bir səviyyəsi üzrə əlavə təhsilin əsas məqsədi şəxsiyyətin inkişafından, onun intellektual və peşə baxımından fasiləsiz olaraq təkmilləşdirilməsindən ibarətdir. Əlavə təhsil müxəlif istiqamətli təhsil proqramları vasitəsilə uyğun lisenziyası olan əlavə təhsil müəssisələrində və özünütəhsil vasitəsilə həyata keçirilir. Fasiləsiz peşə təhsilinin quruluşu hər bir peşə üzrə kadrların sürətli və çevik hazırlanmasını və yenidən hazırlanmasını, eyni zamanda onların dünyagörüşünün genişləndirilməsini, hərtərəfli inkişaf etməsini, peşə mobilliyini və sosial müdafiəsini təmin edir.

Müasir cəmiyyətdə fasiləsiz təhsilə insanın inkişafının ümumi ictimai forması və özündə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan təlim, tərbiyə və insan şüurunun inkişafı kimi üç prosesi əhatə edən bir sistem kimi baxılır. Təlim prosesində bu və ya digər prosesin mahiyyəti və həyata keçirilmə yolları öyrənilir, tərbiyə prosesində insan bir şəxsiyyət kimi formalaşır, şüurun inkişafı isə onun uzun illər ərzində bəşəriyyətin əldə etdiyi maddi, mənəvi və mədəni dəyərlərə yiyələnməsi kimi başa düşülür.

Fasiləsiz təhsil heç də fasiləsiz təlim demək deyil. Fasiləsiz təhsil dedikdə:

- şəxsiyyətin inkişafının fasiləsizliyi;
- təhsil prosesinin və təhsil proqramlarının fasiləsizliyi;
- təhsil xidmətlərini, təhsilin təşkilinin fasiləsizliyi nəzərdə tutulur.

Şəxsiyyətin inkişafının fasiləsizliyi dedikdə hər bir insanın müxtəlif təhsil müəssisələri və özünütəhsil yolu ilə fasiləsiz olaraq təhsil alması nəzərdə tutulur. Bu halda insanın təhsil məkanında inkişafı üç məqsədlə həyata keçirilir:

- formal olaraq insanın öz təhsil səviyyəsini, təhsil dərəcəsini dəyişmədən sadəcə olaraq öz peşəkarlığını, peşə ustalığını artırır;
- ixtisasını dəyişmədən insan öz təhsil dərəcəsini artırır;
- cəmiyyətin sosial-iqtisadi tələbatına və öz şəxsi imkan və tələbatlarına uyğun olaraq insan öz peşə fəaliyyətinin istiqamətini dəyişmək üçün təhsil alır-yenidən hazırlanır. Təhsil prosesinin və təhsil proqramlarının fasiləsizliyi dedikdə öz inkişafının istənilən mərhələsində təhsil səviyyəsinin və ya peşə

ustalığının yüksəldilməsi məqsədilə insanın təhsil prosesinə qoşulması imkanı və bunun üçün təhsil proqramlarında varisliyin təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Təhsil xidmətlərinin, təhsilin təşkilinin fasiləsizliyi dedikdə isə, bütövlükdə cəmiyyətin, hər bir regionun, hər bir insanın təhsillə bağlı müxtəlif ehtiyaclarının və tələbatlarının ödənilməsinə imkan verən təhsil proqramlarının qarşılıqlı əlaqəsini və varisliyini təmin edən, fasiləsiz olaraq fəaliyyət göstərən təhsil xidmətləri məkanının, təhsil müəssisələri şəbəkəsinin və onlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması nəzərdə tutulur.

Fasiləsiz təhsil problemləri üzrə görkəmli rus tədqiqatçısı T.Y.Lomakina təhsilin fasiləsizliyini şərti olaraq 3 obyektə (subyektə) aid etmək olduğunu qeyd edir [4].

1. Şəxsiyyət. Bu halda insanın fasilə vermədən daimi olaraq təhsil almasından söhbət gedir. O ya ümumi təhsil müəssisələrində təhsil alır, ya da şəxsi təhsillə məşğul olur. təhsil mühitində insan 3 istiqamətdə hərəkət edə bilər. İlk növbədə insan formal təhsil səviyyəsində qalmaqla, məsələn, tibb bacısı və ya mühəndis olmaqla yanaşı ixtisas səviyyəsini, səriştəsini təkmilləşdirə bilər. Digər tərəfdən insan təhsilin müxtəlif pillə və səviyyəsində irəliyə doğru hərəkət edir və bununla o müəyyən pillə və səviyyələrdən keçə bilər yaxud da onlardan bəzilərini buraxa da bilər. Məsələn, tələbə ardıcıl olaraq ibtidi, orta və ali təhsil ala bilər və ya məktəbdən sonra birbaşa ali təhsil proqramına başlaya bilər. Üçüncüsü fasiləsiz təhsil nəinki təhsili davam etdirmək, o həmçinin təhsilin profilini dəyişdirmək imkanını nəzərdə tutur.

2. Tədris proseslərinə (tədris proqramlarına). Tədris prosesində fasiləsizlik bütün mərhələlərdə şəxsiyyətin tədris prosesinə daxil edilməsi xarakteristikası kimi çıxış edir. Həmçinin o təhsilin bir növündən digərinə, həyatın bir mərhələsindən digərinə keçid zamanı fasiləsizliyi xarakterizə edir.

3. Təhsilin təşkilati strukturuna. Belə halda fasiləsizlik hər bir insanda və regionda, həmçinin bütövlükdə cəmiyyətdə yaranan bütün tədris tələbatlarını təmin edə bilən tədris proqramlarının qarşılıqlı əlaqəsini və fasiləsizliyini təmin edən tədris xidmətləri sahəsini yaradan təhsil müəssisələri şəbəkəsini xarakterizə edir.

Beləliklə, fasiləsiz təhsil şəxsiyyətin təhsil mühitində müxtəlif istiqamətlərdə hərəkət etmək imkanını təmin etməli və bu cür hərəkət etmək üçün onun üçün optimal şərait yaratmalıdır. Bu şərait insan üçün özünün seçdiyi yolla inamla hərəkətinə kömək edir.

Fasiləsiz təhsil elə təşkil olunmalıdır ki, hər bir şəxs təhsil, peşə və mədəni istiqamətdə qarşısına çıxan tələb və problemlərini həll edə bilsin. Lakin hər insan məhz hansı problemlərinin olduğunu müəyyən edə bilmir. Fasiləsiz təhsil məhz şəxsin özünü düzgün qiymətləndirdiyi, hansı pillədə

olduğunu və potensial imkanlarını təyin etmək üçün ona geniş şərait yaradıldığı zaman effektiv təsirini göstərir.

Bu mənada fasiləsiz təhsilin funksiyaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Fasiləsiz təhsilin funksiyalarının müəyyənləşdirilməsində bir sıra alimlərin müxtəlif yanaşmaları mövcuddur. Bunlardan Y. Şepanskini [6], V.A.Konevanı [7], N.D.Sorokinanı [5], A.Vladislavyevi [9] qeyd etmək olar. Rus tədqiqatçı A.Vladislavyevin qənaətinə görə fasiləsiz təhsilin əsas funksiyaları aşağıdakılardır: diaqnostik, kompensator, uyğunlaşmış, informativ, kulturoloji, inkişafetdirici.

Fasiləsiz təhsil elə qurulmalıdır ki, hər bir insan onun sistemində ehtiyac duyduğu təhsil, peşəkar və mədəni tələbatlara və problemlərin həllini tapa bilsin. Lakin hər insan məhz hansı problemlərinin olduğunu müəyyənləşdirə bilmir. Əgər hər bir insan üçün öz səviyyəsini müəyyənləşdirmə, öz potensial imkanlarını göstərmək imkanı yaradılsa fasiləsiz təhsilin fəaliyyəti təmin edilər, bu isə *fasiləsiz təhsilin diaqnostik funksiyası* deməkdir. Bütün mərhələlərində diaqnostik məsləhət məntəqələri və ya mərkəzləri yaradılsa, bütün mümkün diaqnostik metodlar işlənilib hazırlanarsa o zaman fasiləsiz təhsilin diaqnostik funksiyası həyata keçirilə bilər.

Fasiləsiz təhsilin kompensator funksiyası şəbəkədə institut sistemindən əlavə ümumi və xüsusi təhsil almağa imkan yaradan ən müxtəlif tədris üsulları mövcud olduqda meydana gəlir. Buna görə də yenidən axşam, qiyabi və distansion təhsilin müxtəlif formalarının aktuallığı artır. Xaricdə fasiləsiz təhsilin problemlərinin araşdırılmasında qiyabi təhsil böyük əhəmiyyətə malikdir. O əhalinin istənilən təbəqəsi üçün təhsil problemlərinin ən açıq və rahat həlli üsulu hesab edilir.

Fasiləsiz təhsilin uyğunlaşdırma funksiyası peşəkar fəaliyyətin xarakterinə, təhsil növünün və ya dərəcəsinin dəyişməsinə uyğunlaşmasına kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu funksiyanın həyata keçirilməsi üçün ön plana iki əsas məsələ çıxır: bütün təhsil strukturlarının qarşılıqlı əlaqəsi, həmçinin peşəkar kadrların təkmilləşməşdirilməsi və yenidən təkmilləşdirilməsi. Ölkəmizdə operativ peşə dəyişiminin əsas problemi işsizliyin yaranması, əmək resurslarının düzgün bölüşdürülməmədi, əmək müqaviləsinin bağlanması müsbət və müqavilə əsasında olması ilə əlaqədar ölkəmizdə aktual olaraq qalır.

Fasiləsiz təhsilin informativ funksiyası şəxsiyyətin intellektual və informasiya tələbatının təmin edilməsindən ibarətdir. Təhsilin mövcud sistemindən əlavə o kütləvi informasiya vasitələri, sorğu-məlumat ədəbiyyatı, kitabxana fəaliyyəti, muzey, klub, informasiya mərkəzləri, mümkün kurslar vasitəsilə həyata keçirilir.

Fasiləsiz təhsilin kulturoloji funksiyası yalnız əhalinin mədəni tələbatı ödənildikdə deyil, həmçinin onların təmin edilmə yollarının işlənməsi və sorğular zamanı da özünü göstərir.

Fasiləsiz təhsilin inkişafı funksiyasının izahı bir qədər problematıkdı. Əgər onun məqsədi özünüifadə və özünüfəallığa səy göstərən hər bir şəxsiyyətin ictimai və şəxsi maraqlarının uyğunlaşmasına yönəlmişdirsə, o zaman fasiləsiz təhsilin bütün mahiyyəti eynidir və təhsil sistemini informasiya ilə zənginləşdirilərək dəyişdirilməsindən ibarətdir. İnsan yalnız lazımi biliklər çantası əldə etməməlidir, həmçinin yaranmış problemlərin həlli üçün müstəqil özünütəmin və fəaliyyət üsullarına malik olmalıdır. *Fasiləsiz təhsilin məqsədi insanı bütün həyatı boyu öyrətməkdən deyil, bunları hər bir şəxsin özünün etməsini öyrənmətməkdən ibarətdir.* Başqa sözlərlə, fasiləsiz təhsil sistemi inkişaf edən xarakteri onun təbiətinə xas olduqda həyatı əhəmiyyət daşıyır. Funksiyaların heç biri onun həllini ümumi üsullarla həll etmək məqsəd qoyulmazsa, nəticəli şəkildə həyata keçirilə bilməz.

Sadalanən funksiyalar fasiləsiz təhsil sisteminin bütünlükdə inkişafına, formalaşmasında iştirak edərək, həyatla daha sıx əlaqələri qurmağa, təhsilin nəzəri və metodikası sahəsində yeni inkişaf yollarını inkişaf etdirməyə, təhsilin fərdiləşdirməsini, yeni texnologiyalardan və daha perspektiv texniki vasitələrdən istifadə etməyə əsaslanmışdır. Həmçinin hər bir fərdin ümumi və xüsusi qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasına, onun peşə-ixtisas və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsinə, öz fəaliyyətini yenidənqurmasına şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.*-Bakı, Hüquq
2. *Avropa birliyinin Memorandumu.* Lissabon 2000 ci il.ədəbiyyatı, 2010.- 80 c.
3. Ağamaliyev R. *Fasiləsiz təhsil dedikdə...* / R.Ağamaliyev, A.Kazımzadə // *Azərbaycan məktəbi.* - 2006. - N1. - S. 28-39
4. Ломакина Т.Ю. *Современный принцип развития непрерывного образования* /М.: Наука, 2006. - 221с.
5. Сорокина Н. Д. *Социальные функции образования: история и современность* //Ежегодная научная конференция «Актуальные проблемы социологической науки и социальной практики». Сорокинские чтения МГУ. – 2002. – С. 17-18
6. Ян Щепаньский. *Элементарные Понятия Социологии* Общая редакция и послесловие Академика А. М. Румянцева Издательство «прогресс». Москва 1969

7. Социальная идентичность в эпоху глобализации. – *Studia culturae* '7, СПб философское общество, СПбГУ. 2005

8. Социальная идентичность в эпоху глобализации. – *Studia culturae* '7, СПб философское общество, СПбГУ. 2005

9. <http://www.km.ru/referats/5EC03D057CD24AF18A0177ACD727B023>

ФУНКЦИИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ

АЛИЕВА А.С.

РЕЗЮМЕ

Основы непрерывного образование составляет образовательный процесс на всю жизнь. В статье рассматривается система непрерывного образование, роль образование в интеллектуальном развитие личности и роль библиотечно-информационное обслуживание в процессе непрерывного образование.

Ключевые слова: непрерывное образование, обучение, функции образования, познавательная функция, культурологическая функция, компенсаторная, адаптационная функция, развивающая функция.

FUNCTIONS OF CONTINUOUS EDUCATION

ALIEVA A.S.

SUMMARY

In the article is considered the system of continuous education, its role in human intellectual development, in his maturation of knowledge and skills. At the same time, the article discusses the value of the functions in the creation of continuous education of every individual, providing their general and special abilities, the formation of their professional activities and spiritual needs.

Keywords: Continuous education, training, compensatory function, cultural function, informative function, matching function.

**İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİNDƏ
SORAQ-BİBLİOQRAFIYA APARATININ
TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ****RZAYEVA A.Q.***Bakı Dövlət Universiteti**Kitabxana resursları və informasiya-axtarış sistemləri kafedrası*

Məqalədə informasiya cəmiyyətində Azərbaycan Respublikasında soraq-bibliografiya aparatının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri haqqında mühüm məlumatlar ümumiləşdirilmişdir.

***Açar sözlər:** informasiya, kitabxana, soraq-bibliografiya aparatı, informasiya cəmiyyəti.*

İnformasiyalasdırma prosesində müstəqil Azərbaycan Respublikası qarşısında çox mühüm vəzifələr durur. Bu vəzifələr, hər şeydən əvvəl, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafının, sürətlə, intensiv surətdə yüksəldilməsini, Azərbaycan milli ideologiyasının, Azərbaycan dövlətçiliyinin təbliğini tələb edir. İnformasiya cəmiyyətinin qarşıya qoyduğu bu vəzifələrin həyata keçirilməsində bütün xalqımız, müxtəlif peşə sahibləri ilə yanaşı, informasiya mütəxəssisləri və kitabxanaçılar da yaxından iştirak etməli, ölkədə cəmiyyətin informasiyaya artan tələbatını ödəməklə onların köməkçisi olmalıdır.

İnformasiyalasdırılmış cəmiyyətin yaradılması və daha da təkmilləşdirilməsi, bilavasitə kommunikasiya sistemləri, informasiyanın alınması, işlənməsi və verilməsi prosesi ilə əlaqədar olduğundan, müasir cəmiyyətdə hər cür informasiyanı cəmiyyət üzvləri arasında yaymağı qarşısına məqsəd qoyan, informasiya resurslarını qoruyub saxlayan, onu əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürmək, informasiya daşıyıcısı kimi fəaliyyət göstərən kitabxana sistemləri, o cümlədən MKS-lər mühüm vəzifələri həyata keçirməlidirlər.

Bu baxımdan müasir dövrdə kitabxanalar elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi qiymətləndirilir, sosial institut dərəcəsinə malik müəssisə hesab edilir. Belə ki, müasir kitabxana elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur.

1975-1980-ci illər respublikanın dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin tarixində keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsi olmuşdur. Bu tarixi mərhələ ilk növbədə onların mərkəzləşdirilməsi, ölkənin bütün şəhər və rayonlarında mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin formalaşması ilə nəticələnmişdir.

Mərkəzləşdirmə hər bir inzibati ərazidə fəaliyyət göstərən dövlət kütləvi kitabxanalarının vahid fond, texnoloji proseslər və maddi-texniki bazası əsasında birləşib kompleks şəkildə fəaliyyət göstərməsinə yönəlmişdir. Bu iş müvafiq şəhər və rayonlarda əvvəllər bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərən kütləvi dövlət kitabxanalarının mexaniki şəkildə birləşdirilməsi deyil, keyfiyyətə yeni kitabxana-informasiya müəssisələrinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsi artıq əhalinin bütün təbəqələrinə səmərəli xidmət göstərən aparıcı informasiya və mədəniyyət müəssisələri kimi formalaşmışdılar. Buna əsas səbəb mərkəzləşmə nəticəsində onların informasiya ehtiyatlarının və soraq-bibliografiya aparatlarının intensiv inkişafı və struktur baxımdan xeyli təkmilləşməsi idi.

Bu dövrdə MKS-lərdə ədəbiyyatın kataloqlaşdırılması istiqamətində xeyli işlər görülmüş, bir çox kənd kitabxanalarında sistemli kataloq yaradılmış, diyarşünaslıq xarakterli kartotekalar meydana gəlmiş, soraq-bibliografiya aparatının tərkibi əsaslı surətdə təkmilləşdirilmişdir. Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin fond və kataloq sisteminin KBT cədvəlləri əsasında yenidən təşkili o dövr üçün mütərəqqi əməliyyat sayıla bilərdi. Belə ki, KBT-nin ideoloji baxımdan marksizm-leninizm nəzəriyyəsinə əsaslanmasına baxmayaraq, o həmin ideologiya çərçivəsində elmi baxımdan daha mükəmməl təsnifat sistemi idi.

Mərkəzləşmə nəticəsində MKS-lərin mərkəzi kitabxanalarının strukturunda yaradılmış “Bibliografik informasiya” şöbələri müxtəlif oxucu qruplarına, xüsusən mütəxəssislərə informasiya xidmətini təşkil etmək istiqamətində səmərəli fəaliyyət göstərirdilər. Bu baxımdan müxtəlif sənaye müəssisələrində təşkil edilən “Informasiya günləri”, “Ədəbiyyata baxış”, “Mütəxəssis günü”, “Səyyar sərgi”, “Ədəbiyyat icmalları”, “Yeni nəşrlərin informasiya bülletenləri” mütəxəssislərdə böyük maraq oyadırdı.

Beləliklə, Azərbaycanda MKS-lərin fəaliyyəti əsasən dövrün tələblərinə müvafiq şəkildə formalaşmışdı. Lakin 80-ci illərin sonunda erməni təcavüzkarlarının ölkəmizə hücumu, ərazimizin 20%-nin işğal edilməsi, bir milyon nəfərdən artıq əhalinin qaçqın və köçkün vəziyyətinə düşməsi, ölkədə baş verən digər sosial-iqtisadi və siyasi çətinliklər, respublikaya rəhbərlik edən şəxslərin və partiyaların səriştəsizliyi bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana işinə də öz dağıdıcı təsirini göstərdi.

Lakin 1993-cü ildən Heydər Əliyevin respublikada hakimiyyətə qayıtdığı dövrdən başlayaraq kitabxana işində başlanan böhran meylləri tədricən aradan qaldırılmağa başladı. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdiyi kimi, Azərbaycan

kitabxanalarını da məhv edilməkdən qorudu. Məhz bu dövrdə Azərbaycan dövləti keçid dövrünün hər cür çətinliklərinə baxmayaraq dövlət kitabxana şəbəkəsini, o cümlədən Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərini qoruyub saxlamağa müvəffəq oldu. Sonrakı illərdə kitabxanaların maddi-texniki bazası, kitab və kadr təminatı, kitabxana işçilərinin maddi rifahı tədricən yaxşılaşdırılmağa başladı.

Müasir dövrdə Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin fəaliyyətinin yeniləşməsi, bu aparıcı kitabxana şəbəkəsində əhaliyə kitabxana xidmətinin mahiyyəti MKS-in işinin informasiyalaşdırılması, kitabxanalarda yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişafı, MKS-in bazasında elektron-informasiya mərkəzlərinin yaradılması, respublika üzrə vahid avtomatlaşdırılmış şəbəkə texnologiyasının tətbiqi və s. işləri nəzərdə tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, son illər bu istiqamətdə Mədəniyyət Nazirliyi və M.F.Axundov adına Milli Kitabxana tərəfindən bir sıra səmərəli işlər görülmüşdür. Belə ki, 2001-ci ildən dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin işçilərinin fasiləsiz təliminin təşkili üçün Avrasiya və Soros fondunun maliyyə dəstəyi ilə “Tədris mərkəzi” yaradılmışdır. Mərkəzin hazırladığı “Müasir kitabxanalar və onların vəzifələri” adlı proqram bütün mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinə təqdim edilmiş və təşkil edilən seminarlarda MKS-in mərkəzi kitabxanalarının 225 əməkdaşı tədris keçmişdir.

MKS-lərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi və onların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə Milli Kitabxana tərəfindən son vaxtlar “Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri haqqında əsasnamə”, “Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin nümunəvi strukturu və ştatları haqqında təlimat”, “Kütləvi kitabxanaların iş rejimi normaları” kimi normativ sənədlər hazırlanmışdır.

Bundan əlavə milli kitabxana tərəfindən 2005-ci ildə əvvəllər nəşr edilən və 80-ci illərdə nəşri dayandırılmış “Əlamətdar və tarixi günlər təqviminin” nəşrinin bərpa edilməsi, şübhəsiz ki, kitabxanalarda kütləvi tədbirlərin təşkilinə, onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə xeyli köməklik göstərəcəkdir.

Milli Kitabxanada 2005-ci ildə “VTLS-Virtual” sistemi əsasında Elektron kataloqunun yaradılmasına başlanmasından yaxın gələcəkdə Azərbaycan Respublikasının bütün kitabxanalarının fondunun toplu Elektron kataloqunun yaradılmasına imkan verəcək və son nəticədə dövlət kütləvi kitabxanalarının oxucuları yaşadığı ərazidən asılı olmayaraq dünya kitabxana-informasiya ehtiyatlarından maneəsiz və operativ istifadə etmək imkanlarına malik olacaqlar.

Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin kitab təminatında prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamına əsasən onların latın qrafikası ilə yenidən

nəşr edilən kitablarla pulsuz təmin edilməsi dövlətimizin kitabxanalara göstərdiyi qayğının bariz nümunəsidir.

Lakin son illər dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsində baş vermiş mütləq dəyişikliklərə baxmayaraq bu aparıcı kitabxana sistemində əhaliyə kitabxana-bibliografiya və informasiya xidməti sahəsində hələ də ciddi problemlər, həll edilməmiş, təşkilati və metodiki məsələlər bir sıra çətinliklər və noqsanlar qalmaqdadır. Bu problemləri belə ümumiləşdirmək olar:

– Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinə onların xidmət etdiyi ərazilərin sakinlərinin cəlb edilməsi müxtəlif şəhər və rayonlarda qənaətbəxş deyil. Belə vəziyyətin bir səbəbi müvafiq MKS-in vahid fondunun yeni ədəbiyyatla zəif komplektləşdirilməsidirsə, digər səbəbi isə həmin kitabxanalarda, bu işin lazımı səviyyədə təşkil edilməməsidir.

– Son illər MKS-in xüsusi kitabxana avadanlığı, kitab rəfləri, kataloq qutuları, sərgi vitrinləri, eləcə də kitabxana texnikası ilə təchiz edilməsi qənaətbəxş deyildir. Əksər kitabxanalarda kataloq kartoçkaları, uçot kitabları, digər normativ sənədlər yox dərəcəsindədir.

– Kitabxanaların yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi planlı və sistemli şəkildə aparılmır, profillilik prinsipi unudulmuşdur. MKS-lərin çoxunun vahid fondunun tematik-tipoloji planı yoxdur.

– Respublika Kitabxana Kollektorunun fəaliyyəti səmərəsizdir və MKS-lərin komplektləşdirilməsinin müasir tələblərinə cavab vermir.

– Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində baş verən yeniliklər, müxtəlif innovasiyalar MKS-lərə operativ şəkildə çatdırılmır. MKS-lərin əksəriyyəti Azərbaycan və rus dillərində nəşr edilən ixtisas ədəbiyyatını, o cümlədən dövrü mətbuatı vaxtaşırı almırlar.

Beləliklə, müstəqillik dövründə baş verən hadisələr dövlətimizə kitabxana işi sahəsində yeni, müstəqil, demokratik siyasət yeritməsi üçün şərait yaratdı. Müstəqil, suveren, dünyəvi, demokratik, hüquqi Azərbaycan dövlətinin kitabxana işi sahəsində siyasəti formalaşmağa və cəmiyyətdə özünə yer tutmağa başlamışdır.

Müasir şəraitdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini müəyyənləşdirərək respublikamızda əldə edilmiş müstəqilliyin xalqımıza bəxş etdiyi milli dövlətçiliyimizin, milli ideologiyamızın, azadlıq və demokratiyanın nailiyyətini son illərdə ölkənin həyatında baş verən iqtisadi, sosial, mədəni və təhsil sahəsindəki dəyişiklikləri, milli soykökümüzlə qayıtmağımızı, milli mentalitetimizin möhkəmləndirilməsini, ümumiyyətlə, müstəqil, suveren Azərbaycan cəmiyyətində baş verən bütün dəyişikliklərin inkişaf qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq lazımdır.

Əgər sovet quruluşu vaxtı kitabxanaların qarşısında daha çox əhalini kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək, kitabxana fondlarından istifadəni

intensivləşdirmək vəzifəsi qoyulmuşdusa, indiki informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaların qarşısında bütün əhalini internetin kitabxana işinə tətbiqi və onun köməyi ilə dünyanın kitab və digər mədəni sərvətlərindən istifadə etməyə cəlb etmək vəzifəsi qoyulmuş, informasiyadan azad istifadə üçün şərait yaradılması zəruri hesab edilmişdir.

Bu gün müasir dünya böyük bir inqilabi prosesi yaşamaqdadır. Bu inqilab cəmiyyətin inkişafına təkan verən, onu sürətləndirən, insanların həyat şəraitini yaxşılaşdıran, intellektual səviyyəsini yüksəldən, peşə bacarığının artmasına, işinə və istirahətinə əsaslı köməklər göstərə bilən informasiya inqilabıdır. Bu inqilabın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin əsas vasitələrindən biri kitabxanalardır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Dövlətin kitabxana işi sahəsindəki siyasəti elə hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir ki, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin vəzifələrinə cavab verə bilsin. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasında göstərdiyimiz mühüm amillərin özünə yer tapmasına diqqət yetirmək vacibdir:

- Kitabxana fondlarının qorunması, onun yeni ədəbiyyatla ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi üçün şərait yaradılması, Kitabxana Kollektorunun işinin daha da təkmilləşdirilməsi;

- Kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, müasir informasiya texnikası ilə təmin edilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların təmir edilməsi üçün tədbirlər hazırlanması;

- İnkişaf etmiş informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə informasiya sahəsində dövlət siyasətinin obyektı olan kitabxanaların rolunun artması, dünyəvi, hüquqi dövlətin qurulması, iqtisadiyyatın inkişafı, iqtisadi islahatların dərinləşməsi və cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesinə kömək edən informasiya mərkəzləri kimi onların işinin daim diqqət mərkəzində saxlanılması və inkişaf etdirilməsi:

- Respublika kitabxanalarının, ilk növbədə elmi kitabxanaların kompüterləşdirilməsi üçün xüsusi proqramın hazırlanıb həyata keçirilməsi;

- Azərbaycan kitabxanalarının işini dünya standartları səviyyəsinə çatdırmaq, kitabxanaların elmi-metodik təminatını daha da təkmilləşdirmək, kitabxana-informasiya xidmətini elmi əsaslar üzərində qurmaq məqsədi ilə vətən kitabxanaşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsi, elmi nəticələrin təcrübəyə tətbiqi üçün tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsi.

Olduqca təqdirəlayiq haldır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” 20 aprel 2007-ci il tarixli Sərəncamı bu sahədə ciddi dönüş yaradılacağına tam əminlik yaradır.

Sərəncamda qeyd olunur ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində erməni silahlı dəstələri işğala məruz qoyduqları ərazilərimizdə vandalizm aktı törətmiş, illərlə fondlarında 4 milyondan artıq kitabın mühafizə olunduğu 1000-ə yaxın kitabxanayı və kitabxana filiallarını birləşdirən mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərini bütünlüklə dağıtmışlar.

Daha sonra bu gün geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsinə malik Azərbaycanda 12 mindən çox müxtəlif tipli kitabxana mövcud olduğu nəzərə cərpdirilərək xatırladılır ki, 1996-cı ildə Azərbaycan hökuməti “Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında” qərar qəbul etmişdir. 1999-cu ildə “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 2004-cü il 12 yanvar və “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” 2004-cü il 27 dekabr tarixli sərəncamlarına əsasən, son 3 il ərzində ümumi sayı 9 milyona yaxın ədəbiyyat nəşr olunmuş və ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir.

Bununla belə, dövlət başçısının sərəncamında haqlı olaraq vurğulandığı kimi yeni nəşrlər kitabxana fondlarını və onlardan istifadə imkanlarını xeyli genişləndirməklə yanaşı, həmin kitabların yerləşdirilməsi baxımından çətinliklər yaratmışdır.

Ona görə də müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya təminatının həyata keçirilməsində ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer mədəniyyətin bu sahəsində informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq, müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir. Məhz buna görə də kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasının ölkəmizin ictimai-mənəvi həyatının daha da canlanmasına təsiri baxımından böyük əhəmiyyətini və Azərbaycanın informasiya cəmiyyətinə doğru əhatəli inkişaf perspektivlərini nəzərə alaraq, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədi ilə ölkə prezidenti burada sadalanan tədbirlərin həyata keçirilməsini qərara almışdır.

Bu sərəncamın daha uğurla həyata keçirilməsi məqsədi ilə mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində soraq-bibliografiya aparatının təşkilinə həsr edilmiş tədqiqatımızın nəticələri əsasında yaxın gələcəkdə onların fəaliyyətinin optimallaşdırılmasına yönəlmiş bir sıra dövlət tədbirlərinin reallaşdırılmasını da zəruri sayırıq:

– Ən mühüm soraq və bibliografik vəsaitlərin kitabxanaların tələbatlarını ödəyə biləcək çoxsaylı nüsxələrlə yenidən çap edilməsinə ehtiyac vardır;

– Kitabıçərisi və jurnalarası siyahılar və göstəricilər şəklində olan soraq və biblioqrafik materialları mütləq qeydə alınmalı və kartotekalarda əks etdirilməlidir;

– MKS-lərdə optimal informasiya ehtiyatları formalaşdırılmalı və ondan səmərəli istifadə təmin edilməlidir. Bu iş müvafiq regionların informasiya tələbatının öyrənilməsi və kitabxanaların komplektləşdirilməsinin elmi prinsiplərə əsaslanması nəticəsində həyata keçirilməlidir;

– MKS-lərdə ən mühüm vəzifələrindən biri oxuculara, xüsusilə mütəxəssislərə biblioqrafik informasiya xidmətinin yeniləşməsindən ibarət olmalıdır. Bu baxımdan MKS-lərdə müasir informasiya texnologiyasına əsaslanan elektron informasiya xidmətinin təşkili ümdə vəzifə kimi meydana çıxır. Odur ki, MKS daxilində vahid soraq-biblioqrafiya fondu və cari informasiya sisteminin yaradılması, texniki vasitələrdən istifadə etməklə müxtəlif oxucu təbəqələrinə cari və retrospektiv, fərdi və kollektiv biblioqrafik informasiya xidmətinin təşkili MKS-lərin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının mühüm istiqamətinə çevrilməlidir;

– Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının ictimai həyatın bütün sahələrinə tətbiqinin genişlənməsi ilə əlaqədar Mədəniyyət Nazirliyi və Milli Kitabxana tərəfindən MKS-lərdə yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqinə dair dövlət proqramının hazırlanıb həyata keçirilməsi ən mühüm vəzifə sayılmalıdır. Bu proqram özündə ilk növbədə mərkəzi kitabxanaların kompüter texnikası ilə təmin edilməsini və hər bir regionda mərkəzi kitabxananın elmi informasiya mərkəzinə çevrilməsini nəzərdə tutmalı və MKS oxucularının dünya informasiya resurslarından səmərəli istifadəsini təmin etməlidir. Bu məqsədlə MKS-lərdə oxuculara xidmət işində tədricən virtual iş rejiminə keçməli, SD-ROM, Internet, Elektron kataloqu, Elektron məlumat bazaları, Elektron poçtu, Onlayn və s. xidmət vasitələrindən geniş istifadə edilməlidir;

– Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin fəaliyyətinin ölkənin digər kitabxanaları və ilk növbədə elmi və təhsil kitabxanaları şəbəkəsinin fəaliyyəti ilə bütün sahələrdə əlaqələndirilməsi, həmçinin onların MDB kitabxanalararası abonement sisteminə qoşulması və beynəlxalq kitabxana təşkilatları ilə əlaqələrinin yaradılması əhaliyə kitabxana xidmətinin yeni keyfiyyət almasına müsbət təsir göstərir;

Zənnimizcə, bütün bu təklif və tövsiyələrin həyata keçirilməsi MKS-lərdə soraq-biblioqrafiya aparatının sosial funksiyalarının optimallaşmasını təmin edər, müasir dövrdə MKS-lərin fəaliyyətinin daha səmərəli təşkili üçün əsaslı zəmin yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan.– 2007.–21 aprel.
2. Xələfov A. *İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaların vəzifələri* // *Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya*.–B., 2005.–№1.–S.5-15.
3. İsmayilov X. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000)*.–B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2000.–220 s.
4. Rüstəmov Ə. *Bölgə (rayon) mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində sadə informasiya texnologiyası: planlaşdırılması və tətbiq mexanizmi*.–B., 1993.–138 s.

НАПРАВЛЕНИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СПРАВОЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО АППАРАТА В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

РЗАЕВА А.Г.

РЕЗЮМЕ

В этой статье обобщены важные информации о направлениях совершенствования справочно-библиографического аппарата в информационном обществе в Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: информация, библиотека, справочно-библиографический аппарат, информационное общество.

DIRECTIONS OF PERFECTION BIBLIOGRAPHIC APPARATUS IN THE INFORMATION SOCIETY

RZAYEVA A.Q.

SUMMARY

This article summarizes important information about ways of improving bibliographic unit in the information society in the Republic of Azerbaijan.

Keywords: information, library, reference and bibliographic apparatus, the information society.

**PREZİDENT KİTABXANASINDA DÖVLƏT QULLUQÇULARINA
KİTABXANA İNFORMASIYA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ**

HƏSƏNOVA A.V.
Bakı Dövlət Universiteti,
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı
sahra.hsnv@mail.ru

Məqalədə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsi Prezident kitabxanasının yaranmasının əhəmiyyətindən, məqsəd və vəzifələrindən bəhs olunur. Burada kitabxananın maddi-texniki bazasının, kitabxana və dövrü mətbuat fondunun formalaşması məsələləri tədqiq olunur. Məqalədə həmçinin kitabxana işinə dövlət qayğısını da toxunulur. Kitabxanada yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi istiqamətləri öyrənilir.

Açar sözlər: *Prezident kitabxanası, oxuculara xidmət, kitabxana fondu, dövrü mətbuat fondu, İRBİS- 64*

Ən qədim dövrlərdən eribarən mövcud olan vaxtı ilə daş və gil lövhəciklərdən, perqament yazılarından, tumarlardan, cümlərdən ibarət olan kitabxana sərvəti sonradan çap əsərləri, digər informasiya daşıyıcıları, sənəd növləri ilə zənginləşərək müasir dövrdə bəşəriyyətin həyatının bütün sahələrinə dair bilikləri özündə əks etdirən qiymətli xəzinəyə çevrilmişdir. Bilik, məlumat və bunları özündə əks etdirən sənədlər, ilk növbədə kitablar insan həyatının, ictimai fəaliyyətin bütün sahələri üçün əvəzsiz vasitə, zəngin informasiya mənbəyidir. Belə bir informasiya təminatının olması dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsinin vacib şərtlərindən biridir.

Azərbaycan tarixinin bütün dövrlərində ölkəmizdə dövlət idarəçiliyinə xidmət edən sənəd fondları, kitabxanalar mövcud olmuşdur.

Tarixi məxəzlər hələ Nizami Gəncəvi dövründə Gəncədə “Darül kütüb” kitabxanasının fəaliyyət göstərməsini, XIII əsrdə Şirvanşahların Şamaxıdakı sarayında kitabxananın olmasını, Təbrizdə isə Qazan xanın əmri ilə zamanəsinin ən zəngin kitabxanalarından birinin təsis edilməsini, 1494-cü ildə Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin fərmanı ilə Təbrizdə saray kitabxanasının yaradılmasını, Qaraqoyunlu hökmdarı Qara Yusifin Təbrizdəki, Diyarbəkirdəki saraylarında zəngin kitabxanasının olmasını, 1521-ci ildə Şah İsmayıl Səfəvinin saray kitabxanasının yaradılması barədə fərman verməsini, o zamanın böyük rəssam və xəttatı Kəmaləddin Behzadın həmin kitabxanaya müdir təyin edilməsini, Azərbaycanda saray kitabxanalarının yaradılması və fəaliyyətinə dair digər faktları zamanəmizə qədər gətirib çatdırmışdır.

Sovet hakimiyyəti dövründə də belə kitabxanalar mövcud olmuşdur. Belə ki, 1920-ci ildə Azərbaycan K(b)P Mərkəzi Komitəsinin Mərkəzi partiya Kitabxanası yaradılmışdır. Sonrakı illərdə Mərkəzi Partiya Kitabxanasının fondu müntəzəm olaraq zənginləşdirilmiş, fəaliyyəti təkmilləşdirilmişdir. Azərbaycan Kommunist Partiyası ləğv edilənə qədər bu kitabxana S.M.Kirov adına Maarif Evinin kitabxanası kimi fəaliyyət göstərmişdir [2, 162].

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsindən sonra ictimai fəaliyyətin edilməsindən sonra ictimai fəaliyyətin bir sıra sahələrində olduğu kimi, kitabxana sahəsində də əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Dövlətin ali icra orqanı olan Prezident Aparatının fəaliyyətinin sənədlə, kitabxana xidməti ilə təminatının zəruri olması nəzərə alınmaqla, 1992-ci ilin yanvarında fəaliyyəti dayandırılmış S.M.Kirov adına Siyasi Maarif Evinin Kitabxanası Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin tərkibinə verildi və ölkənin ali icra hakimiyyəti orqanının, eləcə də, digər dövlət qurumlarının mütəxəssislərinə xidmət etməyə başladı. 2003-cü ilin yanvar ayının 23-də Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin göstərişi ilə bu kitabxana daha yüksək statusda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Kitabxanası kimi yenidən təşkil edildi. Kitabxananın fəaliyyətinin daha da geniş təşkil edilməsini təmin etmək məqsədilə Mərkəzi şəhər kitabxanasının fondu da İşlər İdarəsinin Kitabxanası verildi. Belə ki, Prezident Kitabxanası iki zəngin kitabxananın bazasında yaradılmışdır. Onlardan biri vaxtilə Azərbaycan KP MK-nın S.M.Kirov adına Siyasi Maarif Evinin Kitabxanası, ikincisi isə Mərkəzi Şəhər Kitabxanası idi.

Müstəqillik illərində S.M.Kirov adına Siyasi Maarif Evinin Kitabxanasının fondu 150 min nüsxəyə çatmışdı ki, bunun da əksər hissəsini partiya və dövlət quruculuğuna, ictimai-siyasi elmlərə dair ədəbiyyat təşkil edirdi. Kitabxanada zəngin soraq nəşrləri və dövrü mətbuat fondları formalaşmışdı. Kitabxanadan təkcə Azərbaycan KP MK-nın deyil, həm də digər dövlət orqanlarının əməkdaşları, Marksizm-Leninizm Universitetinin, Ali Partiya Məktəbinin dinləyiciləri və tədqiqatçıları istifadə edirdilər.

Mərkəzi Şəhər Kitabxanası Bakının zəngin tarixə malik ictimai kitabxanalarından biri olmuşdur və fəaliyyətə başlaması 1870-ci ilə təsadüf edir. Sovet dövründə bu kitabxana Bakı Xalq Maarif Şöbəsinin dekreti ilə Mərkəzi Kitabxanaya çevrildi. V.İ.Leninin vəfatından sonra isə kitabxanaya onun adı verildi. Bu kitabxana göstərdiyi kitabxana-bibliografiya xidmətinin yüksək səviyyəsi, kütləvi tədbirlərin keçirilməsi sahəsində fəallığı ilə seçilirdi. 1988-ci ildə Kitabxananın fondunda yarım milyona yaxın saxlama vahidi olan müxtəlif nəşrlər var idi. Oxucuların sayı isə 30 mini keçmişdi. [4, 18].

Azərbaycan KP MK-nın S.M.Kirov adına Siyasi Maarif evinin Kitabxanasının və Mərkəzi Şəhər Kitabxanasının fondu əsasında yaradılan,

həmin kitabxanaların ən yaxşı ənənələrini davam etdirən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Kitabxanası az bir zaman ərzində öz tələbatçılarına yüksək keyfiyyətli kitabxana-biblioqrafiya və informasiya xidməti göstərməyə başladı.

Tarixi memarlıq abidəsi olan Mərkəzi şəhər kitabxanasının binasında əsaslı yenidənqurma və bərpa işləri aparıldıqdan sonra İşlər İdarəsinin Kitabxanası 2004-cü ilin yanvar bu binada oxuculara xidmət etməyə başladı.

2004-cü il dekabr ayının 17-də Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı, Heydər Əliyev fondunun Prezidenti Mehriban xanım Əliyeva kitabxanada olmuş, burada görülmüş işlərlə maraqlanmış və əməkdaşlara dəyərli tövsiyələr vermişdir.

2005-ci il dekabr ayının 9-da isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə kitabxanaya İşlər İdarəsinin sektor statusu verilmişdir. Həmin vaxtdan etibarən Kitabxananın bütün əməkdaşları dövlət qulluqçularıdır.

Keçən dövr ərzində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasında fəaliyyətin bütün istiqamətlərinin ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsi həyata keçirilmiş, maddi-texniki baza gücləndirilmiş, yeni metod və texnologiyalar mənimsənilmiş, kadrların bilik və peşə bacarıqlarının yeksəldilməsi istiqamətində tədbirlər görülmüşdür.

2006-cı il iyun ayının 27-də Kitabxanaya gələrək onun fəaliyyəti ilə yaxından tanış olmuş, müasir informasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqi ilə maraqlanmış, fondun daha da zənginləşdirilməsi və Kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ilə bağlı tapşırıqlar vermişdir. Bu tapşırıqlara müvafiq olaraq Kitabxana ən müasir fərdi kompyuterlər və digər hesablama qurğuları, şəbəkə texnikası, çap üçün avadanlıq və s. ilə təchiz edilmişdir. Kitabxana 2007-ci il yanvarın 9-dan Prezident Kitabxanası kimi fəaliyyət göstərir.

Kitabxananın devizinə görə mükəmməl kitabxana-biblioqrafiya xidməti-mükəmməl idarəetmənin əsas amillərindən biridir. Prezident Kitabxanasının missiyası ali dövlət orqanlarında və digər icra qurumlarında çalışan dövlət qulluqçularına, eləcə də, informasiya maraqları kitabxananın profilinə uyğun olan sənədlərlə, burada yaradılan müxtəlif ilkin sənəd və biblioqrafik informasiya resurları ilə mükəmməl kitabxana-biblioqrafiya xidməti göstərməkdir.

Prezident Kitabxanasının vəzifəsi xidmət etdiyi tələbatçıların ehtiyacını tam şəkildə ödəməyə imkan verən dolğun kitabxana fondunun formalaşdırılmasından, tələbatçılara müasir tələblərə cavab verən ənənəvi, həm də yeni informasiya xidmətinin göstərilməsindən, müxtəlif mövzulu və təyinatlı biblioqrafik vəsaitlərin, əsas tələbatçı qruplarının daha çox müraciət etdiyi mövzular üzrə zəngin sənəd-informasiya resurslarını əhatə edən

protallar, layihələr, elektron sənəd topluları, tematik saytların yaradılmasından, tələbatçılara həm Kitabxananın binasında, həm də məsafədən sənəd-informasiya xidmətini təşkil etməkdən ibarətdir. Hal-hazırda Prezident Kitabxanasında müasir kitabxana-biblioqrafiya və informasiya xidmətinin bütün istiqamətləri üzrə mükəmməl xidmət işi təşkil edilmişdir. Bu xidmətdən nəinki Prezident Administrasiyasının, İşlər İdarəsinin və digər ali dövlət qurumlarının əməkdaşları, həmçinin geniş oxucu kütləsi istifadə edir.

Burada ənənəvi abonoment, soraq-biblioqrafik xidmətlə yanaşı, müasir texnologiyalara əsaslanan biblioqrafik informasiya xidmətinin müxtəlif növləri, sənədlərin tam mətnlərinin elektron çatdırılması da həyata keçirilir.

Bir çox yeni kitabxana texnologiyalarının tətbiqi, yeni növ informasiya resurslarının yaradılması sahəsində respublikada aparıcı mövqə qazanmış Prezident Kitabxanası mövcud olduğu illər ərzində bu mövqeni qoruyub saxlayır, əldə edilmiş nailiyyətləri yaradıcılıqla inkişaf etdirir.

2009-cu il iyul ayının 22-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə Prezident Kitabxanasına Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin şöbəsi statusu verilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasının yerinə yetirdiyi vəzifələrdən asılı olaraq müvafiq təşkilati-idarəetmə strukturu formalaşmışdır. Bu strukturu formalaşmışdır. Bu struktura əsasən, Kitabxananın idarə edilməsi direktor tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bu işdə ona direktor müavini və elmi katib yardım edir.

Kitabxananın təşkilati-idarəetmə strukturuna 5 funksional şöbə və onların tərkibində olan 7 bölmə daxildir. Daha bir şöbə Kitabxananın mühəndis-texniki qurğularının istismarı, maddi-texniki təchizat və digər texniki məsələlərlə məşğul olur, qalan şöbələr isə sırf kitabxana texnologiyaları və prosesləri ilə əlaqədar işləri yerinə yetirir. [1, s. 304]

Kitabxananın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri kitablar və digər sənəd növləri üzrə fondlar formalaşdıraraq informasiya ehtiyatları yaratmaq, onları mühafizə etmək, həmin fondları özündə əks etdirən mükəmməl ənənəvi və elektron kataloq-kartoteka və biblioqrafik vəsaitlər sistemini tətbiq etmək, onu daim inkişaf etdirməklə bu fondları oxucuların hərtərəfli istifadəsinə verməkdən ibarətdir.

Kitabxananın fondunda XVI - XIX əsrlərdə və XX əsrin əvvəllərində nəşr olunmuş müxtəlif dillərdə olan nadir ədəbiyyat nümunələri saxlanılır. Fond da iqtisadiyyata, siyasətə, dövlət quruculuğuna, hüquqa, fəlsəfəyə, statistikaya, tarixə, ədəbiyyatşünaslığa və dilçiliyə dair ədəbiyyat üstünlük təşkil edir. Kitabxananın dövrü mətbuat fonduna respublikamızda və digər ölkələrdə çap edilən 250 adda jurnal, qəzet və digər dövrü nəşrlər daxil olur. Hazırda Kitabxanada fondun elektron nəşrlərlə komplektləşdirilməsi sahəsinə

xüsusi diqqət yetirilir. Kitabxanada müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqinə xüsusi önəm verilir. Kitabxanada lokal kompyuter şəbəkəsi yaradılmış, İnternetə çıxış təmin edilmişdir. Portativ kompyuterləri olan oxucular kitabxananın oxu zalından İnternetə simsiz əlaqə sistemi ilə də qoşula bilirlər [5]. Kitabxanada İRBİS Kitabxana Avtomatlaşdırılma Sisteminin son versiyasının (İRBİS 64) tam komplekti tətbiq edilmişdir. Bu sistem fondun komplektləşməsindən tutmuş, kitab verilişindək bütün kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasını təmin edir. Sistem həm də oxuculara Kitabxanada hazırlanmış tammətnli verilənlər bazasından istifadə etməyə imkan verir. Bundan əlavə, hər bir İnternet istifadəçisi Kitabxananın Web sahifəsi vasitəsi ilə onun Elektron kataloqundan və digər elektron resurslarından istifadə edə bilər. Kitabxanada Azərbaycan, rus və digər dillərdə olan ədəbiyyatı əks etdirən əlifba və sistemli kataloq tərtib edilmişdir. 2003-cü ildən etibarən Kitabxananın aldığı bütün kitablar haqqında məlumat Elektron kataloqa (EK) daxil edilir. 2004-cü ildən isə fonda daxil olan dövrü nəşrlərdəki ən əhəmiyyətli materialların biblioqrafik təsvirləri də EK-nin tərkibindəki ayrı bir verilənlər bazasına daxil edilir. Kitabxanada müxtəlif təyinatlı biblioqrafik vəsaitlər də tərtib və nəşr edilir. EK-dan və biblioqrafik vəsaitlərin elektron variantlarından həm də Kitabxananın Web sahifəsi ilə də istifadə etmək olar. Kitabxana öz istifadəçilərinə tam həcmdə soraq-biblioqrafiya və biblioqrafik informasiya xidməti göstərir. Xüsusi oxucu qruplarına elektron poçt (E-mail) vasitəsilə də biblioqrafik informasiya xidməti göstərilir.

Azərbaycan Respublikası Prezident İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası ardıcıl olaraq oxuculara xidməti təkmilləşdirmək üçün müasir kitabxana-informasiya xidmətinin yeni forma və üsullarından istifadə etməyə üstünlük verir. Yeni iş üsulları təcrübədə sınaqdan keçirilir, ən yaxşılardan seçilir və kitabxana işinə tətbiq edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi 3 hissədə: Dərslik.* - B.:BUN, 2010.-431 s.
2. Xələfov A.A. *Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi.* - Bakı, 2006.- 310 s.
3. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinə dair Heydər Əliyev doktrinası uğurla davam edir.* Bakı, 2009.-185 s.
4. *Azərbaycan Respublikası Prezident İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası.* - Bakı, 2013.-87 s.
5. *preslib.az*

**ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В ПРЕЗИДЕНТСКОМ
БИБЛИОТЕКЕ****ГАСАНОВА А.В.****РЕЗЮМЕ**

В статье говорится о важности, цели и задачи Президентской библиотеки Президента Азербайджанской Республики. Здесь исследуется материально-технической базы библиотеки, а также вопросы формирования библиотечного и периодического фонда. В статье коснулся государственной заботы об библиотечному делу. Расследуется заявление о направлениях новых информационных технологий в библиотеке.

Ключевые слова: Президентская библиотека, библиотечное обслуживание, библиотечный фонд, периодическое фонд, IRBIS 64

**ORGANIZATION OF LIBRARY INFORMATION SERVICE TO
CIVIL SERVANTS IN PRESIDENTIAL LIBRARY****HASANOVA A.V.****SUMMARY**

The article is talked about the importance, goals and objectives of the Presidential Library of President of The Republic of Azerbaijan. Here being investigated the material and technical basis of the library, library and periodical fund formation matters. The article touched state care to librarianship. Studied directions of the introduction of new information technologies in the library.

Key words: Presidential library, library service, library fund, periodical fund, IRBIS 64

TƏDRİS ƏDƏBİYYATININ
ƏLYAZMASI ÜZƏRİNDƏ REDAKTOR İŞİ

SƏFƏROVA S.E.

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının doktorantı

s.sevda_84@mail.ru

Məqalədə tədris ədəbiyyatının əlyazması üzərində nəşriyyat redaktorunun hazırlıq mərhələsindən, redaktorun iş üsulu və metodikasından və s. söhbət açılır. Burada redaktor təhlilinin ümumi sxemi, əlyazmanın ideyası və məqsədi aydınlaşdırılır, eyni zamanda redaktorun əlyazma üzərində müəlliflə birgə işləməsindən, unifikasiya edilərək təkmilləşdirilməsindən bəhs olunur.

Açar sözlər: redaksiya, nəşriyyat, əlyazma, tədris ədəbiyyatı, redaktor.

Təhsilin yüksək keyfiyyətlə şagirdlərə aşılması onların gələcək həyatına möhürünü vurur, şəxsiyyətin formalaşmasına zəmin yaradır. Bunun üçün keyfiyyətli, savadlı yazılmış dərslik vacibdir. Tədris ədəbiyyatı olduqca önəmli və yetişməkdə olan gənc nəslin savadlanması üçün lazım olan əsas göstəricilərdəndir. Təhsilin, elmin keyfiyyətli olması tədris olunan ədəbiyyatın səviyyəsindən asılıdır. Beynin tam şəkildə hər hansısa bir materialı mənimsəyib qavraması üçün ədəbiyyatın savadlı yazılması önəmlidir. Dərsliklərin qüsursuz, keyfiyyətli olması üçün yaxşı müəllif və peşəkar redaktor işi əsas faktordur. Tədris ədəbiyyatının hansı səviyyədə ortaya çıxması birbaşa müəllif və redaktor işinin ortaya qoyduğu işin keyfiyyətindən asılıdır.

Tədris ədəbiyyatı dedikdə, ilk növbədə, təhsillə bağlı ədəbiyyat düşünülür. Bu gün tədris ədəbiyyatı buraxıldığı tədris ocağının növünə görə xüsusiləşdirilmişdir. Tədris ədəbiyyatının nəşrə hazırlanması redaksiya-nəşriyyat fəaliyyətinin xüsusi sahəsidir. Tədris ədəbiyyatı elmi və tətbiqi xarakterli sistemləşdirilmiş məlumatı əhatə edən, tədris etmək və öyrənmək üçün asan şəkildə şərh olunan və müxtəlif yaşda təhsil alan oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş nəşrdir (2, 159).

Ümumtəhsil məktəbləri üçün tədris ədəbiyyatı tədris-pedaqoji nəşriyyatlar tərəfindən, ali məktəblər və digər xüsusiləşdirilmiş tədris məktəbləri üçün ədəbiyyatlar müvafiq mərkəzi nəşriyyatlar tərəfindən çap edilir.

Bütün ədəbiyyatların, o cümlədən, tədris ədəbiyyatlarının yaradılma mərkəzi nəşriyyat hesab edilir. Nəşriyyatın bu sahədə işi Təhsil Nazirliyi ilə razılaşdırılır. Tədris ədəbiyyatının çapa hazırlanması xüsusi sənədlərlə həyata keçirilir. Bunun üçün tədris ədəbiyyatına olan əsas tələbləri özündə ehtiva edən "Dərslik və dərs vəsaitlərinin nəşrə hazırlanması qaydaları haqqında

Təlimat”da tədris ədəbiyyatının nəşrə hazırlanması üçün lazımi sənədlərin hansılardan ibarət olduğu bildirilir.

Təhsil ədəbiyyatının yaradılması üzərində müəlliflə və yaxud müəllif kollektivi ilə işləyən nəşriyyat əlyazmanı Təhsil Nazirliyi tərəfindən nəşr üçün təsdiq edən qrif əsasında çapa hazırlayır və nəşrini həyata keçirir. Tədris ədəbiyyatına dərsliklər, dərs vəsaitləri, metodiki göstərişlər, proqramlar, praktikum və tədrislə bağlı başqa köməkçi elmi yazılar aiddir (5, 218).

Beləliklə, tədris ədəbiyyatının əlyazması nəşriyyata qəbul olunduqdan sonra müxtəlif mərhələdən keçir.

Redaksiya prosesi nəşriyyat işinin başlıca mərhələsidir. Müəllif əlyazmasının qəbulu onun başlanğıcı, onun istehsalata verilməsi isə sonu hesab olunur (1,76).

Hər bir nəşriyyat redaktoru nəşriyyat işini bütün incəliklərinə qədər əlyazmanın kitaba çevrilməsinə qədər keçdiyi mürəkkəb prosesi müasir poliqrafiya texnikasını və texnologiyanı, kitab nəşri işinin bütün detallarını mükəmməl qavramalıdır.

Nəşriyyatın tematik planına daxil olan əlyazma müvafiq redaksiyada aparıcı redaktora redaktə etmək üçün təqdim edir. Əvvəldə qeyd edildiyi kimi, redaktorun əlyazma üzərində apardığı iş müəllifin əməyi ilə mütənasibdir. Yəni müəllif əsəri üzərində işlərkən müəyyən çatışmazlıqlara (mövzunun tam açılmasına, təkrarlara, dil və üslub xətalарına) yol verir. Bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün məhz redaktor tələb olunur.

Redaktor tədris ədəbiyyatı əlyazması üzərində işləyərkən, ilk növbədə, diqqəti məzmunun və formanın vəhdətinə yönəltməlidir. Formanın və məzmunun vəhdəti tədris ədəbiyyatının qiymətləndirilməsində əsas meyardır. Bu vəhdətə nail olmaq müəllif və redaktor qarşısında duran əsas məsələdir. Müəllif öz əlyazmasına qarşı nə qədər tələbkərliliklə yanaşarsa, onun işi bir o qədər səmərəli və fayda gətirən olar.

Redaktə, nəşri nəzərdə tutulmuş əsərin düzgün qiymətləndirilməsi, müəllifə öz əsərinin forma və məzmununu təkmilləşdirməkdə köməklik göstərilməsi məqsədilə əsərə tənqidi yanaşmaqla təhlil edilməsi, yol verilmiş xətalardan təmizlənərək nəşrə hazırlanması deməkdir (1, 104).

Redaktor üzərində iş apardığı əlyazmaya daxil olub, onu müəllifi qədər dərindən araşdırır. Bu da redaktorun əlyazmanın məzmun və formasının vəhdətinə nail olunması istiqamətində əsas işidir. Forma və vəhdət üzərində iş qədim dövrlərdən indiyədək olan redaktorların fəaliyyətində önəmli yer tutur.

Əlyazmanın ilkin oxunuşundan sonra redaktor əsər haqqında, onun müsbət və mənfi cəhətləri, mətni ətraflı şərh etmək bacarığı haqqında, müəlliflə necə əməkdaşlıq etmək barədə təsəvvürə malik olur.

Redaktorun mövcud mövzuya dair ədəbiyyatla, digər nəşriyyatların buraxdığı analoji nəşrlərlə, onların dövrü mətbuatda qiymətləndirilməsinə dair materiallarla tanış olması ona lazımi fayda verə bilər. Belə olduqda əlyazmada qarşıya qoyulan məsələnin həllinə başqa müəlliflərin necə münasibət bəslədiklərini aydınlaşdırar və bununla da əlyazmanın məqsədini daha dərinlən dərk edər.

İlkin qavranış oxuyanın oxu prosesi zamanı ilk dəfə mətnin məzmunu ilə tanışlığıdır. İlkin qavranışda sözlər birliyinin qanunauyğun qavranılması təkrar qavranışdan, yəni dərkətmə fəaliyyətinin iştirakı ilə aparılan zaman sözlər birliyinin qanunauyğunluğundan bir çox hallarda fərqlənir. İlkin qavranış adətən avtomatik olur. Sözlər oxuyanın beynində sanki özləri birləşir, son qavranış zamanı isə məlum dərkətmə əsasında, yəni oxuyanın söz birləşmələrinə münasibətindən, daha doğru olan variantı seçməsi zamanı baş verir (5, 75).

Redaktor çalışmalıdır ki, müəllifin fikri oxucuya təhrif edilmədən, tam, dolğun şəkildə çatdırılsın. Əlyazmanın redaktəsinin əsas qayəsi və başlıca məqsədi əlyazmada düzəlişlər edilməsində deyil, onun ictimai mahiyyətinin fikrən yoxlanılmasında, oxu zamanı müəllifə kitabın səmərəliliyini artırmaqda köməkçi olmaq, ideya və məzmununa xələl gətirən amilləri aradan qaldırmaqdır.

Tədris ədəbiyyatı mətnlərində ədəbi dilin yaxşı olmaması nəşriyyat redaktorunu daim narahat edən amillərdəndir (4, 143).

Tədris ədəbiyyatının əsas keyfiyyətləri - dəqiqlik və aydınlıqdır. Lakin dəqiqlik elmi üslubun oynaqılığına xələl gətirməməli, onu söz yığımına çevirməməlidir. Başqa sözlə desək, fikrin dəqiqliyi şərhin yazılı formasının bütün növlərinin, həmçinin ümumi tələblərin qorunub saxlanılmasından ibarətdir.

Redaktor təhlili əlyazmanın oxunuşundan başlayır. Təcrübəli redaktor ilkin oxunuş zamanı orfoqrafik səhvləri, əhəmiyyət daşımayan düzəlişləri nəzərə almamalı, əlyazma üzərində heç bir redaktə işi aparmamalıdır. Redaktorun bütün diqqəti əlyazmanın mətninə yönəlməlidir. Çünki onun əsas məqsədi əlyazma ilə tanışlıq, müəllifin çatdırmaq istədiyi fikri duymaq, əlyazmanın səviyyəsini müəyyən etməkdir. İlkin oxunuş bitdikdən sonra redaktor əlyazmanın ideyası və mövzusu üzərində fikrini cəmləşdirməli, səhv ifadələri, təkrarları, dil və üslub xəstələrini və s. səhvləri əlyazmanın səhifələrinin sağ kənarında qeyd etməlidir. Belə qeydlər redaktor işində mühüm əhəmiyyət daşıyır, əlyazma haqqında veriləcək rəyə zəmin yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, səhifələrdəki qeydlər düşünülmüş, aydın və dəqiq olmalıdır. Tədris ədəbiyyatının redaktəsinə rəvac verən hər bir nəşriyyat redaktoru oxucu auditoriyasını nəzərə almalıdır.

Bütün diqqətini əlyazmanın mətninə cəmləşdirən redaktor təkrar-təkrar redaktə etdiyi əlyazma və onun ideya və məzmunu haqqında düşünməlidir. Qeyri-dəqiq, səhv ifadələri, təkrarları, dilin və üslubun nahamarlığını hiss etdikdə, irəlilədiyimiz kimi, əlyazma vərəqinin kənarında qeydlər etməsi məsləhətdir. Belə qeydlər redaktə işində mühüm rol oynayır. Onlar redaktor üçün əlyazma üzərindəki gələcək işində bir növ ötürücü məntəqə qismində çıxış edir. Ona görə də, qeydlər aydın, dəqiq və məqsədyönlü olmalı, nəinki tənqidi, hətta pozitiv mövqeyi də əks etdirməlidir. Əlyazma kənarındakı qeydlərin məzmunu müxtəlif ola bilər. Onlar kitabın həm mənasına, həm kompozisiyasına, həm süjetinə, həm dilinə, həm də üslubuna aid ola bilər. İlk oxunuşdan sonra redaktorun əlyazma haqqında tam təsəvvürü yaranır, hansı işləri görəcəyi barədə planları müəyyənləşir.

Redaktor müəllifin hansı mənbələrdən istifadə etməsinə də diqqət yetirməlidir. Müəllifin istifadə etdiyi mənbələrlə tanışlıq da redaktor işinin müəyyən bir hissəsidir. Belə tanışlıq ona görə lazımdır ki, redaktor qarşıya qoyulan məsələnin məğzini dərinlən dərk etsin və mövcud əlyazmada olan problemlərin digər müəlliflər tərəfindən necə araşdırıldığını öyrənsin.

Redaktə üsulları müxtəlif olsa da, müəlliflə iş prinsipi yeganədir: hər bir dü-zəliş müəllif üçün təklif xarakteri daşmalıdır. Mətnə hansısa ciddi dəyişiklik etmək yalnız müəllifin ixtiyarındadır. Doğrudur, elə hallar da olur ki, redaktor haqlı iradlar irəli sürür, müəllif isə onunla razılaşmır. Belə olduqda redaktor özünün səbri, incə münasibəti ilə müəllifə ondan nə tələb etdiyini, ediləcək düzəlişin hansı mahiyyət daşıdığını bildirir.

Nəhayət, redaktorun müəlliflə əsas işlərindən biri mündəricat və başlıqlar üzərində aparılan işdir.

Başlıqlardan danışılarkən, ilk növbədə, əlyazmanın adına diqqət yetirmək vacibdir. Əlyazmanın adı əsərin məqsəd və məramını xarakterizə edir. Kitabın adı sadə, dəqiq, konkret, aydın və orijinal olmalıdır. Doğrudur, əlyazmaya ad seçmək birbaşa müəllifin vəzifəsidir, lakin əlyazma üzərində işləyən redaktor da əməyinin bəhrəsinin səmərəli olmasına çalışmalıdır, əlyazmanın ideyasına, məqsədinə müvafiq olmayan başlıqlardan çəkinməlidir. Başlıqlar və sərlövhələr mündəricatda öz əksini dərəcələrinə görə tapırlar. Başlıqlar elə olmalıdır ki, oxucunu cəlb etsin, onda kitaba qarşı maraq oyatsın. Birincisi, uğurlu seçilmiş sərlövhə, bir növ, kitabı oxucuya "reklam" edir. İkincisi, başlıq-sərlövhə dəqiq, aydın, sadə və yığcam olmalı və mətnin məzmununa cavab verməlidir. Redaktor da redaktə etdiyi əlyazmanın başlıqları üzərindəki işdə yaxından iştirak etməlidir. Əsərdəki başlıqların təyini də müəllifin şəxsi işidir. Lakin unutmaq olmaz ki, əlyazmanın yaranması da məhz müəllifin şəxsi işidir. Bununla belə, qeyd etdiyimiz kimi, redaktor əlyazma üzərində lazımi qədər əziyyət çəkir, müəllifin yol verdiyi

çatışmazlıqları aradan qaldırır. Odur ki, başlıqlar üzərindəki işdə də redaktor yaxından iştirak etməli, özünün təklif və iradlarını bildirməlidir.

Başlıqlar və sərlövhələr üzərindəki işi də fərdiləşdirmək olmaz. Burada da müəlliflə birgə işin məqsədi keyfiyyətli bir kitab nəşr edib oxucuya çatdırmaqdır. Amma çalışmaq lazımdır ki, kitabın məzmunu ilə adı, başlıqları arasında uyğunluq gözlənilsin və onlar bir-birini tamamlasın.

Hər bir elmi kitabda və elmi məqalədə biblioqrafik göstəricilər və biblioqrafik istinadların olması labüddür. Tədris ədəbiyyatı da elmi xarakter daşıdığı üçün burada da biblioqrafik göstəricilər və biblioqrafik istinadlar əsas amillərdəndir. Həm müəllif, həm də redaktor bu istinad və göstəricilərin düzgün tərtib olunmasına ciddi fikir verməlidirlər (4, 102).

Redaktor müəllif əməyinə qarışmaqla onun təqdim etdiyi mətnin məzmununu anlamağa çalışmalıdır. Mətnin məzmununu düzgün anlamaq - müəlliflə işgüzar, həmçinin xoşməramlı münasibət qurmaq deməkdir. Belə bir səmərəli münasibət isə keyfiyyətli bir kitabın işıq üzü görməsinin əsasını təşkil edir.

Tədris ədəbiyyatı əlyazmasının məzmun və formasının vəhdətini aydınlaşdırmaq üçün redaktorun, ilk növbədə, nəzər yetirdiyi amillərdən biri də onun quruluşu üzərindəki işidir. Redaktorun əlyazmanın quruluşu üzərindəki işini şərti olaraq işin müstəqil mərhələsinə aid etmək mümkündür. Əlyazmanın məzmununun öyrənilməsi ilə onun strukturu qiymətləndirilir. Məzmun və struktur qarşılıqlı surətdə biri digəri ilə bağlıdır. Çünki həm müəllifin, həm də nəşriyyat redaktorunun məqsədi tədris ədəbiyyatının məzmun və formasının ahəngdarlığına nail olmaqdır. Bununla yanaşı, struktur elementlərinin hissə-hissə öyrənilməsi, redaktor diqqətinin məhz təhlilin bu aspektinə doğru yönəldilməsi materialın daha aydın şərhinə nail olmağa, oxucu marağını öyrənməyə doğru yönəltməyə, elmi nöqteyi-nəzərinə mətn hissəsinin daha vacib olanına istiqamətləndirməyə imkan verir.

Nəşriyyat redaktoru tədris ədəbiyyatının bütün xüsusiyyətlərinin quruluşu uyğunluğunu qiymətləndirməlidir. Redaktor həmçinin müəllif potensialının, fərdi yaradıcılığının əlyazmanın strukturunda nə dərəcədə realizə olunmasını aşkarlamalıdır.

Tədris ədəbiyyatının quruluşu onun müxtəlif hissələri arasındakı qarşılıqlı əlaqəni ardıcılıq və münasibliyi ilə əks etdirməlidir.

Əlyazmanın strukturu predmetin inkişafının daxili məntiqi və xarakteri ilə əlyazmanın janr xüsusiyyətləri, həmçinin mətn şərhinin müəllif üsulu ilə şərtlənir.

Redaktor materialın şərhinin qiymətləndirilməsində tədris ədəbiyyatının hər hansı bir növ və janrının strukturunun ümumi cəhətlərinə, həmçinin tədris ədəbiyyatı üçün xarakterik olan meyarlara əsaslanmalıdır.

Tədris ədəbiyyatının həcmindən asılı olmayaraq onu şərti olaraq üç hissəyə - giriş, əsas və nəticə hissələrinə ayırmaq olar.

Giriş oxucunun materialı qavramaq hazırlığında yardımçı olmalıdır. Burada əsərin mövzusu, mövzunun araşdırılma aspektləri ifadə edilir, aktuallığı və yeniliyi, elmi problemlərin əhatəlilik dərəcəsi, onların tədris müəssisələrindəki elmi-təcrübi əhəmiyyəti qeyd olunur.

Bir qayda olaraq tədris ədəbiyyatlarında giriş müəllif tərəfindən təqdim edilir. Bəzi tədris vəsaitlərində, yəni toplularda, monoqrafiyalarda, tərcümə əsərlərində ön söz və ya giriş hissəsi tərcüməçi, tərtibçi, yaxud da ixtisas redaktoru tərəfindən yazıla bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, hər bir toplunun, məcmuənin ön sözünün və ya giriş hissəsinin müəllifi tanınmış mütəxəssis olmalıdır. Bir çox hallarda ön sözün və giriş hissəsinin müəllifi haqqında dəqiq məlumatlar da verilir.

Nəşriyyat redaktoru ön söz və ya giriş əlyazmanın redaktəsi bitdikdən sonra redaktə etməlidir.

Əsas hissə müəllif konsepsiyasını əks etdirir, mövzunu açır, ideyanı realizə edir. Bu hissə müəllifin şərh etdiyi elmi-tədqiqat materialının analizi və sintezi əsasında predmet və hadisə haqqında yeni biliyin formalaşmasına xidmət edir.

Elmi informasiyanın tam təsəvvür dərəcəsi əsərin ixtisas spesifikasiyası, onun kommunikativ funksiyaları tərəfindən diqtə olunur.

Redaktor təhlili gedişatında elmi anlayışların düzgün istifadəsinə nəzarət etmək əsas şərtlərdən birini təşkil edir. Elmi anlayışlar mətnə daxil edilibsə, onların məzmunu, həcmi və quruluşu açılmalıdır.

Bəzən tədris ədəbiyyatı mətnlərində redaktor məntiqi qayda və qanunların müəllif anlayışı tərəfindən pozulması nəticəsində əmələ gələn fikri səhvlərlə rastlaşır. Buna görə də, əlyazma üzərində iş apararkən redaktor aydınlaşdırıcının məzmunu və həcmnin aydınlaşdırılan anlayışın məzmun və həcmində uyğun olmasına diqqət yetirməlidir. Redaktor anlayışların bölünməsinin pozulması kimi məntiqi səhvləri də aşkarlayıb aradan qaldırmağa çalışmalıdır. Nəticədə psixoloji və məntiqi nöqteyi-nəzərinə vacib olan elmi tədqiqata yekun vurulur, əsas nəticələr formalaşır, məsələnin gələcək tədqiqatının mümkün olan yolları nəzərdə tutulur, tövsiyələr verilir. Məhz nəticə oxucunu müəllifin elmi problemin həllinə istiqamətlənən baxışlarını dəqiqləşdirməli, hər hansı bir predmet və ya hadisənin dərkini ümumiləşdirilməsinə doğru yönəltməlidir (5, 112).

ƏDƏBİYYAT

1. Vəliyev İ. *Redaksiya-nəşriyyat işinin əsasları*. Bakı, 2004, 140 s.
2. Почечуев А.Н. *Техника редактирования*, М., 1962, 279 с.
3. Сенкевич М.П. *Литературное редактирование научных произведений*. М., 1970, 272 с.
4. Сикорский. *Редактирование отдельных видов литературы*. М.:, 1987, 397 с.
5. Мучник Б.С. *Первоначальное восприятие текста // Редактор и книга*, 1968, №4.

РЕДАКТОРСКАЯ РАБОТА НАД РУКОПИСЬЮ УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

САФАРОВА С.Э.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о редактировании этапа подготовки рукописи, методе работы и методах редактора, а также о переговорах по решению проблем публикаций учебной литературы. Здесь также выясняется общая схема анализа, объясняющая идею и цели рукописи, работу редактора с автором рукописи, а также улучшение унификации, конкретных предложений и рекомендаций.

Ключевые слова: редакция, издательство, рукопись, учебная литература, редактор.

EDITORIAL WORK ON THE MANUSCRIPT OF TEXTBOOKS

SAFAROVA S.E.

SUMMARY

The article refers to the editing stage of manuscript's preparation, the method of work and editor's methods, as well as the negotiations on the solution of problems concerning publications of educational literature. It also sheds light on a total analysis of the scheme, by explaining the idea and purpose of the manuscript, the work of the editor with the author of the manuscript, as well as the improvement of unification, concrete proposals and recommendations.

Keywords: editorial, publishing house, manuscripts, textbooks, editor

**QAZAXISTANDA KİTABXANAÇILIQ TƏHSİLİNİN
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

HÜSEYNOVA N.Z.

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı

nubar.huseynova@mail.ru

Məqalədə kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və inkişafı qısa şəkildə əks olunmuşdur. Eyni zamanda bu sahədə təhsil verən universitetlər və tədris olunan dərslərin xüsusiyyətləri də araşdırılmışdır.

Açar sözlər: kitabxanaçılıq təhsili, tədris metodikası, bibliografik fəaliyyət, təhsil standartı

Türk xalqlarının əksəriyyətində kitab və kitabxana mədəniyyətinin müştərək ənənələri islamın təsiri nəticəsində formalaşmış və zənginləşmişdir. Türk dövlətləri içərisində kitab və kitabxana mədəniyyəti, ümumiyyətlə kitabxana işi sahəsindəki inkişaf səviyyəsinə görə fərqlənən dövlətlərdən biri də Qazaxıstan olmuşdur. Burada fəaliyyət göstərən kitabxanalar öz fəaliyyətlərinə, əsasən, XIX əsrdən başlayıb. Uralksıda, Ust – Kamenogorstda, Pavlodarda, Çimkəntdə yaradılmış ilk kitabxanalar əhalinin bilik və mədəniyyət mənbələrinə çevrilmişdi.

Qazaxıstanda kitabxana təhsilinin əsası kiçik kurslarla başlasa da daha sonralar isə bir çox məktəb və universitetlərdə ayrıca ixtisas olaraq tədris olunmağa başlamışdır.

Kitabxanaçılıq təhsili verən müəssisələrdən biri Qazax Qızlar Pədoqoji Universiteti olmuşdur. Universitetdə “Kitabxanaçılıq işi” ixtisası üzrə mütəxəssis hazırlanması 1956-1957-ci tədris ilinə təsadüf edir. Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya kafedrası mədəniyyət və incəsənət fakültəsinin tərkibində fəaliyyət göstərir. Mütəxəssis hazırlanması əyani və qiyabi şəkildə həyata keçirilir. Təhsil qazax və rus dillərində aparılır. Kafedrada 5 elmlər namizədi, 3 dosent olmaqla 10 müəllim çalışır.

Kafedra “Qazaxıstan Respublikasının kitabxana təhsilinin inkişafının qanunauyğunluqları və aktual problemlərinin həlli yolları” mövzusunda elmi-tədqiqat işini həyata keçirir. Kafedraya pədoqoji elmlər namizədi Q.İ.Nurjanov rəhbərlik edir. Kafedranın fəaliyyətinin əsas istiqamətini kitabxanaçılıq təhsilinin müasir problemlərinin hərtərəfli öyrənilməsi, informasiyalaşdırmada yeni konsepsiyaların tətbiqi, kitabxana kadrlarının hazırlanmasında yeni formatlardan istifadəni təmin etmək təşkil edir.

Ixtisas üzrə tələbələrin elmi-tədqiqat işi iki əsas istiqamət üzrə aparılır: kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq.

Kafedra son 3 il ərzində 41 elmi məruzə dərc edilmişdi. Kitabxana işinin aktual problemləri üzrə dərc edilmiş məqalələr kitabxanaların innovasiya inkişafı məsələlərini özündə əks etdirir. Elmi araşdırmaların nəticələri isə mütəmadi olaraq tədris prosesinə tətbiq edilmişdir.

Kafedranın pedaqoqları tez-tez beynəlxalq və respublika elmi konfranslarında fəal iştirak edirlər.

Ixtisasın tədris planı 4 illik proqram əsasında hazırlanmışdır.

I kurs

- Kitabxanaçılığa giriş
- Mütəxəssislərin informasiya mədəniyyəti
- Kitabxana işində kompüter texnologiyası
- Kitabxana ünsiyyəti
- Kitabxana-biblioqrafiya tədqiqatları
- Kitabxanaçının peşəkar əxlaqı

Proqramın qısa məzmunu: Qaydalar, metodlar və müasir kitabxana texnologiyaları vasitələri. Kitabxana texnologiyalarının ümumi anlayışı, kitabxana proseslərinin və sistemlərin təsviri. Hədəflər və kitabxana təcrübəsinə yeni texnologiyaların tətbiqi məsələləri.

II kurs

- Biblioqrafik sənədlərin təsviri
- Sənədlərin elektron formatda təsvirinin biblioqrafik metodikası
- Beynəlxalq standartlar və biblioqrafik sənədlərin təsviri

Qısa məzmunu: Sənədlərin biblioqrafik təsviri: Ənənəvi və avtomatlaşdırılmış axtarış sistemlərində müxtəlif sənədlərin biblioqrafik təsviri metodları, predmet rubrikalarının dili; qrammatika və predmet rubrikalarının dilinin leksikası ənənəvi və avtomatlaşdırılmış axtarış sistemləri; Tarix və müasir vəziyyət. Müasir axtarış dillərinin strukturu, universal-onluq təsnifat (UDK), kitabxana-biblioqrafiya təsnifatı (BBK), onluq təsnifat (DK).

III kurs

- Kitabxana xidməti
- İnformasiya resursları
- Təvsiyə sənədləri
- Kitabxananın biblioqrafik fəaliyyəti
- Kitabxana-informasiya xidməti
- Kitabxana xidmətinin forma və metodları

Proqramın qısa məzmunu: Biblioqrafik fəaliyyətin tədris planının strukturu. Kitabxananın biblioqrafik fəaliyyətinin müxtəlif məsələləri.

Bibliografik fəaliyyətin müxtəlif növlərinin təşkili. Ümumi problemlər hazırlıq və bibliografik sənədlərin formalaşmaları. Müasirlər informasiya texnologiyaları.

IV kurs

- Kitabxanada internet texnologiyası
- Kitabxanada lokal şəbəkələr və sistemlər
- Kitabxana və informasiya texnologiyaları
- Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin standartlaşdırması
- Atomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri

Kitabxanaçılıq təhsili verən digər bir universitet isə S.Torayqırova adına Poveladar Dövlət Universitetidir. Humanitar pedoqogika fakültəsi tərkibində fəaliyyət göstərən, professor Aldasbergenov Kırıkbay Mazanovicin rəhbərlik etdiyi jurnalistika kafedrasının nəzdində 2003-cü ildə "Kitabxana işi" ixtisası açıldı.

Ixtisasın əsas fəaliyyət istiqaməti mütəxəssislərin interaktiv qarşılıqlı təsirin köməyi ilə informasiyanın əldə edilməsi, emalı, saxlanması, ötürülmə, yayılma, istifadəsini təmin etməkdir.

Fakültəyə orta məktəbi bitirən və ya ümumi testdən keçənlər daxil ola bilər. Təhsil müddəti 4 ildir. Müəyyən istiqamət üzrə orta ixtisas təhsil müəssisəsini (kollec) bitirənlər üçün isə təhsil müddəti 3 il qiyabi formada.

Dövlət təhsil qrantları, müəyyən güzəştlər və endirimlər və ya nəzərdə tutulmuş müqavilə əsasında da təhsil almaq mümkündür. Təhsil dili qazax və rus dillərindədir.

Bakalavri bitirdikdən sonra 2 illik magistr proqramı bu ixtisas üçün də nəzərdə tutulub. Kafedrada professor K.M.Aldaberqenov, dosent Aşimbetov R.D. və s. kimi müəllimlər gələcək mütəxəssislər hazırlayırlar.

Təhsil müddətində tələbələr informatika, sənədşünaslıq, informasiya mədəniyyəti, informasiya resursu, sənədlərin analitik-sintetik emalı, kitabxana menecmenti, dünya və sahə üzrə bibliografiya, xarici dil, psixologiya kimi fənnlərdən kredit toplayırlar.

"Kitabxana işi" ixtisasının məzunları informasiya mərkəzlərində, reklam agentliklərində, bütün tip – texniki, milli, universal kitabxanalarda çalışa bilər, eyni zamanda məzunlar kollecdə və ya ali məktəbdə xüsusi kitabxana proqramları əsasında dərs deyə bilərlər.

Qazaxıstanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında dövlət tərəfindən qəbul olunmuş standartlar və bu sahə üzrə yaradılmış təşkilatlar böyük rol oynamışdır.

Qazaxıstan Respublikası Kitabxanaçılıq Assosiasiyası 1996-cı ildə yaradılmış, 1997-ci ildə isə rəsmi şəkildə fəaliyyətə başlamışdır. Təşkilat kitabxana və digər assosiyalarla yanaşı, kitabxanaçılıq, informasiya, elmi və

digər təşkilatları da özündə birləşdirir. Assosiasianın rəhbəri Qazaxıstan Respublikasının prezidentidir.

Assosiasiya respublika, vilayət kitabxana assosiasiyalarıyla yanaşı, həmçinin mədəniyyət sahəsində dövlət idarəetmə orqanları, deputatlar, yazıçılar, elm və incəsənət xadimləri ilə də sıx əməkdaşlıq edir. Assosiasiya Alma-Atada yerləşən Qazaxıstan respublikası Milli Kitabxanası, Astanada yerləşən Milli Elmlər Akademiyası Kitabxanası, həmçinin mərkəzi kitabxana sistemləri, universitet və kolleclərlə də tərəfdaşlıq edir.

Assosiasianın fəaliyyəti nizamnamə əsasında müəyyən olunur. Elmi-metodik istiqamətli “Kitabxana” jurnalı bu qurum tərəfindən çap olunmaqdadır.

Kitabxana assosiasiyası. IFLA-nin üzvüdür və “Avrasiya Kitabxana Assosiasiyası” ilə ortaq şəkildə fəaliyyət göstərir.

Qazaxıstan Respublikası İnformasiya Resurları və Kitabxana Fondunun Təhsil sistemi adlı standart 2006-cı ilin avqust ayının 25-də Qazaxıstan Respublikası Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu standart 07.06.1999-cu il tarixli “Təhsil standart”-nın normalarına əsasən hazırlanmışdır.

Standart 10 maddədən ibarətdir.

1. Tətbiq edilmə sahəsi
2. Normativ istinadlar
3. müəyyənləşdirmək
4. Ümumi vəziyyətlər
5. İnformasiya resurslarının və kitabxana fondunun formalaşmasında tələblər
6. Tədris ədəbiyyatının fondu
7. Tədris metodik ədəbiyyatının fondu
8. Elmi fond
9. Tədris və tədris metodik ədəbiyyatının şəxsi nəşrləri
10. Təhsil standartına mütləq dəyişikliklərin və əlavələrin daxil edilməsi

Standartda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsip və vəzifələri geniş şəkildə müəyyənləşdirilmiş, kitabxana sistemi, kitabxana işinin təşkili, idarə olunması kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Государственный Общеобязательный Стандарт Образования Республики Казахстан\ 25 августа 2006 г. № 461

2. Национальный доклад о состоянии и развитии образования в Республике Казахстан. Дамитов Б.К. и др. - Астана, 2009.- 308 с;

3. Высшее образование в Казахстане. Обзоры национальной политики в области образования ОЭСР, Всемирный банк, 2007.

4. www.kazmkpu.kz/ru/

ОСОБЕННОСТИ БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

ГУСЕЙНОВА Н.З.

РЕЗЮМЕ

В статье приводится краткое описание и развитие библиотечного образования в Казахстане. В то же время исследованы университеты и свойств дисциплин в этой области.

Ключевые слова: библиотечное образование, методика обучения, библиографическая деятельность, стандартное образование

FEATURES OF LIBRARY SCIENCE EDUCATION IN KAZAKHSTAN

GUSEYNOVA N.Z.

SUMMARY

In the article reflected briefly creation and development of library science education. At the same time investigated the universities and lesson properties in this field.

Key words: library education, teaching methodology, bibliographic activities, education standard

MÜASİR İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİ ŞƏRAİTİNDƏ
KİTABXANA-İNFORMASIYA İŞİNİN İDARƏETMƏ MƏDƏNİYYƏTİ

MƏHƏMMƏDLİ D.H.

Bakı Dövlət Universiteti

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri
kafedrasının müəllimi*

dashqin.muhammedli@mail.ru

Məqalədə müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxana-informasiya işinin idarəetmə mədəniyyəti, onun ünsürləri, idarəetmə mədəniyyətinin göstəriciləri və əsas prinsipləri haqqında məlumat verilir. Həmçinin, burada kitabxana-informasiya işinin idarəetmə mədəniyyəti sistemində sənədləşdirmə və kargüzarlıq mədəniyyəti haqqında da bəhs edilir.

Açar sözlər: kitabxana, kitabxana işi, mədəniyyət, idarəetmə, idarəetmə mədəniyyəti, sənəd, kitabxanaçı.

Qeyd etmək lazımdır ki, idarəetmə mədəniyyəti cəmiyyətin ümumi mədəni səviyyəsini xarakterizə edən ən mühüm amillərdən biridir. O, hər bir cəmiyyətdə insanların fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsini təmin edən forma və üsullar sisteminin intellektual səviyyəsidir.

İdarəetmə mədəniyyətinə nail olmaq hər bir idarəedici orqanın, onun kollektivinin ən mühüm vəzifəsidir. Çünki idarəetmə mədəniyyəti olmadan idarəçilik fəaliyyətinin heç bir sahəsində səmərəli nəticə əldə etmək mümkün deyildir. Kitabxana işində idarəetmə mədəniyyəti anlayışı özündə aşağıdakı ünsürləri birləşdirir:

- *İdarəetmə orqanları işçilərinin mədəniyyəti;*
- *İdarəetmə prosesləri mədəniyyəti;*
- *Sənədləşdirmə və kargüzarlıq mədəniyyəti. [3, s.98].*

Şübhəsiz ki, idarəetmə prosesində bu ünsürlər qarşılıqlı əlaqədə olub, sistemli şəkildə təzahür edərək bir-birilərinə tamamlayırlar.

İdarəetmə orqanları işçilərinin mədəniyyəti dedikdə, ilk növbədə onların idarəçilik peşəsinin elmi əsaslarına, incəliklərinə yiyələnməsi nəzərdə tutulur. Bundan əlavə, öz peşə səviyyəsinin və ümumi mədəniyyətinin müntəzəm surətdə artırılması, müsbət şəxsi keyfiyyətlərinin daim inkişaf etdirilməsi, eləcə də öz fəaliyyətinin nəticələrini daim təhlil etmək qabiliyyəti də onların yüksək mədəni səviyyəsini sübut edən amillərdir.

İdarəetmə orqanları işçilərinin mədəniyyətini sübut edən mühüm göstəricilərdən biri də onların öz təbəçiliyində olan insanlarla davranış və ünsiyyət prosesində etik qaydalara əməl etməsidir. Bu qaydalar vaxtı ilə

tanınmış amerikan alimi, insan münasibətləri üzrə mütəxəssis, Deyl Karneqi tərəfindən müəyyən edilmişdir. Onlar aşağıdakılardır:

-Ünsiyyətə həmsöhbətinizi tərifləmək, onun müsbət cəhətlərini etiraf etməklə başlayın;

-Başqalarından nöqsanlarına birbaşa yox, dolayı yollarla işarə edin;

-Həmsöhbətinizi tənqid etməkdən əvvəl öz nöqsanlarınızdan danışın;

-Həmsöhbətinizə nəşə əmr etmək əvəzinə, ona suallar verin;

-İnsanlara öz nüfuzunu xilas etmək imkanları yaradın;

-İşçilərin xırda uğurlarını belə rəğbətlə qarşıləyin, onların hər bir nailiyyətini qeyd edin;

-İnsanların müsbət nüfuzunu yaradın ki, onu doğrultmağa çalışsınlar;

-İnsanları həvəsləndirməyə çalışın. Nöqsanları aradan qaldırmaq istədikdə elə təsəvvür yaradın ki, bu iş çətin deyil;

-Çalışın ki, insanlar sizin təkliflərinizi xoş əhvalruhiyyə ilə həyata keçirsinlər. [3, 89].

İdarəetmə orqanları işçilərinin, o cümlədən menecerlərin mədəni səviyyəsini xarakterizə edən amillərə eyni zamanda, onların əxlaqı, həyat tərzi, nitq mədəniyyəti, xarici görünüşü, başqalarına hörmət, alternativ fikirlərə diqqət və s. daxildir.

İdarəetmə prosesləri mədəniyyəti özündə idarəçilik əməyinin səmərəli təşkilini, bu işdə elmi nailiyyətlərin və müasir texnologiyaların tətbiqini, müvafiq normativ sənədlərə dəqiq əməl edilməsini nəzərdə tutur.

İdarəetmə prosesləri mədəniyyətinin əsasını bu və ya digər tədbirlərin həyata keçirilməsinin sosial məsuliyyəti təşkil edir. Kitabxana işinin idarə edilməsində sosial məsuliyyətin iqtisadi, hüquqi və etik aspektləri vardır. [2, s.322].

İqtisadi məsuliyyət kitabxana işinə dair idarəçilik qərarlarının bazar münasibətlərinə uyğunluğu ilə əlaqədar olub, onların marketinq və təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin optimal idarə olunmasını təmin edən məsuliyyətdir.

Hüquqi məsuliyyət kitabxana işinin idarə edilməsinin bütün səviyyələrində dövlətin müvafiq qanun və normativlərinə ciddi surətdə əməl edilməsini tələb edir. Etik məsuliyyət birinci növbədə oxuculara xidmət işində, kitabxana-oxucu münasibətlərində etik normalara riayət edilməsini nəzərdə tutur. Bəzən iqtisadi məsuliyyətlə etik məsuliyyət arasında ziddiyyətli məqamlar meydana çıxə bilər. Məsələn, kitabxanalarda pullu xidmətlərin tətbiqi iqtisadi baxımdan düzgün olduğı halda, həmin xidmətlərin yüksək qiymətlərini etik baxımdan düzgün saymaq olmaz.

Bütün bunlar idarəetmə mədəniyyətində sosial məsuliyyət amilinin güclü olmasını göstərir. Kitabxana işinə dair idarəetmə proseslərinin mədəni

səviyyəsini xarakterizə edən mühüm göstəricilərdən biri də idarəetmə əməyinin elmi təşkilidir. İdarəetmədə əməyin elmi təşkili o zaman müsbət nəticə verir ki, onun prinsipləri idarəetmənin bütün mərhələlərində texniki işçilərdən rəhbər işçilərə qədər həyata keçirilmiş olsun. [1, s.299].

Bu prinsiplərə aşağıdakılar daxildir:

-Elmilik prinsipi. Bu prinsip idarəetmədə elmin son nailiyyətlərinin tətbiqini nəzərdə tutur. Bu hər şeydən əvvəl idarəetmədə istifadə edilən elm sahə-lərinin müəyyənləşdirilməsi və onlardan istifadə edilməsi mexanizminin yaradılmasını tələb edir. Bu baxımdan idarəetmə əməyinin təşkilində müasir kompüterləşmə proseslərindən, sosial-iqtisadi, pedaqoji-psixoloji, informatika elmlərinin nailiyyətlərini birləşdirən fəaliyyət formalarından istifadə edilməsi idarəetmənin keyfiyyəti və səmərəsini xeyli artırır.

-Planlılıq prinsipi. Bu prinsip istər idarəetmə orqanlarında və istərsə də kitabxanalarda ƏET-in planlı surətdə həyata keçirilməsini, onun mühüm mərhələlərinin, icra mexanizminin və icraçıların əvvəlcədən müəyyənləşdirilib fəaliyyətlərinin tənzimləndirilməsini nəzərdə tutur. Bütün kitabxana müəssisələrində əməyin elmi təşkili məsələləri onların iş planında müstəqil bölmə təşkil etməlidir.

-Sistemlilik prinsipi. Bu prinsip əməyin elmi təşkilinin bütün istiqamətləri arasında əlaqələrin yaradılmasını, bu işin təşkilində idarəedən və idarəedilən sistemlər arasında əmək bölgüsünün aparılmasını, kooperasiyasını, ƏETin idarəetmə orqanlarının bütün strukturlarında sistemli şəkildə həyata keçirilməsini tələb edir.

-Reqlamentləşdirmə prinsipi. İdarəçilik əməyinin elmi təşkilində mədəniyyət, kitabxana işi, informasiya fəaliyyəti və digər əlaqədar sahələr üzrə müəyyən olunmuş qaydaların, qanunların, normativlərin müəyyən edilməsi və onlara əməl olunmasını nəzərdə tutur.

-Ahəngdarlıq prinsipi qarşıya qoyulmuş, konkret vəzifələrdən irəli gələrək kitabxana işini idarə edən orqanların bütün həlqələrində müvafiq işlərin bərabər səviyyədə yerinə yetirilməsini təmin edən vahid ahəngin olmasını tələb edir. Bu prosesdə idarəetmə orqanları ilə bilavasitə kitabxanaların ahəngdar fəaliyyəti ən mühüm şərtidir.

-Qənaətcillik prinsipi idarəetmədə, o cümlədən kitabxanalarda az xərclərlə maksimum nəticə əldə etməkdir. Bu prinsipin tələbləri kitabxana işinin idarə olunmasında, mühüm kitabxana-informasiya proseslərinin həyata keçirilməsində qənaətcillik rejiminin tətbiqi, insan, maddi-maliyyə və informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməklə kitabxana xidmətində optimal nəticələr əldə etməyi nəzərdə tutur [3, s.99].

Məsələni yekunlaşdırarkən qeyd etmək istərdik ki, ölkəmizdə kitabxana işinin idarə edilməsində əməyin elmi təşkili, bu sahədə dünya təcrübəsində

istifadə edilən qabaqcıl metodlar olduqca zəif tətbiq edilir. Bu baxımdan kitabxana işində, o cümlədən onun idarədilməsində əməyin elmi təşkili problemlərinin işlənməsi müasir Azərbaycan kitabxanaşünaslığının mühüm vəzifələrindən biri kimi meydana çıxır.

Sənədləşdirmə və kargüzarlıq mədəniyyəti. Kitabxana menecmentində sənədləşdirmə və kargüzarlığın düzgün təşkilinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Sənədləşdirmə - sənədlər sisteminin yaradılması prosesidir. Kargüzarlıq isə sənədləşdirmə məsələləri, habelə həmin sənədlərlə işlərin təşkili fəaliyyəti ilə bağlıdır. Sənədlərlə işlərin təşkilinə sənədlərin hərəkəti, axtarılması, saxlanması ilə əlaqədar bütün işlər daxildir.

Kitabxana işinin idarə olunmasında istifadə edilən sənədlər funksional təyinatına görə əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

a) təşkilati sənədlər (qanun, əsasnamə, təlimatlar, əmrlər, sərəncamlar, plan və proqramlar, müxtəlif normativlər, maliyyə sənədləri və s.);

b) məlumat sənədləri (protokollar, aktlar, arayışlar, hesabatlar, uçot sənədləri və s.);

c) operativ sənədlər (müxtəlif xidməti məktublar, yazışmalar). [5, s.30].

Kitabxanalara rəhbərlik edən idarələrdə, eləcə də kitabxananın müdiriyyətində sənədlərlə aparılan işlər aşağıdakı kimi olmalıdır:

a) sənədlərin alınması;

b) sənədlərin qeydiyyatı;

c) sənədlərin icrasına nəzarət;

d) icra olunmuş sənədlərin yenidən qeydiyyatı və arxivə verilməsi [4, s.119].

Bütün sənədlər müvafiq kağıztikənlərdə (qovluqlarda) saxlanılır, onların xarakterindən asılı olaraq daimi və ya müvəqqəti saxlanılmaq üçün arxivə verilir.

Hər bir sənədin qeydiyyat əməliyyatı operativ və dolğun olmalıdır. Belə ki, kitabxanaya daxil olan hər bir sənədin xarakteri və növü, haradan daxil olması, daxil olma tarixi, hansı məsələyə aid olması, icra üçün sərəncam, icraçı, icra müddəti qeydiyyat kitabında öz əksini tapmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Kitabxana və cəmiyyət: Monoqrafiya*.-B.: Azərnəşr, 2011.-348 s.

2. Xələfov A.A. *İnformasiya cəmiyyəti və kitabxana işi // Elmi əsərlər: Bakı Universiteti xəbərləri : humanitar elmlər seriyası*.- Bakı., 2004.- №.-s 316-326.

3. İsmayilov, X.İ. *Kitabxana menecmentinin əsasları: Dərs vəsaiti*. -B.: BDU nəşr-tı, 2005.- 199s.

4. İsmayilov X.İ. *Kitabxana işinin təşkili və idarəedilməsi: Dərs vəsaiti*. -Bakı: "Nurlar", 2010.-328 s.

5. İsmayilov X.İ. *Kitabxanaların idarə edilməsinin müasir problemləri: Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal*. -2009.-№1.-s.27-39.

КУЛЬТУРА УПРАВЛЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНО- ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ В СОВРЕМЕННОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

МАГОМЕДЛИ Д.Г.

РЕЗЮМЕ

В статье информация об управлении библиотечной и информационной сферы, ее элементы и основные принципы современного информационного общества. Кроме того, эта статья была о документации выявили, и канцелярской культуры в системе управления библиотечной и информационной работы.

Ключевые слова: библиотека, библиотека работа, культура, управление, управление, культура, документ, библиотекарь

THE MANAGEMENT CULTURE OF LIBRARY AND INFORMATION SPHERE IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

MAHAMMADLI D.H.

SUMMARY

The article is informatized about the management of library and information sphere, its elements and basic principles in the modern information society. Also, this article was shown about the documentation and clerical culture in the management system of library and information work.

Key words: library, library work, culture, management, management, culture, document, librarian

**NADİR VƏ QIYMƏTLİ NƏŞRLƏR KİTAB
MƏDƏNİYYƏTİNİN MÜHÜM TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ**

GÜLALIYEV E.G.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının doktorantı

egulaliyev_teacher@mail.ru

Xalqın mədəni irsində kitab mədəniyyəti mühüm yer tutur. Nadir və qiymətli nəşrlər kitab mədəniyyətinin, eləcə də, ümumilli mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Məqalədə nadir və qiymətli nəşrlərin kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi ümumilli mədəniyyət sistemində tutduğu yeri ümumiləşdirilir. Burada kitabxanaların nadir və qiymətli nəşrlərlə bağlı fəaliyyətindən də bəhs edilir.

Açar sözlər: *mədəniyyət, kitab, nadir və qiymətli nəşrlər, kitab mədəniyyəti, kitabxana mədəniyyəti, kitabxana fondu, kitab abidələri, milli-mədəni irs.*

Milli mədəniyyətimizin qoşa qanadı olan kitab və kitabxana bir-birindən ayrılmazdır. Kitabxanayı kitabsız təsəvvür etmək mümkün olmadığı kimi, bilik və informasiya mənbəyi olan kitabın yığılmasını, toplanıb saxlanılmasını, yeni-yeni nəsilərə matdırılması da mümkün deyildir.

Kitab tarixi cəmiyyət tarixinin, xüsusilə, mədəniyyət tarixinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Kitabın tarixi onu yaradan, inkişaf etdirən cəmiyyətin tarixi ilə əlaqədar öyrənilməli, kitabın inkişaf tarixinin qanunauyğunluqları cəmiyyət tarixinin qanunauyğunluqlarına əsaslanmalıdır. İlk kitabın nə vaxt hansı ölkədə yaranmasını müəyyənləşdirmək mümkün olmasa da, dünya kitabşünas alimləri kitabın yaranmasını və onun keçdiyi keşməkeşli inkişaf yolu haqqında, dünyanın ümumi kitab tarixi haqqında qiymətli əsərlər yaratmağa, dünya kitabının keçdiyi yola işıq salmağa müvəffəq olmuşdur.

Kitab tarixi bəşəriyyətin ən böyük kəşfi olan yazının və əlifbanın meydana gəlməsi ilə sıx bağlıdır. Bəşəriyyətin yaratdığı abidələr içərisində yazı və əlifbanın kəşfi olduqca böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. Cəmiyyətin inkişaf etməsi, cəmiyyət üzvlərinin işıqlı gələcəyə, dərin biliyə can atması, dövlət səviyyəsində sənədlərin tərtib edilməsi xalqların şifahi yaradıcılığının qorunub saxlanılması yazının və əlifbanın kəşfini olduqca mühüm bir vəzifə kimi ortaya qoyurdu. Beləliklə, mədəniyyətə keçid üçün şəraitin yaradılması cəmiyyətin inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

“Kültür”-“Mədəniyyət” anlayışı qədim Romada yaranmışdır. Bu söz-termin etimoloji cəhətdən “becərmək”, “torpağı əkib becərmək” mənasını verirdi [4, s.19]. Zaman keçdikcə “kültür” daha yeni mənalar kəsb etməyə,

insanların yaratdığı məhsul kimi başa düşməyə başladı. İllər keçdikdə bu istilah uzun və mürəkkəb bir yol keçərək müxtəlif çalarlar kəsb etmiş, daha da zənginləşmiş, yeni-yeni mənalarda işlənmişdir. İslam şərqində sürətlə inkişaf edib yüksələn mədəniyyət Avropa mədəniyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Şərq ölkələrində ərəb dilində işlədilən “Mədəniyyət” istilahı “kulture” istilahına nisbətən geniş məzmunla malik, çoxmənalı funksiyaların yerinə yetirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir.[1, s.112]

Bəşəriyyətin tarixi inkişaf prosesində yaratmış olduğu mədəniyyət istilahı həmçinin, xalqların, dövlətlərin, dövrlərin, formasiyaların maddi-mənəvi tərəqqisini səciyyələndirmək üçün işlədilir.

Beləliklə, mədəniyyət-bəşəriyyətin ictimai-tarixi inkişafı prosesində yaratmış olduğu yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusudur.

Kitab mədəniyyəti ümumi mədəniyyətin olduqca mühüm, ayrılmaz tərkib hissəsi kimi yüksək əhəmiyyətə malikdir. Dünyanın böyük mütəfəkkirləri, elm və mədəniyyət xadimləri bəşər mədəniyyətinin inkişafında kitabın əhəmiyyətini olduqca yüksək qiymətləndirmiş, kitabın şərinə bilik mənbəyi, cəmiyyətin inkişafının, tərəqqisinin əsas vasitəsi kimi fikirlər söyləmişlər.[6, s.230]

Bəşər mədəniyyətinin inkişafının əsas vasitəsi olan kitab, cəmiyyətin yaranmasının erkən dövrlərində meydana gəlmiş, zamanəməzə qədər cəmiyyətlə birgə addımlamış, formalaşmış, bəşəriyyətin yaddaşına çevrilmişdir. Məhz cəmiyyət maddiləşmiş bu yaddaş (kitab) vasitəsilə bəşəriyyətin yaratmış olduğu bilikləri nəsildən-nəsilə ötürməyə nail olmuşdur. Bu da kitabın müxtəlif informasiyaları, biliyi, elmi dünyagörüşünü, ictimai-siyasi və tarixi problemləri və s. özündə ehtiva etməsi ilə əlaqədardır. Kitab cəmiyyətin maddi və mənəvi həyatını əks etdirməklə, sosial həqiqətin obyektiv və subyektiv hadisəsi kimi cəmiyyət elminə; iqtisadiyyata, siyasətə, mədəniyyətə, əxlaqa, tərbiyə və təhsil sisteminə ciddi təsir göstərmiş, bəşər mədəniyyətinin təşəkkül və formalaşmasında yaxından iştirak etmişdir.

Məhz buna görə ki, böyük filosof F.Bekon “kitabı zamanın dalğaları arasında uçub səyahət edən, öz qiymətli yükünü nəsillərdən-nəslə çatdıran fikir gəmisi” adlandırmışdır. Filosofun qiymətli yük hesab etdiyi, biliklə yüklənmiş kitablardır.[2, s.99].

Bəşər övladı yarandığı gündən biliyə can atır, bilik insanın yaşamaq, yaratmaq, inkişaf etmək uğrunda apardığı mübarizənin əsas vasitəsidir. Biliksiz insan təbiət və cəmiyyət hadisələrinə mübarizədə gücsüzdür. İnsan yaranır, bilmədiyi şeylərdən qorxur, bilik isə hər cür qorxuya qalib gəlməkdə insana kömək edir. Cəmiyyətdə yaşamaq, cəmiyyətin üzvü olmaq, onun inkişafına öz töhfəsini vermək, elmə yiyələnmək insana daim yeniləşən, təkmilləşən, daim dinamik inkişafda olan, əsaslı elmi bilik tələb edir. Çünki,

biliksiz insan təbiət və cəmiyyət qüvvələrinə qarşı mübarizədə olduqca gücsüzdür. Kitab insana bilik verməklə yanaşı, onu tarixi keçmişə aparır, bəşəriyyətin tarixi, keçdiyi yol haqqında, əcdadları haqqında, dünyanın görkəmli alimləri, yazıçıları, incəsənət və elm xadimləri haqqında ətraflı məlumat verir. Görmədiyi, eşitmədiyi şəxsiyyətlər, onların fəaliyyəti, əsərləri və tərcümeyi-halları ilə tanış edir. Dünyanı təlatümə salan təbiət hadisələri, müharibələr, dövlət başçıları, görkəmli şəxsiyyətlərin fəaliyyətini göz önündə canlandırır.

Beləliklə, kitab bəşəriyyətə keçmişə xatırlamaqla, bu günü, müasirliyi öyrənməkdə, gələcəyi proqnozlaşdırmaqda kömək edir.

Azərbaycanda milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, kitabxana işi tarixinin və nəzəriyyəsinin görkəmli araşdırıcısı, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor A.A. Xələfov yazır: "Kitab bəşəriyyətin yaratmış olduğu fikir və ideyaların, nəzəriyyələrin, konsepsiyaların və elmi kəşflərin uzun bir müddət üçün insanlara çatdırmağın əsas vasitəsidir. Deməli, kitab ancaq coğrafi mənanı yox, həm də zamanı birləşdirir"[3, s.133]

Nadir və qiymətli nəşrlər kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi, xalqın milli-mədəni irs nümunələridir. Nadir və qiymətli nəşrlərin cəmiyyətin, şəxsiyyətin, elmin, mədəniyyətin inkişafında müstəsna əhəmiyyəti vardır. Beləliklə, nadir və qiymətli nəşrlərin kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi başlıca xarakteristikasını əsasən aşağıdakı kimi ümumiləşdirməyi məqsəduyğun hesab etmək olar:

-Nadir və qiymətli nəşrlər öz xronoloji əhatəsinə, tarixi inkişaf yoluna və ümumi mədəni əhəmiyyətinə görə kitab növləri və tipləri içərisində orijinal əhəmiyyət daşıyır;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın milli-mədəni irsinin əhəmiyyətli obyektini kimi yüksək ideoloji və konseptual mahiyyətə malikdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər öz mədəniyyət göstəricilərinə, kulturoloji əhəmiyyətinə, funksional xarakteristikasına görə ümummilli mədəni irs siyahısında unikal mövqe tuturlar;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın milli identikliyinə müəyyən olunmasında müstəsna əhəmiyyətə malikdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər multikultural dəyərlərin təbliğində və istiqamətləndirilməsində, xalqların milli kimliyinin müəyyənləşdirilməsi və etnomədəniyyətlərin əlaqəli sisteminin yaradılmasında xüsusi tarixi-mədəni rola malik mədəniyyət abidələri kimi ciddi funksional mahiyyət kəsb edirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər elmin inkişafına, elmi biliklərin mənbəşünaslığının müəyyənləşdirilməsinə, qədim elmi-nəzəri, ədəbi-bədii və fəlsəfi irsin inkişaf qanunauyğunluqlarının aşkara çıxarılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər ümumbəşəri klassik ideyaların, fikirlərin, nəzəriyyələrin, elmi-nəzəri, ədəbi-bədii və fəlsəfi konsepsiyaların əsrlərdən-əsrlərə, nəsildən-nəslə ötürülməsində kompleks əhəmiyyət kəsb edən kommunikasiya vasitələridirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər müvafiq tarixi dövrün kitab mədəniyyətinin inkişaf səviyyəsi haqqında dolğun informasiya verən unikal mənbələrdir;

-Nadir və qiymətli nəşrlər aid olduğu zamanın kitabxanaçılıq fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi aspektində də əhəmiyyətli elmi-nəzəri və mədəni ədəbiyyat kimi mühüm dəyərə malikdirlər;

-Nadir və qiymətli nəşrlər xalqın mədəni inkişafının başlıca meylləri və təmayülləri haqqında dolğun informasiya verən unikal mənbələrdən hesab olunurlar;

-Nadir və qiymətli nəşrlər kitabxana fondlarının ən qiymətli hissəsi kimi müəyyən olunmuş qayda və üsullar əsasında mühafizə və istifadə olunur;

-Nadir və qiymətli nəşrlərin mühafizəsi, qorunması və istifadəsi müvafiq qanunvericilik təminatı sistemi ilə, normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir;

-Nadir və qiymətli nəşrlərə dəyən ziyana görə müvafiq subyektlər qanunla müəyyən olunmuş məsuliyyət daşıyır.

Göründüyü kimi kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi nadir və qiymətli nəşrlər öz kompleks mahiyyəti etibarilə həm də xalqın ümumilli mədəniyyətinin, elminin, ideoloji fəlsəfəsinin ayrılmaz hissəsidir. Bu nəşrlərin ümumi tarixi-milli və kulturoloji dəyəri əvəzsizdir.

Nadir və qiymətli nəşrlərin toplanılmasında, qorunub saxlanılmasında, etibarlı mühafizəsində, məqsədyönlü istifadəsində kitabxanalar əvəzsiz rol oynayır. Kitabxana mədəniyyəti öz mahiyyəti etibarilə kitab mədəniyyəti ilə qırılmaz əlaqədə, qarşılıqlı vəhdətdə inkişaf edir, biri digərini tamamlayır, bütöv halda mədəniyyətin, elmin, təhsilin, tərbiyənin, ümumi intellektual potensialın inkişafı və tərəqqisinə xidmət edir. Hazırkı şəraitdə kitabxanalarda nadir və qiymətli nəşrlərin fondları yaradılır, mühafizə edilir, müvafiq qanunvericilik təminatı əsasında sistemli istifadəsi təşkil edlilir və s.[5, s.200]

Beləliklə, nadir və qiymətli nəşrlərin kompleks dövriyyəsi və etibarlı mühafizəsi və məqsədyönlü istifadəsi prosesində kitabxanaların rolunu əsasən aşağıdakı kimi sistemləşdirməyi daha məqsəduyğun hesab edirik:

-Kitabxanalar Nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsində ən operativ və kompleks fəaliyyət göstərən sosial institutlardır;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin müvafiq norma və prinsiplər əsasında ictimai istifadəsini təşkil edən mədəniyyət müəssisələridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin ən etibarlı mühafizəçisidir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasını təmin edən kommunikasiya vasitələridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərə əlçatarlığın optimal mexanizmini təmin edən informasiya mərkəzləridir;

-Kitabxanalar nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi, mühafizəsi və istifadəsi sahəsində qabaqcıl təcrübənin mütərəqqi metod və vasitələrindən ən ciddi bəhrələnən elmi-mədəni institutlardır;

-Kitabxana fəaliyyətinin sənəd dövriyyəsi sistemində nadir və qiymətli nəşrlərin dövriyyə mexanizminin xüsusi qayda və üsulları işlənib hazırlanmışdır;

-Nadir və qiymətli nəşrlərin qiymətləndirilməsi aspektində kitabxanalar yüksək metodik iş aparırlar və s.

Göründüyü kimi, elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi olan, çap əsərləri də digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutlar kimi kitabxanalar kitab mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi, etibarlı mühafizəsinin təmin edilməsi və məqsədyönlü istifadəsinin təmin edilməsi sahəsində kompleks iş aparan, ciddi sosial funksiyalar həyata keçirən, bu istiqamətdə optimal mexanizm işləyib hazırlayan sosial institutlardır.

ƏDƏBİYYAT

1.Allahverdiyev B.V. *Ümumi kitab tarixi*.-B.: "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi",2003.-384 s.

2.Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik: 3 h-də.:H.1-(Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları; Kitabxana haqqında təlim)*.-B.: BDU nəşr-tı,2001.-400 s.

3.Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik: 3 h-də.:H.3. Kitabxana işi haqqında təlim*.- B.: BDU nəşr-tı, 2003.-314 s.

4.Xələfov A.A. *Kitabxana və cəmiyyət:(Monoqrafiya)*.-B.:Azərənəşr,2011.-348 s.

5.İsmayılov X.İ. *Kitabxana işinin təşkili və idarə olunması:(Dərslik)*.-B.: "Nurlar", 2010.-328 s.

6.Rzayev S. *Kitabxana xidməti: Dərslik*.-B.: BUN,2009.-337 s.

**РЕДКИЕ И ЦЕННЫЕ ИЗДАНИЯ В КАЧЕСТВЕ ВАЖНОЙ
ЧАСТИ КНИЖНОЙ КУЛЬТУРЫ**

ГУЛАЛИЕВ Е.Г.

РЕЗЮМЕ

Книжная культура занимает важное место в культурном наследии народа. Редкие и ценные издания имеют неотъемлемые от книжной культуры и национальной культуры. В статье обобщение о месте национальной системы культуры, которая, как важная часть редких и ценных издания является неотъемлемой частью культуры редких и ценных изданий. В статье рассматриваются о деятельности библиотек в области редких и ценных editions тоже.

Ключевые слова: культура, книги, редкие и ценные издания, книжной культуры, библиотека культура, фонд библиотеки, книжные памятники, национально-культурное наследие

**RARE AND VALUABLE EDITIONS AS AN IMPORTANT
PART OF THE BOOK CULTURE**

GULALIEV E.G.

SUMMARY

The book culture has an important place in the cultural heritage of the people. Rare and valuable editions have an inalienable of the book culture and national culture. The article is generalizationed about in place of national culture system that as an important part of rare and valuable edition an integral part of the culture of rare and valuable editions. The article is deals about activity of the libraries in the field of rare and valuable editons, too.

Key words: culture, book, rare and valuable editions, book culture, library, culture, library fund, book monuments, national-cultural heritage

ELEKTRON KİTABXANALARDA
ON-LINE XİDMƏT NÖVLƏRİ

HÜSEYNOVA G.

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı

huseyinli101094@gmail.com

Məqalədə kitabxanalarda tətbiq edilən elektron xidmət növlərindən, elektron kitabxana mehsulları olan biblioqrafik verilənlər bazasından, tövsiyə xidmətindən, elektron sənəd göndərişi və onların kitabxanalarda tətbiqindən bəhs edilir.

Açar sözlər: *kitabxanalarda online xidmət, elektron xidmət növləri, elektron sənəd göndərişi.*

Kitabxana– informasiya fəaliyyətinin əsas obyektı informasiya məhsulu və onun əsasında həyata keçirilən informasiya xidmətidir. Yeni texnologiyaların kitabxana fəaliyyətinə tətbiqi həm kitabxana daxilində, həm də kitabxananın hüdudlarından kənarda istifadəçi işlərinin bütün mərhələlərinin avtomatlaşdırılmasına imkan verir. Online istifadəçilər kitabxana xidmətlərindən kitabxanaya gələn oxucular kimi yararlanırlar. İnformasiyanın əldə edilməsi, sənədin sifariş, sənədlərə müraciət, biblioqrafik arayış xidməti və s. kimi ənənəvi xidmət növləri elektron mühitdə yeni keyfiyyət əldə edir. Bu keyfiyyət qeyri məhdud sayda istifadəçi müraciəti və xidmət almanın operativliyi ilə xarakterizə olunur. Son dövrlərdə sosial həyatın virtuallaşdırılması imkan verir ki, kitabxanalarda yeni elektron xidmətlərin formalaşdırılması üçün müsbət şərait yaradılsın. Belə ki, cəmiyyətin sosial sifariş və demokratikləşmə bunu zəruri edir.[1,s.17]

Elektron kitabxanaların ən çox yayılmış elektron məhsulu universal biblioqrafik verilənlər bazasıdır. Onlar kitabxana fondunun kitabları və analitik materialları haqqında məlumatları özündə saxlayır. Korporativ kitabxana şəbəkəsində isə korporativ verilənlər bazası kimi çıxış edir. Məhz verilənlər bazasında uzaq məsafədən daxil olmaq imkanı həqiqətən də axtarışın potensial mənbələrinin beynəlxalq əhatəsini real edir. “Virtual arayış” yeni bibliografik xidmətə çevrilir. Buna görə də müasir biblioqrafların paylanmış informasiya kütləsində axtarış strategiyasını mənimsəmələri lokal kitabxana fondlarında düzgün istismarlənmək bacarığı kimi əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya məhsulu kimi annotasiyalı və referativ verilənlər bazasının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki biblioqrafik elektron massivdə çoxaspektli axtarış imkanlarının xüsusi təşkili olsun. Bununla əlaqədar olaraq xətti

biblioqrafik resurslar – tematik siyahılar, biblioqrafik mündəricatlar, tam mətnli bibliorafik göstəricilər və s. verilənlər bazasına aid edilmir və onlar başqa resurs əmələ gətirir. Bu resursun tədricən artması ilə ona məntiqi və rahat müraciətin təşkil edilməsi problemi ortaya çıxır. Kitabxana tərəfindən yaradılan biblioqrafik informasiyaya müraciət formlarından biri bibkioqrafik və referativ göstəricilərin və siyahıların müxtəlif formatlarda (doc, pdf, html) təqdim edilməsidir. Biblioqrafik vəsaitlərin janrı çox müxtəlifdir. Ən çox maraq doğuran janr istifadəçini müəyyən bilik sahəsi üzrə əsas mənbələrə yönləndirən rəhbərlərin təşkil edilməsidir.

İ.Y. Matveyeva qeyd edir ki, tammətnli resursların formalaşdırılması və təşkilinə müəyyən məhdudiyyətlər qoyan müəllif hüququ haqqında qanunun qəbul edilməsinə qədər bir çox kitabxana bu informasiya məhsulunu öz inkişafının əsası kimi görürdü. Müasir dövrdə elektron kitabxanalar tammətnli resursların yaradılması işinə ehtiyatla yanaşırlar. Bu xidməti müəlliflə rəqəmsallaşdırma və nəşrin tam mətninə sayt vasitəsilə müraciətin təqdim edilməsi barədə müqavilə bağlanması imkanı olduqda inkişaf etdirirlər. Bundan başqa sayta daxil olan istifadəçiləri üçün öz şəxsi verilənlər bazasından istifadədən əlavə, İnternetin tammətnli elektron resurslarına və elektron kitabxana sistemlərinə müraciətin təşkilini də həyata keçirmək olar. [4,s.17-22]

İ.S.Pilko bildirir ki, faktoqrafik resurslar elektron kitabxanalar tərəfindən ixtisaslaşmaya və istifadəçi sorğularına uyğun olaraq yaradılır. Onların spektri çox genişdir: faktoqrafik verilənlər bazası, elektron sərgilər, daycestlər, səyahət təlimatları, xəbər lentləri və s. Faktoqrafik məhsulların yaradılması və aktuallaşdırılması proseslərinin ağırlığına görə, bu məhsulların hazırlanması kitabxanada məhdud şəkildə yayılmışdır. Əvvəl bu, istifadəçilər üçün aktuak olan tematik dosyələr – yerinə yetirilən faktoqrafik arayışların surətləri və ya ilkin sənədlərin toplusu, ölkəşünaslıq məzmunlu hadisələrin xronikası və salnamələr idi. Bu gün onların çeşidi tədris müəssisələrinin, məişət və sosial xidmətlərin, turizm şirkətlərinin, istirahət yerlərinin və s. ünvan-sorğu tipli verilənlər bazası ilə genişlənmişdir. Məşğulluq xidmətləri və sosial müdafiə müəssisələri ilə birlikdə kitabxanalar əmək vakansiyalarının, ünvanlı sosial yardımların və kütləvi tələbatın digər informasiyaları üzrə “elan lövhələrini” təşkil edirlər. Kitabxanalarda reklam, konyuktura, kommersiya informasiyasının verilənlər bazasının formalaşdırılması təcrübəsi o qədər də geniş yayılmamışdır. Bu iş, xüsusi bilik, müvafiq resurs təminatını, biznes-informasoya bazarının öyrənməsi üzrə ciddi marketing tədqiqatlarının aparılmasını tələb edir. Fərdi sorğular üzrə kitabxanalarda həyata keçirilən faktoqrafik xidmətlərin yerinə yetirilməsi əsasən kütləvi tələbat sorğusunu və ya xidmət profilini əks etdirir.

Elmi informasiya tədqiqatları ilə yanaşı informasiyanın analitik işlənməsi, informasiya bazarının inkişafının perspektivli tendensiyası hesab edilməsinə baxmayaraq, kitabxanalar tərəfindən elmi-analitik məhsulların – analitik arayışlar və xülasələr, problem və yekun məruzələrin, referativ tərcümələrin, keçirilən elmi tədqiqatlar haqqında hesabatların və s. – çeşidinin və buraxılış həcmnin kəskin şəkildə artacağını gözləməyə heç bir əsas yoxdur. Bu iş strukturunda ixtisaslaşmış analitik və tədqiqat altbölmələri olan federal, akademiya kitabxanaları üçün mümkündür. Lakin universal, iri bələdiyyə, ali məktəb kitabxanaları çap olunmayan və az tirajlı elmi informasiya məhsullarının – daycestlərin, kitabxaların fəaliyyəti haqqında məruzələrin, metodiki və metodiki-bibliografik işlərin, elmi-praktiki konfrans materiallarının, elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinin, informasiya-analitik bülletenlərinin və ardı davam edən topluların – hazırlanmasında kifayət qədər fəaldırlar. Məhdud tətbiq sferasına baxmayaraq, elmi topluladakı və xüsusi mətbuatda çıxan nəşrlərlə bərabər, bu materiallar kitabxana fəaliyyətinin vəziyyəti və inkişaf perspektivləri, qazanılan təcrübə və onun metodiki anlayışı haqqında unikal mənbə hesab edilir. İstifadəçilərin bu və ya digər resurs paketləri ilə işi zamanı rahatlığı və komfortu təmin edən xidmətlərdən biri də uzaqdan müraciət edilən resursların fərdi sazlanması xidmətidir. Bu xidmətin xüsusiyyəti bir qrup istifadəçi üçün uzaqdan müraciət edilən resurslarda administrator tərəfindən interfeysin sazlanması ilə xarakterizə olunur. Bir sıra xidmətlərə müraciət etmək vasitəsi kimi smartkartlar çıxış edir. Belə kartlar sürət çıxartma qurğularından istifadə zamanı ödənişin həyata keçirilməsi zamanı bir sıra kitabxanalar tərəfindən artıq tətbiq edilmişdir. Bu kartlar uzaqdan müraciət edən istifadəçilərin kitabxananın ödənişli resurslarından istifadə etmək, lisenziyalı şəbəkə resurslarına və müəyyən tələblərə adaptasiya edilə bilən proqramlara müraciət etmək üçün də istifadə edilə bilər. Smartkartlar vasitəsilə həmçinin kitabxana tərəfindən müəyyən xidmət növünə, məsələn İnternetdən istifadəyə ayrılan vaxtı da tənzimləmək mümkündür.

Kitabxananın sosial mədəni fəaliyyəti kitab və mütaliənin böyük istifadəçi kütləsi tərəfindən populyarlıq tapması, eləcə də mədəni yaradıcılığın və asudə vaxtın təşkili ilə xarakterizə olunur. Bunun ənənvi formaları kimi sərgi və ekskursiya fəaliyyəti; kütləvi tədbirlərin (yaradıcı ziyahılarla görüşlər, konsertlər) keçirilməsi; maraqlara görə klubların təşkil edilməsi və s. çıxış edir. Elektron mühit bu formaların əlçatan olma imkanını uzaqda olan istifadəçilərin cəlb edilməsi hesabına genişləndirməyə imkan yaradır. Vitrtual ekskursiya - kitabxananın tarixi haqqında məlumat, məkanın mərtəbələr üzrə əhatəsi zamanı oxu zalları, kitabxananın xidmət növləri, şəkillər haqqında informasiyanın verilməsidir. ABŞ-ın Konqres Kitabxanası tərəfindən bu

kitabxananın Tomas Jeferson binası üçün stilli dizayn və professional şəkillərlə virtual tur yaradılmışdır. Virtual qalereyaya giriş imkanının xidmət növü olaraq hansı janra aid olduğu birmənalı olaraq müəyyənləşdirilməmişdir. Məsələn, Britaniya kitabxanasının onlayn qalereyası kitabxana və onun sərvəti üzrə maarifləndirici turu özündə əks etdirir. Bu tur bir neçə bölmədən ibarət olub, onlardan hər biri elektron kitabxana biliklərinə malikdir. Qalereyada kitab mədəniyyətinin şedevrləri, zəngin illustrasiyalar real kitabın səhifələrinin çevrilməsini modelləşdirən formatda təqdim edilir. «Feature» bölməsi möhtəşəm ideyaları, tarixi hadisələri və ya müasir dövrün maraqlı reallıqlarını illustrasiya edən ayrı-yri lyihələrdən ibarətdir. «Highlights tour» bölməsi Britaniya kitabxanasının on beş xəzinəsindən bəhs edir, burada təsvirlərin böyüdülmüş variantına baxmaq imkanı da vardır. «Showcases» bölməsində Britaniya kitabxanasının sənəd tərkibinin görünüşünün müxtəlifliyi əks edilmişdir. Burada qədim kitabları, xəritələri görmək, musiqi fraqmenti, səs arxivindən unikal yazı dinləmək mümkündür.

Yelisina E.Y. qeyd edir ki, kitabxana saytında xəbərlərə və konkret istiqamətli sənədlərə müraciətin təmin edilməsində məqsəd istifadəçilər üçün aktual olan kitabxana hadisələri, resurslar, xidmətlər və s. haqqında informasiyanın təqdim edilməsidir. Hal hazırda elə bir kitabxana saytı yoxdur ki, orda “Xəbərlər. Hadisələr” bölməsi olmasın. Müasir dövrdə istifadəçilərin elektron ünvanlarına və ya bloqlarına xəbərlərin çatdırılması vasitəsi olaraq RSS (Rich Site Summary) formatı istifadə edilir. Bu format müxtəlif mənbələrdən informasiyanın əldə edilməsi və baxışını təmin edir. Informasiya RSS formatına çevrildikdən sonra bu formatı başa düşən proqram informasiya məhsulunun yenilənməsi zamanı edilən dəyişiklikləri əldə edə bilər. Xarici ölkə kitabxanaları bu formatı aktiv olaraq tətbiq edirlər. Məsələn, Britaniya kitabxanası öz pres-revizləri üçün RSS-lentə abunə təklif edir. ABŞ-ın Konqres kitabxanası öz saytının onlarla bölməsi və alt bölmələrində edilən yeniliklər barədə abunə xəbərləri göndərir. Bir çox bölmə RSS-lentə qoşula bilər. Informasiyanın təqdim edilməsinin yeni forması olaraq audio-sənəd və ya vebkast – ayrıca mp3 fayl şəklində çıxış edir. Bu cür xəbər vebkastlarını Avstraliyanın Milli kitabxanası, ABŞ-ın Konqres kitabxanası və Britaniya kitabxanası yaradır. [2,s.39-48]

Elektron kitabxanalarda tövsiyə xidmətləri zəif inkişaf etmişdir. Bu xidmətlər ədəbi tənqidi, oxucu fikrini, kitab oxuma aktivliyini gücləndirən biblioqrafik vasitələri, kitablar haqqında ekspert rəylərini, ayrı-ayrı müəlliflərin yaradıcılığını və s. özündə əks etdirir. Tövsiyə xidmətinin ən çox yayılmış forması kitabxananın saytında təşkil edilən forumdur. Bu forumlar oxucu ünsiyyətinin effektivliyini qismən artırsa da, onların bir çoxu oxucuların rəy mübadiləsinə stimül yaratmır.

İ.Y.Matveyevanın fikrincə, istifadəçilərin oxuma qabiliyyətlərinin artırılması üçün sosial şəbəkə təcrübəsindən yararlanmaq maraqlı olar. Bu nümunələr İnternetin tövsiyə xidmətlərində geniş yayılmışdır. Sosial şəbəkələrin əsas xüsusiyyəti kitaba və oxumaga sevgi əlamətinə görə birləşən istifadəçilər özləri kontenti doldurur. Nəşrin xarakteristikaları üçün formal bibliorafik məlumatlar - qeyri standart biblioqrafik təsnifat, annotasiya və oxucu rəyləri istifadə edilir. İşin rahat təşkili üçün əlavə funksiyalar tətbiq edilir: nəşrin qiyməti göstərilməklə İnternet-mağazaya hiperistinad, rəyin sifariş edilməsi imkanı, əlfəcin qoymaq, nəşrdən sitat əlavə etmək və s. Tövsiyə xidmətli sosial şəbəkələri ziyarət edən istifadəçilərin dinamikası gündən günə artır. Saytların moderatorları öz resurslarını genişləndirir və fəal edirlər. Bunun üçün onlar aksiyalar, yaradıcılıq görüşləri, konkurslar və s. təşkil edirlər. Elektron kitabxanalar öz saytlarında bu tipli istifadəçi qarşılıqlı əlaqəsini yarada bilər və ya tövsiyə xidmətli sosial şəbəkənin aktiv iştirakçısı olub kontentin eksperti rolunda çıxış edə bilərlər. Elektron kitabxanalar həmçinin öz saytlarından mövcud sosial şəbəkələrə hiperistinadlarla müraciət təşkil edə bilərlər. [5,s.25-31]

Vahid təhsil məkanında öz yerini müəyyənləşdirərkən elektron kitabxanalar istifadəçilərə maarifçi xidmətlərini təqdim edirlər. Informasiya axtarış metodikası, biblioqrafik qeydlərin, ədəbiyyat siyahılarının, tədris və elmi işlərin əlyazmalarının tərtibi, biblioqrafik informasiya mədəniyyətinin, ədəbiyyatla iş vərdişlərinin, sürətli oxu metodikasının formalaşması üzrə məşğələlərin keçirilməsi qaydaları ilə bağlı məsləhətlər kitabxanalar üçün əhəmiyyətli hesab edilir. Kitabxanaların nəzdində xarici dillər tədris kursları, estetik inkişaf məktəbləri, lektoriyalar, diskussiya klubları, yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına, praktiki bacarıq və sənə yiyələnməyə istiqamətlənmiş maraqlar üzrə kurslar fəaliyyət göstərir.

Kitabxana təcrübəsinə yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kitabxana mütəxəssislərinin təlimi və ixtisasının artırılması ilə bağlı maarifləndirici xidmətlərin – peşəkar məsləhətlər, kurslar, seminarlar, fərdi və qrup şəkilli təcrübə keçmə və s. əhəmiyyətini aktuallaşdırmış oldu. [6]

Informasiya əsri və bunun nəticəsi olaraq sosial şəbəkələr rəqəmsal kitabxanaların inkişafı və təşviqində də müəyyən rol oynayır. Belə ki, “kitabxana” adı ilə qruplar yaradılaraq kitabxananın bütün informasiya resursları haqqında məlumat almaq mümkündür. Bundan başqa qısa mobil məlumatlar vasitəsilə istifadəçi ixtisaslı arayış – “virtual arayış” ala bilər. Əhəmiyyətli kitab sərgiləri də virtual olaraq keçirilir. Ali məktəb kitabxanaları yeni texnologiyalara keçid mərhələsində ali təhsilin inkişaf tendensiyyalarını nəzərə almalı və bu prosesdə aktiv mövqe tutmalıdır. Ali məktəb kitabxanalarının ümumi inkişaf kursunda hərəkətverici qüvvə kimi müasir

texnologiyalar və informasiya resurslarını əldə etmək üçün istifadə olunan perspektiv variantlardan biri kimi rəqəmsal kitabxanalar çıxış edir. Rəqəmsal kitabxana - paylanmış informasiya sistemi olub, verilənlərin ötürülməsinin qlobal şəbəkəsi vasitəsilə müxtəlif elektron sənədlərin saxlanması və istifadəçilər tərəfindən effektiv olaraq istifadə edilməsidir. Bu, kompüter informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi və onun əsasında ali təhsil kitabxanalarının tam hüquqlu iştirakçı kimi vahid informasiya məkanına daxil edilməsidir.

Beləliklə, kitabxananın fəaliyyətində müəyyən deformasiya baş verir: ənənəvi kitabxananın əvəzinə rəqəmsal kitabxana keçir, kitabxanaçının əvəzinə isə oxucunun informasiya tələblərini və fərdi kompüterin proqram təminatını bilən virtual kitabxanaçı gəlir. Virtual kitabxanaçı həmçinin mobil və geniş informasiya məkanında bacarıqla naviqasiya edə bilən ixtisaslı mütəxəssis olmalı, eləcə də öz ixtisasını da mükəmməl bilməlidir. Müasir oxucu daha çox istifadəçi mövqeyində olur və onlar daha çox elektron kitablara üstünlük verirlər. Kitab sifariş etmək bu və ya digər elektron-informasiya sisteminə çıxışın əldə edilməsinə bərabərdir. Beləliklə, rəqəmsal kitabxana ali təhsil müəssisəsinin alt sistemi olaraq özü bir sistem təşkil edir. Bu sistem adekvat olaraq yeni tələblərə, ali təhsilin məzmununa və qarşıya qoyduğu məsələlərə uyğun olaraq dəyişir. Boloniya təhsil sisteminin tələblərinə riayət edərək hər bir müəllim öz iş planı, tədris-metodik işində proqramlar və eləcə də tədris etdiyi fənn üzrə ədəbiyyatın həm kağız, həm də elektron formatda tələbələrə təqdim etməli, bununla da tədris prosesini asanlaşdırmalı və dərəcə hazırlıq vaxtını minimuma endirməlidir. “İnformasiya” və “mobillik” müasir dövrdə təlimin və təhsilin iki tərkib hissəsi kimi müəllim ilə tələbə, təhsil ocağı ilə rəqəmsal kitabxana arasındakı qarşılıqlı əlaqə prosesini təqib etməlidir. Çünki elmi kitabxana hər bir ali təhsil müəssisəsinin “üzü”nü ifadə edir. [3]

Elektron xidmətin başqa bir elementi kimi interaktiv kitabxana xidmətlərini göstərmək olar. Interaktivlik istifadəçi ilə kitabxanaçı-məsləhətçinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə xarakterizə edilir. Bu isə birlikdə informasiya-bibliografik xidmətinin elektron formatını əks etdirir. Bu isə o deməkdir ki, interaktiv kitabxana xidməti həm, fərdi, həm korporativ, həm də kütləvi xidməti təmin etməlidir. Arayış-bibliografik xidmət rejimində birdəfəlik fərdi sorğular virtual arayış xidməti vasitəsilə həyata keçirilir. Bu arayış-bibliografik xidmət istifadəçilərin rəğbətini qazanmış və professional kitabxana şəbəkələrində geniş yayılmışdır. Korporativ və kütləvi olaraq informasiyanın çatdırılmasının texnoloji əsasları olaraq elektron göndərişləri qeyd etmək olar. Kitab biznesinin nümayəndələri, oxucu birlikləri bu xidmətdən aktiv olaraq istifadə edirlər. Bu xidmətin kommersiya və

informasiya əsaslandırılmasını nəzərə alaraq çox az sayda kitabxana xüsusi məqsədlər üçün auditoriya ayırmaq, müəyyən sosial qrupların ümumi tələblərinə uyğun olan aktual informasiyanın yaradılması və göndərişlərini təşkil etmək və ya kitabxana istifadəçilərinin çox hissəsinə maraqlı olan universal xarakterli informasiyanın göndərişini hazırlamaq kimi işlərlə məşğuldur. (4,s.44-46)

Tammətnli elektron kitabxana resurslarının yaradılması və onlara müraciətin təşkil edilməsinin məhdudluğu və şəbəkə biblioqrafik resursların, eləcə də interaktiv xidmətlərin tədricən təkmilləşdirilməsi şəraitində kitabxanaların elektron xidmət elementləri arasında elektron sənəd göndərişi və ya nəşrin kitabxanalar arası abonementlə əldə edilməsi imkanı zəruri olaraq çıxış edir. Elektron sənəd göndərişi sistemi – proqram-texnoloji kompleks olub, sorğu əsasında oxucuların kitabxana fondlarına operativ müraciətini təmin edir. Bu xidmətin inkişaf etməsi bilavasitə müəllif hüquqları problemləri ilə bağlıdır. Lakin buna baxmayaraq elektron sənəd göndərişi sistemi yüksək sürətlə inkişaf edən informasiya xidməti növlərindəndir. Son onillikdə elektron sənəd göndərişi sisteminin inkişafına təsir edən amillər aşağıdakılardır:

- global informasiya şəbəkələrinin geniş yayılması;
- interaktiv distant informasiya axtarışının tətbiqi;
- sənədlərin surətlərinin elektron sifarişi sisteminin yaradılması;
- sorğuların avtomatlaşdırılmış emalı;
- informasiyanın saxlanılma vasitələrinin artması;
- elektron nəşrlər;
- mətnlərin skanerləşdirilməsi və tanınması üçün texniki və proqram vasitələrinin müxtəlifliyi.

Elektron sənəd göndərişi kitabxana-informasiya təminatının əsas vasitəsi kimi çıxış edir. Bu xidmət uzaqlaşdırılmış istifadəçilər üçün aktual olan ənənəvi kitabxanalararası abonement xidmətini sıxışdırır, verilənlər bazasında axtarışı və siqnal informasiya xidmətlərinin fəaliyyətlərini genişləndirir. Belə rejim yalnız sifariş edilmiş sənədlərin, məsələn, jurnal və məcmülərdən məqalələrin rəqəmsallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bununla bərabər fondun elektron hissəsinin tədricən komplektləşdirilməsi həyata keçirilir. Bu rejim iqtisadi cəhətdən bəraət qazanmaya bilər, çünki belə fondun saxlanılmasına və orada informasiya axtarışına çəkilən xərclər kifayət qədər çoxdur, jurnal məqalələrinə təkrar sorğuların olma ehtimalı isə aşağıdır. Lakin buna baxmayaraq elektron sənədlərin elektron sənəd göndərişi rejimində komplektləşdirilməsi kütləvi kitabxanalarda tematik kolleksiyaların formalaşdırılması üçün faydalı ola bilər. (1,s.13)

Elektron biblioqrafik xidmətin təqdim olunmasında məqsəd istifadəçinin sənədin mətnini əldə etməsi imkanının reallaşdırılmasıdır. Bunun üçün hər bir elektron kitabxana zəruri olaraq virtual istifadəçilər üçün kitabxana nəşrlərinə müraciət texnologiyası təşkil etməlidirlər. Bununla da elektron sənəd xidməti səddi aradan qaldırıla bilər və kitabxana xidmətlərinə olan tələbat arta bilər.

Elektron xidmətin köməkçi elementi kimi oxucu kommunikasiyasının təşkilini qeyd etmək olar. Oxucu kommunikasiyası çatlar, forumlar, virtual birliklər, internet-konfranslar, bloqlar, social şəbəkələrdəki nümayəndəliklər və s. ilə həyata keçirilir. Müasir həyatın aktual problemlərinin şəbəkə fəzasında müzakirə edilməsi çox geniş yayılmışdır və virtual istifadəçi, eləcə də professional kitabxana sferasında özünü reallaşdırma vasitəsinə çevrilmişdir. Forumda və korporativ bloqda ünsiyyət imkanı bir çox istifadəçilərin diqqətini çəkir. Bu istifadəçilər veb saytda və ya kitabxananın özündə gördüklərinə qiymət vermək, qiraətin aktual problemlərini müzakirə etmək, informasiya axtarmaq, digər istifadəçilərin fikirlərini bilmək istəyirlər. Forumlar və bloqlar korporativ sayt üçün çox dəyərli əlavədir. Çünki burada bu və ya digər problemə, kitabxanada baş verən hadisəyə alternativ nöqtəyindən baxışlar təqdim edilə bilər, daha sadə izah oluna bilər və videomateriallar verilə bilər. Kitabxana üçün bu istifadəçilər və əməkdaşlar ilə əks əlaqə rolunda olur. Forumlar bir çox kitabxananın saytıdır. Bəzi kitabxanalarda forumlar biblioqrafik xarakterli sorğuların qəbulu və göndərilməsi üçün istifadə edilir. Bu onunla əlaqədardır ki, virtual arayış xidməti üçün program təminatı tam olaraq təmin edilməmişdir.

Kitabxananın sosial mədəni fəaliyyətini əks etdirən xidmətlərə aşağıdakıları da aid etmək olar: elektron şəkildə işlərin qəbul edildiyi ədəbi və bədii əsərlərin müsabiqələrinin keçirilməsi, internet-viktorinaların keçirilməsi. Mövzular üzrə biliklərin yayılması üçün vebkastlardan (audio sənəd) istifadə edilir. Britaniya kitabxanasında sosial mədəni mövzulu vebkastlar təqdim olunmuşdur. ABŞ-ın Konqres Kitabxanası isə "Rəqəmsal gələcək və sən" adlı silsilə vebkastlar yaradır. [2,s.39-48]

ƏDƏBİYYAT

1. Глухов В.А., *Электронная доставка документов в России: в начале пути* /В.А.Глухов, О.Л. Лаврик //Теория и практика общественно-научной информации. – 1997. –Вып.13
2. Елисина Е.Ю. Услуги, реализуемые библиотекой в электронной среде // Библиотекосведение, ISSN 0869-608X, 2009, стр. 39-48

3. Кудряшова Г. Ю. Цели Болонского процесса и перспективы вузовских библиотек // Научные и техн. б-и. 2007. № 6.

4. Матвеева И. Ю. Электронный сервис в библиотеке: вопросы содержания и организации // Библиография.- 2012.- № 6.

5. Матвеева И. Ю. Читать подано! Социальные сети в поддержку и продвижение чтения // Вестн. Челяб. гос. акад. культуры и искусств. 2010. N 3.

6. [Пилко И.С. Информационные и библиотечные технологии.- СПб, 2006.-342 с.

7. Иванов Д. В. Виртуализация общества. СПб.: Петерб. востоковедение, 2000. 96 с

ВИДЫ ON-LINE УСЛУГ В ЭЛЕКТОННЫХ БИБЛИОТЕКАХ

ГУСЕЙНОВА Г.М.

РЕЗЮМЕ

В статье осматриваются типы электронных услуг, продукты электронных библиотек, рекомендационные сервисы, электронная доставка документов и их обеспечении в библиотеках.

Ключевые слова: онлайн сервис, электронная библиотека, электронная доставка документов, база данных.

TYPES OF ON-LINE SERVICE IN ELECTRONIC LIBRARIES

HUSEYNOVA G.M

SUMMARY

The article is based on types of electronic service, products of electronic libraries – database, recommendation services, electron document delivery and their application in libraries.

Key words: online service, electronic library (e-libraries), electron document indicator, database.

ELM VƏ TƏHSİLƏ İNFORMASIYA XİDMƏTİ
LAYİHƏLƏRİNİN KOMMERSİYA XASSƏSİ

NƏZƏRƏLİYEV E.A.

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına

Əlyazmalar İnstitutunun dissertantı

nazaraliyev_elnur@mail.ru

Müasir dövrdə kitabxanaların elm və təhsil proqramları ilə qarşılıqlı əlaqələrini öyrənmək, onu proqnozlaşdırmaq və optimal modelini qurmaq öl-kədə elm və təhsilə informasiya xidmətinin düzgün təşkili baxımından əhəmiy-yətlidir. Tədqiqatlar göstərir ki elm və təhsilin informasiya təminatı qloballa-şırsa, eyni zamanda bu proses sürətlə kommersiyalaşır. Bu baxımdan “Men-deley”in, eləcə də bir çox informasiya resursların təcrübəsi diqqəti cəlb edir.

Açar sözlər: *Kitabxana-informasiya təminatı, informasiya proseslərinin kommersiyalaşması, global informasiya məkanı.*

Qloballaşma təhsil sistemindən də kənarda qalmadı. Təhsil standartları təkmilləşdikcə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi mütəmadi həyata keçirilirdi dünya təcrübəsi öyrənilirdi. Lakin 1990-cı ildən artıq qlobal çağırışlara cavab olaraq “Baloniya prosesi” işə düşdü.

Mendeley - bibliografik məlumat kütlələrinin idarə olunması məqsədi ilə tərtib olunmuş pulsuz proqram təminatı olaraq yaradılmışdı. Bu proqram PDF formatında məlumatın sistemli mühafizəsini və istifadəsini, eləcə də alim və tədqiqatçıların sosial şəbəkələrinə əlçatırlıq təmin edirdi. Londonda, 2007-ci ildə nüfuzlu IT şirkətləri ([Last.fm](#), [Skype](#), [Warner Music Group](#)) eləcə də Kembric və Cons Xopkins universitetləri alimləri tərəfindən yaradılmış bu layihə böyük uğurla işə başladı və 2013-cü ildə Elsevier tərəfindən satın alındı. Bu zaman elmi ictimaiyyət proqramın ümümaçıq olması ilə əlaqədar öz narahatlığını bildirməyə başladı. Beləliklə, dövrüyə daxil olan bütün uğurlu layihələr az bir müddətdə əmtəələşir və kommersiya alətinə çevrilir.

Elsevier – dünyanın 4 nəhəng nəşriyyat evindən biridir. Burada dünya-nın elmi məqalə və elmi jurnallarının hər il 25 faizi çap olunur. Elsevier 1880-cı ildə Amsterdamda (Niderland) yaranmış və hazırda İngiltərədə, ABŞ, Braziliya və bir sıra digər ölkələrdə filialları fəaliyyət göstərməkdədir. Dünya elmi və təhsilinin inkişafında əhəmiyyətli roku ilə yanaşı müəssisə maliyyə siyasəti və müəllif hüququ sahəsində bir çox tənqidlərə məruz qalmaqdadır.

Elsevier 1960-1970- ci illərdə xüsusilə inkişaf mərhələsi keçmişdi. Bu inkişaf 1960-cı illərdə dünyada baş verən informasiyanın avtomatlaşdırılması və mexanikləşdirilməsi sahəsində aparılan aktiv fəaliyyət ilə bağlı idi. Bu

illərdə nəşriyyat evi çox sayda akademik materialların, qeyri kommersiya jurnalların alınmasına və onların qiymətlərini qaldıraraq abunəçilərini itirməməyə müəssər oldu. Beləliklə, 2003-cü ildə humanitar elmlər çıxmaq şərti ilə dünyada çap olunan elmi məqalələrin 28 faizini öz əlinə keçirdi.

1999-cu ildə [ScienceDirect](#) platforması yaradıldı və onlayn internet magazaya inteqrasiya olundu. 2004-cü ildə ScienceDirect əsasında [Scopus](#) onlayn resurs məlumat bazası yaradıldı. Elsevier hal-hazırda təxminən ildə 250 min məqaləsi olan 2000 elmi jurnal çap edir və arxivləşdirilmiş halda 7 milyon çap vahidini xidmətə verir. 2010-cu ildə Elsevierin kapitallaşdırılması 18 milyard ABŞ dollar təşkil etmişdi.

Elsevier dünyanın 180 ölkəsinin 4500 təşkilat və universitetlərinə öz arxivlərinə əlçatırlıq verməkdədir. Bu müəssisələrin 30 milyon alim və mütəxəssisi ilə ərzində bu arxivlərdən istifadə edərək 240 milyon elmi məqalənin yüklənilməsi təmin olunur.

2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin “Tomson Reyterlə” əməkdaşlığının başlaması respublikanın 40 aparıcı təhsil müəssisəsinin “Web of Science” platformasına qoşulmasını nəzərdə tuturdu. Bu baxımdan adı çəkilən müəssisənin Azərbaycan elm və təhsilində oynaya biləcək əhəmiyyətli rolu nəzərə alaraq, onun yaranması, inkişafı, müasir informasiya xidmətlərinin araşdırılması vacibdir.

Thomson Reuters – biznesə və peşəkarlara analitik məlumat məhsulları, məlumat bazaları sahəsində dünyada lider təchizatçıdır. Hal-hazırda Avropa ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda da elmin inkişaf səviyyəsi Thomson Reuters resurslarında iştirak etmə dərəcəsi ilə müəyyənləşdirilir. Bu təşkilatın yaradıcısı 1816-cı ildə Almaniyanın Kassel şəhərində anadan olmuş, mənşəcə yəhudi olan İsrail Yoşafat adlı bir şəxsdir. Sonralar adını və dinini dəyişərək Pol Culus Reyter adı ilə 1851-ci ildə Reyter müəssisəni təsis edir və uğurlu bir jurnalist olaraq fəaliyyətə başlayır. Bu şirkət bütün fəaliyyəti müddətində daima yenilikləri dəstəkləyib, 1923-cü ildə radionun yaranması prosesində onu dəstəkləyir və 1980-ci illərdə komputer texnologiyalarının yaranması mərhələsində də bu prosesləri dəstəkləyir və sürətlə inkişaf edirdi.

2010-cu ildən Rusiya Federasiyası ilə aparılan danışıqların nəticəsi olaraq Thomson Reuters Rusiya elmi jurnalların məlumat bazası əsasında yaradılmış (Российский индекс научного цитирования РИНЦ) Rusiya elmi isnadlar indeksini öz platformasına daxil etdi. Thomson Reuters və eLibrary.ru Rusiyada çap olunan ən nüfuzlu jurnal və elmi monoqrafiyaları özünün Web of Science platformasına daxil etdi.

Hazırda Thomson Reuters müəssisəsinin bütün dünyada çalışan 50 min yüksək kvalifikasiyalı əməkdaşı mövcuddur. İllik dövriyyəsi 12 milyard, illik

gəliri 2 milyard ABŞ dolları təşkil edən Thomson Reuters dünya informasiya bazarında əhəmiyyətli “oyunçudur”.

“Tomson Reyter” bir çox digər sistemlərdə fərqli olaraq Vindoz sisteminə əsaslanmayan, kifayət qədər bahalı və etibarlı olan Uniks sisteminə əsaslanıb. Elecədə elm və təhsil sistemi ilə yanaşı müxtəlif təcrübə sahələrinə unikal informasiya xidməti təklif edir. “Tomson Reyterin” bütün resursları diqqəti cəlb edən informasiya məhsullarıdır.

Hazırda Thomson Reuters müəssisəsinin bütün dünyada çalışan 50 min yüksək kvalifikasiyalı əməkdaşı mövcuddur. İllik dövriyyəsi 12 milyard, illik gəliri 2 milyard ABŞ dolları təşkil edən Thomson Reuters dünya informasiya bazarında əhəmiyyətli “oyunçudur”. “Tomson Reyter” bir çox digər sistemlərdə fərqli olaraq Vindoz sisteminə əsaslanmayan, kifayət qədər bahalı və etibarlı olan Uniks sisteminə əsaslanıb. Elecədə elm və təhsil sistemi ilə yanaşı müxtəlif təcrübə sahələrinə unikal informasiya xidməti təklif edir.

“Tomson Reyterin diqqəti cəlb edən informasiya məhsulları əsasən aşağıdakılardır:

- **Thomson Reuters Eikon** – Metastock Pro adlı tamfunksional ticarət kompleksi. Tam analitik alətlərə malik informasiya təminatlı.

- **Thomson Reuters Elektron** – Eikon Messenger adlı informasiya sistemi və ticarət platformu.

- **Lipper** – Fondlar və aktivlərin idarə olunması üçün intellektual analitik sistem.

- **Thomson Reuters Dealing** – 128 ölkəyə aid və 18 min termin və anlayışı özündə toplayan bank razılaşmaları və sənədləri.

- **Thomson Reuters Eikon Messenger** – Maliyyə müəssisələri mütəxəssislərinin elektron kommunikasiya sistemi.

2010-cu ildən Rusiya Federasiyası ilə aparılan danışıqların nəticəsi olaraq Thomson Reuters Rusiya elmi jurnalların məlumat bazası əsasında yaradılmış (Российский индекс научного цитирования - РИНЦ) Rusiya elmi isnadlar indeksini öz platformasına daxil etdi. Thomson Reuters və eLibrary.ru Rusiyada çap olunan ən nüfuzlu jurnal və elmi monoqrafiyaları özünün Web of Science platformasına daxil etdi. 2016-cı ildə Rusiya Federasiyasında çap olunan 600 nüfuzlu elmi jurnal Tomson Reyterin bazasına daxil edildi.

Tomson Reyter dünyada çap olunan elmi jurnalların biblioqrafik analizlərini hazırlayır və çap etdirir. Məsələn, 2003-2013 cü illərdə müxtəlif elmi jurnallarda məqalələri çap olunan 3000 elm xadiminin 120 min məqaləsinin göstəricisi tərtib olundu. Bu göstəricidə dünyada ən yüksək reytingli alimlər, məqlələr, elmi müəssisələr, qabaqcıl elmi istiqamətlər, innovasiyaların təbiiqi, impak fektoru və s. əhəmiyyətli analitik göstəricilər öz əksini tapır.

Kommersiya funksiyalı informasiya müəssisələri içərisində məlumat axtarışı instrumentlərinin mükəmməlliyi ilə fərqlənən ən müasir struktur “Tomson Reyterdir”. Bu strukturun öyrənilməsi və xidmət işinin təşkilində özəllikləri müstəqil tədqiqat obyekti ola bilər.

Bununla yanaşı global infotmasiya məkanında çox sayda dünyanın nüfuzlu informasiya müəssisələri müxtəlif sahələrdə informasiya xidmətini göstərməkdədirlər. Bu resurslardan istifadə etmək imkanları hər bir resursun təsisçilərinin irəli sürdüyü xüsusi layihələrlə hesablanır və müxtəlifdir. İnformasiya resurslarından istifadə qiymətləri dünya təcrübəsində hələdə vahid norma və standartlara əsaslanmır.

Beynəlxalq səviyyədə sahəvi informasiya resurslarının kommersiya xassəli xidmətini təşkil edən nüfuzlu müəssisələr əsasən aşağıdakılardır;

CHEMICAL Abstracts Service sənədlərin çatdırılması xidməti CAS verilənlər bazasında **(8 000 jurnal) olan sənədləri və patentləri** təqdim edir.

CITADEL xidməti vasitəsilə 20 bazaya daxil olmaq mümkündür. 5 baza üzrə çatdırma poçt, faks və ya ARIEL vasitəsilə həyata keçirilir (Verilənlər Bazası UMI və Inside Information of BLDSC).

FAXONFinder-1990-cı ildən 10 000 jurnal göstəricisini əhatə edir.

FIRSTSEARCH (OCLC)- OCLC-in ArticleFirst (15 000 dövrü nəşr) daxil olmaqla öz bazalarına, və lisenziyalı verilənlər bazalarına (55 baza) daxil olmaq imkanı yaradır.

THE GENUINE ARTICLE (ISI)-ABS Elmi Məlumat İnstitutu ISI bazasında birləşmiş 7 000 jurnal məqaləsini əldə etmək imkanı yaradır.

UNCOVER (Knight-Ridder) - CARL (Kolorado elmi kitabxanalar alyansı) tərəfindən yaradılan verilənlər bazasıdır. İnternet vasitəsilə sərbəst daxil olmaq mümkündür. 16 000 dövrü nəşrin bibliografik verilənlərindən ibarətdir.

LexisNexis kompaniyası kütləvi kitabxanalar üçün yaratdığı **Library Express** adlı yeni MB-nı təqdim etdi. Library Express ilk dəfə Amerika Kitabxana Assosiasiyasının Kaliforniyada keçirilən illik Konfransında təqdim olunmuşdur. Kitabxanaçılar bu bazanın Academic Library bazasına oxşar olduğunu, lakin ondan ucuz və həcmcə kiçik olması qeyd edirdilər. Baza xəbərlər, hüquq və biznes-məlumatlarına dair 6 000 mənbəyi əhatə edirdi.

Institute Electronic Engineers (IEEE). Araşdırmalardan məlum olur ki, Verilənlər bazalarında liderlik ABŞ-a məxsusdur. İkinci yerdə Böyük Britaniyadır. Rusiya bu cəhətdən 15-ci yerdə qərarlaşır (2010-cu ilin göctəricilərinə görə). Bu isə Rusiya elmi jurnallarının qiymətlərinin bəhə olması ilə əlaqədardır. Rusiya ABŞ-dan 49 dəfə az elmi jurnal nəşr edir. Lakin, onların qiyməti Amerika jurnallarından 4 dəfə bahadır.

JSTOR - Bu ingilis dilli xarici jurnalların elektron surətlərinin arxividir. Resursların əsas hissəsini nüfuzlu elmi nəşrlər təşkil edir. Lakin, JSTOR-da jurnalların sayı o qədər də çox deyil (360 adda). Buna baxmayaraq, bu bazada həqiqətən aparıcı mövqedə olan jurnallar toplanmışdır. Elektron kitabxananın əsas cəhəti onun arxiv layihəsidir. Buraya jurnalların ilk nəşr olunduğu gündən etibarən bütün nömrələri daxil edilmişdir.

Ulrich's Periodicals Directory - Xarici dövri nəşrlərə dair beynəlxalq biblioqrafik bazadır. Burada 250 000-dən artıq jurnal, seriyalı nəşrlər, qəzetlər, elektron nəşrlər haqqında 200 dildə məlumat verilir.

Global Books in Print - Aparıcı beynəlxalq biblioqrafik verilənlər bazası olmaqla dünyanın bütün ölkələrindən 9,2 milyon kitabı əhatə edir.

2000-ci ilin dekabrında ABŞ Konqresi "Public Law 106-554" adlı qanun qəbul etdi və bu qanun sənədlərin rəqəmsallaşdırılaraq qorunub saxlanılmasının əhəmiyyətini qeyd etdi. Artıq 2007-ci ildə Konqres kitabxanası 142 milyonluq fondunun 10 faizini rəqəmsallaşdırmışdı. İlk növbədə kitabxanada saxlanılan və 1923-cü ilə qədər olan çap məhsullarını və sənədləri rəqəmsallaşdırmaq qərarı alındı.

Rəqəmsal məkanda yaradılmış və ugurla fəaliyyət göstərən "Dünya rəqəmsal kitabxanası" 12 min nüstə elektron kitabı açıq əlçatırılığa təqdim etdi.⁶ Elm və təhsilə informasiya xidmətinin kommersiyalaşmasının alternativini olaraq 2000-ci illərin əvvəllərində ABŞ Konqres Kitabxanasının təşəbbüsü ilə yaranan *World Digital Library tədricən* formalaşdı və 2007-ci ildə bu layihəyə Rusiya (Rusiya Milli Kitabxanası) qoşuldu. Bu layihənin 2009-cu ilin aprel ayının 21-də rəsmi açılışı elan edildi.

Dünya Rəqəmsal Kitabxanası aşağıdakı vəzifələri qarşıya qoyurdu:

- Beynəlxalq və mədəniyyətlərarası əlaqələrə dəstək olmaq.
- Qlobal informasiya məkanında mədəni informasiya kütləsinin həcmnin və rəngarəngliyinin təmin olunması.

- Pedaqoqlara, alimlərə və bütün maraqlı tərəflərə resurslara əlçatırılıq təmin etmək.

- Ölkə daxili və xarici əlaqə yaradan partner təşkilatların rəqəmsallaşmada və yeni texnologiyaların tətbiqində yarana biləcək fərqlərin aradan götürülməsi.

Açılış günü kitabxananın 1170 nüsxə rəqəmsal fondu yaradılmışdı. E-kitabxanada 2013-cü il avqust ayının 5-nə olan resursların vəziyyəti aşağıdakı kimi idi:

⁶ <http://www.wdl.org/ru/>

Cəmi 8397 obyektə əlçatarlıqla fəaliyyətə başlayan e-kitabxana mütəmadi öz resurslarını artırmğa başladı. Hal-hazırda resursların sürətlə artımı ilə yanaşı, resursların rəngarəngliyi də müşahidə olunur.

Fransa Milli Kitabxanası da 1997-ci ildən [Gallica](http://gallica.bnf.fr) layihəsini həyata keçirməyə başladı.⁷ Bu layihə əsasında az bir müddətdə 80 min kitab və 70 min sənəd rəqəmsallaşdırılaraq açıq əlçatarlığa qoyuldu. ABŞ konqres kitabxanası kimi Fransa milli Kitabxanasının da layihəsi qeyri kommersiya layihəsi idi və son məqsəd elm və təhsil sisteminin məlumat təminatının kommersiya asılılığını aradan götürmək idi.

2015-ci ildən başlayaraq Paris meriyasının tabeliyində olan 14 dünya şöhrətli muzeyin bir milyondan artıq eksponatı “yüksək icazəli” rəqəmsallaşmış versiyaları şəbəkədə açıq əlçatarlığa qoyuldu.⁸ Bu eksponatlardan 180 mini haqqındasaytlarda bibliografik resurslara istinad olunaraq tam annotasiyalı məlumat təqdim olunur. Sayt konket məlumatı konkret muzeylərin fondlarında axtarmaq eləcədə, müəllif, tematik və coğrafi əlamətlərinə görə sorgularla axtarmaq imkanı verir. Bu saytın ən əhəmiyyətli özəlliyi ondan ibarətdir ki, sərgi salonlarında çox az nümayiş edilən eksponatlar yer alır. Nəzərdə tutulur ki, hər il bu kolleksiyaya yüz min eksponat əlavə edilməlidir.

Bir sıra sahələrdə informasiya kütləsinin rəqəmsallaşdırılması və qlobal şəbəkədə yerləşdirilməsi xüsusi beynəlxalq layihələrin nəticəsində baş verir. Bu işdə dünyanın qabaqcıl ölkələri öndə gedir. Məsələn, ABŞ-da 1999-cu ildə biologiya elmləri və biotibb sahəsində jurnalların elektron arxivi kimi yaradılan **PubMedCentral** dünyanın aparıcı jurnallarına nəşriyyatlarla müqavilə əsasında ödənişsiz girişi təmin edir (Elsevier, Springer, Blackwell kimi nəşriyyatlara da o cümlədən). 2015-vi ildə Paris şəhərinin tanınmış muzeylərində saxlanılan bir milyon sənət əsəri rəqəmsallaşdırılaraq şəbəkəyə daxil edildi.

Elm və təhsilə informasiya dəsdəyini texnoloji əməliyyatların alqoritmində aşağıdakı kimi göstərmək olar;

- İnformasiyanın ilkin toplanması
- İnformasiyanın emalı
- İnformasiyanın tirajlanması və əlçatarlığını təmin etmək
- İnformasiya axtarışı alətlərini müəyyəmləşdirmək
- İnformasiya məhsullarının müntəzəm yenilənməsini təmin etmək
- İnformasiyanın qiymətləndirilməsini həyata keçirmək
- İnformasiya bazarını öyrənmək

Göründüyü kimi elm və təhsilə müasir kitabxana-informasiya dəsdəyi yüksək maliyyə tutumlu və kitabxana-informasiya xidmətinin yüksək

⁷ gallica.bnf.fr

⁸ parismuseecollections.paris.fr

peşəkarlığını tələb edən bir prosesdir. YUNESKO-nun himayəsi ilə, ABŞ Konqres Kitabxanasının təcrübəsi dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin iri elmi və ictimai kitabxanalarının da bu istiqamətdə fəaliyyətini stimullaşdırdı və genişləndirdi. Bununla da qlobal informasiya məkanında informasiya kütləsinin böyüklüyünü təmin edərək informasiya təminatına böyük təsir göstərdi. Hazırda Türkiyənin, Rusiyanın, eləcə də Azərbaycanın qlobal şəbəkədə açıq əlçatırlıqda olan böyük informasiya resursları yerləşdirilib.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət. Bakı, Azər nəşr, 2013, 368 s.
2. Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin iqtisadiyyatı. //A.Qurbanov, P.Kazimi, N.İsmaylova// Bakı, Mütərcim. 2012, 308 s.
3. <http://www.wdl.org/ru/>
4. www.parismuseecollections.paris.fr
5. www.gallica.bnf.fr
6. www.parismuseecollections.paris.fr

КОММЕРЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЕ НАЗАРАЛИЕВ Е.А.

РЕЗЮМЕ

Статья исследует современные проблемы библиотечно-информационного обслуживания науки и образования, международные проекты, вопросы финансирования, социальные проекты под эгидой ЮНЕСКО и библиотеки Конгресса США. Был предложен алгоритм информационных процессов в информационном обеспечении науки и образования.

Ключевые слова: Библиотечно-информационная обеспечение, коммертизация информационных процессов, глобальная информационная пространства.

COMMERCIAL NATURE OF THE INFORMATION SERVICE OF SCIENCE AND EDUCATION NAZARALIEV.E.A

SUMMARY

The article explores the modern problems of library and information services of science and education and international projects, financing, social projects under the auspices of UNESCO and the US Library of Congress. Algorithm was proposed information processes in the information support of science and education.

Key words - library and information support, commercialization of information processes, global information world.

Kitaba rəy

**AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ BƏXTİYAR VAHABZADƏYƏ
HƏSR OLUNMUŞ BIBLIOQRAFİK RESURSUN
İNFORMASIYA TƏMİNATINDA YERİ**

XƏLƏFOV A.A.

*BDU, Tarix elmləri doktoru, professor,
BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma
Akademiyaşının akademiki,
Əməkdar elm xadimi*

SADIQOVA S.A.

*BDU, Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının dosent əvəzi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
solmaz_bdu@mail.ru*

Məqalədə M.F.Axundov adına Milli Kitabxana tərəfindən “Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri” seriyasından çap olunmuş Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuş biblioqrafik informasiya resursundan bəhs olunur. Biblioqrafik göstəricinin quruluşu, axtarış imkanları təhlil olunur. Xalq şairinə həsr olunmuş biblioqrafik resursun sahə mütəxəssislərinin informasiya təminatında rolu qeyd olunur.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, biblioqrafik resurs, sahə mütəxəssisləri, axtarış imkanları, informasiya təminatı.

Şəxsi biblioqrafik resursların yaradılması prosesində biblioqrafiyalaşdırma obyekti kimi haqqında bəhs olunan şəxsin qələmindən çıxan bütün əsərləri, həmçinin tərcümələri və onun haqqında olan ədəbiyyat götürülür. Bu cür biblioqrafik vəsaitlərin ədəbiyyat əhatəliyi yalnız o şəxslə əlaqədar olur (4; 5). Şəxsi biblioqrafik vəsaitlər sistemi bütövlükdə geniş biblioqrafik informasiya potensialına malik olur və bu sistemə daxil olan sahə üzrə ədəbiyyatın biblioqrafik axtarışında mühüm rol oynayır.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın əsas iş istiqamətlərindən biri də “Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri” seriyasından olan şəxsi göstəricilərin tərtibidir. Belə fundamental şəxsi biblioqrafik göstəricilərdən biri də Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi, xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuşdur (2). Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Sərəncam imzalamışdır (1).

Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2015-ci ilin avqust ayında Azərbaycanın xalq şairi, tanınmış dramaturq, ədəbiyyatşünas və ictimai xadim, SSRİ-nin və Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatları laureatı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, professor Bəxtiyar Mahmud oğlu Vahabzadənin anadan olmasının 90 illiyi tamam olur. Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin xüsusi mövqeyə malik görkəmli simalarındandır. Sənətkarın insanı daim mənəvi ucalığa səsləyən poetik-fəlsəfi məzmunlu yaradıcılığı milli poeziyada vətəndaşlıq ruhunun qüvvətlənməsində və ədəbi-ictimai fikrin istiqlal ideyaları ilə zənginləşməsində böyük rol oynamışdır. Tarixi-mədəni dəyərlərə ehtiram və ana dilinin saflığının qorunması Bəxtiyar Vahabzadənin fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edirdi. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, milli ədəbi fikrin inkişafına dəyərli töhfələr bəxş etmiş xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illiyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 14 yanvar 2015-ci il

Bəxtiyar Mahmud oğlu Vahabzadə 1925-ci ildə Şəkidə doğulmuş, 1934-cü ildə ailəsi ilə bərabər Bakıya köçmüşdür. 1942-ci ildə orta məktəbi bitirib, Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olmuş, 1947-ci ildə həmin fakültəni bitirib universitetin nəzdində aspiranturaya qəbul olunmuşdur. 1951-ci ildə "S.Vurğunun lirikası" mövzusunda namizədlik, 1964-cü ildə isə "Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığı" mövzusunda monoqrafiyasını müdafiə edib, filoloji elmlər doktoru alimlik dərəcəsini almışdır. Bəxtiyar Vahabzadə bədii yaradıcılığa İkinci Cahan müharibəsi illərində başlamış, 1945-ci ildə Yazıçılar İttifaqının üzvlüyünə qəbul olunmuşdur. Məhsuldar bədii yaradıcılıqla yanaşı, B.Vahabzadə 40 ildən artıq universitetdə dərs

demiş, 1990-cı ildən təqaüdə çıxmışdır. 1980-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilmişdir.

B.Vahabzadə 70-dən artıq şeir kitabının, 2 monoqrafiyanın, 11 elmi publisistik kitabın və yüzlərlə məqalənin müəllifidir. Akademik Dövlət Dram Teatrının səhnəsində onun "Vicdan", "İkinci səs", "Yağışdan sonra", "Yollara iz düşür", "Fəryad", "Hara gedir bu dünya?", "Özümüzü kəsən qılınc", "Cəzasız günah", "Dar ağacı" pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur. O, tarixi və müasir mövzuda 20-dən artıq iri həcmli poemanın müəllifidir. O 1974-cü ildə əməkdar incəsənət xadimi, 1975-ci ildə Respublika, 1984-cü ildə isə SSRİ Dövlət Mükafatı laureatı adlarına layiq görülmüşdür. 1985-ci ildə ona "Xalq şairi" adı verilmiş, 1995-ci ildə isə Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda mübarizəsində xüsusi xidmətlərinə görə "İstiqlal" ordeni ilə təltif edilmişdir. B.Vahabzadənin şeirləri obrazların kamilliyi, bədii vasitələrin müasirliyi və orijinallığı ilə seçilir. Onun bütün əsərlərində dünyaya fəlsəfi baxış əsas yer tutur. Son 30-40 ildə Azərbaycan ədəbiyyatında B.Vahabzadə qədər ümumxalq məhəbbəti qazanmış ikinci bir şairin adını çəkmək çətinidir. Bədii, elmi, publisistik yaradıcılığını ictimai-siyasi fəaliyyətlə üzvi surətdə əlaqələndirən B.Vahabzadə 5 dəfə Azərbaycan Ali Sovetinə millət vəkili seçilmişdir (1980-2000). O, hələ 60-cı illərdən başlayan milli azadlıq hərəkatının öncüllərindən biri olmuşdur. 1959-cu ildə yazdığı "Gülüstan" poeması ilə iki yerə parçalanmış Azərbaycanın tarixi faciəsini dilə gətirmiş, rus və fars imperiyasının pəncəsi altında inləyən Azərbaycan xalqının azadlıq və istiqlal uğrunda ədalətli mübarizəsinə qoşulmuşdur. Bu poemaya görə 1962-ci ildə şair "Millətçi" damğası ilə Universitetdən çıxarılmış, yalnız 2 ildən sonra işinə bərpa olunmuşdur. Sovet rejimində milli varlığı tapdanan, hər cür məhrumiyyətlərə məruz qalan millətin dərdlərini rəmzlər və müxtəlif ədəbi üsullarla ifadə etmiş, iri həcmli poemaları və pyeslərində hadisələri ya tarixə, ya da başqa ölkələrə keçirərək öz millətinin dərdlərini dilə gətirmişdir.

Şəxsi biblioqrafik resursda xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 1943-cü ildən 2015-ci ilədək dərc edilmiş əsərləri, həyat və yaradıcılığı haqqında çap edilmiş materiallar toplanmışdır. Azərbaycan və rus dillərində tərtib edilmiş bu vəsaitdə şairin həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri, görkəmli şəxsiyyətlərin onun haqqında fikirləri də öz əksini tapmışdır. "Tərtibçidən" başlıqlı yazıdan məlum olur ki, 2015-ci ildə Azərbaycanın xalq şairi, görkəmli dramaturq, ədəbiyyatşünas və ictimai xadim, AMEA-nın həqiqi üzvü, bütün Türk Dünyasının tanınmış şairi Bəxtiyar Mahmud oğlu Vahabzadənin anadan olmasının 90 illiyi tamam olur. Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası, dramaturgiyası, publisistikası və ədəbi-tənqidi əsərləri çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının dəyərli nümunələri sırasında öz layiqli yerini tutmuşdur. Onun əsərləri dünyanın onlarla ölkəsində müxtəlif dillərə tərcümə edilmişdir. Xalq

şairi haqqında ilk biblioqrafik göstərici 1997-ci ildə BDU-nun professoru İfrat xanım Əliyeva tərəfindən hazırlanmışdır (3). Oxuculara təqdim edilən bu biblioqrafik göstərici tamamilə yenidən işlənmiş və çoxlu sayda əlavələr edilərək təkmilləşdirilmişdir. Vəsaitdə ədibin yaradıcılığı və fəaliyyətini əks etdirən 1943-2015-ci illərdə dərc edilmiş materiallar toplanmışdır. Göstərici 3 hissədən ibarətdir: I hissə - Bəxtiyar Vahabzadənin əsərləri; II hissə - Bəxtiyar Vahabzadə haqqında; III hissə - Köməkçi göstəricilər. Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığına xas olan janr və forma müxtəlifliyi nəzərə alınaraq ayrı-ayrı hissələr daxilində bölmələr yaradılmışdır. Bölmələr və yarımbölmələrdə materiallar xronoloji prinsiplə, daxilə isə əlifba sırasına uyğun olaraq qruplaşdırılmışdır. Ədəbiyyatşünas alimlər, tədqiqatçılar, kitabxanaçı-biblioqraflar və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş biblioqrafik resurs informasiya təminatında mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Biblioqrafik göstəriciyə filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov tərəfindən “Bəxtiyar Vahabzadə yaxud millətin şairi” sərlövhəli əhatəli giriş məqaləsi yazılmışdır. Professor N.Cəfərov qeyd edir ki, “Bəxtiyar Vahabzadə! İnsanşünas-şair, cəmiyyətşünas-filosof, millətşünas-ictimai xadim... Azərbaycan xalqının təsəvvüründə Bəxtiyar Vahabzadənin obrazı, hər şeydən əvvəl, bir Şair obrazı olaraq formalaşmışdır; bundan sonra Filosof obrazı, daha sonra isə İctimai Xadim obrazı müəyyənlanmışsa da, mənsub olduğu xalq onu, birinci növbədə, şair kimi tanıyır, sevir... Əslində Bəxtiyar Vahabzadə şair kimi nə qədər güclü idisə, filosof kimi, ictimai xadim kimi də bir o qədər güclü idi - mənsub olduğu xalqın onu daha çox bir şair kimi sevməsinə gəldikdə isə, bu, görünür, həmin xalqın tarixi xarakteri, mentaliteti ilə bağlıdır: Azərbaycan xalqının nəzərində ən böyük şəxsiyyət, heç şübhəsiz, Şairdir... O, bütünlüklə “Azərbaycan məktəbi”nin yetişdirməsi olmuş, bu məktəbin müasir təfəkkür imkanlarını nümayiş etdirmişdir” (2,13).

“Bəxtiyar Vahabzadənin gündəliyindən” sərlövhəli bölmə biblioqrafik göstəricidə öz əksini tapmışdır. Belə ki, Bəxtiyar Vahabzadənin gündəliyində olan 11 nəfər görkəmli yazarın ürək sözləri, gündəlik qeydləri burada öz əksini tapmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, belə bir bölməyə, demək olar ki, başqa göstəricilərdə rast gəlmirik.

Bəxtiyar Vahabzadənin gündəliyindən:

“Bu yaxınlarda qırx ildən artıq bir müddətdə yazdığım gündəliyi vərəqləməyə başladım və belə qərara gəldim ki, bunları səliqəyə salıb çap elətdirim. Ona görə ki, mənim gündəliyim yaradıcılıq həyatımla yanaşı, görkəmli şəxsiyyətlərimiz haqqında da maraqlı məlumatlarla zəngindir. Gündəlikdən bəzi səhifələri oxuculara çatdırmağı özümə borc bilirəm”:

“Süleyman Rəhimovun bir yazıçı kimi özünəməxsusluğu nədədir?– deyə məndən soruşsalar, deyərdim, - xalq həyatını, xalq ruhunu, psixologiyasını, dilimizin imkanlarını, əlvanlığını dərinədən bilməsi və bu əngin dəryaya cəsarətlə baş vurub milli psixologiyamıza güzgü tutması bir yazıçı, əvəzsiz sənətkar kimi Süleyman Rəhimovun yaradıcılığının ana xətti, əsas xüsusiyyətidir. Süleyman müəllimin zəhmətsevərliyinə, gecələrini gündüzlərinə qatıb yazıb-yaratmasına sözün yaxşı mənasında həsəd aparmamaq olmur”.

“Mir Cəlal yaradıcılığının ən üstün cəhətlərindən biri də onun təmiz, saqraq və bülür dilidir. Onun dili, xalq danışığı tərzinə uyğun, son dərəcə canlı, təbii ifadələrlə zəngin və təbii dildir. Buna görə də o, istər elmi, istərsə də bədii əsərlərə ilk növbədə dilin təmizliyi, qüsursuzluğu, ən ümdəsi xalqiliyi baxımından yanaşır, bu vacib şərtləri hamıdan tələb edir”.

Bəxtiyar Vahabzadənin gündəliyində Cavad Heyət, Hikmət Ziya, Sabir Rüstəmxanlı, Yaşar Qarayev, Hüseyn Abbaszadə, Süleyman Rüstəm, Emin Sabitoğlu, Bəkir Nəbiyev, Anar və s. haqqında qeydləri informasiya tələbatçıları üçün lazımlı informasiyalardır.

“Bəxtiyar Vahabzadənin həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri” bölməsindən məlum olur ki, “Ana və şəkil” adlı ilk şeiri 1943-cü ildə “Ədəbiyyat” qəzetində dərc olunmuşdur. “Mənim dostlarım” adlı ilk kitabı 1949-cu ildə “Azərnəşr”də çap olunmuşdur.

“Görkəmli şəxsiyyətlər Bəxtiyar Vahabzadə haqqında” başlığı altında daha bir rubrikanın verilməsi onun informasiya potensialını artırmış olur:

“Sizin şəxsiyyətiniz və yaradıcılığınız xalqın milli təfəkkürünün formalaşmasına xidmət etmiş, onu milli dirçəlişə səsləmiş, istiqlalıyyəti uğrunda mübarizədə əvəzsiz rol oynamışdır. Siz hər zaman azadlıq carçısı olmuş, ən çətin anlarda belə güc və silah qarşısında baş əyməmiş, əqidəsindən dönməyən şair, mübariz millət vəkili, yorulmaz ictimai xadim kimi xalqın müdafiəsinə qalxmışsınız”.

“Mən hələ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində işləyən zaman Bəxtiyar Vahabzadənin həbs olunması məsələsi meydana çıxmışdı. O vaxt mən onu xilas etdim, qoymadım həbs olunsun. Nəinki qoymadım, onunla dəfələrlə söhbətlər apardım, öz məsləhətlərimi verdim. Bunlar hamısı onun xatirələridir. Belə bir insan o vaxtlar böyük fəlakət qarşısında idi. Nəyə görə? Heç bir cinayət yox idi. Ona görə ki, millətini sevirdi, millətin qayğıları haqqında yazılar, şeirlər yazırdı. “Gülüstan” poemasını yazmışdı. Ondan ötrü o zaman həbs etmək məsələsini qoymuşdular”.

Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri (2,25).

“Sizin yüksək bədiiliklə qələmə aldığınız əsərlər milli qaynaqlardan bəhrələnərək vətənpərvərliyin tərənnümü, insanın mənəvi ucalığı və fəlsəfi düşüncələrlə səciyyələnir”.

“Siz yaradıcılığını Vətənimizin azadlığı, müstəqilliyi və bütövlüyü uğrunda mübarizəyə həsr etmiş, milli şüurun yetişməsində mühüm rol oynamış və gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlər sistemində tərbiyə olunması işinə böyük xidmətlər göstərmiş söz ustalarımızdansınız. Poeziya sənətimizin ənənələrini zamanın sınaqlarından çıxaran və yaşadan bir şair kimi adınız ölkəmizdə daim ehtiramla çəkilir.

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti (2,26)

Türkiyə Cümhuriyyətinin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəlin, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin, xalq yazıçısı Elçinin, xalq yazıçısı Mehdi Hüseynin, ümumilikdə 42 nəfərin Bəxtiyar Vahabzadə haqqında ürək sözləri, onun həyat və yaradıcılığını əks etdirən dəyərli fikirlər biblioqrafik göstəricinin informasiya potensialını daha da artırmış olur. Böyük şairin birinci hissədə “Əsərləri”ndə “Kitabları” bölməsində qeyd etdiyimiz kimi, ilk kitabı 1949-cu ildə “Mənim dostlarım” adlı kitabıdır. Bu bölmədə verilmiş kitabların içindəkilər də açılmışdır. Məsələn, “Mənim dostlarım” kitabının içərisində “Böyük insan”, “Mənim dostlarım”, “Yaşıl çəmən, ağac altı, bir də ki tünd çay”, “Mirvari”, “Xatirələr”, “Sabahınız xeyir olsun”, “Təzə şəhər”, “Sənin tikdiyin evdə”, “Ağ saçlar”, “Könül baharı”, “Məktəb şeirləri” bölməsi altında “İlk cığır”, “Qızıl medal”, “İlk dərs”, “Məktəb yolları” şeirləri, “Toxucu qız” poeması öz əksini tapmışdır. Şairin yaradıcılığını izləmək nöqtəyi-nəzərindən xronoloji ardıcılıqla bütün əsərləri, yəni kitabları öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda kitablarının içərisinin açılması onun informasiya tutumunu artırır. Bu da onun yaradıcılığını izləmək baxımından sahə mütəxəssislərinə yardımçı olacaq bir biblioqrafik informasiya mənbəyi kimi qiymətlidir. Sonra dövrü mətbuatda və məcmuələrdə dərc olunmuş əsərləri yer almışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Kitabları” bölməsində 1949-cu ildən 2009-cu ilə kimi şairin 95 adda kitabının çap olunduğunu görürük. Növbəti bölmə “Dövrü mətbuatda və məcmuələrdə dərc olunmuş əsərləri” adlanır ki, burada birinci “Poemaları” yarım bölməsi verilmişdir. “Poemaları” yarım bölməsindən məlum olur ki, birinci 1947-ci ildə “Aylı gecələr” poeması “İnqilab və mədəniyyət” jurnalının 1947-ci il 7-8-ci saylarında 140-149-cu səhifələrində çap olunmuşdur. Həmin ildə şairin “Dostluq” poeması “Azərbaycan gəncləri” qəzetinin 1947-ci il 13,15, 18 iyul saylarında çap olunmuşdur. Yəni bu bölmədə cəmi 66 adda mənbə öz əksini tapmışdır. Bu da 1947-ci ildən 2012-ci ilə qədər olan dövrü əhatə edir. “Şeirləri” yarım bölməsindən məlum olur ki, “Ana və şəkil” adlı ilk şeiri 1943-cü ilin 25 mayında “Ədəbiyyat” qəzetində

çap olunmuşdur. Bu bölmədə 1943-cü ildən 2015-ci ilə qədər olan bir dövrdə 722 şeiri haqqında biblioqrafik informasiyanın bibliometrik analizi nəticəsində məlum olmuşdur ki, şairin bu dövrdə 722 şeiri çap olunmuşdur.

“Nəsr əsərləri” yarım bölməsində isə birinci hekayələri verilmişdir. İlk hekayəsi 1954-cü ildə “Bu gün hamı gülür” adlanır. “Azərbaycan gəncləri” qəzetində 1954-cü il aprelin 25-də çap olunmuşdur. Bu yarım bölmədən də məlum olur ki, 1954-cü ildən 1988-ci ilə qədər şairin 14 adda hekayəsi çap olunmuşdur. Bu əsərlərdən “Sadə adamlar”, “Ürək döyüntüləri”, “Necə gizlənə bildin”, “Hüzr”, “Saat”, “Pis adam”, “Fotoaparat”, “Uzaq yerin döyməci”, “Məşhur adam”, “Nənəmin xalçası”, “Rəqabət”, “Alabəzək çamadan” adlı hekayələridir. “Pyesləri” bölməsində 1955-ci ildən 2007-ci ilə qədər 13 adda pyesi, o cümlədən, “Lalə”, “Bir kəndin üç oğlu”, “Xatirə”, “Qiyət”, “İkinci səs”, “Yağışdan sonra”, “Zülmətdə işıqlar”, “Özümüzü kəsən qılınc”, “Göytürklər”, “Atamın kitabı”, “Dağ ağacı” və s. yer almışdır. “Ədəbi-tənqidi və publisist məqalələri” yarım bölməsində 1947-ci ildən 2015-ci ilə kimi 545 adda ədəbi-tənqidi və publisist məqalələri informasiya tələbatçılarının ixtiyarına verilmişdir.

“Tərcümələri” bölməsində “Kitabları” yarım bölməsinin verilməsi məqsəduyğun sayılmışdır. Məlum olmuşdur ki, şair 1975-ci ildən 1989-cu ilə kimi 3 adda kitabı tərcümə etmişdir. “Dövri mətbuatda və məcmuələrdə çap olunmuş tərcümələri”ndə isə burada 1946-cı ildən 2010-cu ilə kimi 110 adda əsərin tərcüməsi verilmişdir. “Tərtib etdiyi, redaktoru olduğu və rəy verdiyi” kitablar yarım bölməsində şairin 1948-ci ildən 2010-cu ilə kimi tərtib etdiyi, redaktoru olduğu və rəy verdiyi kitabların sayı 33-dür.

“Şeirlərinə yazılmış mahnılar” yarım bölməsi daha çox incəsənət sahəsi mütəxəssisləri üçün maraqlıdır. Belə ki, şairin 1955-ci ildən 2013-cü ilə qədər çap olunmuş 317 adda şeirinə mahnı bəstələnmişdir ki, onun, məsələn, “Qızıl bayraq”, “Laylay” “Xatirələr”, “Yaz gəlir”, “Mən həmişə səninləyəm”, musiqisi Tamilla Məmmədşadəyə məxsus olan “Ağarma saçım”, “Güləsən gərək”, “Vətən nəğməsi”, Şəfiqə Axundovanın “Biri sənsən, biri mən”, “Bu torpağa borcluyam”, Emin Sabitoğlunun “Durna qatarı”, Şəfiqə Axundovanın bəstələdiyi “Həyat eşqi”, Niyaməddin Musayevin “Kölgəm qədər yaxınsan”, Ramiz Mirişlinin “Qüruru neyləyirsən”, “Verərdim”, Xəyyam Mirzəşadənin “Yadımdamı”, Ramiz Mustafayevin “Daim ucalaq biz”, Emin Sabitoğlunun “Nə danışdın, nə dindin”, Ramiz Mirişlinin “Sənin vüqarın mənəm” və s. onun şeirlərinə bəstələdiyi əsərlərdir. Qeyd etdiyimiz kimi, bu, musiqiçilər, incəsənət adamları, incəsənət sahəsində tədqiqat aparan informasiya tələbatçıları üçün çox önəmli bir mənbədir. Yəni hərtərəfli elmi-köməkçi xarakter daşıyan bu biblioqrafik göstəricinin hər bir cəhətdən informasiya potensialı çox mükəmməldir. İkinci hissə, qeyd etdiyimiz kimi, “Həyat və

yaradıcılığı haqqında” adlanır. Burada həyat və yaradıcılığı haqqında əvvəlcə kitablar və kitablarda nəşr edilən materiallar öz əksini tapmışdır.

Üçüncü hissə köməkçi göstəricilər adlanır. Burada “Kitablarının əlifba göstəricisi”, “Poemalarının əlifba göstəricisi”, “Şeirlərinin əlifba göstəricisi”, “Şeirlərinə yazılmış mahnıların əlifba göstəricisi”, “Pyelərinin, tele-radio pyelərinin, ssenarilərinin, novella və hekayələrinin əlifba göstəricisi”, “Ədəbi-tənqidi və publisistik məqalələrinin əlifba göstəricisi”, “Tərcümələrinin əlifba göstəricisi”, “Bəxtiyar Vahabzadə haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi” və s. adlarını qeyd etdiyimiz köməkçi aparatlar eyni zamanda rus dilində də verilmişdir ki, bu da bibliografik resursdan istifadənin imkanlarını artırmış olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı: İlham Əliyev, Bakı şəhəri, 14 yanvar 2015-ci il // Azərbaycan qəz., 2015.-15 yanvar

2. Bəxtiyar Vahabzadə: bibliografiya /tərt. ed.: M.Vəliyeva, S.Əsədova,; ixt. red. və burax. məsul K.Tahirov; red. G.Səfəraliyeva; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.- Bakı, 2015.- 592 s.

3. Bəxtiyar Vahabzadə: Bibliografik göstərici /tərt. İ.Əliyeva; elmi red. Ə.Xələfov; red. R.Əfəndiyeva.- Bakı: Maarif, 1997.- 199 s.

4. Əliyev Z. Ümumi bibliografiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti.-Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2001.-142 s.

5. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика: Учебник.- Москва: Книжная палата, 1990.- 256 с.

МЕСТО БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО РЕСУРСА ПОСВЯЩЕННОГО НАРОДНОМУ ПОЭТУ АЗЕРБАЙДЖАНА БАХТИЯРУ ВАХАБЗАДЕ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ

ХАЛАФОВ А., САДЫГОВА С.А.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о библиографическом информационном ресурсе распечатанной Национальной Библиотекой имени М.Ф.Ахундова из серии «Выдающиеся деятели Азербайджана» посвященного Бахтияру Вахабзаде. Анализируются структура, возможности поиска библиогра-

фического справочника. Отмечается роль библиографического ресурса посвященного народному поэту в информационном обеспечении отраслевых специалистов.

Ключевое слова: Бахтияр Вахабзаде, библиографический ресурс, отраслевые специалисты, возможности поиска, информационное обеспечение

**PLACE OF BIBLIOGRAPHIC RESOURCE DEDICATED TO
NATIONAL POET OF AZERBAIJAN BAKHTIYAR VAHABZADEH
IN INFORMATIVE PROVIDING**

KHALAFOV A.A., SADIGOVA S.

SUMMARY

In the article talked about the bibliographic informative resource published by National Library named M.F.Akhundoff from series the "Prominent figures of Azerbaijan" dedicated to Bakhtiyar Vahabzadeh. A structure, searchabilities of bibliographic reference book, is analysed. The role of bibliographic resource dedicated to national poet in the informative providing of branch specialists is marked.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzadeh, bibliographic resource, branch specialists, searchabilities, informative providing.

M Ü N D Ə R İ C A T

MƏHƏRRƏMOV A.M.	Görkəmli alimin həyat yolu.....	7
XƏLƏFOV A.A.	Multikulturalizm dəyərlərinin kitabxana-informasiya məkanında təbliği problemləri.....	11
QURBANOV A.İ., MÜTƏLLİMOVA S.F.	Kitabxanaların avtomatlaşdırılmasında yeni həllər: RFİD texnologiyası əsasında.....	21
KNYAZ ASLAN	Redaktor ixtisaslaşmasının tiplərinə dair: xüsusiyyətlər, vəzifələr, tələblər.....	28
ƏHMƏDOV E.Y.	Kitabxana sistemlərinin qanunauyğunluqları.....	42
MƏMMƏDOV M.Ə.	Respublika elmi-texniki kitabxanaların kadr təminatı.....	49
SADIQOVA S.A.	Rusiyada iqtisadi informasiya resurslarının xüsusiyyətləri.....	58
KAZİMİ P.F.	Kitabxanalar müasir texnoloji sistem kimi.....	69
İSMAYILOVA N.N.	XX əsrin ikinci yarısı və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycan kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi mərhələləri.....	74
ZEYNALOVA H. O.	Kitabxanaşünaslıq-bibliografiyaşünaslıq elmlərinin tədqiqat obyekti olan Respublika Tibb Kitabxanasının fəaliyyəti.....	88
ABASOVA L.Q.	Müasir dövrdə Azərbaycan nəşriyyat sistemindəki çap texnologiyaları	98
GÜLER DEMİR	Amerika Birləşmiş Ştatları və Kanadada kitabxanaçılıq informasiya təhsili	103
TARANENKO L.Q.	Dişarşünaslıq informasiyalarının yaradılmasında və təbliğində kitabxana, arxiv və muzeylərin birgə fəaliyyəti (bibliometrik tədqiqatlar əsasında).....	121
ƏLİYEV A.S.	Fəsiləsiz təhsilin funksiyaları.....	128
RZAYEVA A.Q.	İnformasiya cəmiyyətində soruq-bibliografiya aparatının inkişaf perspektivləri.....	134
HƏSƏNOVA A.V.	Prezident kitabxanasında dövlət qulluqçularına kitabxana informasiya xidmətinin təşkili.....	142
SƏFƏROVA S.E.	Tədris ədəbiyyatının əlyazması üzərində redaktor işi	148
HÜSEYNOVA N.Z.	Qazaxıstanda kitabxanaçılıq təhsilinin xüsusiyyətləri.....	155
MƏHƏMMƏDLİ D.H.	Müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxana-informasiya işinin idarəetmə mədəniyyəti.....	160
GÜLALİYEV E.G.	Nadir və qiymətli nəşrlər kitab mədəniyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi.....	165
HÜSEYNOVA G.M.	Elektron kitabxanalarda on-line xidmət növləri.....	171
NƏZƏRƏLİYEV E.A.	Elm və təhsilə informasiya xidməti layihələrinin	180

	kommersiya xassəsi.....	
	KİTABA RƏY	
XƏLƏFOV A.A.,	Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr	187
SADIQOVA S.A.	olunmuş bibliografik resursun informasiya	
	təminatında yeri.....	

С О Д Е Р Ж А Н И Е

МАГЕРРАМОВ А.М. ХАЛАФОВ А.А.	Жизненный путь выдающегося ученого Проблемы пропаганды ценностей мультикультурализма в библиотечно-информационном пространстве.....	7 11
КУРБАНОВ А.И., МУТАЛЛИМОВА С.Ф.	Современные решения по автоматизации библиотек: на основе RFID-технологий.....	21
КНЯЗЬ АСЛАН	О типах редакторской специализации: особенности, задачи, требования.....	28
АХМЕДОВ Э.Ю.	Закономерности библиотечных систем.....	42
МАМЕДОВ М.А.	Кадровое обеспечение республиканских научно-технических библиотек.....	49
САДЫГОВА С.А.	Особенности российских экономических информационных ресурсов.....	58
КАЗИМИ П.Ф.	Библиотеки как современная технологическая система.....	69
ИСМАЙЛОВА Н.Н.	Этап компьютеризации библиотек в Азербайджане во второй половине XX-начале XXI веков.....	74
ЗЕЙНАЛОВА Х.О.	Проблемы информатизации и деятельность Республиканской научно-медицинской библиотеки в период независимости.....	88
АБАСОВА Л.Г.	Про печатные технологии используемые в печатной системе в современном мире	98
ГЮЛЕР ДЕМИР	Библиотечно-информационное образование в США и Канаде.....	103
ТАРАНЕНКО Л. Г.	Взаимодействие библиотек, архивов и музеев в создании и продвижении краеведческой информации (по результатам библиометрического исследования).....	121
АЛИЕВА А.С.	Функции непрерывного образования.....	128
РЗАЕВА А.Г.	Направлении совершенствования справочно-библиографического аппарата в информационном обществе.....	134
ГАСАНОВА А.В.	Организация информационного обслуживания государственных служащих в Президентском библиотеке	142
САФАРОВА С.Э.	Редакторская работа над рукописью учебной литературы.....	148
ГУСЕЙНОВА Н.З.	Особенности библиотечного образования в	155

	Казахстане.....	
МАГОМЕДЛИ Д.Г.	Культура управления библиотечно информа- ционной сферы в современном информаци- онном обществе.....	160
ГУЛАЛИЕВ Е.Г.	Редкие и ценные издания в качестве важной части книжной культуры.....	165
ГУСЕЙНОВА Г.М.	Виды On-line услуг в электронных библиотеках	171
НАЗРАЛИЕВ Е.А.	Коммерческий характер информационного обслуживание науки и образование.....	180
	ОТЗЫВ	
ХАЛАФОВ А.А., САДЫГОВА С.А.	Место библиографического ресурса посвященного народному поэту азербайджана Бахтияру Вахабзаде в информационном обеспечении	187

C O N T E N T S

MAHARRAMOV A.M.	The life way of prominent scientist.....	7
XALAFOV A.A.	Problems of propaganda of multiculturalism values in the library and information area.....	11
GURBANOV A.I., MUTALLIMOVA S.F.	Modern solutions on automatization of libraries: based on RFID-technologies.....	21
KNYAZ ASLAN	About the types of editorial specialization: features, tasks, requirements.....	28
AHMADOV E.Y.	Regularities of library systems.....	42
MAMMADOV M.A.	Staff provision of republican scientific-technical libraries.....	49
SADIGOVA S.A.	Features of russian economic informative resources.....	58
KAZIMI P.F.	Libraries as the modern technology system	69
İSMAYILOVA N.N.	The stages of the computerization of Azerbaijani libraries from the mid-twentieth century to the early twenty-first century.....	74
ZEYNALOVA H.O.	Activities of republican medical library in sciences of librarianship and bibliography that is the subject of research.....	88
ABASOVA L.G.	Printing technologies used in the modern era of the republic publishing system.....	98
GULER DEMİR	Library and information science (lis) education in the United States of America and Canada.....	103
TARANENKO L.G.	Interaction of libraries, archives and museums in the creation and promotion of local history information (on the results of the bibliometric study).....	121
ALIEVA A.S.	Functions of continuous education.....	128
RZAYEVA A.Q.	Directions of perfection bibliographic apparatus in the information society.....	134
HASANOVA A.V.	Organization of library information service to civil servants in presidential library.....	142
SAFAROVA S.E.	Editorial work on the manuscript of textbooks.....	148
GUSEYNOVA N.Z.	Features of library science education in Kazakhs- tan.....	155
MAHAMMADLI D.H.	The management culture of library and information sphere in the modern information society.....	160
GULALIEV E.G.	Rare and valuable editions as an important part of the book culture	165

HUSEYNOVA G.M	Types of on-line service in electronic libraries.....	171
NAZARALIYEV E.A.	Commercial nature of the information service of science and education.....	180
	REVIEW	
KHALAFOV A.A., SADIGOVA S.	Place of bibliographic resource dedicated to national poet of azerbaijan bakhtiyar vahabzadeh in informative providing.....	187

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

“Kitabxanaşünaslıq və informasiya” elmi-nəzəri və praktik jurnalının redaksiyasına təqdim edilən elmi məqalələr göstərilən qaydalar əsasında tərtib edilməlidir:

1) Format – A4; Sətirlərarası interval – 1,0;

Yuxarıdan 2,5 sm; Aşağıdan 2,5 sm; Soldan 3,5 sm; Sağdan 1,5 sm.

Məqalələrin həcmi 1 çap vərəqindən artıq olmamalıdır.

2) Şrift dəsti:

Azərbaycan dilində – Times New Roman

İngilis dilində – Times New Roman

Rus – Times New Roman

Şriftlərin ölçüsü 12 (Word 2003).

3) Hər bir elmi məqalənin ingilis və rus dillərində xülasələri olmalı, burada məqalənin ingilis və rus dillərində adı da öz əksini tapmalıdır.

4) Elmi məqalələr və xülasələr kompüterdə çap olunmuş şəkildə diskə birlikdə təqdim olunmalıdır. Disklər geri qaytarılmır.

5) Müəllif haqqında aydın məlumat verilməli, ad, ata adı, soyad açıq yazılmalı, işlədiyi və ya oxuduğu müəssisənin adı tam şəkildə yazılmalıdır.

6) Hər bir elmi məqaləyə 2 mütəxəssis rəy verməlidir.

Nəşriyyat redaktoru:

İsmaylova Nigar

Kompüter tərtibatı və dizayn:

Aygün Əliyeva

*Jurnal Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 3135. 16.03.2010.*

*Jurnal "Mütərcim"
Nəşriyyat-Poliqrafiya
Mərkəzində
çap olunmuşdur.*

Yığılmağa verilmişdir: 15.09.2016.

Çapa imzalanmışdır: 15.12.2016.

Formatı 70x100^{1/8}

Həcmi 7 ç.v.

*Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125
596 21 44; 497 06 25; (055)715 63 99
e-mail: mutarjim@mail.ru
www/mutercim.az*